UNIVERSITATEA BUCUREŞTI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

FORMAREA CUVINTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Redactori responsabili:

Acad. AL. GEAUB
şi
MIOARA AVEAM

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
1989

UNIVEESITATEA BUCUEEŞTI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

FORMAREA CUVINTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Volumul al IXI-lea

SUFIXELE

1. *Derivarea verbală*

DE

LAUEA VASILIU

5?

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂN IA
1989

Prezentul volum a fost discutat in consiliul ştiinţific al Institutului de Lingvistică din Bucureşti, pe baza referatelor prezentate de I. Fiselier şi Virgil Xestorescu.

ISBN 973-27-0143-X

ISBN 973-27-0147-1

INTRODUCERE ÎN STUDIUL SUFIXELOR

CARACTERISTICI GENERALE ALE SUFIXELOR ŞI ALE SUFIXĂRII

1. Derivarea cu sufixe (sau sufixarea) este principalul procedeu de formare a cuvintelor in limba română.

Vezi FC I p. V. Caracterizarea limbii române drcpL limbă de tip derivativ /vezi. de exemplu, Th. Hristea, în *Current frcncls in liomcuuon linguistics* =- RHL XXIII, 1978, 1—4, şi CLTA XV, 1978, 1- 2, p. 219—220) are in vedere ponderea acestui procedeu.

Ea poate fi : a) un mijloc u n i c de formare a unor cuvinte noi, atunci cînd de la un cuvint existent m limbă se obţine altul prin simpla adăugaie a unui sufix *(drăguţ, duşmănos, chinui),* sau b) un mijloc as o-c i a t cu altele, atunci cînd sufixarea se foloseşte s i m u l t a n cu a) prefixarea *(închipui, descreierat)* sau fs) compunerea *(mărinimie, camil-petrescian).* Formaţiile în care sufixarea este asociată simultan cu alte piocedee se numesc formaţii para sini etico : d e r i v a t e p a r a s i n - t e t i c e în situaţiile de sub a , c o m p u s e p a r a s i n 1 e t i c e în situaţiile de sub p .

1. Privit^ din punctul de veoere al sufixării d e r i v a t e l e p a r a s i n t e t i c e (de sub *a)* pot îi numite de t i p p r e f i x a 1 (din punctul de vedere al derivării prefixale ele sînt derivate parasintetice de tip'sufixai : vezi FC ÎI 5).

.2. C o m p u s e l e p a r a s i n t e t i c e de sub (3 sînt s u f i x a t e sau de t i p s u f i x a i : de astă dată menţionarea tipului sufixa) nu depinde de un anumit punct de vedere, ci are rolul de a diferenţia formaţiile in cauză de cele în care compunerea se asociază cu prefixarea' (compusele parasfrueHce prefixate sau de tip prefixai, pentru care vezi FC II 5). *In* FC I categoria compuselor parasintetice este ilustrată numai prin formaţii cu sufixe (vezi p. V, 19. 165—166, 194, 213—214. 284).

3. Pentru distincţia dintre formaţiile parasintetice şi cele în care se identifică trepte succesive" de formare;prin diferite mijloace vezi FC I p. VI.

4. Pentru derivarea parasmţetiej |.(într.-(> aecepţie nelimitată la asocierea simultană a prefixării şi a sufixării) vezi Fintxţa Hasan, *Formaţii parasintetice in limba română,* în LR XIV, 1965, 1, p. 87—95, si R'EINFIEÎMKR-Fţ1PEANU, •D. P.

yVoIrmul de faţă siceîe uimăteaie se ocupă de sufixe atît în formaţii exclusiv nifixale, eît si în' foiinaţii eaie prezintă şî alte procedee, folosite succesiv (derivate cu^ufix^de Ia : derivate eu prefixe, ea *nebunie, stră-moşesc)* derivate regresive, 'ca *aniversaţi®, selectabil, Mrfiţă;* compuse, ca *băi ni arcan, untdeliwniu, ceferist*; cuvinte fcimate prin eonveisiune — schimbau a valorii gi-amaficale — .. <a *ni in car ic a, tăieţei,* sau prin trunchiere, ca *Sănducu, tu sică)'* sau pîiuulfan (foi mafii paiasintetice — vezi mai sus *b).*

1. Ultimele două categorii de formaţii sînt atrase iii cercetare aici, bineînţeles, numa din punctul de vedere al sufixelor conţinute.

2. La formaţiile cu procedee succesive sufixarea-intereseaza acolo unde ea constituie o treaptă posterioară altui procedeu: de exemplu, *nebunie* (cf. *nebun)* sau *strămoşesc* (cf. *strămoş), untdelemniu* (cf. *untdelemn)* sau *ceferist* (cf. C.F.i?.).

2. Pentru toate categoriile de formaţii,'s-au luat în consideraţie numai cuvintele în care prezenţa sufixului se recunoaşte prin raportarea la un cuvînt de bază (simplu, derivat sau compus) existent în limba română sau la două ori mai multe asemenea cuvinte (îmbinări, locuţionale sau nu) : în primul rînd formaţiile integral an.a l i . za.bile,.în structura cărora se recunoaşte atît sufixul, cit şi cuvîntul de bază (vezi toate exemplele date sub 1), dar şi cele s e m i a n a l i z a b i l e , la care se recunoaşte numai sufixul prin opoziţie cu alte formaţii sufixate sau compuse cu o temă comună, inexistentă ca un cuvînt independent (de exemplu : *eminamente, eminent, eminenţă; litoral, litoretă).*

1. Pentru termenii t e m e l i b e r e , respectiv l e g a t e , prin care unii cercetători denumesc temele din cele două categorii de formaţii, vezi FC II 6.

2. în categoria formaţiilor semianalizabile au fost incluse şi cele analizabile în raport cu un element de compunere *(electric, electrifica, electriza, electron:* cf. *electro-; uermial, vermicul, vermină* : cf. *vermi-).*

Sufixele au fost identificate în acest mod nu numai în formaţii interne ale limbii române, ci şi în cuvinte moştenite sau împrumutate ca atare; în prezentarea istoriei lor se fac, în măsura posibilulului, distincţiile şi precizările necesare pentru stabilirea caracterului productiv sau neproductiv şi, implicit, distincţia între gradul de reprezentare (dat de numărul formaţiilor în care poate fi identificat) şi productivitatea unui sufix (posibilitatea de a fi format derivate pe teren românesc).

1. Justificarea acestui procedeu, adoptat în întreaga lucrare, în FC Ifp. XII şiXIII. Alte descrieri reţin uneori numai sufixele productive, cu formaţii sigur româneşti (vezi GOTEANU, LRC² 188).

2. Pentru dificultăţile de tranşare între statutul de formaţie internă şi cel de cuvînt preluat ca atare — moştenit sau împrumutat ca derivat — al unui euvînt analizabil Ia care baza şi sufixul au aceeaşi origine vezi Th. Hristea, *Criterii de diferenţiere a formaţiilor interne de împrumuturi,* în „Analele Universităţii Bucureşti. Limbă şi literatură română" XXII, 1973, 1, p. 143—155, Marius Sala şi Jana Balacciu-Matei» *Derivate sau moştenite?,* în SCL XXXIV, 1983, 4, p. 311—313, şi, mai pe larg, I. Coteanuşi Marius Sala, *Etimologia şi limba română,* Bucureşti, 1987, p. 97—102 (de exemplu: *apos, arătură, blîn&eţe, cepar),* 125—128 *(lainic, pîndai),* 133 — 134 *(cioplaş, hâitaş),* 144 *(liliachiu, mahalagiu),* 148 — 149 *(pastelist, progresist);* pentru soluţii etimologice diferite cu referire la surse eterogene vezi în ultima lucrare p. 116—117 *(căpuşă, noian),* 140 *(economicos),* 151 *(faptic).*

3. Pentru diversele grade de reprezentare şi de productivitate a afixelor vezi FC II 2 5-26.

Ca şi în cazul altor tipuri de formaţii (vezi FC I p. XI, 25—27 ; II 6), caracterul analizabil al formaţiilor sufixate este relativ în sincronie, depinzînd de competenţa lingvistică a vorbitorilor (gradul de cunoştinţe lexicale şi capacitatea de a stabili legături între cuvinte), şi variabil în diacronie : pe de o parte, unele formaţii sufixate au devenit cu timpul n e a n a l i z a b i l e — sau măcar greu analizabfle — fie din cauza evoluţiei fonetice *(bătrîn, duminică, muncel*; mai recent, *negustor, obişnui, paşnic, veşmînt),* morfologice *{corigent, (in)corigibil* sau *ăirigent, diriginte* în urma schimbării de conjugare a verbului de bază; *şelar* în urma ieşirii din uz a temei în *-l-* la substantivul de bază *şa* cu sensul adecvat) sau semantice *(bucată, cărare, cucernic),* fie din cauza dispariţiei sau nepreluării cuvîntului de bază la care se făcea raportarea (vezi *cătuşă, găină,* *mătuşă, postelnic, vornic)-,* pe de altă parte, unele formaţii neanalizabile au devenit ulterior analizabile sau măcar semianalizabile prin raportarea la cuvinte mai noi în limbă (substantivul moştenit din latină *nutreţ* a fost neanalizabil pînă în epoca modernă, cînd a devenit analizabil prin verbul neologic *nutri).* Din cauza evoluţiei divergente unele formaţii sufixale ajung să nu mai poată fi raportate la cuvinte înrudite la origine *(bătrîn* şi *vechi-, mădular, măduvă* şi *miez; sărbătoare* şi *serba, şerb-, viitoare, volbură* şi *holba, învoalbe, dezvolta);* invers, în cazul altora se poate ajunge la o analiză care nu e justificată din punct de vedere istoric, uneori nici semantic (vezi *nutreţ,* discutat mai înainte, sau *dator*<lat. *debitorius* raportat la *(a) da, făurar* — ca nume de lună — < lat. *februariu&* „purificator" raportat Ia *faur<^* lat. *faber, scriptură<c* lat. *scriptura* raportat la *scripte, untură* <lat. *unctura* raportat la *unt),* ceea ce duce eîteodată/r prin etimologie populară, la modificări formale pentru refacerea formei interne : *făreca* •(< lat* *fabricarey>-fereca,* cf. *fier y ferăstrău* (<magii. *fiirezto)>* var. *fierăstrău,* cf. *fiery lăcui* (<magh. *lakni)> locui,* cf, *loc; lingoare* (<lat. *langor)^ lungoare,* cf. *lung; sînătoare* (< lat.. *sanitoria)> sunătoare,* cf. *suna).*

3. Sufixele sînţ afţxe adăugate la sfîrşitul unui cuvînt întreg (simplu, derivat sau compus) existent în limbă, la sfîrşitul rădăcinii unui asemeuea cuvînt simplu^ respectiv al temei uiiui cuvînt derivat cu prefix sau cu alt sufix (eu eventuala adăugare a unui prefix în cazul derivării parasintetice de tip prefixai), al rădăcinii/temei ultimului termen dintr-un compus (sau dintr^o îmbinare de cuvinte în cazul compuselor parasintetice de tip sufixai) sau la sfîrşitul unei rădăcini ori teme inexistente drept cuvînt independent (de obicei element de compunere).

1. Ultimă posibilitate se referă exclusiv la formaţiile semianalizabile.

2. Rădăcina! poate fi reduplicată : de obicei, la formaţii onomatopeice (fozto', *gîgîi)r* cf. şi *tutui.*

Sufixele sînt l e x i c a l e sau derivative cînd servesc la formarea de noi cuvinte şi f l e x i o n a r e , morfologice sau gramaticale cînd servesc la realizarea unor forme ale aceluiaşi cuvînt (în limba română numai sufixele care marchează moduri şi timpuri în flexiunea verbală : de exemplu, *And* sau *-ind* pentru modul gerunziu, *-se-* pentru timpul mai mult ca perfect); sufixele lexicale se menţin în toate formele flexionare ale derivatului respectiv, pe cînd cele flexionare caracterizează anumite forme.

1. Pentru sufixele flexionare vezi GRAM. ROM.² I 43.

2. Unele sufixe nominale par a se situa la limita dintre sufixele lexicale şi cele flexionare: sufixele substantivale moţionale (în *Dietionnaire de linguisiique* de Jean Dubois, Mathee Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi, Jean-Pierre Meveî, Paris, 1973, s.v. *suffixe, -esse* din fr. *duehesse* este considerat sufix flexionar) şi, mai ales, sufixul adjectival *-isim* (vezi GRAM. ROM.² *loc. cit.).* Pentru sufixele verbale *-a, -i* vezi *Derivarea verbală. Introducerea,* 6. Sufixele de acest fel sînt numite uneori lexico-gramaticale (vezi FC I p. IX).

3. Statutul de sufix lexical sau flexionar poate varia în timp sau/şi de la o limbă la altă, precum şi de la o formaţie la alta. Sufixele nominale *-ani, -e'nt,* lexicale în limba română, provin din sufixe flexionare (de participiu prezent) latino-romanice, iar sufixele verbale *-isi,* -osz, de asemenea lexicale în română, din sufixe flexionare (de aorist) greceşti. Sufixele *-at, -uf* sînt flexionare în participii *(cîhtat, bătut)* şi lexicale în adjective cu bază nonverbală *(buzat, limbut).* Chiar *-şi* din *cerşi* este simţit astăzi ea sufix lexical, deşi verbul este derivat regresiv dintr-o formă veche cu sufix flexionar (pentru istoria complicată a lui *cerşi* vezi, în ultimul loc, Th. Hristea, *Derivarea regresivă morfologică în raporturile ei cu cea lexicală^* în *Sistemele limbii,* Bucureşti, 1970, p. 115—116).

4. Conversiunea unei forme verbale nu modifică statutul sufixului flexionar conţinut, de aceea *-înd* din *curînd* adv. sau din *intrihd* s. nu este sufix lexical.

în structura cuvintelor derivate sufixele lexicale sînt urmate de cele flexionare, iar acestea de desinențe. Prin tradiție, sufixele lexicale nu sînt numite izolat în forma lor pură, ci însoțite de sufixele flexionare de infinitiv (caracteristicile conjugărilor) în cazul celor verbale, respectiv de desinențe de gen, număr (de obicei singular) şi caz (nominativ) în cazul celor nominale : de exemplu, *-ana, -iza, -oşa* sau *-ani, -oii; -andru, -iță,-laie.*

Pentru critica acestei notații vezi I. Patruț, *Stadii de limba română şi slavistică,* Cluj, 1974, p. 14 ş.u. Notația sufixelor româneşti în stare pură, fără afixele morfologice însoțitoare (de exemplu : *-iz-),* a fost folosită de unii lingvişti (vezi SCHUFFERT, V., LOMBARD, V.), în timp ce alții (CANDREA, G.G.R.) le notează împreună cu afixele morfologice, dar marcînd segmentarea (de exemplu: *-cc-a).*

Ataşarea (adăugarea sau alipirea) sufixelor lexicale la cuvintele de bază se face • • -.v.r:

a) de obicei, după înlăturarea din acestea a afixelon morfologice (sufixe flexionare şi desinențe); de exemplu, *bate : bătuci; mină : minuță;*

b) cu preluarea — totală sau parțială — a afixelor morfologice ale bazei; de exemplu, *citi : cititor; catifea,* pl. şi gen.- dat. sg. *catifele : catifelat; colț,* pl. *colțuri : colțuros ;*

c) cu înlăturarea şi a afixelor lexicale originare ;• de exemplu, *mmzăi: zumzet..*

P. Zugun, *Definiția derivării, in IAX* XXXVII, 1988, *6,* p. 469—470, preferă termenii *implantam, inserție, includere* pentru denumirea mecanismului sufixării (in locul celor curenți, bazați pe ideea de adaos : *adăugare, alipire, asociere, alcşare).*

Cuvîntul de bază la care se ataşează un sufix leiical poate avea nu numai forma-tip (cu care este citat şi înregistrat în dicționare : nominativul singular nearticulat la substantive, nominativul singular masculin la adjective, infinitivul prezent la verbe etc.), ci diverse forme flexionare : de plural (şi de genitiv-dativ singular) sau de vocativ singular la substantive, de prezent indicativ/gerunziu sau de participiu/supin la verbe. Derivatele care pornesc de la asemenea forme se recunosc prin preluarea unor alternanțe fonetice, desinențe sau neregularități ale temei (de tipul *om,* pl. *oameni :. omeni, omenie, omenos).*

Pentru derivarea de la diverse forme şi în mod special de la cele de plural vezi : S. Puşcariu, *Efudes de lingiiistique ronmainc,* Cluj — Bucureşti, 1937, p. 297—304; GRAUR, T. 263-265; I. Pătruț, *lucr. cit,* p. 16-21; GOTEANU, LRC· 186—187.

După structura lor morfologică sufixele sînt s im pl e cînd nu pot fi analizate în unități mai miei şi co mp le xe cînd structura lor permite identificarea unor unități mal-mici, dar întregul complex funcționează ca un element unic de derivare.

Unii cercetători folosesc termenii (sufixe) p r i *m* a r e, respectiv s e c u n d ar e : vezi, de exemplu, I. Manliu, *Gramatica istorică şi comparativă a limbii române pentru cursul superior,* Bucureşti, 1894, p. 345.

Sufixele complexe sînt, la rîndul lor, de două feluri : c o m p u s e, cînd rezultă din combinarea a două sufixe simple, şi d e z v o l t a t e, cînd rezultă din combinarea unui sufix (simplu) cu un element precedent nesufixal (desinență, articol, segment de temă lipsit de sens).

1. Elementul nesufixal este numit uneori a u g m e n t sau i n t e r f i x. Pentru ultima denumire vezi MALKIEL, G. 318 (şi *Los interfijos hispanicos,* în *Miscelănea homenaje a Andre Marlinet „Estructura e historia",* t. II, La Laguna, 1958) şi GARABULEA, I; 132.

2. Pentru sufixele complexe din limba română vezi A. Graur, *Suffixes roumains elargis,* în RRL XIV, 1969, 4, 327—332.

3. Sufixele compuse, analizabile în bloc față de un cuvînt de bază şi nu prin raportare la o formație anterioară cu primul dintre sufixele componente, nu trebuie confundate cu sufixarea succesivă.

Numărul total al sufixelor româneşti identificate în cîte cel puțin o formație analizabilă din punct de vedere formal şi semantic este de peste 800, dintre care jumătate sînt sufixe simple şi jumătate complexe. între ele există. mari:deosebiri în ce priveşte giadiri.de reprezentare şi de productivitate.

1. Acest inventar, spectaculos mărit față de lucrările precedente, a fost alcătuit în primul rînd pe baza DI; el prezintă o oarecare aproximație pentru derivarea nonverbală, în special din cauza sufixelor din nume proprii, pentru care, pe de o parte, nu dispunem de acelaşi tip de repertorii ca pentru substantivele comune, iar, pe de alta, analiza este uneori mai dificilă sau/şi mai puțin sigură. Dintre inventarele de sufixe româneşti stabilite în lucrări anterioare, cel mai bogat este cel aî lui PASGU, S. : 165 de sufixe, între, care figurează însă numai 6 sufixe neologice, in timp ce IORDAN, S.R.R. enumera 32 de asemenea sufixe. L Goteanu, • *Structura şt evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860),* Bucureşti, 1981, p. 52, vorbeşte de existența a „peste 250 de sufixe" (dintre care în LRG· 188—226 menționează sub 100) — număr apropiat de cel de „peste 300" menționat de N. Dănilă în *P^ecueil d'etudes romanes* . . . , Bucureşti, 1959, p. 57 — , iar Th. Hristea, în *Sinteze de limba română,* ediția a Il-a, Bucureşti, 1981, p. 57, de „arca 500 de sufixe" (în ediția a IlI-a, 1984, p. 72, acelaşi autor acceptă tbtalul nostru provizoriu, comunicat în LL 1983, 4, p. 501 drept „aproape 700, dintre care peste 300 sînt sufixe simple şi 350 complexe", pe care îl preia în formula „peste 600 de sufixe"). Pentru numărul sufixelor verbale — cuprinse, bineînțeles în totalul menționat aici — şi pentru deosebirile proporționale față de alte lucrări vezi *Derivarea verbală. Introducerea,* 5.

2. Inventarul sufixelor dintr-o limbă dată poate varia de la o lucrare la alta în funcție de extensiunea cercetării, de punctul de vedere asupra statutului de sufix şi a individualității lui formale (de exemplu, separarea/neseparea formelor de gen la sufixele substantivale sau includerca/neincluderea vocalei tematice la sufixe ca *-tor:^ător,-etor, -itor, -ítor* etc. *-ție: -atic, -iile)* sau de opțiunea între polisemie şi omonimie (în siuații ca cele ale sufixelor adjectivale *-ar, -esc*); principalele deosebiri sînt date, de obicei, de includerea sau neincluderea „sulixoidelor" (vezi 6, 3), a sufixelor savante sau a sufixelor vechi neproductive.

•3. în totalul sufixelor nu sînt cuprinse sufixele v i r t u a l e sau latente, degajabile numai din formații semianalizabile (de exemplu, *-ase* din *fantasc, -asm(ă)* din *sarcasm* şi *fantasmă : -aza* din *fantaza ; -ebru* din *funebru şi-est* din *funest: -ilen* din *madrilen ; -im* din *infim, intim, minim)* sau numai din formații cu dublă analiză (de exemplu, *-aliza* din *fiscăliza; -ologi* din *pisălogi ; -nici* din *silnici).* Ele nu sînt tratate in lucrarea de față, fiind menționate doar atunci cînd au o legătură oarecare cu alte sufixe. Pentru posibilitatea trecerii de la statutul de sufix virtual sau latent la cel de sufix real (din formații integral analizabile) vezi Fîora Şuteu, *Un suffixe actualise :* -rst, în RRL XIV, 1969,1, p. 21-22.

4. De asemenea, nu sînt tratate sufixele care apar în formații analizabile numai din punct de vedere formal (nu şi semantic). De exemplu : *-est* din *modest* sau *-era(;)* din *modera* (pentru ambele cf. *mod).*

5. împotriva degajării afixelor dintr-o singură formație analizabilă vezi Al. Graur, *Formanți cu un singur produs?,* în SGL XX, 1969, 6, p. 601—603; cf. A. Martinet, • *Elements de linguistique generale,* Paris, 1966, p. 135, Wolfgang Fleischer, *Wortbildung der deutschen Gcgenivartssprachc,* Lcipzig, 1971, p. 36.

Unele elerivate sufixale comportă două sau mai multe feluri de analiză, prin posibilitatea de iapoitaie la baze diferite.

Analiza multiplă (deobicei dublii) jcate să nu aibă consecințe asupra statutului şi a aspectului (corpului fonetic sau/şi structurii morfologice) sufixului în cauză cînd bazele virtuale nu atrag deosebiri de segmentare : este cazul derivatelor nominale realizabile piin baze substantivale sau prin baze verbale *(fugar : jugă* şi *fugi),* al celor verbale analizabile prin baze substantivale sau interjectionale *(clămpăi : clampă* şi *clampl)* sau al unor derivate nominale analizabile prin baze substantivale ele genuri diferite. în asemenea situații opțiunea pentru o anumită analiză este legată adesea de valoarea sufixului (ele exemplu : *flui(raş,* diminutiv, se raportează la *fluier,* dar *fluieraş,* agent, la *fluiera).*

Pentru identificarea sufixelor, mai ales a celor complexe, este esențială distincta între analiza foimală unică (lapoitarta la o singură bază $i deci dcgajaica fuma a *vi* ui uifix) *n* ar aliza multiplă (lapoitarea vir-

tuală la două sau mai multe baze, de unde posibilitatea de degajare a unor sufixe diferite — simple sau complexeşi cliiar aceea de interpretare prin tipuri de derivare opuse între ele : progresivă sau regresivă). Statutul de sufix este conferit de existenţa a cel puţin o formaţie cu ana-. liză unică.

Descrierea unui sufix complex începe insă cu, prezentarea situaţiilor de analiză multiplă întrucit acestea constituie premisa detaşării unor asemenea sufixe.

La analiza formală multiplă bazele virtuale sînt fie forme flexionare diferite ale aceluiaşi cuvînt (de pxemplu, *colţ* şi *colţuri* pentru *colţuros; sarma şi sarmale* pentru *sărmăluţă; scălda şi scăldat* pentru *scăl'datoare),* fie un cuvînt simplu şi un derivat al lui *(duel* şi *duelgiu* pentru *duelgi; înfige şi înfigăreţ* pentru *înfigări; şovăi* şi *şovăială* pentru *şovăielnic).* Şi aici opţiunea pentru o anumită analiză poate fi legată de valoarea sufixului (de exemplu, *fierărie,* colectiv, se raportează la *fier,* dar *fierărie,* nume de ocupaţie sau de loc de exercitare a ei, la *fierar).*

4. Toate sufixele au exclusiv această funcţie, fiind lipsite de existenţă autonomă.

î. La originea unor sufixe se poate găsi un cuvînt, dar nu unul existent în limba română. De exemplu : sufixul adverbial *-mente* <lat. *mente* s. sau sufixele adjectivale *-ânog, -enog,* create prin falsa analiză a unor compuse cu sl. *nog* s.

2. Unele cuvinte întregi (substantive) folosite în mai multe formaţii drept constituent secund al celui de bază (de exemplu: *cheie* din *cuvînt-factorîntrebare-^, poziţie- ~; etalon* sau *model* din *lot-r^, unitate-*^; şcoală* din *ateliere ~, navă-~, restaurant- ~)* se aseamănă prin repetabilitate cu elementele de compunere şi cu sufixele, iar eu cele din urmă şi prin slăbirea sensului lexical; ele sînt considerate de unii lingvişti ca reprezentînd faza de tranziţie spre statutul de sufixe. Vezi DUBOIS, D. S. 3, 7; RRL XIV, 1969, 1, p. 5 şi SGL XXI, 1970, 3',. p. 328.

3. Unele sufixe devin cuvinte prin trunchiere şi conversiune; de exemplu, sufixe diminutivale folosite ca prenume alintătoare: *-ica > Ica* şi *-ică> Ică>; -uţ> Viu* şi *-uţa> Uţa* (cf.- şi *Ela, Eta, Ina)* sau sufixul de abstracte nominale *-ism* folosit, mai ales la plural, ca simbol al denumirilor de curente : *(-)isme;* cf. şi *(-)aze* în biologie. în creaţii ocazionale unele sufixe pot deveni şi verbe; de exemplu, verbe ca d/ur, folosite de Eliade Rădulescu în prefaţa gramaticii sale din 1828 (p. XXIX) pentru a indica anumite modele de adaptare a verbelor neologice,: „Rumânii din Ţara Rumânească avînd pînă acum a face cu grecii, ne-am învăţat să sisiim şi să pipiriim; rumânii din Transilvania, Bănat şi Bucovina, auzind iară totdauna limbi mai tari şi mai aspre, s-au învăţat să ururuiasca şi să ăluiască, adică, cînd luăm verburile *formare, recomandare, repetire, pretendere, descriere,* cei din Ţara Rumânească zicem *formalisesc, recomandarisesc, repetirisesc, pretenderisesc,* cei din Transilvania, Banat şi Bucovina zicem *formâluiesc, recomăndăluiesc, repetiruiesc, pretendăluiesc, describăluiesc* şcl."

5. Formarea cuvintelor cu ajutorul sufixelor — lexicale — se încadrează la derivare, reprezentmd unul dintre cele două tipuri de derivare progresivă (realizată prin adăugarea unui afix).

Unii lingvişti reduc derivarea progresivă la sufixare, hieadrînd prefixarea la compunere; vezi FC II 9. '

Sufixele sînt afixe care se deosebesc de prefixe prin poziţia pe care o au în formaţiile create : în urma rădăcinii sau a temei cuvântului de bază.

Pentru alte deosebiri, referitoare la aspecte formale sau de conţinut, veziFG II 9—10 şi DUBOIS, D.S. 2.

Mai mult decît alte procedee de formare a cuvintelor, derivarea cu sufixe prezintă asemănări şi interferenţe cu morfologia prin caracterul ei sistematic, prin mecanismul ataşării sufixelor, prin specializarea multor sufixe pe părţi de vorbire, prin valorile comune ale unor derivate sufixale *şi* ale unor forme flexionare, prin existenţa unor sufixe flexionare şi a unor sufixe cu statut aparent mixt (lexico-gramatical), prin alternanţele fonetice comune derivării şi flexiunii, prin faptul că unele derivate pornesc

de la forme flexionare ale cuvintelor de bază şi prin schimbul de sufixe lexicale în flexiunea aceluiaşi cuvînt (sg. *-ică* : pl. *-ele).*

Vezi, mai pe larg, GRAM. ROM; I 19-21; DUBOIS, D.S. 3-4, MARCHAND, E, W. Unii lingvişti încadrează sufixarea la morfologie, considerînd-o, în bloc, un capitol al acesteia. Alţii încadrează la flexiune unele formaţii cu sufixe lexicale : este cazul adjectivelor deverbale cu sufixele *-tor, -bil,* al adjectivelor cu sufixul *-isim* sau al substantivelor moţionale.

6. Derivarea cu sufixe ridică, în unele situaţii, problema delimitării faţă de alte procedee de formare a cuvintelor : derivarea regresivă, conversiunea, compunerea (tematică), ca şi faţă de fenomenul morfologic al reconstituirii unei forme flexionare.

1. în ce priveşte derivarea regresivă, delimitarea este exclusiv de natură diacronică, bazîndu-se pe cunoaşterea raportului cronologic dintre cuvîntul cu aspect de bază şi cuvîntul înrudit cu aspect de derivat sufixai. Din punct de vedere sincronic relaţia dintre derivatele regresive verbale *picta, transla* şi substantivele *pictor, pictură,* respectiv *translator, translaţie este* aceeaşi ca intre *sculpta, administra* şi derivatele progresive substantivale *sculptor, sculptură,* respectiv *administrator, administraţie.*

2. Delimitarea faţă de conversiune vizează, în ansamblu, derivatele imediate verbale (pentru care vezi *Derivarea verbală. Introducerea* 6) şi, în particular, unele sufixe lexicale provenite din sufixe flexionare de infinitiv (sufixul substantival *-are* din *născare, vînzare)* sau de participiu (sufixele adjectivale *-at* din *buzat, -ut* din *limbut).*

3. Problema delimitării derivării şi a derivatelor cu sufixe de compunerea şi de compusele de tip tematic (cu elemente de compunere) se pune pe două planuri: a) pe plan teoretic, general, interesează distincţia de principiu dintre aceste procedee, în speţă poziţia faţă de categoria elementelor de compunere care ocupă ultimul loc într-un cuvînt compus şi pe care unii lingvişti le numesc pseudosufixe, false sufixe sau sufixoide, iar b) în eîteva situaţii concrete este necesară delimitarea unor sufixe de segmente omonime cu statut de elemente de compunere.

a. Deosebirea dintre sufixe şi elementele de compunere tematică (fără existenţă independentă în limba română) care ocupă ultimul loc în cuvintele formate se face, în general, pe baza unui criteriu semanticnoţional asociat de obicei cu criteriul etimologic al provenienţei din cuvinte autosemantice; la aceste criterii se adaugă unele indicii formale ale elementelor de compunere : topica dublă — ca segment nu numai final, ci şi iniţial — a multora dintre ele *(-antrop* şi *antropo-; -fii şi filo-* etc), lungimea şi aspectul lor de cuvînt *(-atlon, -emeză, -logie, -tecă,-zimăete.),*

Vezi FC I, p. VIII, şi II 13—14 (şi bibliografia indicată acolo); RRL. XIV, 1969 1, p. 3-6.

Probleme mai dificile apar la formanţi care au ca etimon indirect cuvinte autosemantice, de exemplu sufixul adverbial *-mente,* sufixul verbal *-fica* şi sufixul adjectival *-fie.*

Vezi discuţia din monografiile respective. ; . ' .

b. Situaţii speciale de omonimie între un sufix şi un element de compunere se întîlnesc la sufixele *-andru, -ani, -id, -(o)log, -(o)man, •roic, -ol, -ur.* La cele mai multe dintre ele delimitarea se face uşor, pe baza sensurilor cu totul diferite.

Pentru toate aceste situaţii de omonimie vezi monografiile sufixelor respective.

4. Delimitarea dintre derivarea cu sufixe şi fenomenul morfologic al refacerii unei forme flexionare — numit de unii cercetători derivare

regresivă morfologică — este, ca şi *ih.* cazul delimitării de derivarea regresivă lexicală (vezi 1), exclusiv de natură diacronică, bazîndu-se aici pe cunoaşterea raportului cronologic .dintre variantele unui cuvînt (între care. una are aspect de derivat sufixai). Din punct de vedere sincronic substantivele *capăt, judec, ramură, vopsea, zală* par formate cu sufixe ' *(-ăi, -ec, -ură, -ea, -ala),* deşi ele sînt, de fapt, forme de singular refăcute din plurale ale unor singulare primare lipsite de finaleleln cauză.

' Vezi'J. Byck şi A. Graur, *L'infliicncc du pluri'el' sar le singulier des noms en roumain,* în BL I, 1933, p. 29—31, 34; FC I p. IX; Th. Hristea*. *lacr.. cit.,* în *Sistemele*limbii,**p, -.108.

7. Sufixele trebuie delimitate, de asemenea, de unele segmente finale fără funcţie de formanţi lexicali, care nu creează decît, cel mult, variante ale unui euyînţ, întrucît nu-i imprimă un sens sau un statut nou.

1. Este vorba, pe de o parte, de sunetele epitetics, vocale sau silabe, adăugate la sfîrşitul unui cuvînt, deci de un fenomen fonetic produs în anumite condiţii, de exemplu, în poezia populară, la sfîrşitul unui vers, de obicei cîntat *(-ăj-î* sâu'-r*»).

Vezi A. Rosetti, *Remarqii"* sur la dctent* des ocehisiues* roumain.es *cn fin de mot,* în BL I, 1933, p. 58—88; A. Graur, -re, *et* -ră *faciiltatifs,* in BL III, 1935, p. 182-185; GRAUR, T. 248.

2. Pe de altă pa,rte, este .vorba» de aşa-numitele particule prin care se creează variante ale unui cuvînt, ca adverbialul -a din *acuma, aicea.*

Vezi Georgeta Ciompec» *Morfosintaxa adverbului rqmânesc. Sincronie şi diacronie,* Bucureşti, 1985, p. 111-134.

STRUCTURA VOLUMELOR CONSACRATE SUFIXELOR

8. Tratarea sufixelor în lucrarea de faţă este similară cu cea a prefixelor (FC II). Ea constă mai întîi în studiul analitic al fiecărui sufix simplu în monografii consacrate cîte unui sufix în parte sau cîte unui grup de sufixe care constituie o serie pe baza unei înrudiri parţiale sau a comunităţii de origine în cazul unor dublete etimologice. Prezentarea monografică a unui sufix simplu sau a unei serii de sufixe simple include menţionarea tuturor sufixelor complexe (compuse şi dezvoltate) în care intră sufixul/sufixele din titlu; tratarea specială a sufixelor complexe se face în micromonografii ataşate la sfîrşitul monografiei consacrate ultimului sufix din structura lor, dar în ordinea alfabetică a primului element (sufix Bau interfix): de exemplu, *-uleţ* la *-eţ.*

Datorită grupării în serii şi subordonării faţă de sufixul de bâză, numărul monografiilor nu corespunde cu numărul sufixelor studiate.

Monografiile sînt urmate de capitole de sinteză în care problemele abordate? privesc ansamblul sufixelor româneşti sau grupări ale lor după diverse criterii (semantice, gramaticale, etimologice)*

ITmnărul mult mai mare al sufixelor din limba română faţă de prefixele ei impune însă tratarea sufixelor în mai multe voiuine, iar faptul că sufixele verbale reprezintă singura clasă de sufixe cu distribuţie exclusivă justifică tratarea separată a derivării verbale faţă de cea nonverbală, căreia îi vor fi consacrate volumele următoare. în cadrul celor două mari secţiuni — derivarea verbală şi cea nonverbală —• ordinea monografiilor este strict alfabetică, iar, ca şi în volumul consacrat prefixelor,. în cazul sufixelor grupate într-o monografie comună ordinea este dată de primul sufix din titlul monografiei, care este principalul element al seriei şi reprezentantul ei; celelalte sufixe figurează însă la locul alfabetic respectiv, eu trimitere la monografia in care sînt tratate.

Tehnica de diferenţiere printr-un indice numeric (care reflectă, de regulă, ordinea cronologică) a sufixelor omonime şi a variantelor omonime, de notare.a variantelor prin paranteze rotunde în titlul monografiilor şi de marcare a unor grupări de variante sau a unor subscrii prin punct şi virgulă sau prin bară este, şi ea, aceeaşi ca în FC II. Singura inovaţie de ordin tehnic este notarea prin paranteze drepte, în titlul monografiilor, a afixelor virtuale menţionate din considerente speciale.

Spre deosebire de inventarul formaţiilor prefixale, bazat parţial pe DLE şi mai mult pe DM (vezi FC II 22), inventarul formaţiilor sufixale luate în consideraţie este stabilit în primul rînd după DI (care cuprinde inventarul lexical din DA ms.). Pentru fiecare sufix se indică numărul formaţiilor analizabile din DI şi cliiar lista lor completă atunci cînd ele sînt*mai puţine de 25. Adaosurile din alte surse — dicţionare generale mai noi (DLEO, DM, DLE, MDE, DEX), dicţionare speciale <LTB, D. MED., DST, DEE, DOE, glosare regionale), studii lingvistice {cu precădere dintre cele referitoare la formarea cuvintelor) sau înregistrări din diverse texte — sînt prezentate totdeauna prin numărul lor total, urmat, după caz, de lista completă (cînd adaosurile sînt sub 100 de unităţi) sau numai ilustrativă (cînd adaosurile depăşesc acest număr).

MW AR A AVRAM

DERIVAREA VERBALĂ

INTRODUCERE

1. Volumul de față se ocupă de sufixele verbale lexicale *și* de derivatele verbale imediate (v. în § 6 ce înțelegem prin acest termen).

Motivele pentru care tratăm împreună derivatele verbale sufixale și pe cele nesufixale (imediate) sînt:

a. semantica derivatelor verbale imediate e perfect paralelă cu semantica derivatelor verbale sufixale cu baze nonverbale;

Vezi **VASILIU, S.D.S.** 503—504 și volumul de față, cap. *Semantica derivatelor verbale sufixale și imediate.*

b. derivarea imediată e sursă de formare a noi sufixe verbale în interiorul limbii române întrucît formațiile cu dublă analiză din care se detașează sufixele noi sînt derivate imediate (de la baze derivate sau augmentate). V. mai jos, § 3.

Situația apare si în alte limbi, chiar dacă nu e prezentată în termenii adoptați de noi; v. de ex. **FISCHER**,'l. **D.** 171-172.

c. derivatele verbale imediate au foarte frecvent baze identice cu derivatele verbale sufixale (v. cap. *Categoria morfologică* §3, 4).

Motivelie expuse sub *a.—c.* arată, după părerea noastră, că tratarea împreuna a derivatelor verbale mediate și imediate permite o cunoaștere mai rafinată a derivării verbale atît în sincronie, cît și în diacronie.

Vom avea în vedere, în subsidiar, și unele derivate formate prin mijloace asociate (v: PC II 5), și anume :

— Derivatele parasintetice, în monografii, în cazul sufixelor cu derivate puține (de ex., *-âza,* cu trei formații, din care : îii/ier&ăza) sau, dimpotrivă, în cazul sufixelor la care derivatele parasintetice sînt relativ numeroase (de ex., din cele 35 de derivate ale sufixelor cu segmentul *-s-,* 13 sînt parasintetice). Ori de cîte ori le vom lua în considerație, o vom face în mod explicit.

— Unele derivate regresive atunci cînd ele constituie o bază posibilă (din două sau mai multe) de analiză și formare a unor derivate care au servit de model în apariția unor sufixe (de ex., *pietrici* este derivat regresiv de la *pietricică,* derivat imediat de la *pietricea* ori derivat cu sufixul *-ici* de la *piatră; sar acad* este derivat regresiv de la *sărăcăcios* ori derivat cu *-aci* de la *sărac).*

'2. *a.* Inventarul de sufixe verbale a fost obținut prin aplicarea procedurii de analiză stabilite pentru toate mijloacele de derivare asupra întregului corpus de verbe extrase din sursele selectate pentru

tratatul din care face parte volumul de față (y. O w l ^ *înainte,* FC I, p. XII). Derivatele verbale din care au fost detaşate sufixele sînt, conform concepției pe care se întemeiază tratatul nostru, cuvinte „a căror formație este sau a fost clară pentru vorbitorii români'\ deci pot fi, fără nici o restricție, moştenite, împrumutate sau formate în româneşte {v. FC I, p. XIII).'

Analiza constînd din compararea derivatelor verbale cu diversele cuvinte din limba română Ia care pot fi raportate ele, rezultă că ea este o analiză structurală a derivatelor, şi nu o analiză etimologică. Este posibil ca uneori analiza structurală să coincidă cu cea etimologică. Acest tip de analiză are implicații de felul celor menționate mai jos asupra criteriilor de stabilire a corpusului de derivate şi de sufixe :

Situațiile descrise nu sînt specifice pentru derivatele şi sufixele verbale; ele apar, în aprox irnativ aceiaşi termeni, şi la derivatele şi sufixele nominale şi adverbiale.

— în inventarul derivatelor apar cuvintele moştenite sau împrumuturile analizabile; de ex. : *apropia* (<: lat. *appropiare),* cf. *aproape; atomiza* (< fr. *atomiser,* germ. *atomisieren,* engl. *atomice),* cf. *atom.* Formațiile derivate în limba de origine, dar neanalizabile în română nu sînt avute în vedere. De ex. : *bonifica* „a *despăgubi* pe cineva de o cheltuială făcută" (< fr. *bonifier* < *boni* — din expresia *demneră titre de boni* < lat. *aliquid boni* „surplus d'une recette sur Ies previsions .etc."' —- + >*-fier)* nu este analizabil în româneşte întrucît nu are nici o legătură semantică cu rom. *bon* (asemănarea formală este întîmplătoare).

Derivatele sufixale în limba de origine analizabile prin altă formulă structurală în română sînt reținute cu statutul implicat de noua analiză. De ei. : *înălța (<Mt.'*inalti<xre,* derivat cu sufixul *-iar.e)* este înregistrat ca derivat imediat.

1. Vezi H. Marchand *(SuRchronic Analysis and Word-Formation,* în „Cahiers F. de Saussure", 1955, n° 13, p. 7) : „loans from other ianguages unless they nave become analysable syntagmas have no place in a study of word-formation".

în poziția pe care o adoptă față de derivatele formate după model străin (engl. foreign-coined words), autorul citat ne pare inconsecvent cu principiul enunțat mai sus: „the natural synchronic description will therefore be to describe foreign-coined words on the basis of the structural system to which they beîong" (p. 16).

2. împrumuturile sau cuvintele moştenite neanalizabile sînt avute în vedere în legătură cu o r i g i n e a şi i s t o r i a sufixelor, aşa cum sînt avute în vedere formațiile neanalizabile împrumutate şi adaptate la limba română cu anumite sufixe. De ex..-: *tremura* (<lat. *iremulare); chibzui* (<magh. *kepezni), hâcui* (<germ. *hackeri),* adaptate cu *-ui*; *morăi* (<rus. *Mopumb,* ucr. *Mopumu)* adaptat cu *-ăi^* V. sufixele -ĂRI .. .,-UI şi -ĂIj ..., §5. *C*

împrumuturile analizabile formal, dar neanalizabile semantic sînt menționate cu explicații. V., de ex,: *civiliza, amortiza,* sufixul -IZA, § 3, 4. *a.*

3. împrumuturile analizabile parțial în română sînt avute în vedere, fireşte, numai cu sensurile analizabile. De ex.: *contracta (<îr.,* lat.) „a încheia un contract, a se îndatora la . c f . *contract* (nu şi: „a se strînge, a se zgîrci").

— Analiza (sincronică a) derivatelor nu redă întotdeauna istoria lor. De ex. : *şopti,* provenit din v. sl. tu-Kn-raTH (bg. *menmu)* — v. D L E — , e analizabil prin *şopa* /, tratat în acelaşi dicționar ca onomatopee fără model străin.

Există şi situații în care verbe considerate cu etimologia necunoscută sînt analizabile prin baze de asemenea cu etimologia necunoscută. De ex. : *şovîrcăi* „a se da la o parte (ferindu-se ...) ; a încerca să ocolească ... adevărul", cf. *şovirca* „a se eschiva, a se cocli" (ambele cu etimologia necunoscută în DLR). în aceste cazuri, atita timp cît etimologia cuvintelor puse în relație nu e rezolvată, nu se poate spune nimic cu privire la raportul dintre analiza şi istoria lor.

— Analiza derivatelor împrumutate nu coincide întotdeauna în toate amănuntele cu istoria şi analiza lor în limba de origine. De ex. : *curtizq* „a curta", analizabil în *curte* „omagiu măgulitor adresat unei femei" şi *-iza,* e împrumutat din fr. *courtiser,* formă refăcută, după *courtisan (<* it. *coriigiano* < eoffo?), a mai vechiului *courtoyer* < v. fr. *court* „curte" (v. DAUZAT—DUBOIS—MITTEBAND; *Grand Laromse).*

— în inventarul derivatelor apar verbele care în condițiile limbii actuale standard sînt neanalizabile semantic dacă :

au fost analizabile într-o fază mai veche, de ex. : *consilia* „a sfătui" (A./Russo, în DA), cf. *consiliu* „sfat" .(I, Gliica, în DA); *istovi* „a muri; a sfîrşi..." („Magazin istoric pentru Dacia", *Uricariul,* în DA), cf. *istov* „moarte; sfîrşit" („Magazin istoric pentru Dacia", Beldiman, în DA).; *lămuri* „(despre metale . . .) a curățit prin foc . . . ; a limpezi" , *(Mineiul* «'1776,*m* DA), cf. *lamură* „curat" (Herodot, în DA);

sînt analizabile pentru un grup restrîiis de vorbitori, de ex. : *jimba* „a (se) strîmba" (reg., în DA), cf. *jimb* „strîmb" (idem): *'varia,* cf. *variu* (livr. şi înv.).

în ambele situații, formațiile sînt reținute ca aparținînd perioadei, respectiv graiului sau idiolectului în care erau/ sînt analizabile.

— Nu sînt înregistrata în inventarul derivatelor (vezi însă mai sus obs. 2) verbele considerate a fi derivate de la cuvinte din limbi străine neîmprumutate ca atare în limba română ; de ex. \ *liăisui* „a alunga fiarele sălbatice din culcuş" < magh. *Jiajsza,* cf. TAMÂS.

— Se înregistrează ca unități ale sistemului românesc de derivare verbală şi sufixele care apar exclusiv în derivate moştenite sau împrumutate ; de ex. : *-ia.,* moştenit din lat. *-îare,* apare numai în derivatul *apropia* (vezi -IA, § 3. *a* : rom. *-iă* este şi împrumut tîrziu latino-romanic), iar *-irui (argumentimi),* reprezentînd adaptarea la limba română cu ajutorul lui *-ui* a germ. *-ieren^* apare numai în derivate împrumutate (vezi -UI, § 8). Această poziție e justificată de ipoteza că, în p r i n c i p i u , nu e exclus ca un derivat analizabil şi perfect explicabil în interiorul limbii române care are şi corespondent în latină sau într-o limbă oarecare să fie de fapt format în româneşte.

le-am abătut, în mod deliberat, de la principiul analizei structurale (sincronice) enunțat mai sus prin faptul că nu am înregistrat verbele devenite analizabile în raport cu nume derivate de la ele însele prin regresiune; de ex. : *bîrfi* (< bg. *âpimex,* v. M. S.Mladenov, în LE XXII, 1974, nr. l, p. 53), *cî.bîrfă; dejuna-{* < fr. *dejeuner*< lat.), cf. *dejun* (derivat regresiv în română; fr. *dejeuner* s. m. e infinitiv substantivat).

V. şi DUBOIS, D. S. 13—14, care înregistrează formațiile nominale regresive ca derivate cu sufixul zero de la verbe, remarcind : „ce champ suffixal est degajeselon des criteres diachroniques ; d'un point de vuc syncliioni([iie Ie groupe *rebond / rebondir* . . . apparaît inverse et forme de verbes denominaliiV.

Am iDrocedat în acest mod—deşi analiza acestor verbe ca denominale e operată în mod curent atît de vorbitorii nespecialişti (v. Th. Hristea, *Derivarea regresivă morfologică în raporturile ei cu cea lexicală,* în *Sistemele limbii, 1970,* p. 98 ; VASILIU, S.D.S. 498), cît şi, în general, în cercetările sincronice şi, mai mult, e reflectată ele unele definiții din dicționare în care verbul primai* e definit prin referire la numele postverbal (v. exemple la VASILIU, S.D.S. 499-500)-pentru că :

înregistrarea tuturor acestor verbe ca derivate denominale ar falsifica datele privitoare la productivitatea procedeului;

în cazul acestui tip de formații, diacronia contrazice în bloc sincronia. • . . V .

b. Sufixele reținute în inventarul nostru sînt cele care au fost identificate în cel puțin o formație analizabilă în românește. (E vorba de formații cu analiză unică, pentru că sufixele identificate numai în formații cu dublă analiză nu au statut de sufixe ferme, ci de sufixe virtuale; v. § 3.) Exemple de sufixe apărînd în cîte o singură astfel de formație : *-ugi {vălugi), -ozi (foltozi,* împrumut).

1. Vezi FC II 7—8, şi acolo referințele despre puncte de vedere opuse acestei concepții.
2. V. *Tabel sinopîic* ...: din totalul de 99 de sufixe simple, 23 (aproximativ un sfert) au cîte un singur derivat. Aşadar aceste sufixe au pondere destul de mare în sistemul sufixelor verbale. • / •

3. în analiza derivatelor, condusă după principiile stabilite pentru întreaga secțiune consacrată derivării (v. FC II6—7), am făcut întotdeauna distincție (conform cu principiile amintite) între formațiile cu analiză unică şi cele cu dublă analiză (v. *Introducere în studiul sufixelor*, p. 9—10). tntrucît formațiile verbale cu dublă analiză par a fi relativ mai numeroase decît cele nonverbale şi, prin aceasta, au implicații mai puternice asupra dinamicii inventarului de sufixe verbale, vom prezenta aici modelele principale de dublă analiză a derivatelor verbale.

Vezi Al. Graur, în BL IV, 1936, p. 65-67, si VI, 1938, p. 145 si 157-163 ; în RRL XIV, 1969, p. 327-332; MALKIEL, G. 316.

Dubla analiză este de două tipuri, după cum derivatul poate fi raportat la *a.* cel puțin două baze care implică segmentări diferite sau *b.* o singură bază.

a. în cazul primului tip, distingem două subtipuri după cum cel puțin una din bazele posibile e:

— un derivat, cealaltă fiind un cuvînt primar, anume baza primului :

ostăşi : ost-aş, oaste
grijulii grij-uliu, grijă
tălpăşi : tălp-aş, tălp-ăşiță, talpă
pocită : poc-it[2] (3), *poc-itor* (2), *poc-itură*[1] (3) — în DLB —, *poci*
secătui: sec-ăt, seca
confiscarisi : confisc-are, confisca
zburătăi : zbur-at, zbur-ătură, zbura.

în raport cu baza (bazele) derivată (derivate), verbele sînt:
derivate imediate: *ostăşi: ostaş, tălpăşi: tălpaş, pocită : pocit,*
derivate regresive : *grijuli : grijul-iu, tălpăşi : tălpăş-iță, pocită : podt-or, pocit-ură,*
derivate sufixale : *confiscar-isi : confiscare, secăPui : secat, zburat-ăi : zburat,* (prin regresiune) *zburătură.*
în raport cu baza primară verbele sînt derivate sufixale cu:
sufixe simple: *[o8t~~] •+ [-aşi], [grij-] + [-uli], [iâlp-] l~ăşi], {poc-y-ț- [-ita]*
ori cu
sufixe compuse : *[confisc-] + [-ar-isi], [sec-] + [-ăi-ui], [zbur-] țrăt-ăi]*

Observăm că *tălpăşi, pocită* şi *zburătăi* comportă două analize diferite prin raportare Ia bazele derivate (analize care corespund la cîte două posibile istorii diferite: *tălpăşi* şi *pocită* sînt formate prin derivare imediată sau regresivă; *zburătâi* e format prin derivare sufixală de la o bază derivată existentă independent sau obținută prin regresiune). Din punctul de vedere al sufixelor verbale însă, distincția dintre cele două analize nu e relevantă pentru că nu implică segmentări diferite ale verbelor. De aceea reținem aceste situații tot ca exemple de dublă, şi n,H de triplă analiza.

— o temă augumentată (printr-un anumit morfem gramatical, uneori identic cu un anumit sufix, ori un segment nesufixal), cealaltă fiind tema neaugmentată a aceluiaşi cuvînt: ſ

cafeli : caf-el-e^ cafea
picura : pic-uf-i, pic
atenționa: aienți-un-e, atenție
pingelui : ping-el-e, pingea.

Elementul desemnat de noi prin termenul segment nesufixal pare să corespundă interfixului din terminologia lui Malkiel (G. 318): „semănticaîly void ingredients wedged in bet•weety the radical and some sharply silhouetted suffix". V. şi CARABULEA, I. 132, care a preluat termenul de la Y. Malkiel.

în raport cu tema augmentată verbele sînt :
derivate imediate : *cafeli : cafel-e, picura : picur-i, atenționa : atențiun-e,*
derivate sufixale: *pingel-ui: pingel-e.*
în raport cu tema neaugmentată sînt derivate sufixale cu:
sufixe simple: *[caf-] + [-eli], [pic-~\ + [-ura], [atenți-] + [-ona],*
sufixe complexe : *[ping-] + [-elui].*

1. în mod excepțional, cele două baze prin care se face analiza derivatului pot să nu aparțină aceleiaşi paradigme. De ex. *încotoşmâni, -a,* v. sufixele-ĂNI,-ĂNA, § 3.
2. Există şi cazuri sporadice de triplă analiză:
tratarisarisi (formație glumeață la Alecsandri), analizabil prin baza primară *trata* şi bazele derivate *tratare şi tratarisi;*
formațiile de tipul *îmbucături,* analizabile prin baze primare *(îmbuca)* şi derivate *(îmbucat, îmbucătură) ;*
formațiile de tipul *atenționa,* analizabile prin baze primare *(atent)* şi baze derivate *(atenție* şi varianta ei *atențiune).*
în primul caz, din analiză rezultă 3 sufixe compuse: *-arisarisi, -isarisi, -arisi*; în cel de al doilea, 1 sufix compus : *-ături,* unul simplu: *-uri,* şi derivate imediate ; în cel de al treilea, 2 sufixe simple: *-iona, -ona,* şi derivate imediate. Nici una din aceste situații nu este însă productivă pentru sistemul sufixai românesc: *-arisarisi, -isarisi* şi *-ături* sînt sufixe virtuale (v. sufixele -ISI ..., § 8 ; -ĂRI ..., § 8), *-iona* e Z'ețînut ca sufix datorită uneia din formații, *impulsiona,* care în limba'actuală nu mai satisface condițiile triplei analize (v. sufixele -QNA₃ ...., §1). Productiv însă sufixul *-iona* nu este (v. -ONA₃, § 6).

b. în cazul celui de al doilea tip (situație mai specială datorită exemplelor puțin numeroase şi cu caracter nesistematic), baza (unică) e o interjecție, adică un cuvînt fără structură formală, deci, în principiu, segmentabil în orice fel:

milioti : miJiolio !
tuculi : tucu !
bubui : bu-bu !

La primele două derivate ambele analize operate au drept rezultat detaşarea unui sufix : *mih-oti* sau *milio-ti, tuc-uli* sau *tucu-li.* La cel de al treilea derivat, una din analize are drept rezultat detaşarea unui sufix : *bub-ui,* cealaltă însă ajunge la un derivat imediat : *bubu-i.*

în segmentarea formațiilor de acest tip nc-am condus după datele oferite de inventarul de sufixe detaşate din derivate de la baze nomnterjecționale. Astfel, ara admis dubla segmentare a derivatului *tuculi* pentru că atît *-li,* cit şi *-uli* sînt detaşate din derivate nomnterjecționale cu analiză unică *(pecet-li, jug-uli).* în schimb, în *ghioldorosi (ghioldtro !),* am detaşat prin analiză unică un sufix *-osi* pentru că detaşarea unui sufix *-si* nu este impusă de nici un derivat noninterjecțional.

în cazul tipului de sub *a.* sensul impune uneori alegerea uneia diu cele două modalități de analiză posibile din punct de vedere formal. De ex. : *bucăţeli* „a face bucatele" ; *fățări* „a se preface, a se fățarnici", cf. *fățare* „fățărnicie"; *îngînăura* „a cădea pe gînduri"; *pîntesări*

„a avea pîntecare (pîntecărie)"; *aruncături* „(despre lemne) a intra ;^Ii; • putrefa9^ie„ *cî, arunQățițrâ* „lemn uscat"; *hoinări* „a umbla ii o iîi a r" (cp. cu -*(h)oină* „jop cu mingea") pledează pentru analiza prin baza derivată, respectiv augmentată.;; o|ăn„a rotunji capetele buşteanului în formă de oală"; *lăptosa* „a transforma în lapie"; *limbaşi* „a-şi plimba limba prin gură" (cp. cu *limbuş* „omuşor;"), pledează pentru analiza prin baza primară.

Există şi cazuri speciale (rare) în care raportarea la diversele baze se *po&te* face *in* aBod diferențiat după sensurile derivatului; de ex., *pietrici*: „a deveni zgrunțuros", cf. *pietricică*, „a. se întări-', cf. *piatră*; „a pietrui", *cî. pietre,:pietricele.*

Alteori (in majoritatea cazurilor) sensill este neconcludent' "(fie pentru că cele două tipuri de baze la care poate fi raportat verbul sînt sinonime, fie pentru că, fără a marca o distincție semantică; Sensul ferbului pSate frîbrmulat în două feluri, prin referire la cele două tipuri de baze). De ex. : *ajutora* „a ajuta" sau „a dâ ajutor", *strvmtora* „a băga la strîrntoare" sau „...la loc strîmt", *grădinari* „a face meseria de grădinar, a. face grădinărie" sau „a se ocupa *de* grădină", *sulfura* „a amesteca o substanță chimică cu sulf" sau „a transforma în sulfura (compus al sulfului)", *încrucişa* „a pune cruciş (==în eruce)", *cărnosi* „a jupui de carne" sau „... de părțile cărnoase", *blegoşa* „a deveni bleg (=blegos)", *frențuşi* „a se îmbolnăvi de frente (=frențuş)". Sînt ambigue in bloc derivatele în *-di, -ela* care nu conțin în sensul lor noțiunea de plural al bazei, întrucît singularul are forme cu şi fără: *bacceU* „a căpăta aspect de baccea" (cf. *b.*) sau „... aspectul unei baceele" etc. (E ele la sine înțeles că în cazul tipului de sub de asemenea, criteriul sensului nu •-este operant : structura semantică a formațiilor reflectă — nici nu s-ar putea să fie altfel — caracterul amorf al bazelor.)

Deoarece, după cum s-a văzut, 1. criteriul conținutului semantic ette adesea inoperant, 2. din punct de vedere formal, ambele analize sînt în toate cazurile posibile (fără a putea spune măcar că una e mai simplă decît cealaltă) şi, în..sfîrşit, 3. formațiile de acest tip au determinat "apariția de noi sufixe, înregistrăm toate tipurile de formații neconcludente din punct de vedere semantic (alături, bineînțeles, de'cele al căror sens impune analiza prin bazele primare) în capitolele consacrate sufixelor rezultate din analiza prin bazele primare, respectiv, neaugmentate (în cazul exemplelor noastre : *-ăşi,-uli, -ita, -arisi, -ătui; -eli,-ura, -ona*). în acelaşi fel am procedat cu derivatele de la interjecții *(-ti, -oti ; -li, -uîi)*. Le înregistrăm însă separat de derivatele a căror analiză are drept unic rezultat detaşarea sufixelor in discuție (de ex. : *băşcăşi: başca, 4@rfeU' tearfă, pericplarisi : pericol)* pentru că prezența in structura lor a sufixelor în discuție nu e cartă.

Sînt situații în care elementele derivate detaşate din formații cu dublă analiză nu sînt productive, adică nu apar niciodată (cel puțin în materialul de care dispunem noi) în formații a căror analiză să aibă drept rezultat unic detaşarea sufixelor respective. De ex., *-işi* apare exelusiv în formații ca *mîlcomişi< mîlcomiş, păişi<păiş y-ănoşa* şi *-ătoşa,* forme dezvoltate ale lui *-oşa,* apar exclusiv în formații ca *viermănoşa < viermăMOS, apătoşa< apătos; -inia*apare exclusiv în formații ca *ființa< ființă; -âlogi, -elogi,* exclusiv în formații ca *pisălogi < pisălog, terfelogi < terfelog.* Elementele derivative care apar numai în formații cu dublă analiză sînt înregistrate ca sufixe : a) dacă formează serii de cîte cel puțin 2 termeni

di sufixe detaşate din formații cu analiză unică (de ex. : *-işi,*>alături de *-,şi, -aşa, -em* etc.; *-ănoşa* şi *-ătoşa,* alături de *-oreşa)* sau;b) (e cazul sufixelor dezvoltate) dacă se explică prin forme dezvoltate ale sufixului de bază (de ex. : *-ălogi şi elogi,* explicate prin sufixele *-ălog <şh* respectiv, *-elog* forme dezvoltate ale lui *-og,* prin care seexplică *-ogi).* Atunci cînd nu satisfac condițiile de sub a), b), nu -sînt înregistrate ca sufixe ; formațiile din care se pot detaşa ele sînt însă reținute. Astfel, nu am reținut un sufix **-ința** pe . baza formației *ființa,* dar am înregistrat verbul la derivatele imediate; nu am reținut sufixele compuse cu *-iza,,* toate detaşate din formații cu dublă analiză, dar aon înregistrat verbele în care apar ele la sufixul *-iza* (v. mai jos §5). înregistrăm aceste sufixe (sub denumirea convențională de sufixe virtuale) deoarece e posibil 1. să existe deja,formații care să le,justifice statutul de sufixe productive şi pe care noi să nu le cunoaştem şi 2. asemenea formații să apară în viitor, deci ele.-să, *vă e,j* in ă productive.

Punctul de vedere care nc-a condus la alegerea procedurii de mai sus este principiul similar cu cel potrivit căruia înregistrăm sufixele împrumutate pentru care nu avem nici o formație românească (vezi § 2).

4. Elementele derivative detaşate din forniații cu analiză unică sau multiplă sînt organizate în grupuri; aceste grupuri, la rîndul lor, sînt constituite din sufixele şi variantele lor oii din serii (uneori cu subserii, după conjugări) de sufixe.

Variantele sînt fonetice, grafice sau; de conjugare (morfologice).

Statutul variantelor fonetice şi grafice se stabileşte, ca şi la sufixele nonverbale, pe.baza contextelor fonetice care le determină, respectiv, pe baza convențiilor grafice valabile într-o anumita perioadă (de obicei, convenții împrumutate o dată cu formațiile din câre se detaşează variantele in discuție).

Statutul ele variantă de conjugare, specifică pentru derivarea verbală, se acordă elementelor derivative care se detaşează exclusiv din dublete de conjugare, formații explicate, de obicei, prin schimbare de conjugare. (V. totuşi *anatimisa,* care poate fr explicat atît prin schimbare de conjugare din *anatimisi,* cît şi prin bulgară—v. sufixul-ISI, § 4. *a,* varianta *-isa.)*

Elementele derivative care apar in dublete de conjugare pot avea statut de sufixe atunci cînd apar şi în formații care nu constituie dublete. De asemenea, ele pot interveni în formarea unor sufixe perechi. V., de ex., sufixele -NI ..., §5 : *-âna, -ina.*

Variantele de conjugare sînt puține, slab sau chiar foarte slab reprezentate şi au, în general, o poziție precară în raport cu sufixul de bază. De ex., *-ota,* variantă de conjugare a lui *-oti,* apare în 3 formații *ipicota* şi (cu dublă analiză) *chiota, tropota; -ăti,* variantă de conjugare a lui *-ăitay* numai în *şchiopați* (v.sufixele -TI..., § **4,** şi -TA..., • § 1^ **4).**

Eelativ frecvente in derivarea sufixală verbală sînt elementele derivative cu statut dublu, de sufixe şi variante. Este mai ales cazul derivativelor detaşate atît (1) din formații care sînt variantele fonetice (de obicei, regionale) ale unor formații (literare) din care se detaşează sufixele de bază, cît şi (2) din formații care nu au şi nu presupun dublete pentru că nu prezintă contextul fonetic care să condiționeze variația respectivă. în situația (1) spunem că elementele derivative sînt variante, în situația (2) spunem că ele sînt sufixe. De ex. :

-eri e variantă fonetică regională a lui -ari-în *cenuşeri,* variantă a lui *cenuşări,* şi sufix în *împleteri* (v. sufixele -ĂEI..., § 1).

%u. situaţia mai complexă, în mre raporturile sufix/variantă dintre 2 termeni sînt reciproce :

-oşa e sufix în *gliemoşa* şi variantă a lui *-uşa* în *mâruntoşa^ Ywi^nt^* a lui *măruntuşa;* la rîndul lui, e sufix în *aplecuşa* şi varianta a lui -0£a în *înfăinuşa,* variantă a lui *înfăinoşa* (v. sufixele -ŞI..., § 1):

Cînd ambele formaţii pe baza cărora se stabileşte statutul derivativelor sînt regionale, ambele derivative sînt considerate sufixe. V. de ex» sufixele-Alţ, -ÎI^ §2.

Condiţiile de realizare a acestor elemente derivative omonime sînt specificate în monografiile sufixelor respective, iar ele sînt notate diferenţiat prin indici, după modelul sufixelor (şi prefixelor) omonime. Indicii mai mici se atribuie sufixelor, iar cei mai mari, variantelor. De ex. : *-oşa₁* cu varianta *-uşa₂* şi *-uşa₁* cu varianta *-oşa₂*.

Stabilirea seriilor de sufixe se face pe baza trăsăturilor corn ane pe care le au sufixele din acelaşi grup, iar tratarea împreună a sufixelor care alcătuiesc o serie presupune avantaje atît pentru aprofundarea cunoaşterii lor (prin descrierea comparativă a termenilor seriei), cît şi pentru obţinerea unei descrieri mai simple (prin sistematizarea tuturor trăsăturilor comune ale sufixelor).

Seriile de afixe nu sînt specifice derivării verbale şi nici măcar derivării sufixale (v. FC II 21). Ele par a fi însă relativ mai frecvente şi mai sistematice la sufixarea verbală. De aceea vom face aici cîteva observaţii asupra procedurii aplicate pentru stabilirea lor.

Fără a folosi termenul, I.-A. Gandrea (C.G.R. 302—305) tratează sufixele verbale în serii într-o manieră foarte apropiată de cea aplicată de noi.

Existenţa seriilor e sugerată şi de A. Graur; de ex. (în BL VI, 1938, p.,157): „[-om, *-ori, -ura, -uri]* ressemblent â *-ări,* tant pour la forme que pour le sens".

Trăsăturile comune ale sufixelor privesc asemănarea de structură fonetică şi posibilitatea lor de a forma în mod alternativ derivate de la aceleaşi baze (= formează serii de substituţie):

— Sufixele din grupul *-ni, -na,-ani, -ana, -eni₁ -ena₂, -ini₁ -ina₂ Ani, -îna, -oni₁ -ona₂ -uni, -una,a,u* structură fonetică asemănătoare: consoana *n* precedată de una dintre vocalele *ă, e, i, î, o,* w sau neprecedată de vocală şi urmată de caracteristica conjugării (v. cap. *Structura fonetică a sufixelor verbale,* § 1).

Structura fonetică asemănătoare este condiţia indispensabilă pentru stabilirea oricărei serii de sufixe.

Cînd două sau mai multe sufixe dintr-o serie conţin caracteristicile ambelor conjugări, I şi a IV-a, spunem că seria respectivă se împarte în două subserii: una de conjugarea I, cealaltă de conjugarea a IV-a. De ex., în seria menţionată mai sus, subseriile sînt: *-ni, -ani, -eni₁* etc. şi *-na -ana, -ena₁* etc.

Deşi pe baza asemănării de structură fonetică unele grupuri de sufixe ar trebui să fie tratate ca serii cu cîte două subserii, e mai convenabil să le tratăm ca serii distincte, deoarece alte trăsături ale lor pledează pentru aceasta. De ex. : sufixele *-ta,-ăta, -eta, -ita, -ota* şi *-ti, -ăti₁, -eti, -oti* sînt tratate ca formînd două serii distincte pentru că au origine diferită? iar derivatele de conjugarea I şi a IV-a de la aceleaşi baze au poziţie precară (v. seriile -TA... şi -TI..., §1).

— Seriile de substituţie în care intră sufixele sînt un criteriu frecvent folosit de noi pentru determinarea seriilor de sufixe (v., de ex., seriile -LI...,-ŞI...). Apare însă o situaţie în care, deşi sufixele intră în aceleaşi serii de substituţie, există şi argumente care pledează împotriva constituirii

lor într-o serie. Este cazul sufixului *-ui,* de o parte, şi a sufixelor *-ăi, -*
de cealaltă parte :

Un număr de 52 de derivate, reprezentmd aproximativ 10% di totalul derivatelor *iu-ui,* intră în serii de substituţie cu derivate în sufix din seria *-ăi₁....* De ex. : *chiţai) -ui, gîfîij-ui, colbăij -ui, înfăşăij -ui, lingă -ui.* Aceste derivate nu constituie o categorie distinct caracterizată nic in raport cu sufixul *-ui,* nici în raport cu seria *-ăi₁...* : au baze interjecţio naie, nominale şi verbale aşa cum au atît derivatele în *-ui,* fără dublete î *-ăi₁...,*, cît şi cele în- <%... (v. sufixele -UT şi-ĂIi...), iar semantica lo iiind determinată de clasa morfologică a bazelor, este, de asemenea, n specifică.

Unica trăsătură care ar putea intra în discuţie ca avînd funcţ distinctivă ar fi originea temelor : derivatele î n . , în contrast cu ce în *-ui,* ari numai baze vechi în limbă (v. -ĂI₁..., § 6). Această trăsătur apărînd la 51 din cele 52 de derivate în discuţie, ar pleda pentru tratare acestor derivate la seria de sufixe-*ăi₁..* întrucît însă există o excepţi anume *probui,-ăi,* cu temă neologică, şi, pe de altă parte, derivatele deinter jecţionale în *-ui* fără dublete in *-ă^...* au şi ele, în bloc, baze vechi, cons derăm că trăsătura menţionată nu e operantă în sensul sugerat mai su

De aceea stabilim prin convenţie să tratăm sufixul - independent de seria *-ăi₁*———.

în afara celor două trăsături comune menţionate, sînt avute vedere, după caz, şi alte trăsături subordonate îor, şi anume origin sufixelor şi a bazelor derivatelor, clasa morfologică a bazelor (aces trăsături au intervenit în discutarea exemplelor propuse mai sus; pent mai multe exemple, v. seriile -ŞI...; -ISI...; -ĂGI..., § 1).

Inventarul sufixelor verbale prezentate în monografi volumului de faţă conţine 09 sufixe simple şi 51 sufixe comple {v. *Cuprinsul).*

Pe lîngăacestea, există 16 sufixe simple *(-gi^ari^ori^eci^ -oga, -e -na,-ena₁,-eşi,-işi,-uş,a₁,-uti, -iia,-uţa,-aXa,-ola^* şi 29 complexe *{-ân -ătăi, -icăia, -ătăci, -ătoci, -otoci, -alisi,-anisi, -arJiisi, -arisarisi, -gisi, -im -pisi, -uleasi, -ănoşa, -ănoşi, -ătoşa, -ătoşi, -ătăţi, -ătăţa, -utăţi, -ol -elogi, -ătări, lături, -etori, -egări, -sora, -sori)* virtuale (v. sufix -Ăli..-CI.•., -ISI.,., *-m...,* -ŞI..,i -ŢI..., -ĂGI..., -ĂEI.. Aşadar sufixele virtuale complexe sînt în mod absolut şi, mai ales, în m relativ mult mai numeroase decît sufixele virtuale simple. însă în priveşte numărul derivatelor şi frecvenţa lor, sufixele virtuale comple sînt la fel de slab reprezentate ca şi cele simple.

Menţionăm cîteva sufixe virtuale neînregistrate pentru că nu formează serii cu sufixe (v. mai sus §4):

-eza: amoreza, cf. *amor, amorez* (v. şi formaţia glumeaţă *coafeza;* n-are nici o legăt cu *-eza,* sufix vechi şi popular, v. sufixele -ĂZA ...) ;

-inţa: fiinţa, cf. *fi, fiinţă (-inţâ* n-are nici o legătură cu sufixele care stau la baza se *-ţi____,* vezi sufixele -ŢI §4);

-nici: 16 formaţii vechi (sec. al XVI-Iea — al XlX-lea), unele folosite arhaizant în li contemporană, raportabile la baze în *-nic* şi/sau (prin regresiune) *-nicie: câmâtnici,* cf. *cam camatnic; cucernici,* cf. *cuceri* „a se smeri", *cucernicie; făţarnici,* cf. *făţare, făţări, făţărn hotărnici, (îm)puternici, îndărătnici, întemeinici, (în)veciniei, jetnici, nimicnici, osîrdnici* mianalizabil), *rodnici, silnici, slugarnici, zădărnici* (toate în DI), *istornici* „a istorisi", cf. *rie, isiornic* (LR XXX, 1981, nr. 5, p. 531) *(-nic* nu are nici o legătură cu sufixele care sta baza seiriei *-ci* ..vezi sufixele-CI ..§4) ;

cele 16 sufixe compuse cu *-iza,* anume *-aciza, -aliza* etc, menţionate la sufixul -I *{-iza* nu are nici un sufix complex real).

Observăm şi aici că sufixele virtuale complexe sînt mult mai numeroase decît cele sim

Sufixele simple sînt .4 individuale *(-ia, -ina₃, -ua, -ui)* **si 110 organizate în 19 serii de cîte 2** *{-iza .. .• -ona₃...)*, **3** *(-ega-fia ...; fiea..* flirt \ Al y.~~ .>. ^ . •.. . ' J -cei...: -ta ...); 6 *(-ci,,.)*, 9 (-/t...), 11 *(-ari: ..; -U ...; -şi ..j)* şi 14 temieni (-ni.. V).

Sufixele complexe sînt grupate pe lingă (au la bază sufixe din) *9* seni de sufixe simple *{-agi...* - 2 ; -d^ ... - 21 ; *-ari..'.* - 12 ; *-ci.* . **- 3 ;** *-isi...* - 17 ; **-ni... - 4** ; -jrf. . . - . 5 ; *-ţi...* - 8 ; **-Za... L i)** şi un sufix individual *{-ui* - 12). Eemarcăm că sufixele complexe care au la bază sufixe din seriile *-agi* *-c%.., -ţi...* sînt toate virtuale.

6 serii de sufixe *(-ari. .. ; -ăza. ..; -li . . .; -ni .. . ; -şi .. .; -ţi....)* au subserii după cele două conjugări, situaţia repetîndu-se la sufixele complexe formate pe baza a trei din aceste scrii *(-ari . -şi...; ..),*

Menţionăm (în ordine cronologică) cîteva inventare generale de sufixe verbale stabilite de lucrări anterioare de sinteză, unele consacrate acestor sufixe (listele—alcătuite după criterii de delimitare a unitâţilor care uneori sînt diferite de ale noastre — cuprind sufixe simple, complexe şi variante, redate în notaţia autorilor şi în ordinea în care apar în lucrări) :

• CANDREA, C.G.R. : *-eca, -ega, -ula, -ăna, -ina, -ăra, -era, -ora,-ura, -ăi, -îi, -ui, -âci, -ici, -oci, -uci, -ăli, -eli, -oii, -uli, -lui, -ălui, -ni, -ăni, -âri, -isi, -eşi, -oşi, -uşi* (29);

SCHUFFERT, V.: *-c-, -ec-, -ăc-, -oc-, -g-, -ig-, -ăc-, -oc-, -ucH -ig-, -og-, -et-, -it-, -d/-? -er-, -is^, -os-, -iş-, -âş-, -uş-, -oş-, -l-, -el-, -ăl-, -ul-, -lu-, -elu-, -ălu-, -er-, -âr-, -or-, -ur-, -n-, -e/7-, -in-, -ăn-, -ă-, -u-, -că-, -căr-, -acar-, -ăcă-, -igă-, -ătâc-, -ă/o/v, -ăfăţ-* (47);

PASGU, S.: *-ur-, -ec-, -â-, -că-, -ăn-, -n-, -u-, -ips-, -is-, -ălui, -ului, -iz-* (12);

LOMBARD, V.: *-c-, -ec-, -ic-, -oc-, -uc-, -ăg-, -ig-, -og-, -ăi, -ii, -îi, -oi, -ui, -ăn" (-în-), -in-, -ăr-, -er-, -ur-, -ifica, -is-, -aris-, -ladis-, -iza, -l-, -ăl-, -el-, -il-, -ul-, -lui, -ălui* -elui, -ului, -i-, -ăt-, -et-, -ot-* (37).

Şi cîteva inventare stabilite în lucrări consacrate cîte unui grup de sufixe verbale :

PUŞCARIU, O.: *-ăi, -îi, -â/z/, -năi, -căi, -ni, -oti* (7 sufixe pentru verbe onomatopeice);

A. Graur, în BL IV, 1936, VI, 1938, VIII, 1940: *-ari, -li, -osi \ -eli, -îi, -ăi, -ăni, -nî, -ora, -ori, -ura, -uri, -oti; -ăţi, -ălăii* (15 sufixe studiate mai ales din punct de vedere etimologic) ;

MARIN, O. : *-ăi, -ii, -ii, -ei, -oi, -ui; -ni, -ăni, -îni, -ini, -eni, -oni, -uni; -âri, -oii, -ăli* -ălui, -ăli, -ura, -eza, -osi* (21 de sufixe pentru verbe onomatopeice).

6. Numim derivate imediate verbele formate de la diverse baze (neverbale) fără intermediul unor sufixe propriu-zise (aşa-numitele sufixe lexicale). De ex. : *zidi* faţă de *zidui.* Eormula fixează termenii poziţiei noastre, şi anume :

— Considerăm că *-a* şi *-i, -î* sînt caracteristici ale conjugărilor, şi nu sufixe lexicale, deoarece nu apar în toată paradigma, aşa cum apar sufixele lexicale, ci numai la unele forme din această paradigmă (moduri şi timpuri), aşa cum apar morfemele gramaticale (sufixe şi desinenţe). Aceste mărci morfologice arată distribuţia pe conjugări a verbelor provenite din diverse baze neverbale (I: *arginta, alătura;* IV; *albi, asupri, moTiorî),* aşa cum desinenţele de gen arată distribuţia pe genuri a sufixelor nominale *(-eală; -tor, -toare; -esc, -ească)* şi, implicit, a derivatelor formate cu sufixe nominale *(bălăceală; măturător, măturătoare; ăobitocesc, dobitoceas că).* în mod similar cu acestea din urmă, caracteristicile conjugărilor arată distribuţia pe conjugări a sufixelor verbale lexicale *(-iza; -ui; -ăni, -ăna)* şi a derivatelor formate cu aceste sufixe *(fertiliza; tălpui; păcăni, trăgăna).*

1. Vezi PHILIPPIDE, P. 233 ; PtJRDELA, D. I. 10-12; VASILIU, S.D.S. 50050

O. Densusianu (HLR II 313—316) înregistrează aceste verbe sub titlul echivalent d „derivare improprie", dar alături de adjective, numerale sau infinitive devenite substantiv de participii adjectivale etc. şi de substantive provenite din radicalul verbelor.

•• P. Zugun *(Conversiunea numelor îiv verbe,* în LR XXI, 1972, nr. 5, p. 436—443) cons deră elementele *-i* sufixe gramaticale, şi verbele formate cu ele, la fel ca şi toate tipurile d fapte avute în vedere de O. pen.susiaiiu (v. mai sus), ca formate prin conversiune.

G. Ivănescu *(Formarea cuvintelor în limba română,* în LR XIV, 1965, nr. 1, p. 36) cal fică sufixele *-a, -i* drept „morfologice, nu lexicale".

G. Paseu (S. 177—178, 369—374) pare să aibă aceeaşi poziţie întrucît nu ie înregi trează printre sufixele verbale, iar pe acestea le notează fără marca conjugării.

lorgu Iordan (LRC 1954) distinge verbele formate prin „simpla adăugare a semnul «caracteristic de infinitiv la tema respectivă" (478) de verbele formate prin derivare cu „sufi propriu-zise" (480).

2. Un punct de vedere care, credem, confirmă poziţia noastră, deşi se operează cu a termeni, apare la H. Marchand *(Ex/ ansion, Transposition, Derivalion,* in *Studies in Stjniax a Word-Formation,* ed. by Dieter Kastovsky, Munchen, 1974): verbele denominale, de ex. en *>c'ash,* formate cu morfemul zero şi tratate ca verbe in toate poziţiile, ca şi verbele primar sînt fapte de deiivare, în contrast cu faptele de transpoziţie (de ex. engl. gever ment *official),* care nu au acest tratament.

V. însă şi părerea diferită a lui Esco V. Pennaneii *(Remarks on Sgntagma and Wo Formation,* in „Folia Linguistica" XVI, 1^-4, 1982, p. 248), care are îndoieli în ceea ce p veşte caracterul morfologic derivaţional ai elementului zero (care n-are nici formă, nici sun — engl. neither form nor sound).

3. O poziţie intermediară ne par a avea, de ex. :

I. -A. Candrea (C.G.R. 301—305), care, sub titlul „derivare proprie", „sufixe verbal distinge „derivatele simple", formate prin „terminaţiile" *-a, -i* ataşate direct la radical, de „de vatele complexe", unde numitele terminaţii se ataşează la radical prin intermediul unui „su special".

A. Lombard (V. 263, 514, 837—838), care consideră elementele *-a, -i* sufixe îexico-g matieale.

GRAM. ROM. (I, 324—325), unde *-a, -i,* identificate cu sufixele caracteristice ale c jugărilor, sînt considerate elemente formative pentru toate verbele, opuse sufixelor „mai d voltate", de tipul *-ui.*

I. Fischer (F. C. 295), pentru care *-a* este un exemplu de caz în care „nu se poate fa o distincţie netă intre afix şi morfem".

• V. şi M. Grevisse *(Le bon usage,rp.* 84), a cărui concepţie o aminteşte pe aceea a îui I. Candrea: aici sufixele „simple", corespunzătoare derivării imediate *(loge> log-er),* sînt qp sufixelor „complexe'/, corespunzătoare derivării mediate *(uivre> viv-ot-er, dent> deni-el* Aşa-numitele forme dezvoltate („eîargies"), de tipul *-ier (clouter, numeroicr), -cir (noircir, cnrcir),* par să aibă o poziţie intermediară.

4. Poziţia opusă, constind în tratarea elementelor *-a, -i* drept sufixe lexicale ca oric altele, o găsim,de ex., Ia : Al. Graur *(Note asupra structurii morfologice a cuvintelor,* în SG 1957, p. 6): VASILIU, S.S.V. 649, 651 : VASILIU, S. F. 109 ;. COTEANU, L.R.G. \ 143, L.R. 189; IORDAN, ROBU, L;R.C. 297: TUDOSE, D. 192.

— Considerăm că verbele formate fără sufixe lexicale sînt i e r vate, şi nu rezultate din conversiune, deoarece sînt marcate în or context prin morfeme caracteristice (verbale), în contrast cu formaţ produse prin conversiune, al căror statut c legat de un număr limitat contexte în care, de cele mai multe ori, nu apar morfeme caracteristic

1. V. de ex.: *fă-mi* un bine /, *fă-mi* binele *ăsta !* adv. —> sitbst., *face* bine — ambig adv. *(face ^ iot ce face)* sau subst. *(face muU~) ; lucrează* frumos— adj. —> adv., *e* frumos an guu : adj. *(e tot e face el)* sau adv. *(e ~ să munceşti)* ; AL *e* mai doamnă— subst.—> adj., *e* doamnă — ambiguu : adj. (M. *e ~ , N. a rămas necioplită)* sau subst. *(M. e o~).*

2. întemeindu-ne pe faptul că sint legate de context, am apreciat că formaţiile rezul dtn conversiune au adesea caracter ocazional (VASILIU, S.D.S. 501, 503—504), re tat în formulele prin care sînt marcate în dicţionare: „substantival", „adjectivai" etc. A caracter a fost relevat şi de alţi cercetători în legătură cu aşa-numitele „conversiuni parţi (ex. adv. engl. *ihen* adj.) în contrast cu „derivatele cu morfemui zero" (engl, subst., a adv. -> vb. ; v. Gabriele Stein, *The place of word-formation in linguistic description,,* în *spekiiven der Wortbildungsforschung,* ed. Herbert E. Brekle şi Dieter Kastovsky, Bonn, 1

p. 228, 230). G. Stein susține însă, credem, pe bună dreptate, că această trăsătură nu e relevantă pentru conversiunile parțiale amintite, întrucît (după cum prea bine se știe) și derivatele propriu-zise pot avea caracter ocazional.

— Denumirea verbelor derivate imediate presupune adoptarea termenului opus, derivate m e d i a t e (v. PUBDELA, D.V.**1.18),** pentru verbele derivate eu sufixe lexicale. Acest termen nu are însă utilitate practică pentru descrierea noastră, întrucît în tratarea derivatelor sufixale important e întotdeauna să se identifice sufixele, şi nu să se releve caracterul mediat al derivării.

— Tratarea elementelor *-a, -i, -î* drept caracteristici morfologice ale conjugărilor, şi nu sufixe lexicale, ne scuteşte de analiza şi, în consecință, de caracterizarea tuturor sufixelor lexicale verbale drept sufixe compuse (al căror ultim termen ar fi *-a, -i, -î),* soluție care ar face nerelevantă distincția simplu/compus în structura formală a sufixelor verbale.

— Soluția aleasă de noi în privința statutului elementelor *-a, -i, -î* permite notarea sufixelor verbale lexicale cu sau fără caracteristicile conjugărilor (caracteristici care nu fac parte din sufixe) : *-iz-* sau *-iza, -u-* sau *-ui, -ăş-* sau *-aşi, -aşa.* întrucît însă în sistemul românesc de sufixe verbale există numeroase unități care aparțin atît conjugării I, cît şi conjugării a IV-a (v. cap. *Distribuția pe conjugări a sufixelor* ...,, § 1), pentru o mai uşoară şi mai riguroasă conducere a descrierii, vom adopta notarea sufixelor verbale cu morfemele conjugărilor (cp. cu modul de notare a sufixelor nominale).

V., de ex., CANDREA, C. G/R-., unde sufixele verbale sînt notate cu marcarea graniței dintre sufix şi morfemui gramatical: *-cc-a, -eg-a, -â-i* (303), *-u-i* (304) etc.; PASCU, S., unde sînt notate fără marca de conjugare: *-ec, -ur* (177—178), *-ă* (369), -ăn (371) etc.

7. Ordinea sufixelor care constituie serii este alfabetică atît în titlul monografiilor, cît şi la inventar. O singură excepție te face pentru seriile care au structura consoană precedată sau nepreeedată de vocala, şi anume : sufixul cu structura consoană neprecedată de vocală e plasat pe primul ioc. De ex. : *-li, -ăli, -ăla-j* etc. ➣

Apartenența sufixelor la ambele conjugări se marchează la fiecare termen al seriei în titlul monografiei, primul loc avîndii-1 conjugarea mai puternică în cadrul seriei. Perechile sînt despărțite între ele prin punct şi virgulă. De ex. : *-ăli, -ăla-/ ; -eli-j , -ela* ictc, dar *-ăşa, -ăşi; -eşa, -eşi* etc.

Variantele sînt notate în paranteze rotunde alături de sufixele de bază (v. FC II 21), iar sufixele virtuale, la locul cuvenit conform ordinii alfabetice, înparanteze drepte. De ex. : *[-ari']; -ări (~efri₂),-ăra;-eri, -era (-ira)* etc.

Dacă o variantă are caracter virtual, ea e dublu marcată, prin paranteze rotunde şi drepte. De ex. : *..-oşa, [(-uşa₂)], -oşi; (-oşa₂)], -uşi.*

în volum, ordinea sufixelor este, de asemenea, alfabetică, în cazul seriilor locul fiind determinat de primul termen al seriei. Se face excepție pentru seriile al căror prim termen e un sufix virtual: la acestea locul e fixat după primul sufix real al seriei. De ex. :

[-gi], -ăgi...
-ăi₂...
[-ari], -ări...
-ăza ...

-agi vezi **-AGI**
-ai vezi **-ĂL**
-ala vezi **-ULÂ₂**
-aii vezi **-LI**
-ari vezi **-ĂRI**
-aci vezi **-CI**

[-GI], -ĂGI [(-AG*)], ~IGI₇ ~OGÎ₁₉ *UGI

SCHUFFERT, V.151-152, 154; LOMBARD, **V**.838.

1. Tratăm sufixele *-ăgi, -igi, -ogi, -ugi* ca formînd o serie pentru că :

— au structura fonetică comună multor serii de sufixe, anume : consoană constantă precedată sau neprecedată de vocală variabilă şi urmată de caracteristica conjugării (v. cap. *Structura fonetică...,* § 1);

— s-au format toate în interiorul limbii române printr-im proces similar, unul din ele *(-igi)* putînd fi explicat chiar prin influența indirectă a seriei (v. § **4).**

2. -gi. Formație cu d u b l ă a n a l i z ă în DI: *duelgi* „a avea mania de a se duela", cf. *duel,* (prin regresiune) *duelgiu.*

-ăgi (-agi). Formații cu d u b l ă a n a l i z ă în DI (bazele derivate sînt \i}\ *ii-ag,-âgiu) : îngăzdăgi* (parasintetic) „a se îmbogăți", *cî. gazdă, găzd a*
„om cu stare"; *pălăvrăgi (palavragi* DLE), cf. *palavră,* (prin regresiune) *palavragiu.*

1. Pentru derivarea Iui *pălăvrăgi* din *palavragiu,* vezi GRAUR, S.L.G. 471.

2. Derivatul *rablagi* (similar lui *pălăvrăgi),* format prin regresiune de la *rablagiu* (cf. A Graur, în BL VII, 1939, p. 122), e înregistrat ca formă de bază, cu varianta *rablagi,* în DLRC DM, DLR, DEX. Dat fiind însă că *rablagi* e o formație familiară (ca şi *rablagi,* de altfe v. DLRC, DLR), considerăm că nu contrazice de fapt raportul stabilit aici între *-ăgi* s *-ăgi (pălăvrăgi* are numeroase atestări în texte literare, v. DLR) şi nu înregistrăm un su fix (virtual) *-agi.* Notam şi varianta *reblegi,* explicată de A. Graur *(loc. cit.)* prin influ ența lui *bleg,*

3 formații cu a n a l i z a u n i c ă în DI: *ciumpăgi, mărdăg* *pisăgi.*

-igi. 1 formație cu an a l i z a t m i c ă în DI : *cotigi* „a coti".

-ogii- Formații cu d u b l ă a n a l i z ă (bazele derivate sînt î *-og, -oagă (-ugâ) : dăbălogi* (LEX. BEG. II 50) „a se moleşi", cf. *dăbă* „a atîrna în jos", *dăbălog* ,,moleşit"; *morogi* (DI) „a săra foarte tare", *moare, moroagă (morugă)* „aliment foarte sărat"; *zbîrciogi* (UDEESCU GL.) „a se zbîrci", cf. *zbîrciog.*

4 formații cu .a n a l i z ă u n i c a în DÎ : *bătogi, boştorogi, mogoro* *-pisogi,* la care se adaugă 3 din alte surse: *bletogi* „a moleşi" (DA s

bleot): cîrpogi „a cîrpi, a coase rău" (DA s.v. *cîrpaci); morfologi* (DLE) „a morfoli".

-iigi. Formație cu dublă analiză în DI: *pleşugi,* cf. *plef* „pleşuv", *pleşug.*

1 formație cu analiză unică la IIDEESCU, GL.: *vălugi* „a înfăşură, a face val, a da formă de val".

Derivatele în *-ăgi,.,* sînt analizabile în raport cu:

— un verb: *pisăgi; cotigi; bătogi* „a-bătuci", cf. *bate; mogorogi,* cf. *mogori; morfologi,* cf. *morfoli; pisogi;*

1. Pentru justificarea înregistrării iui *mogorogi* v. sufixele -CI .. § 2.

2. *Pisăgi,* posibil caz de hiperurbanism fonetic urmat de o transformare semantică datorată etimologiei populare *(chisagiu* ..măcelar" (<tc. *kesigi)> chisâgi* „a căsăpi">*pisăgi* „a bate zdravăn, a pisa în DA, s. v. *chesăgiu),* este înregistrat datorită faptului că, indiferent de etimologie, forma pe care o are şi sensul cu care e întrebuințat permit analiza prin *pisa.* (în alte dicționare, ca SCRIBAN, DLR, *pisăgi* e explicat direct *din pisa.)*

— un substantiv: *'mărdăgi* „a (se) murdări", cf. *mar dă* „lucru lipsit de valoare, marfă degradată"; *vălugi,* cf. *val;*

— un adjectiv: *ciumpăgi* „a tăia vîrful, a mutila", cf. *ciump; bletogi,* cf. *bleot; .boştorogi* „a lăsa (pe cineva) bostor (aj (= gol)".

Ciumpăgi şi *pleşugi* sînt, tratate în DA (s.v. *ciumpav)* şi, respectiv, DLR (s.v. *pleşuvi)* ca variante regionale ale Iui *ciumpavi* si, respectiv, *pleşuvi,* deşi palatalizarea *n>g* nu este normală in dacoromână (v. Dimitrie Macrea, *Palatalizarea iabialelor în-limba româna,* DII IX, 1936-1938, ^92^-160).

• Formații semianalizabile: *cotcorogi, coteorigi,* cf. *cotcorezi, cutcureşi, cutcura* (DA s.vv *cotcodac); tîndăgi* „a îngăinva", cf. *tindăt^i* (DLE s.v. *tîntăvi).*

• Eemareăm că sufixul *--gi* şi varianta -a#ț apar exclusiv în formații cu dublă analiză. Amîndouâ au deci caracter virtual.

3. Formațiile cu baze nominale, puțin variate sub raport semantic^ redau valoarea: „a primi sau a face să primească trăsătura redată priii adjectivul de bază sau caracteristică pentru obiectul denumit prin substantivul a transforma în, a da forma obiectului...": *ciumpăgi? mărdăgi; bletogi, boşiorogi; vălugi.*

Formațiile cu baze verbale sînt sinonime cu bazele lor: *pisăgi, -ogi; cotigi; mogorogi*, .morfologi.*

,0. excepție ar putea fi *bătogi:* întrucît este definit ea sinonim eu *bălud,* pare să aibă, ea şi acesta, sens iterativ.

4. *a. -ăgi, -ogi-,, -ugi* au apărut în urma falsei analize a formațiilor de tipul *pălăvrăgi (< palmragiu* prin regresiune) : *pălăvr- + -ăgi, zbîrciogi (<zbîrciog) :• zbirci- + -ogi, pleşugi (< pleşug) : pleş- + -ugi.*

-ogi, poate fi explicat şi ca variantă a lui *-ud* din perechea *bătogi£ bătuci* (această explicație e valabilă în principiu şi pentru celelalte variante — cp, cu seriile paralele *-acj-ag, -ocj-og; -ocaj-oga* etc: *c\işleac{-ag, pintenocl-og^ ;împiciorocajîmpicioroga* etc.; nu avem însă exemple prin care sa fie susținută).

, *-igi* & putut apărea sub influența seriei paralele *-ci...,* care conține, un termen *-ici* (alături de *-ăci, -oci, -ud,* reprezentate aici). Fiind însă vorba de o singură formație *(cotigi),* apariția ei poate avea o explicație mai particulară: *cotigi* a format prin contaminarea dintre *coti* şi *cotigă**

Nu poate fi explicat direct şi nici analizat prin *cotiga* (de aceea nu l-am înregistrat ca • formație cu dublă analiză) din 'rațitfnr-semaiițice.

b. Atestări foarte vechi nu avem pentru sufixele *-ăgi. .. (mogorogi,* Creangă, în DLE; *pisăgi,* Caragiale,în DLE; *băteai,* Eallet, Y. A. Ureche, în TDEG); faptul ca derivatele $ni populare este o dovadă în^a că sufixele sînt vechi în limbă.

5. Temele formațiilor în *-ăgi. . .* sînt moştenite', *(bătogi, pişăgi, vălugi),* turceşti *(boşiorogi, mărdăgi)* sau cu etimologia nerezolvată *(ciumpăgi),* dar nici una neologică (tema romanică a lui *duelgi* este relevantă pentru *"duelgiu* — format cu' sufix' turcesc —, nu pentru verb, care este derivat regresiv de la substantiv).

Este de remarcat ponderea relativ mare pe care o au temele turceşti. Credem că faptul se explică prin aceea că la baza sufixului stă (parțial) sufixul turcesc *-giu* (vezi bazele în *-gin* ale formațiilor cu dublă analiză).

6. Sufixele *-ăgi...* n-au fost niciodată foarte productive, iar în limba actuală par să nu mai fie productive deloc.

Sînt sufixe; cu caracter popular.

7. Sufixe dezvoltate: *[-Mogi], [-elogi].*

.-âîogi, .1 formație cu dublă analiză; in DI: *pisălogi,* cf. *pisa, pisălog.*

• -elogi. 1 formație cu tr-ip-1ă analiză în DI: *terfelogi,* cf. *le arfă, terfeli, ferfelog.*

Deşi ambele virtuale, sufixele menționate sînt tratate aici pentru că se explică prin sufixele *-olog, -elog,* forme dezvoltate ale lui *-og* (vezi CAE-A-BULEA", 1.129,135), din care provine şi sufixul verbal *-ogi* (v. § *4. a).*

-ÂI, (-AI, -EI, *Ah* (-H*))> -ĂIA; -Iii; -îî* *(~Ah (-El),* -II*); -OI,

PHIL1PPIDE, P. 72-73: SCHUFFERT, V. 191-19 PASCU, S. 369-370; PUŞCARIU, O. 82, 91-1Q5; Graur, *Notes d'etimologie roumaine : -îi, -ăi,* în RL V 1938, p. 147-152; LOMBARD, V. 659-666, 699—70 856-865, 894-896; MARIN, V. A. 209-211, 215; id., V. 217-226, 233-234.

1. Pentru modalitatea de a distinge sufixul *-oi,* de varianta *-oi,* sufixului *-ui,* vezi sufixul -UI, § 1.

2e Derivativele *-ăi, -îi* şi *-ii* au statut dublu:

-ăi şî *-îi* sînt:

— sufixe (independente), în formații care nu au dublete în *-i* respectiv, *-ăi,* ea-: *bălangăi, borfăi; Miticii, eioficii;*

— variante fonetice determinate de variația *ăjî* neaccentuate (v. **3.** c) : *-ăi* în raport cu *-U* şi invers : *bîjbăijbijbîi, Mțaî\Mțn* etc *ehifUjctiițăi, răpîijrăpăi* etc.

Aprecierea şi înregistrarea unei formații în *-ăi* sau -li-drept variantă în raport cu o formație in *-ii.* respectiv, *-ăi* reflectă opțiunea făcută de limba literară (consemnată de dicționar

Cînd ambele variante apar exehisiv în glosare regionale (de ex. *comțăilcoviții, tirtăijtîrtîi, vilvălf vîlvîi),* le-am înregistrat ca formații cu sufixe distincte.

-ii este :

— sufix (independent) în formații de la baze în *c,* ¥ (după care nu pot apărea sunetele *î* sau *ă): Meii, flişchii ;*

- variantă fonetică a lui *-îi* condiționată de caracterul moale al consoanelor *ş, j, /, z* precedente : *tirşiij-U, vîjiij-îi, zgîlții\r%i, bîziij-ii.*

-ei este variantă fonetică a sufixului *-ăi* condiționată de caracterul moale al consoanelor *ş, j, /* precedente : *tîrşei\-ăi, vijeij-ăi, eo-vițeij-ăi.*

1. *-ei.şi -ii* apar în cîteva formații fără dublet în *-ăi,* respectiv *-îi viței* (SMFC IV 222), *ghiorții* (SMFC IV 221), *vizii* (DA ms.). Le înregistrăm totuşi ca variante deoarece contextele fonetice în care apar aici sînt cele normale pentru variante : / şi *z* (v. mai sus).

2. Observăm că, în sistemul adoptat aici pentru stabilirea statutului de variantă , apar cazuri de variante la variante, precum : *chițăi (-îi (-ii)) ; vîjîi (-ăi (-ei), -ii) = chițăi* cu varianta *chiții,* şi aceasta, cu varianta *chiții; vîjîi* cu variantele *vîjii* şi *vîjâi,* iar aceasta, cu varianta *vîjei.*

-ai apare în 5 derivate (care, de fapt, se reduc la 2:, întrucît sînt formate de la 2 baze care, la rîndul lor, au variante : *macai, măcai, mîeai ; ocacai, ococai* DLE). Aceste formații (toate regionale) nu se pot prezenta ca fonetisme dialectale deoarece sînt atestate cam în toată țara *(macai* — Iaşi, Bacău, Galați, Dobrogea, zona Bucureşti, Argeş; *macai* —zona Bucureşti;" *mîcai* — Iaşi, Hunedoara ; *ocacai* — Braşov; *ococai* — Argeş, toate după răspunsurile la chestionarul Hasdeu, în DLE). Totodată, nu se poate generaliza explicația prin influența vocalismului temei (vocalismul temei este uneori identic, alteori difeîit de vocala sufixului, v. mai sus).

Mizgai, înregistrat în DLR s.v. *mizgui* cu trimitere la LEX. REG. I 20, este inexistent : la locul citat apare *mizgăi.*

Vom considera că *-ai* e variantă a lui *-ăi* (aşa cum *macai* ... şi *ocacai* ... sînt variante ale lui *măcăi* şi, respectiv, *ocăcăi),* deşi, dată fiind situația descrisă mai sus a derivatelor, nu putem preciza natura şi condi-țiile în care se realizează această variantă.

în mod excepțional, verbe în *-ăi* au dublete de conjugarea I: *sm-lîmbăijscălîmbăia.* Dat fiind că *scălîmbăia* este varianta literară, înregis-trăm derivativul *-ăia* ca sufix, şi nu ca variantă de conjugare.

V. şi :

tîria, tăria (DLR s.v. *tîrî),* despre care nu putem spune dacă sînt dublete ale lui *tîrîi* sau ale lui *tîrâi* pentru că sufixul nu e aparent :

drîmboia (§ 3), *olicăia* (sufixul *-căi,* §8), formații cu dublă analiză.

3. **-aii (-ai, -ei, -îi₂ (-ii₂)).** Formații cu dublă analiză din DI (foarte puține şi neunitare din punctul de vedere al structurii morfologice) : *(s)chelălăi,* cf. *(s)chelălău\; lingăi,* cf. *linge, lingău; şurligăi* „(despre copii) a țipa", cf. *şurligă* ,,şurligaie (= numele mai multor păsări răpitoare)".

Cu analiză unică apar în DI 186 de formații (cu 2 variante în *-ei,* 2 *ln-îi₂* şi 1 în *-ii₂*), la care se adaugă 61 de formații (şi 6 variante în *-îi₂* la derivate din DI) din alte surse.

ăia. 1 formație din DI : *scălîmbăia.*

-iii. Formații cu dublă analiză (baza e o interjecție care conține un *i* în transa finală) : *dpcii,* cf. *dp-dp* / (DI) *;fifii,* cf. *.firfi!* (SMFC IV 221).

Cu analiză unică apar în DI 5 derivate : *flişchii,* cf. *flişchi !; Meii,* cf. *Jiîci !; lucii,* cf. *luciu; plicii,* cf *plici !; şfichii,* cf. *şfiehi !, şficJd* s.n., la care se adaugă 1 din SMFC IV 223 : *plischii,* cf. *plisclii !*

-îii(-ăi₂ (-ei), -ii₂). Formații cu dublă analiză (baza e o inter-jecție terminată în *î* sau Curmat de o consoană, eventual *l,* ca în cazul nostru) în DI : *gtlgti,* cf. *gîl-gîl!, MMi,* cf. *M-M !, şîşîi (şişii),* cf. *şşş ! (= şi-st, şi-si)* etc.; în alte surse : *gîtîi* „a alunga porcii", cf. *gîtî!* (UDEESCU^

Cu analiză unică apar în DI 57 de formații (cu 8 variante în 19 în *-âi₂*— dintre care 5 la formații cu dublă analiză şi 1 în *-ei),* la care se adaugă 21 (eu 7 variante în *-ăi₂* şi 4 în *-ii₂*majoritatea la formații din DI — formațiile închise în paranteze sînt variante) din alte surse : *(bîzăi, bîzii* SMFC IV 220); *ciofîcii* „a merge anevoie prin noroaie" (UDEESCU, GL.); *cîlcîi* „a tîsni" (UDEESCU, GL.), cf. *cîlc !; (cîroăi* SMFC IV 220); *cîfîi* (SMFC IV 220); *cîsîi* (UDEESCU, GL.); *fofîcîi* (UDEESCU, GL.), cf. *fofîdx fofîlcîi* (UDEESCU, GL.), cf. *fofîlc!; (găfn* SMFC IV 221, cf. *gîf!);* (UDEESCU, GL.), cf. *gîgâ; (hirii, Urai* SMFC IV 222); *hîrțîi* „a speria pisicile" (UDEESCU, GL.), cf. *Mrț !* strigăt cu care se alungă pisicile ; *(Mții* SMFC IV 222); *Jiodîcîi* „a se mişca ritmic într-o parte şi-n alta" (UDEESCU, GL.) *(hoăăcăi* SMFC IV 222); *liontîcîi*: „a şchiopăta" (UDEESCU, GL.); *mîrcîi* (SMFC *IV 223); mîtcîi* „a bate laptele cu mîtca" (COHUȚ — VULPE, P.F.336); *mîțîi {-ă* DLE); *mîzgîi* (DLE); *ocîcîi* (DLE); *ojîjîi* „a se zvînta" (UDEESCU GL.), cf. *ojăji „id." ;{pîsăi* DLE); *scîrjîi* „a zgîria" (UDEESCU, GL.) cf. *scîrj !; (scîrțăi* SMFC IV 224); *sfîcîi* „a umbla de colo, colo" (UDEES-CU, GL.), cf. *sfîcă,* epitet pentru o femeie mică şi vioaie; *şovîlcîi* (DLE) *Mhîăi* cădea în apă" (DLE); *vîlcîi* (UDEESCU, GL.) „a licări; a fîlfîi", cf. *vîlc !*

-oii. Formații cu dublă analiză (baza e o interjecție ter minată în *o* sau o urmat de o consoană, eventual *ş,* ca în cazul nostru ori un substantiv în *-oi)* în DI : *foşfoi,* cf. *foş-foş !; miholioi,* cf. *milioJio. drîmboi,* cf. *drîmbă, drîmboi* (v. sufixul -UI, **§1).**

Cu analiză unică apar în DI 10 derivate, la care se adaugă din alte surse : *ghiolcoi* (SMFC IV 221), *Tioroi* (SMFC IV 222), *Jiorp* (SMFC IV 222), *miorcoi* (SMFC IV 223), *mîroi* (DLE), *molfoi* (SMFC I 223), *ococoi* (SMFC IV 223), *țăpoi* (DLE), *vîlvoi* (UDEESCU, GL.).

Verbele în *-ăij* ... sînt analizabile în raport cu:

— o interjecție (aproximativ două treimi): *behăi, bubă* cf. *bn-bu !; plicii ; bîliîcîi,* cf. *Mitic !, mîrîi (-ăi); mîroi* etc.;

— un substantiv (mai puțin de o treime) : *borfăi* „a despu pe cineva luîndu-i boarfele de pe el", *scripcăi; cîrjîi* ,,a umbla spr jinit în cîrje" ; *ciorsoi* etc.;

eschiva- un verb: *şovîrcăi* „a evita un obstacol", cf. *şovîrca* ,,a " • *ojîjîi; moşoi* ,,a mocoşi", cf. *moşi* ,,id." etc;

în DLR *moşoi* „a mocoşi" e tratat ca avirid etimologia necunoscută. Credem însă că sensul cuvîntului ne permite să analizăm prin şi să-l derivăm de la verbul *moşi (< moaşă)* „a mocoşi".

— un adjectiv (foarte rar, numai la derivate în -ăi; şi *-ih)* *fonfăi; scălîmbăi(a)* „a se strîmba", cf. *scălîmb* „strîmb"; *lucii* etc.;

— o interjecţie sau un substantiv (foarte rar, numai la derivate în *-ăi?* şi *-iii)* • *clămpăi,* cf. *clamp!, clampă; leorcăi,* cf. *leorc !, leoarcă; şficliiieţQ.*

Remarcăm că marea majoritate a bazelor neinterjecţionale apar la derivatele în -ăi.

Derivatele cu sufixele din seria *-ăi...* au adesea o structură fonetică specifică, anume coincidenţa vocalei sufixului cu vocala silabei (sau silabelor) precedente: *ba.ln.ngm,* japăi; *hîlticîi, sfîrcîi; cesioi,* morZoi etc.

Din cele 19 formaţii în *-oi,* 17 se constituie în serii cu formaţii în *-ăij* sau *-Ui* de la aceleaşi baze: *miorloi, -ăi; sforoi, -ăi; mîroi, -îi (-ăi)* etc. Cele 2 formaţii în *-oi* fără dublete în *-ăi, -îi* sînt *costoi,* care pare a fi calc (v. §5.c), şi *moşoi,* ambele cu baze neinterjecţionale.

V. şi sufixele -NI ..., § 1.

Observăm că, în cazurile în care una din formaţiile care constituie serii e literară, aceasta nu e niciodată în *-oi.*

Formaţii semianalizabile (majoritatea din DI): *blehăi* „a chelălăi", cf. *blehoti* „id."; *boneăi* „a-mugi", cf. *boncâni, boncălui; ciofâi, -oi* „a mînca cu zgomot...", cf. *ciofoii* „(despre porci) a mînca cu zgomot...", *ciofâni* „a mînca puţin si binişor"; *coşeai* „a se eoşeovi" (LEX. EEG. II 23); *cotoroi* „a scotoci cu zgomot", cf. *coioraie.* „catrafuse"; *piteai* „a bolborosi", cf. *pUcăvi.* „id."; *trocăi* „a săpa mărunt, a fărîmiţa" (GL. OLT.), cf. *trocări; zgîmăi,* cf. *zgîmoşi*.

Formaţiilor de mai sus li se pot adăuga numeroase formaţii neanalizabile (după datele noastre), dar similare celor de mai sus din punct de vedere semantic (conţinut onomatopeic mai mult sau mai puţin categoric şi, în general, expresiv): *bălăi* „a behăi", *bîlbîi, bloştcăi* „a înainta greu prin noroi", *bor(n)ăi* „a plînge tare şi cu suspine", *cincăi* „a cicăli", *ciocioi* „(despre mierle) a fluiera", *coroi* „a bolborosi", *fîrnîi (fărnăi), rîgîi, ronhăi* „a sforăi", *smîrcîi* (toate în DI); *broncăi* „a bîzîi tare" (LEX. REG. II 35), *cioşcăi* „(despre apă) a face zgomot în opinci" (LEX. REG. I 99), *rocoboi* „a se burzului" (DLR), *schifoi* „a plînge cu disperare" (LEX. REG. II 74) etc. Vezi şi A. Graur, în BL, VI, 1938, ...

...» x, iwo, p. 145—150.

4. ^. Numeroasele formaţii cu teme interjecţionale (onomatopee), ca şi multe formaţii cu teme nominale (denumind trăsături perceptibile auditiv, obiecte caracterizate printr-un anumit tip de emisiune de sunete sau funcţionînd ca epitete acordate unor asemenea obiecte, pe baza trăsăturii respective) sau verbale (exprimînd noţiuni perceptibile auditiv) au conţinut onomatopeic: *bălăngăi, plicii, bîzîi, miholwi; fonfăi, peMcăi; fleorcăi, scripcăi, tolăneai, zărvăi; bărăngăi; şcîrcăi, şuşcăi* „a ofta din greu" *(şusca* „a se sufoca") etc.

Vezi MARIN, V. O. 232 şi sufixele -NI ..., § 4.

Conţinutul semantic al formaţiilor este determinat, cum reiese din caracterizarea temelor, de conţinutul acestora din urmă; deci conţinutul onomatopeic nu aparţine sufixului.

Conţinutului onomatopeic îi este asociat, în mod constant, în aceste formaţii, caracterul expresiv. Această a doua trăsătură apare, în plus, la numeroase formaţii cu teme nominale care nu au conţinut onomatopeic. Temele acestor formaţii au adesea ele însele conţinut expresiv *(w'orsăi, fleorţăi, scălîmbăi, şelionţăi, tîntăi* etc.); alteori însă nu au *(smocăi, şorecăi* etc.; V. şi, mai jos, *c).* Conţinutul expresiv al ultimelor formaţii poate fi explicat numai prin sufix. De aceea, credem că putem vorbi despre un transfer de conţinut operat de la temele expresive (onomatopee sau neonomatopee) asupra sufixului.

b. Sensul onomatopeic este însoţit, de asemenea, de aspectul iterativ al acţiunii. Uneori, mult mai rar, acest aspect apare şi la formaţii neonomatopeice: *mintăi* „a minţi mereu", *mucăi* „a-i curge mucii mereu" (vezi E. Todoran, în MAT. DIAL. I 49).

V. sufixele -NI ..., §4. c, raportul dintre aspectul momentan şi iterativ la derivatele în -zii şi *-ăni* ....

c. În afara acestor valori, formaţiile denominative cu sufixele -ăi... au valorile obişnuite pentru verbele denominative în general:

1. „a executa acţiunea denumită prin substantivul de bază": *ăomăi* „a se înţelege în ascuns", cf. *ăomă* „înţelegere în ascuns", *zărvăi;*

2. „a acţiona după modelul obiectului...": *sfîcîi* (v. p. 31), *şelionţăi* „a face zarvă degeaba", cf. *şelioanţă* „babă rea", *tîrfăi* „a se€străbăla";

3. „a face o acţiune prin intermediul obiectului...": *ciorsăi* tăia cu o cioarsă", *cîrjîi* (v. p. *31), fleorcăi* „a vorbi mult şi degeaba", cf. *fleoarcă* „gură", *puşcăi;*

4. „a acoperi cu obiectul...": *brumai, colbăi;*

5. „a se adresa cuiva prin termenul redat de substantivul...": *gîgîi* „a spune cuiva gîgă", *porcăi;*

6. „a manifesta, a dobîndi sau a face să dobîndească trăsătura redată de adjectivul... ori caracteristică pentru obiectul...": *bolfăi* „a se îngraşă din cale afară", cf. *bolfă, fonfăi, lucii, mongăi* „a se migăli", cf. *mong* „moale";

7. „a acţiona asupra obiectului...": *borfai* (v. p. 31), *moţăi* „a apuca pe cineva de moţ şi a-l zgîlţîi";

8. „a produce obiectul...": *bălai* „a face spume (bale) la gură", *mocirlăi, dîrîi* „a zgîria".

Cu rare excepţii, precum *minţăi* (vezi mai sus *b),* puţinele derivate deverbale par a fi sinonime cu bazele: *Jiorţăi* „borţi", *morsocăi* „murseca", *orbecăi* „orbeca", *ojîjîi* „ojăji", *moşoi* „moşi", sau prezintă, în raport cu bazele, diferenţe greu de precizat: *şovîrcăi* (v. § 3), *şuşcăi* „a ofta din greu", cf. *şuşca* „a se sufoca".

După cum arată exemplele, sufixul cu cele mai variate valori este *-ăi-j.* Credem însă că această situaţie nu reflectă o specializare semantică a sufixelor seriei, ci, pur şi simplu, faptul că *-ăi* e sensibil mai bogat în derivate decît celelalte sufixe din serie, atît sub raportul numărului, cît şi sub acela al varietăţii categoriei morfologice a bazelor, şi, prin aceasta, are mai multe posibilităţi de diversificare.

5. Sufixele *-ăi,* ... par a avea etimologie multiplă:

a: Din *-ăni, -ini...,* printr-un proces de pierdere a lui *-n-* intervocalic. Argumentul în favoarea stabilirii raportului genetic între *-ăii* ... şi *-ăni...* este existenţa perechilor de verbe formate de la aceleaşi teme cu sufixe din ambele serii: *bălăngănij-ăi, clămpănij-ăi, zgîlţîni\-îi,grohoni\-oi* etc. Dispariţia lui *-n-* se poate explica, eventual, pornind de la modelul oferit de verbele la care *n* alternează cu zero *(spun, Spui)* prin generalizarea la întreaga paradigmă a formei fără *n.*

Cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 151-152. V. şi A. Avram (LR XXXI, 1982, nr. 2, p. 139), care demonstrează că poncăi „a (se) mocoşi" e variantă a lui păncăni „SL face lucruri mărunte ... " (< bg.), între altele, prin faptul că fluctuaţia -ăni ~ -ăi e un fenomen banal.

6. în uima falsei analize a verbelor derivate de la interjecţii în -a, -i, -î, -o de tipnl : cătai (<caia + -tj : cat- 4- -ăi,fifii(<fi-fi+-i): fif- + -ii, MMi (<hî-hî 4* -i) : hili- + -îi, miJiolioi (<mihoho + -i) : mihoh- 4- -oi.

Vezi PHILIPPIDE, P. 72-73 ; SCHUFFERT, V. 191 ; LOMBARD, V. 664.

c. Din slavă, prin verbe iterative ca tîrîi <tirati, tirajq,, analizabil prin Urî (<v. sl. treti perfectiv). De la astfel de verbe, snfixul a putut trece, în română, la verbele onomatopeice care au si ele sens iterativ (v. §4.6).

Vezi PUŞCARIU, O. 97-99; LOMBARD, V. 664.

Această sursă a fost susţinută de împrumuturi neanalizabile ca năclăi (<bg. Hamea), tîrzăi „a tîrî pe jos..." (< sb. trzati), zăhăi „a deranja" (<ucr. saxatmu).

A. Lombard (V. 664) afirmă că la difuziunea sufixului au contribuit şi verbe slave ca r grohăi < ser. gruhati, plescăi < v. sl. ОАССНАТН. Cniar autorul citat recomandă însă prudenţă în stabilirea etimologiilor acestor verbe, care, fiind onomatopee, pot reprezenta cazuri de poligeneză. Dicţionarele urmează pînă la capăt linia acestei prudenţe: grohăi: onomatopee care se găseşte şi la slavi, cf. slov. grâhati (DA), plescăi <pleasc !, cf. v. sl. nA6CK4TH.

Unele derivate în -îi, cu dublete în -ăi, îşidatoresc apariţia faptului că în unele regiuni, mai ales în Moldova, lui ă neaccentuat din limba literară şi din Muntenia îi corespunde î : miorlîi\miorlăi (vezi şi § 2); în mod similar se explică unele derivate în -ăi apărute regional, mai ales în Muntenia, ca variante ale unor derivate literare în -îi : gîlgăi/gîlgîi (vezi Şi §2).

Cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p.149: „le moldave a un penchant ă transformer â inaccentue en V\

Pentru -ii, vezi şi § 2.

Sufixul -ăi, a fost folosit la adaptarea unor verbe de origine slavă în -iti : morăi „a fi rău, a se purta neomenos" <rus. Mopumb, ucr. Mopumu „a chinui".

Etimologie propusă de A. Avram în LR XXI, 1972, nr. 6, p. 526.

în mod excepţional, se pare, un membru al seriei, -oi, e folosit la calchierea unui derivat dintr-o limbă romanică : costoi : fr. cotoyer (Aleesandri, în DA s.v. coastă), format cu sufixul -oyer.

ă. Cele mai vechi atestări pe care le avem sînt foarte puţine, exclusiv din două texte (secolul al XVII-lea şi începutul celui următor) şi ambele beletristice : clănţăi (Dosoftei, în DA), clăncăi, croncăi, şorecăi (Cantemir, în DA şi, respectiv, DLE). Faptul că nu apar în texte din secolul alXVI-lea> deşi, după originea sufixelor şi a temelor (v. § 6), ca şi după distribuţia stilistică (v. § 8), par a fi foarte vechi, se explică, credem, prin caracterul expresiv şi popular al formaţiilor.

6. Temele la care se ataşează sufixele din seria -ăij ,.. sînt, cu o singură excepţie (probai), vechi în limbă : în majoritate moştenite (înfăşai, pomăi, şorecăi, costoi etc.) sau slave (muncăi, spelcăi, cîrjîi, ăîrîi, mîzgîi, tîrnîi etc.) şi foarte puţine comune cu albaneza (moşoi), turceşti (pelticăi), neogreceşti (horăi) şi maghiare (şontăi) (numeroase sînt însă temele interjecţionale sau substantivale de origine onomatopeică, a căror origine nu este niciodată sigură).

7. Din numărul relativ mare de derivate (v. § 3), precum şi din faptul că multe dintre ele (în special cele interjecţionale) sînt formaţii

Sfiomatopeice (cf. MAEIN, V.O. 233), reiese că seria; de sufixe -ăi, ..., în ipeeial prin primul termen al ei, este foarte productivă.

8. Verbele derivate cu sufixele din seria -ăi,... sînt în număr mare regionale şi populare (coicăi, coviţăi, dăinăi, zăupăi; bîzăîcîi, gogîlţîi, sfîeîi; şopoi etc), dar nu specifice unei anumite regiuni (avem atestări din toate regiunile). Puţine sînt literare şi ceva mai multe familiare (chiţăi, gîfîi, gîlgîi, miorlăi, mormăi, ronţăi, sforăi, sîcîi, zbîrnîi; clefăi, fleşcăi, gjiiorţăi, lălăi, tîrşîi; nici un derivat în-ot^).

Aşadar sufixele din seria -ă^... au caracter pregnant popular.

Vezi TUDOSE, D. 192.

9. Sufixe compuse şi dezvoltate : -căi-, (-cîi,), -cîi-j (-oăi,), -ăcăi, , -ecâi, -icăi, [-icăia], -îcăi, -îcîi (-ăcăi,), -ocăi; -lăi, -ălăi; -năi, -nîi, [-ănăil; -orăi, -oroi; [-ăţăi]; -ţăi\ -ovăi.

-căit (~eîi,), -cîii (~căi,), -ăcăii, ~eeăi. -icăi, -a , -îcăi, -îcîi (~ăcăi,), -oeăi. Apar în formaţii cu dublă analiză din DI, ca : cohîcăi „a tuşi intens", cf. cohil, interjecţie prin care se imită tuşea (cohăi „a tuşi"), cohîcă „tuse intensă" (dacă nu cumva cohîcâ e derivat regresiv de la cohîcăi) ; horeai, cf. hor !, hore! ; olicăi,-a „a se văita", cf. (a)oleo !, (a)olică!; şontîcăi, cf. şont, şontîc! şi în formaţii cu analiză unică: 17 (cu 2 variante în -cîi,) în DI, la care se adaugă 4 formaţii (şi 2 variante, în-cw, si -ăcăi,, închise în paranteze, la formaţii din DI), din alte surse : (chitcîi DA), leorbăcăi (UDEESCU, GL.), (sorbăcăi UDEESCU, GL.), şopcăi, şopăcăi, şopîcăi (DLE).

Eaporturile dintre sufixe şi variante sînt aceleaşi ca la sufixele de bază : chiţcăi, -cîi; hîrşcîi, -căi ; sorbîcîi, -ăcăi. Eotarea lor urmează, de asemenea, modelul sufixelor şi, respectiv, variantelor de bază (v. titlul alineatului precedent).

-lăi. -ălăi apar în 2 formaţii cu analiză unică din DI : chirlăi, tâlălăi.

-năi, -nîi, -ănăi. Apar în formaţii cu dublă analiză din DI, ca : căţănăi, cf. caţa !, căţăni; foşnăi, cf. foş /, foşni ; zor năi, cf. zor /, zofn ! şi în 4 formaţii cu analiză unică din DI : fornai, mîrnăi, mîrnîi, mor năi.

în DLR, mîrnăi şi mîrnîi (ambele regionale) sînt înregistrate, greşit, ca variante ale lui mormăi \ pentru mîrnîi trimi^îndu-se la TDRG. Tiktin însă îl tratează pe mîrnîi, corect, ca variantă a lui mirii.

-orăi, -oroi apar în 2 formaţii din DI: şoporăi, şoporoî.

-ătăi apare în formaţia cu dublă analiză din DI zburătăi „a azvîrli cu zburaturi într-un pom... pentru a face să cadă fructele ... ", cf. zbura, zburat, (prin regresiune) zburătură.

V. şi sufixul -UI, § 8, -ătui: zburătăi „idem".

— ţăi apare în formaţia] cu analiză unică din DI: chiorţăi.

-ovăi apare în formaţia cu analiză unică din DI: sporovăi,

întrucît apar numai în formaţii cu dublă analiză, sufixele -icăia, -ănăi şi -ătăi sînt virtuale.

Verbele în -căi... sînt analizabile în raport cu :

— o interjecţie (cele mai multe) : chiorcâi, cf. chior !, mechecăi, cf. mec !; tălălăi, cf. tala!; mîrnăi, -nîi, cf. mîr !; şoporăi, -oroi, cf. şopa !; chiorţăi, cf. chior ! etc.;

— un verb: moşicăi, cf. moşi „a lucra încet şi fără spor"; sorbîcîi „a sorbi cu zgomot"; sporovăi, cf. spori „a flecari" ;

— un substantiv: leorbăcăi.

Ca şi la derivatele cu sufixele de bază, apar şi aici derivate care prezintă coincidenţa vocalei (sau vocalelor) sufixului cu vocala silabei precedente : *hîrcîi, Mrşcîi, m&c&cki, t&lalsd* etc.

Formaţii s e m i a n a l i z a b i l e : *forcăi* redă sunetul sforăitor produs de şerpi şi arici, cf. *forcoti.*

Din punct de vedere semantic, sufixele constituite cu *-ăi*, ... nu prezintă nimic special faţă de sufixele de bază.

Sufixele *-căi...* au putut apărea pe mai multe căi:

a. din verbe de origine slavă în *-hati,* adaptate la limba română cu *-ăi*, şi analizabile în româneşte, de tipul *chir căi* (<ucr. *Jcyrkaty* în CADE ; în DA însă e considerat formaţie onomatopeică);

1. Cf. PUŞCARIU, O. 99; LOMBARD, V. 664; M Krepinsky, *Reponse ă la questîon IV,* în *Actes du 6 Congres International des linguistes,* Paris, 1949, p. 318.

2. Fără a presupune o eventuală influenţă, ci doar pentru interesul tipologic pe care-1 poate prezenta, notăm o formaţie similară cu *dâciii* „a începe, în vorbire, toate cuvintele cu sunetul *d",* neanalizabilă în română, anume rus. *anarm* „a vorbi cu a pentru o".

b. în urma falsei analize a unor formaţii de tipul *horeai (<horc-$> -ăi) : hor- + -căi, olicăi (< (a)olică + -ăi) : ol- + -icăi, şontîcăi (<şontîc+ -ăi) : şont- + -îcăi ;*

c. prin reduplicarea segmentului final al bazei: *măcăcăi < mac, mechecăi<mec.*

Ipoteza *a,* deşi posibilă, ni se pare mai slabă, întrucît se bazează pe verbe onomatopeice care, în principiu, se formează independent în limbă.

Iniţiala vocalică a sufixelor se explică, în afara cazurilor de tipul celor menţionate sub *b* şi *c,* prin raţiuni de eufonie condiţionate de temele consonantice : *leorb-ăcăi, moş-icăi.* Timbrul acestei vocale e determinat uneori de vocalismul temei: *şopocăi* (vezi şi *c),* alteori de cel al sufixului de bază : *şopîcîi, şophM, sorbîcîi, sorbhchi* sau de desinenţa bazei: *moşicăi.*

Sufixul *-năi* a putut apărea în urma falsei analize a formaţiilor de tipul *foşnăi (<foşni •+ -ăi) : foş- + -năi, zor năi (<zorn + -ăi) : zor- -fc -năi* (vezi mai sus formaţiile cu dublă analiză înregistrate sub *- năi).* Termenul cu iniţială vocalică, *-ănăi,* apare într-o singură formaţie, cu dublă analiză (deci vocala se explică prin bază).

Vezi explicaţia asemănătoare propusă de S. Puşcariu *(loc. cit.) : -năi* este rezultat din „contaminarea" sufixelor *-ăi* şi *-ni.*

Celelalte sufixe apar în cîte una sau două formaţii, uneori cele două fiind dublete de la aceeaşi bază, de aceea etimologiile lor se confundă, de fapt, cu etimologiile formaţiilor respective.

-lai şi *-tăi* au apărut, poate, din raţiuni de expresivitate : *chirlăi, chiorţăi* faţă de *chir ăi (<chir !), chiorăi (<chior!).*

Pentru valoarea expresivă a grupurilor *rl, rţ* vezi Al. Graur, *Grupuri simbolice in fonetismul românesc,* în SCL X, 1959, nr. 2, p. 206—210.

-ălăi, detaşat din *tălâlăi,* se explică prin vocalismul bazei *(tala !).*

-ovăi, detaşat din *sporovăi,* se poate explica prin rus. *cnopoeamb (ca).*

Etimologia lui *sporovăi* e controversată. L. Şăineanu *(Dicţionar universal al limbii române,* 1896) propune explicaţia prin contaminarea *spori + ciorovăi,* preluată de CADE» DM şi DEX (v. şi alte soluţii la TDRG, SCRIBAN). Al. Graur (E. 145) propune explicaţia prin rus. *cnopoeamh (ca)* ca fiind mai simplă şi susţinută de formaţiile *pojivăi* < rus. *noofcueamb, upovăi<v.* sl. gnssdTH. Şi această explicaţie prezintă însă o dificultate: formaţia e populară, iar împrumuturile din rusă sînt, în general, literare *(pojivăi,* atestat la Gr. Ureche şi S. Dascălu — v. DLR — , nu e concludent sub raport stilistic).

Pentru *-oroi, -orăi,* detaşate din *şoporoi, -orăi,* nu avem nici o explicaţie.

-ătăi e sufix virtual; deci nu pune probleme de etimologie.

Se vede de aici că sufixele constituite cu -<%..... sînt mai ales d e z v o l t a t e *(-căi, -ăcăi, -ceai, -lăi, -ţăi, -ovăi,* formate cu segmente cit statut nesufixal) şi mai rar c o m p u s e *(-icăi, -îcăi, -îcîi); -năi* are statut ambiguu, întrucît poate fi dedus şi dintr-un sufix, şi dintr-un element nesufixal.

Productive sînt doar -cai... şi, mai puţin, *-năi.*

-ai₂ vezi -ĂLI
-ăia vezi -ĂI>
-ăhii vezi -LI
-ăla₂ vezi -LI

-ăli vezi -LI
-ăna vezi -NI
-ăni vezi -ŞI
-ara vezi -ĂMI

['ARI]; -ĂRI **(»ERI₂),** -ĂRA; **-ERI₁₇** -ERA (-IRA);
-IRI; -ORIi (~UR1₂), [-ORÎ], -ORA₁ **(~URA₂) ;**
~VM₁ **(~OKI₂)₉** -URAi (-ORA₂)

PHILÎPPÎDE, P. 73,186; CANDREA, C.G.R. 303, 305; SCHUFFERT, V. 175-183; PASCU, S. 178-—179; S. Puşcariu, *Etimologii:* licări. DR IV, 1924—1926, p. 735—737: Al. Graur, *Notes d'etymologie roumaine:* -ări* în BL IV, 1936, p. 65-69, -ora, -ori, .ura, -uri, în BL VI, 1938, p. 157-164; LOMBARD, V. 292-296, 812-817; MARIN, V. O. 228-229.

1. *a.* Primul termen al subseriei de conjugarea a IV-a, *-ari,* are caracter v i r t u a l (v. §2).

în subseria de conjugarea I, termenul corespunzător lui *-ari* nu apare deloc, iar *-ira* apare numai' ca variantă a lui *-era* (v. §2).

Cu excepţia lui *-ări,* relativ bine reprezentat (38 de derivate cu analiză unică), sufixele din seria *-ari...* sînt slab reprezentate. înotăm însă un fapt mai puţin obişnuit, şi anume că, dintre termenii subseriei de conjugarea I, *-ora* este egal, iar *-ura* mai bine reprezentat decît perechile lor de conjugarea a IV-a; de asemenea, că formaţiile cu dublă analiză în *-ori, -ora* şi, mai ales, în *-ări, -ara* şi *-uri, -ura* sînt foarte numeroase.

-orî, înregistrat ca sufix aparte, aşa cum sufixul *-î* al conjugării a IV-a e înregistrat ca sufix distinct de *-i,* este sufix v i r t u a l . Apare numai în formaţii cu dublă analiză *. *coptorî, duhori.*

-ărî apare numai într-o formaţie semianalizabilă *(bîzărî),* de aceea nu este înregistrat ca sufix.

Relativ numeroase formaţii, majoritatea cu dublă analiză, sînt dublete de conjugarea I şi a IV-a-: *ciupărij-ăra, gustărij-ăra, nineril-era, coptorîj-or a, înrîurij-ura* etc. Printre aceste dublete sînt relativ numeroase cazurile în care forma de conjugarea I e cea literară : *înfăşară, înffigura, strîmtora, vîntura* etc.

b. -ira (ninira) e variantă fonetică regională a lui *-era,* care, la rîndul lui, apare într-o formaţie regională : *ninera* (v. DLE s.v.).

-eri, -ori, -ora şi *-uri, -ura* au statut dublu :

— de v a r i a n t e f o n e t i c e în dublete ca *cenuşărij-eri, îngînduraj-ora, batjocorij-uri, strecura/-ora.* Varianta *-eri* e determinată de pronunţarea regională moale a lui *ş* precedent; *-or-* şi *-ur-*, de transformarea normală *o* neacc>w şi de procesul invers, *u>o,* datorat analogiei (vezi

A. Graur, în BL VI, 1938, p. 157). Eaporturile dintre -or- şi-uf-•••ţiu sînt constante nici sub raport stilistic : în unele dublete forma în -of- e cea literară *(batjocori, încornora),* în altele, cea în *-ur- (strecura):* foarte rar *{pontorij-ufi)* ambele forme sînt regionale (v. DLE s.v.).

— de sufixe (independente) în formaţii care nu au dublete în *-ări, -ura* etc, ca : *împleteri, îmb ălora (-ori),zgriburi, pleşura.*

Sincronic, *corpura „SL* încorpora" poate îi considerat variantă populară şi regională a lui *încorpora.* Raportul diacronic dintre ele însă nu e clar; v. § 4. *b.*

2. -ari. Apare numai într-o formaţie din DI cu clublă analiză: *amanetări* (I. Ionescu — 1866, în DA), cf. *amanet, amaneta, amanetar.*

-ări (-eri₂). Numeroase formaţii cu dublă analiză (baza derivată este în *-ar, -are* sau — analiza se face prin regresiune — *-arii, -ăreî, -arie, -ărit, -ăros);* în DI: *băjenări,* cf. *băjeni, băjenar; blidari* „a căuta mîncare prin blide, a frecventa mesele străine'Ycf. *blidar* „om căruia îi place să mănînce de la altul"; *bucătari,* cf. *bucate, bucătar, bucătărie; călări,* cf. *cal, călare; cenuşări (-eri),* cf. *cenuşă, cenusar; cornări* „a ţine plugul de coarne, a încasa impozitul pe vitele cornute", cf. *corn ar* „slujbaş însărcinat cu încasarea impozitelor pe vitele cornute ; cel care ... ţine coarnele plugului", *cornărit; fătări,* cf. *fată, fătare, fătărie; gustări, -a; lăptari* „a da să sugă", cf. *lăptari* pl. „oi care dau lapte"; *lungan,* cf. *lung, lungi, lungăreţ; ulicări,* cf. *ulicarit* (cf. GRAUR, E. 39) etc; în alte surse : *argintari* „a cere inventarierea averii rămase după un mort" (LEX. EEG. I 98), cf. *argint, aigintărie; cocletări* „a face cocleti, a unelti" (UDEESCU, GL.), cf. *cocleiar* „intrigant"; *flenţări* (UDEESCU, GL.), cf. *fleaulă, flenţăros ; focări* „a face focu1" (LEX. EEG. I 34), cf. *focar* „locul unde se face focul în stînă"; *înfigări* „a pătrunde, a introduce" (GL. OLT.), cf. *înfige, înfigăreţ; vînătări* (SCHUFFEET, V. 177), cf. *vînăt, vtnătare* etc

Cornări₂ „a da cu coarneie" comportă analiză unică.

Porcari „a adresa cuvinte injurioase, a porci; ase purta ca un porc" comportă analiză unică, iar *porcari₂* „(la unele jocuri cu mingea) a avea rolul de porcar₂", analiză dublă (cf. şi poarcă).

28 de formaţii cu analiză unică în DI, la care se adaugă 10 din alte surse : *gîscări* „a gîgîi" (TUDOSE, D. 204); *gozări* „a mînca fără poftă" (MAT. DIAL. I 210), cf. *goz* „rămăşiţe de materii vegetale" ; *hălpâri* „a face halp !, a mînca cu lăcomie" (UDEESCU, GL.); *policrări* „a porecli" (UDEESCU, GL.), cf. *policră; pumnări* ^„a număra pe pumni..." (GL. OLT.); *răblări* (BL IV, 1936, p. 68); *şmuţigări* „a se comporta în mod meschin" (BLIV, 1936, p. 68), cf. *şmuţig* „avar" ; *şuşcări* „a ofta" (DLE); *trohnărV,,^* avea guturai (= troahnă), a troîini" (DLE); *vărzări* (UDEESCU, GL.).

Deşi explicat în mod convingător de Andrei Avram (LR XXII, 1973, nr. 1, p. 24) prin verbul *oşta* ,,a ofta" şi *-âri, oştări* „a bombăni" nu e înregistrat de noi ca derivat cu analiză unică deoarece, sincronic, se încadrează perfect în categoria derivatelor cu dublă analiză: *oşta, oşiare —• oştări.*

-ara. Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e în *-ar, -are)* în DI: *acăţăra,* cf. *acăţa(re) ; ciungăra,* cf. *ciung (ar)* etc. V. şi *găibăra* „a se căţăra" (DA), cf. *gaibe, gaibarace* „picioare".

1 formaţie cu analiză unică în Dl: *ciupăra.*

-erij. Formaţii eu dublă analiză (baza derivată e în *-er •{-ar), -ere)* în DI: *bucheri, cuieri* etc; în alte surse : *împuteri* (GLOS* REG. 42), *străjeri* (BPb IX, 1942, p. 42).

2 formaţii cu analiză unică în DI: *nineri, zbengheri,* la care se adaugă 1 din UDEESCU, GL. : *împleferi* „a împleti ceva **din** răchită".

-era (-ira). Formaţii cu dublă analiză (baza derivată **e în** *±er, -ere, -eriu)* în DI : *sîngera, văiera;* în GLOS. EEG. : *împutera* (42).

1 formaţie **cu** analiză unică în DI: *ninera,* la care se adaugă 1 variantă din DLE : *ninira.*

-iri. Nu apare în formaţii cu dublă analiză.

2 formaţii cu analiză unică: *suchiri* „a şterpeli, a **şnchi**" (DLE), *ţipiri',,*,* ciripi" (MAT. DIAL. I 82, UDEESCU, GL.).

-ori₁ (-uri₂), -orî. Formaţii cu dublă analiză (una din baze **e** un derivat în *-oare, -or, -ură* sau un plural în *-uri)* în DI: *ajutori; batjocori (-uri); ciopocori,* cf. *ciopoc, -uri; coptorî* „a (se) face găuri", **cf.** *coptă* „gaură", *coptură; duliorî; răcori; strîmtori.*

6 formaţii cu analiză unică în DI, la care se adaugă 3 **din** alte surse : *cuktori* „a slăbi, a se ascuţi" (LEX. EEG. II), *şuşori* „afoşni", *zăori* ,,a face serenadă cuiva de ziua onomastică sau de Anul Nou" (LEX. EEG. I).

-ora! (-ura₂). Formaţii cu dublă analiză (una din baze e **un** derivat în *-oare, -or, -ură, -ojuros)* în DI: *ajutora, coptora, somnora (-ura), strîmtora.*

7 formaţii eu analiză unică si 2 variante în DI, la care **se** adaugă 2 formaţii din alte surse : *cadora* '(GUŢU EOMALO, C. G. 230), *şuşora* (DLE).

-mi₁ **(-ori₂).** Formaţii cu dubia analiză (una din baze e un derivat în *-oare, -ură,* (prin regresiune) *-uriş, -uriu* sau o formă flexionară în *-ur-)* în DI: *alburi,* cf. *alb, alburiu ; dărăburi; fulguri* „a se mişca în aer ca fulgii cf. *fulguriş* „stropitură de ninsoare măruntă" ; *ponturi (-ori)* „a glumi; a împunge ... cu vorba", cf. *pont, -uri* „vorbă de spirit ...", *puntură* „împunsătură" (DLE); *vînturi* etc.; în alte surse : *cioburi* (GL. OLT.), *mofturi (-ori)* (comunicat oral), *unsuri* (LEX. EEG. II) etc.

4 formaţii cu analiză unică în DI: *înfăşuri, linguri, tipuri, zgrtburi,* la care se adaugă 1 din DLE : *piuri.*

-im*! **(-ora₂).** Formaţii cu dublă analiză (una clin baze e un derivat în *-ură, -uriş* sau o formă flexionară în *-ur-)* în DI: *colţura; îngîndura (-ora); lefuri* „a pălăvrăgi", cf. *laf, leafură; rîura* „(despre ape) a curge"; *(z)vîntura;* în alte surse : *fulgura* „a ninge rar" (UDEESCU, GL.); *glodura* „a paşte lăsînd pămîntul gol" (UDEESCU, GL.) etc.

în cazul lui *turbura* relaţia cu baza etimologică *(turba)* e mai greu de stabilit în plan semantie, în schimb se impune atît formal, cit şi semantic relaţia cu adjectivul *turbure* (v. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 162 ; v şi varianta secundară *tulbura : tulbure).* De aceea încadrarea formaţiei printre derivatele analizabile în *-ura* e discutabilă.

11 formaţii cu analiză unică şi 2 variante în DI, la care se adaugă 2 formaţii din alte surse : *piura* (DLE), *zgribura* (DLEC).

Derivatele în *-ări* ... sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv (aproximativ jumătate): *anslovări:* „a afuma **cu** pucioasă" (= ansIov); *ţugări* „a căra lemnele cu carul", cf. *ţug ; zbengheri* „a **(se)** zbe(n)gui", cf. *zbe(n)g ;* (parasintetic) *îmbondori; zgriburi,*

-a, cf. *zgrib* „tremur, fior" ; *ouciura* „a mişca din coadă", cf. *cueiu* „căţel" (v. A. Graur, în I3L VI, 1938, p. 163) etc/;

— un v e r b (relativ numeroase) : *ciupări, -a,* cf. *ciupi; împleteri) şuchiri) miscori) zgrepţora* „a se necăjrsă se ţină cu mîinile ele ceva, a se căţăra", cf. *zgrepţa* ,,a se-căţăra" ; *linguri,* cf. *linge ; frămîntura; scutura,* cf. *scoate* (analiză mai greu de realizat pentru nespecialişti) e t c ;

Pentru etimologia şi analiza parasinteticuiui *strecura* prin /rece vezi A.'Graur, *'Melanges tinguistiquessPsLrm,* Bucureşti, 1936, p. 67; GRAUR, E. 144.

— o i n t e r j e c ţ i e : *bălăngări) nineri, -a,* cf. un probabil * *ninini!; iipiri,* cf. *ţip!; şuşori, -a,* cf. *şu-şu! ; piuri, -a,* cf. *piu!; huhura,* cf. *huhu ! ;*

Interjecţia *ninini* nu e înregistrată ca atare nici la MARIN, V. O., nici în DLR (unde sub *ninera* se spune: „probabil onomatopee"). Este presupusă însă atît de *ninera* şi ele sinonimul *ninini*, cît şi, mai clar, de substantivul *ninini* „linguşeală", care pare a fi o interjecţie întrebuinţată substantival: *Ce mă iei cu nininil* (DLR s.v.).

— im a d j e c t i v (sau participiu) *îmbucătări, pelticări* ; *înviora ; micura, pleşuvd;*

un s u b s t a n t i v sau un v e r b : *încordări, -ora, -ura* „a pune cuiva c o a r n e ", cf. *în-oorna*„a-i creşte cuiva coarne" ; *măscări* ,,a se m a s c a ", cf. *mască-, Majori* ,,a cleveti", cf. *bloj-*,,om murdar", *'bloji* ,,a murdări" ; *îmbălora, -i,* cf. *îmbăia*; *înfaşuvi, -a, ai. faşă, înfăşa* etc.;

— un a d v e r b (ori a d j e c t i v adverbial) sau un v e r b : *lun-* flfân; *înjosori, -a* „a în j o s i" , cf. fos.

Formaţii se m i a n a l i z a b i l e : *altzan* ,,a porni în goană nebună" (LEX^fiEG.II109), cf. fefoai„streche" ; *bumbura* ,,a bombăni", cf. *bumbăi, -ăni* (DA); *cîcări* (DI) ,,a te trudi să faci ceva cu migală şi fără spor", cf. oîcăi; *glojdări* „a mînca puţin, fiind sătul" (LEX. EEG. 180), cf. *glojdăni* ,,id." ; *boncori*„a b"o n c ă i i" (LEX. EEG. II58); *gîngnri, -a,* cf. *gongoni, -ăni, -ăi, gungăni, -uni* (DA); *gvunguvi,* cf. *grunguni* (DA); *tuţura* (DI) ^,a trage pe cineva de păr", cf. |^jM „cucui" etc.

3. Formaţiile denominative cu sufixele care conţin segmentul -r- redau valorile obişnuite pentru verbele denominative în general:

1. ,,a face (pe cineva) să treacă prin starea denumită de substantivul de bază" : *îngrijora;*

2. „a acţiona după modelul obiectului ... " : *gudura (gudă* „căţea"), *porcari* „a se purta ca un ... " ;

3. „a acţiona prin intermediul obiectului ... " : *anslovăvi, înfăşură, ţugări.*

4. „a avea, a dobîndi sau a face să aibă trăsătura redată de adjectivul ... sau trăsăturile caracteristice ale obiectului a se transforma în obiectul .. . " : *pelticări, micura) hîlbăvi* ,,a se face de nimic" *(hîlbe* „lături"); *însorări* „a comasa", *răblări, varzări:*

5. ,,a dota cu obiectul . . . " : *încornora, petecări;*

6. ,,a acţiona asupra obiectului . . . " : *ţuicări;*

7. ,,a atribui obiectul ... " : *cadora ;*

8. „a se adresa cuiva prin termenul reprezentat de substantivul . . ." : *porcari ;*

9. „a face acţiunea în circumstanţa redată de substantivul sau adjectivul (adverbial) .. ." : *lungări* „a zăbovi", *zăori.*

Derivatele cu baze interjecţionale redau valoarea : „a emite sunetul sau a face acţiunea simbolizată prin interjecţia . . ." : *gîlgări,şuşora, lipiri) hăltăcări.*

Unele derivate par a fi sinonime cu bazele lor verbale : *lungări* „a se l u n g i ", *măscări* „a (se) m a s e a ", *policrări* ,,a p o r e c l i " .

Eemareăm că, chiar la unele dintre formaţiile analizate mai sus, dar niai ales îa formaţiile derivate de la verbe, apare o trăsătură care ar putea fj, eventual, considerată specifică semanticii sufixelor cu segmentul -r-, şi anume caracterul i t e r a t i v. De ex. : *căscări* „a c ă s c a de mai multe ori în şir", *blojori* „a cleveti"/ *bloji* „a murdări", *datări* „a agita mereu"/ *clăti, gustări* „a g u s t a din mai multe feluri sau de mai multe o r i ", *petecări* „a pune petice peste tot"/*peteci, tipuri, ţuicări* „a se cinsti cu ţuică" etc. •

î. Vezi A. Graur, în BL IV, 1936, p. 69; VI, 1938, p. 163-164.

2. Situaţia lui *câscări* şi *ţuicări* este similară cu aceea a lui *căscăli* şi, respectiv, *ţuiculi*; vezi sufixele -LI ..., § 3.

3. Z. Ştefănescu-Goangă şi T. Ţugulea (V. N. A. 206) susţin eă orice verb derivat de îa un nume de agent, deci şi cele în *-ări,* de tipul *zidari („SL* zidi, a face meseria de zidar")* are sens iterativ, deoarece „agentul îndeplineşte acţiunea în mod repetat". Ni se pare că această interpretare semantică pe care cele două autoare o dau verbelor în discuţie este mai degrabă o deducţie logică decît o realitate lingvistică (nu este susţinută de glosările care se dau fiecărui verb în parte).

Şi formaţiile de tipul *bălăngări, hăltăcări, ţipiri, şuşora, piuri* au sens iterativ; ele sînt însă mai puţin concludente pentru sensul sufixelor^ deoarece conţinutul interjecţiilor impune caracterul iterativ al acţiunii verbelor derivate, fie că redau sunete repetate *(şu-şu)*, fie că redau sunete momentane *(balang)* care, văzute în durată, devin repetate (cp. cu derivatele sinonime formate de la aceleaşi baze cu alte sufixe : *bălăngăi, bălăngăni, Mlîîcîi* etc).

I. Fischer (L. D. 175) defineşte verbele latineşti în *-ulăre* ca verbe d i m i n u t i v e , întrucît însă singurul verb analizabil moştenit (din această categorie), anume *scutura,* prezintă dificultăţi în stabilirea raportului semantic cu baza, nu am înregistrat acest sens printre sensurile sufixelor cu segmentul *-r-.*

4. *a.* Sufixele cu segmentul *-r-* au apărut în interiorul limbii române ca rezultat al falsei analize ă formaţiilor cu dublă analiză de tipul celor înregistrate în **§2:** *gustareZ>gustăH : gust- + -ări; cuier>cuieri : cui- + -eri) vaier>văiera : vai- + -era; sţrîmtoare>strîmtora : strîmt- + -ora) picuri>picura* (cf. Th. Hristea, în *Sistemele limbii,* 1970, p. 103) *t pic- + -ura* etc.

Cf. PHILIPPIDE, P. 186; A. Graur» în BL IV, 1936, p. 65-69, VI, 1938, p. 157.

Toate sufixele (cu excepţia l u i - m , vezi mai jos) au putut apărea în mod independent unul de altul (în inventarul de sub **§2** apar modele pentru toate) şi/sau, pe perechi, unul din termeni de la celălalt, prin schimb de conjugare.

Problema se pune în acelaşi fel pentru v e r b e l e perechi.

-iri (pentru care nu avem modele în § 2) a apărut, probabil, pentru completarea seriei, prin analogie eu serii similare de sufixe în care vocala - i - e reprezentată *(-ăli, -eli, -Ui) -ăţi, -eţi, -iţi)...).*

Pentru principiul completării locurilor goale („cases vides") dintr-un şir de variant (sau sufixe) sub influenţa altui şir în care termenii respectivi sînt reprezentaţi, vezi MALKIEL* G. 335.

Pentru sufixul *-ura* poate fi avută în vedere şi sursa moştenită: lat.*-ulare,* transmis prin formaţii analizabile ca *scutura<excutulare,* cf. *scoate, vîntura<ventulave,* cf. *vînt* şi neanalizabile ca *(cu)tremura<(con)tremulare, iurbura<Hurbulare* (analiza prin *turba* nu e posibilă în română, v. **§2),** *ustura<ustulare.* Dat fiind însă că *vîntura* s-a putut forma foarte bine în română (v. Al. Graur, în BL VI, 1938, p. 162, 163), iar analiza lui *scutura* e de presupus că a fost întotdeauna dificilă pentru vorbitorul obişnuit al limbii române, credem că : chiar dacă verbele menţionate şi, împreună cu

ele, sufixul *-ura* a(u) fost **moştenire),** sufixul a devenit productiv în sistemul de derivare românesc abia atunci cînd, asociat formaţiilor cu dublă analiză prezentate mai sus, a intrat în seria mai mare a elementelor derivative detaşate din acestea de pe urmă.

O istorie similară a putut avea sufixul *-era* în eventualitatea că verbul *sîngera* e moştenit: *sanguinare.* (V. şi neanalizabilul *(cu)treiera<^ {con)tribulare,* a cărui etimologie ne pare discutabilă tocmai în ceea ce priveşte finală, în ciuda faptului că, în general, nu a fost apreciată ca atare, şi *fulger a<\2&. fulgerare,* a cărui analiză nu permite detaşarea unui *-era.)*

1. Vezi MEYER-LtJBKE, G. 11 661-662; SCHUFFERT, V. 175,179-180; PASCU, 5. 178—179; LOMBARD, V. 293, care prezintă sufixele *-ura, -era* ca fiind de origine latină sau înregistrează verbe româneşti de origine latină terminate în *-ura, -era* ca fiind formate cu sufixele respective.

2. Fără a fi foarte explicită, poziţia lui Al. Phiiippide *(loc. cit.)* pare a fi intermediară între poziţia cercetătorilor la care ne-am referit aici mai sus şi poziţia schiţată de noi: apariţia formaţiilor de tipul *înfăşură, picura* este explicată prin analogie cu *vîniura* şi cu verbele în *-ulare (scutura, tremura* etc).

I. Fischer (L. D. 175) arată că verbele „diminutive" (în *-ulăre)* indiscutabile sînt în latină foarte rare şi citează exemplele: *excutulărejexcutere', ustuld.re\urevc.* Menţionează însă totodată că în română, în cazul perechii *scuturafscoate,* s-a pierdut conştiinţa relaţiei etimologice (rom. *scoate* < **excoiere,* nu *excuterc).*

b. Poarte rar, *-ări, -eri*, par a fi fost folosite pentru adaptarea unor împrumuturi: *blenderi<ucr. 6mndamu* (dacă nu cumva e derivat românesc de la *bleandă,* la rîndul lui derivat regresiv de la *blenăi), măscări< germ.masJcieren,* gr. [xa<7xap6v<o (dacă nu e derivat românesc de la *mască, masca).*

1. Vezi A. Graur, în BL IV, 1936, p. 68. în DLR *măscări* e explicat prin *mască* -f- *-ări.*
2. Vezi şi *bâlăcâri*: ser. *balakati* „a flecari" (şi rus. *6ajianamh* cu acelaşi sens) — v. DA — sau, mai probabil, format în româneşte de la *bălăci.*

Corpura „a încorpora, a intra în armată" („Graiul nostru", în DA s.v.) credem că este o adaptare (coruptă) % împrumutului sinonim (parţial) *încorpora (fr, incorporer,* lat. *incorporare).* (în DA, *corpura* şi *încorpora* **sînt** tratate în articole independente, necorelate în nici un fel.)

c. Atestări foarte vechi avem pentru cîteva din prezumatele verbe moştenite şi pentru relativ numeroase formaţii cu dublă analiză : *scutura,* Oantemir, la TDEG; *vîntura,* Varlaam, la TDEG; *batjocori, făţări,* Coresi, **în** DA; *giocuri,* M. Costin, în DA s.v. *joc; agiutori,* Varlaam, în DA s.v. *ajutori.*

Dat fiind însă caracterul popular şi regional pe care îl au numeroase derivate din ambele categorii, precum şi originea temelor lor (vezi mai jos), presupunem că sufixele în discuţie sînt vechi în limbă.

5. Temele formaţiilor în *-ări...* sînt în marea majoritate vechi în limbă. Cele mai numeroase sînt moştenite *(frămîntura, încornora, însorări, Ungari).* Urmează cele slave, vechi şi moderne *(datări, cognări, îngrijora, pleşura, policrări)* şi, la mare distanţă, maghiare *(gozări, îmbondori),* germane *(şmuţigări, ţugări),* turceşti *(gebrări, pelticări),* neogreceşti *(maimuţări),* comune cu albaneza *(mînzări),* ţigăneşti *(gagicări),* latino-romanice *(cadora).* Eelativ numeroase sînt temele de origine onomatopeică (vezi formaţiile raportabile la baze interjecţionale).

Vechimea marii majorităţi a temelor dovedeşte vechimea sufixelor **în** limbă, iar numărul foarte mic al temelor latino-romanice e în strînsă legătură cu caracterul popular al sufixului.

6. Productivitatea diverselor sufixe cu segmentul *-r-* este diferită *(v. Il.a).*

; caracter popular şi 'raional: *Ungari, porcari, ţuicări* etc.; *bălăcări, eiupăra, -i, cognări, şuchiri* -4fce. Se pare că nu sînt specifice pentru o anumită regiune (derivatele pe carele avem sînt atestate în regiuni diferite, cam pe tot întinsul tării): *Mzărî* - Maram. (LEX. EEG. II), *boncori* - Ban. (LEX. EEG. II)- *glojăări* — Munt. (LEX. EEG. I), *cuţîtori* — Braşov (LEX. EEG. II), *gozări, piscura* — Ban. (TUDOSE, D. 61), *şuşora* — Transilv. (DLE), *trohnări* _Mold. (DLE) etc.

V. totuşi C. Tudose, care afirmă că sufixele *-âri, -ura, -uri* „par a avea circulaţie regională" (D. 202), iar „verbele în *-âri* sînt atestate mai mult în nordul şi vestul Transilvaniei" (204).

Apar relativ numeroase derivate literare : *gînguri, înfăşură, îngrijora, înviora, zgriburi* etc. Acestea aparţin limbii uzuale sau stilului literaturii beletristice *(bălăcări, gudura, gustări, maimuţări, pisicări* etc), şi nu vreunei terminologii ştiinţifice (tehnice) sau profesionale.

Facem o menţiune specială pentru verbele cu cîte două variante după conjugare. Unele dintre ele, mai puţine, sînt regionale cu ambele variante; de ex.: *înjosorij-a.* Altele însă, mai multe, sînt literare actuale cu varianta de conjugarea I şi învechite cu cea de a IV-a *(ajutoraj-i, strîmtoraj-i,* cu dublă analiză) sau literare (familiare) I **şi** regionale IV *(îmbăloraj-i).* (V. mai jos şi un exemplu contrar : *văicări* literar **şi** *văicăra* regional.)

8. Sufixe compuse **şi** dezvoltate: *[-ătări], -ători, [-ături], [-efori] ; -icări, -icăra ; [-egări]; -iori, -iorî, -iora ; [-sora], [-sori].*

-ătări, -ători, -ături, -etori apar în formaţii cu d u b **1** ă **şi t r i p 1 a** analiză (din DI) : *îmbucătări,* cf. *îmbuca, îmbucat; zburătări, oi. zbura, zburat; călcători* „a bătători un drum", *cî. călca, călcător; sărbători,* cf. *serba, sărbătoare; vîhători,* cf. *vina, vînat, vînătoare; îmbucături,* cf. *îmbuca, îmbucat, îmbucătură; zburaturi,* cf. *zbura, zburat, zburătură; cerşetori,* cf. *cerşi, cerşetor.*

V. şi *bătători* cu variantele *bătături, -a,* explicate în DA prin *bătătură.*

-ători apare şi în 2 formaţii cu analiză unica (din DI) : *bălacători* „a spune vorbe triviale", cf. *bălăci* (cp. cu *bălăcări* „id."); *slugători* ,a -s! luji pe cineva", cf. *slugă* (v. şi *slugări).*

-icări, -icăra apar în formaţia cu dublă analiză : ***olicări*** **„a** se văita" (DLE), cf. *(a)oleo!, (a)olică!* şi în formaţiile cu analiză unică: *văicări, -a* (DI), *cf. vai !*

-egări apare în formaţia cu dublă analiză: *beţegări* „a rupe ramurile, a sparge o ţandăra în bucăţele" (UDEESCU, GL.j, cf. *băţ,* (prin regresiune) *beţegărie, -iş* „mulţime de ramuri".

-iori, -iorî, -iora apar în formaţiile cu analiză unică (din DI) : *leorciori,* cf. *leoarcă* (v. şi *leorcăi); scociorî, -a,* cf. *scoate.*

-sora, -sori apar în formaţii cu dublă analiză (din DI) : *micşora, micşori,* cf. *mic, micşor.*

După cum se vede, din toate sufixele menţionate mai sus singurele reale sînt : *-ători, -icări, -icăra* şi *-iori,-iorî, -iora.* Celelalte toate sînt virtuale.

Sufixul *-ători,* avînd la bază sufixele *-ător, -ătoare,* îl considerăm formă dezvoltată a lui *-ori* cu segmentul nesufixal *-ăt-.*

-icări, -icăra sînt sufixe compuse din *-ări, -ăra* cu *-ică.*

V. însă; şi'formaţiile bg. *o&eaeuKiiM* şi *eaunaM^ee)* (asupra cărora ne-a atras atenţia Virgil Nestorescu).

Sufixele notate prin *-iori, -iorî, -iora* sînt o m o f o n e cu sufixele *-ori, -ori, -ora* (litera *4-* nu are aici nici o Valoare fonetică). Delimitarea între cele două serii de sufixe se face prin contextul fonetic : finala (consonantică a) temelor formaţiilor în *-iori, -iorî, -iora* prezintă o alternanţă *(Jele, t/c)* explicabilă numai prin presupusul *i* iniţial al sufixului, în timp ce temele formaţiilor în *-ori, -ori, -a* nu prezintă această alternanţă (v. mai sus § 2).

Lipsa unor formaţii cu dublă analiză care să permită detaşarea sufixelor *-iori, -iorî, -iora* ne face să nu ne putem pronunţa asupra originii şi structurii lor. (Y. totuşi sufixul diminutival *-ior* şi formaţia *cuciura* — variaţia *oju* în poziţie neaccentuată e normală —, unde *iî* ace parte clin tema *cuciu.)* Le considerăm deocamdată forme dezvoltate ale sufixelor *-ori, -orî, -ora.*

..~ăşa vezi -ŞI	**~ăti**₂ vezi -TA
-ăşi vezi -Şl	-ăţa vezi -ŢI
-ăla vezi -TA	-ăti vezi -TI
-ătl₁ vezi -TI	

-AZA, -EZA; -EZI, -OZI

GRAul, T 221' ... MARIN, V. O. 230;

1. Sufixele care conţin segmentul aparţin conjugărilor I şi •IV-a : *-ăza şi-eza-, -ezi şi-ozi.*

Caracterul relativ eterogen sub raportul bazelor şi al originii sufixelor de conjugarea I în raport cu cele de conjugarea a IV-a (v. § 2 şî'4) pledează pentru tratarea sufixelor *-ăza* şi *-eza* într-o serie distinctă de aceea a sufixelor *-ezi* şi *-ozi.*

Notăm însă că între grupul formaţiilor de conjugarea I şi cel al formaţiilor de conjugarea a IV-a există unele interferenţe :

Toate tipurile de baze apar la ambele grupuri, chiar dacă bazele substantivale la primul grup şi bazele verbale la cel de al doilea sînt ambigue, iar cele interjecţionale se detaşează în toate cazurile din formaţii semianalizabile. Hotăm însă şi că în apariţia sufixului *-eza* a putut avea un rol formaţia onomatopeică *huhurez* (v. § 4).

Mai mult decît atît, singura formaţie cu bază interjecţională în *-ema (cqteoreza)* are un dublet în *-ezi (cotcorezi),* deci între aceste două formaţii există o certă legătură genetică.

Pe deasupra acestor date, trebuie avut în vedere faptul că toate sufixele în discuţie apar într-un număr foarte mic de formaţii.

De aceea tratăm sufixele care conţin segmentul *-z-* într-o singură serie, cu două subserii, una de conjugarea I, cealaltă de conjugarea a IV-a, caracterizate prin trăsăturile morfologice şi etimologice ale bazelor la care se ataşează (v. mai sus şi § 4.o).

-ăza ar putea fi tratat ca variantă a lui *-eza* pe baza perechii *pisăza I -eza.* întrucît însă ambele formaţii sînt regionale (v. DLE), deci nu avem un criteriu de a alege formaţia *piseza* ca formaţie de bază (sau, eventual, invers), considerăm că *pisăza* şi *piseza* conţin sufixele distincte *-ăza* şi *-eza.*

De altfel, tratarea m DLR pare să reflecte această situaţie: titlul articolului e *pisăza, piseza* e varianta iui — amîndouă avînd exclusiv atestări regionale —, iar pentru etimologie se face apel la sufixul *-eza.*

2. -ăza. 3 formaţii cu a n a l i z ă u n i c ă în DI: *dăbălăza, înfierează, pisăza.*

-eza. 1 formaţie cu d u b l ă a n a l i z ă în DI: *huhureza* „a chiui, a ui", cf. *huhurez, huhura* „a chioti; (despre huhurez) a produce ţipătul caracteristic".

3 formaţii cu a n a l i z ă u n i c ă în DI: *cetereza, piseza, undeza,* la care se adaugă 2 din alte surse : *bureza* (GEAITE, T. 223), *ureza* (S. FI. Marian, în DA ms.).

-ezi. 1 formaţie cu a n a l i z ă u n i c ă în DI: *puiezi* şi 1 în DLE: *malterezi.*

-ozi. 1 formaţie cu a n a l i z ă u n i c ă în LEX. EEG. 170, II 89 : *foltozi.*

Derivatele în *-ăza , -pza* sînt analizabile în raport cu:

— un v e r b : *dăbălăza* (numai la participiu : *dăbălăzat* „care atîrnă în jos, bosumflat"), cf. *dăbăla* „a se bosumfla"; *înfierbăza* (parasintetic) „a înfierbînta", cf. *fierbe; piseza, -ăza* „a sfărîma prin lovituri repetate (cu pisălogul ...) ..., a p i s a (1); a snopi în bătaie, a p i s a (5)"; *ureza* „a u r a";

— un v e r b sau un s u b s t a n t i v: *bureza* „a b u r a", cf. *bură; cetereza* ,,a colinda, a ura", cf. *cetera* „a cînta din c e t e r ă"; *undeza* „a inunda", cf. *unda, undă.*

Formaţii s e m i a n a l i z a b i l e în DI: *euteureza, cotcoreza,* cf. *eu(t)curigu !*

Derivatele în *-ezi, -ozi* sînt analizabile în raport cu :

— un s u b s t a n t i v: *malterezi* ,,a tencui", cf. *malter* „mortar"; *foltozi* „a peteci", cf. *foit* „petec";

- u n v e r b sau un s u b s t a n t i v : *puiezi* „a se înmulţi prin pui".

Formaţii s e m i a n a l i z a b i l e în DI: *cotcorezi, coteorozi,* cf. *<eu(t)curigu !; eotcozi,* cf. *cotcodac!*

Aşadar, dacă lăsăm la o parte formaţiile semianalizabile, care au toate baze interjecţionale, cele două subserii nu sînt foarte unitare în ce priveşte clasa morfologică a bazelor : subseria de conjugarea I are preferinţă pentru teme verbale, iar cea de conjugarea a IV-a pentru temele substantivale. E totuşi semnificativ, credem, pentru relaţiile dintre cele două subserii faptul că unicul derivat pe teren românesc din subseria de conjugarea a IV-a, *puiezi,* are bază verbală sau substantivală.

3. Formaţiile raportabile la verbe sînt adesea sinonime cu bazele lor nesufixate *(ureza — ura, înfierbăza — fierbe, puiezi — pui* etc.) sau reprezintă o variantă specializată a bazei nesufixate *(cetereza* - r - *cetera)*.

Formaţiile raportabile exclusiv la substantive, *malterezi* şi *foltozi* redau sensul ,,a prevedea cu obiectul ...". Prin aceasta se încadrează perfect în clasa formaţiilor denominative.

Formaţiile raportabile la onomatopee au conţinut onomatopeic *euteureza* etc.

Eejese de aici că sufixele cu segmentul *-z-* nu au conţinut semantic

4. a. -eza s-a detaşat prin falsă analiză

— din verbe ca *pisa, ura,* care se conjugă cu *-ez;*

Cf. GRAUR, T. 223.

— din verbe ca *huhureza,* derivate de la substantive terminate în *-ez : huhurez > huhureza : huhur- + -eza.* ,

Verbele în *-eza* (provenit din lat. *-izo)* moştenite,, precum *boteza, cuteza, necheza, reteza, rîncheză,* sînt neanalizabile în româneşte. (Vezi FISCHER, L. D. 171). De aceea nu au putut avea vreo influenţă în apariţia sufixului *-eza.*

Pentru *-ăza* nu vedem deocamdată o explicaţie acceptabilă. Notăm însă că *pisăză* se poate explica fonetic din *piseza:*

-ezi şi *-ozi* s-au putut detaşa din formaţiile împrumutate din maghiară *malterezi* (<magii, *m alterez,* cf. *malter, -ăr* <germ. *Malter,* magh. *malter)* şi, respectiv,*foltozi* (<magh. *foltoz,* cf. *foit* <magh. *foit).* Unicul derivat apărut pe teren românesc pe care îl avem este *puiezi.* Formaţia *cotcorezi* poate fi explicată prin schimb de conjugare din *cotcoreza* (dacă nu cumva relaţia genetică este inversă: *cotcoreza <cotcorezi),* iar *cotcorozi, cotcozi* se pot explica prin vocalismul temei. De aceea e foarte greu de spus dacă între formaţiile denominale şi cele deinterjeeţionale în *-ezi* şi *-ozi* există vreo relaţie.

b. Pentru sufixele cu segmentul *-z-* avem atestări vechi *(înfierbăza,* Dosoftei, la TDEG; *puiezi, Mineiul* 1776, în DLE) şi multe atestări în texte populare (toate celelalte formaţii). Deci sufixele cu segmentul *-z-* gînt sufixe vechi în limbă.

c. Bazele derivatelor în *-ăza* şi *-eza* sînt moştenite *(cetereza, înfierbăza, piseza, undeza)* sau de origine slavă *(bureza)* ori necunoscută *(dăbălăza).*

Derivatele în *-ezi, -ozi* sînt împrumutate (v. mai sus, pct. *a.)* şi unuî are bază moştenită *(puiezi).*

5. Sufixele cu segmentul *-z-* n-au fost niciodată foarte productive, iar în limba română contemporană se pare că nu mai sînt productive deloc.

Sînt sufixe cu caracter popular.

~CA, -ECA, -ICA, -OCAi, -UCA ,

PHILIPPIDE, P. 73,186 ; CANDREA, C.G.R. 303 ; SCHUFFERT, V. 147-148; PASGU, S. 177.

1. Considerăm că sufixele *-ca, -eca, -ica, -oca, -uca* formează o serie deoarece au structură fonetică similară cu a altor serii de sufixe româneşti (consoană constantă urmată de caracteristica conjugării şi precedată sau nu de o vocală variabilă; v., de ex. : *-na, -ăna, -ena, -ina, -ona, -una* şi cap. *Structura fonetică* ...,'§ 1) şi pentru că sînt unitare prin aceea că se ataşează numai la baze vechi în limbă (v. § 5). Au pledat în favoarea acestei soluţii şi unele situaţii care privesc numai unele sufixe : -ca şi *-eca 2aa* origine comună (v. §4), iar între -eca şi *-ica* există o interferenţă constituită de derivatele de la aceeaşi bază *orbeca* şi *orbica.*

Am tratat seria *-ca...* în mod independent de seria de conjugarea a IV-a *-ci* ..., pentru că nu am observat nici o interferenţă între ele.

Notăm sufixul *-ma* prin *-oca*ₓ spre a-1 distinge de varianta *-oca*₂ a sufixului *-oci* (v. sufixele - CI . . § 1).

1. Formaţiile *judeca* şi *judeci, orbeca* şi *orbiei,* care ar putea părea, la o privire superficială, verbe perechi, sînt distincte prin sensul^ prin originea şi, implicit, prin bazele lor: *judeca p* moştenit, iar *judeci* „a (se) răscumpăra de rumânie", derivat românesc de la *judece* „ţăran liber" (format, tot în interiorul limbii române, printr-un proces morfologic, de la jude <lat. *iudex);* *orbica* „a orbecăi" e o variantă a lui *orbeca,* moştenit, iar *orbiei* „a orbi" e format în româneşte {de Ia *orb).* De aceea considerăm că nu constituie argumente pentru tratarea împreună a seriilor *-ca... şi-ci...* . * « , * • x «

2. V. si sufixele -CI ..., § 1, pentru motivele carene-au determinat sa-1 înregistram pe *-oca* din *pisoca* drept variantă a lui *-oci* şi să nu ţinem seamă de formaţia *pisoca* în stabilirea relaţiilor dintre seriile *-ca* ... şi *-ci* ...

2. -ca. 1 formaţie cu analiză unică în DI: *încărca* (parasintetic).

-eca. Formaţii cu dublă analiză în DI : *desemteca* „a desemta", cf. *deseînta, deseîntec, judeca* (analizabil în perioade mai vechi ale limbii), *ci. jude* „judecător", pl. *judeci.*

6 formaţii cu analiză unică În DI: *fereca, încăleca, îngreca* (parasintetice), *orbeca, sorbeca, (ad)urmeca.*

-iea. 3 formaţii cu analiză unică în DI: *ciulica, fiştica, orbica.*

Din punct de vedere formal sînt analizabile şi împrumuturile *comunica* (<lat. *commumcare fr. communiquer)* si *multiplica* (< lat. *multiplicare < multiplex,* v. ERNOUT—MEILLET, fr. *muliiplier).* Această analiză însă nu e satisfăcătoare din punct de vedere semantic : *comunica* „a face cunoscut; a fi în legătură cu ..."; *multiplica* „a face să fie în număr mai mare ...; a mări; a reproduce în mai multe exemplare" (singurul sens care permite analiza, „a se manifesta pe planuri multiple", e figurat şi rar, cf. DLR s.v. 2^). De aceea nu am înregistrat formaţiile, respectînd în felul acesta structura etimologică a bazelor derivatelor în *-ca* ... (v. § 5).^

-ocai. 1 formaţie cu analiză unică comunicată oral: *împioioroca* tpârasintetic) „a se pune pe picioare *V

-uca. 1 formaţie cu analiză unică în DI: *dumica.*

-ca/**-uea.** 1 formaţie cu dublă analiză (baza e interjecţie în *-u(-)',* ambele analize implică degajarea unui sufix din serie) în DI: *hurduca,* cf. *hurdu (-burdu).*

Derivatele *m-ca* ... sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv: *încărca; fereca* „a lega (pe cineva) cu fiate, a arunca (pe cineva) în fiare"; *încăleca;(ad)urmeca* „a adulmeca" (sensul verbului nu permite analiza prin verbul *urma); împicioroca;*

— un verb : *sorbeca,* cf. *sorbi-, ciulica,* cf. *ciuli;*

— o interjecţie *ifiştica, cî.fişti !; duruca,* cf. *dura !; hurduca ;*

— un adjectiv: *îngreca, orbeca; orbica.*

După cum se vede, cele 5 sufixe din seria *-ca* ... sînt foarte slab reprezentate, 2, *-ca* şi *-oca,* avînd cîte un singur derivat.

Eemarcăm că distribuţia sufixelor în raport cu bazele nu e omogenă, în acelaşi timp, remarcăm că nu există o anume specializare a sufixelor după tipurile de baze. Credem că lipsa de sistematizare se datoreşte numărului foarte mic de derivate.

Două derivate în *-eca* şi *-ica, orbeca* şi *orbica,* au bază comună, ele par însă a proveni unul dintr-altul (v. § 4).

Notabil e faptul că din totalul de 13 derivate, 4 sînt parasintetice, *<m* prefixul *în-* (v. şi § 4).

3. Valorile sufixelor sînt greu de precizat deoarece sensul formaţiilor nu apare cu claritate şi, după cum am văzut, numărul formaţiilor e foarte redus. Eemarcăm totuşi că *sorbeca* are, într-o oarecare măsură, sens iterativ („a sorbi cu încetul"); acelaşi sens se pare că poate fi regăsit în formaţia *orbeca* („a orbecăi; a umbla încoace şi încolo pipăind şi rătăcind

ca orbul ...") şi în cele trei formaţii onomatopeice *(fîştica, ăuruca* şi *hurduca),* dar cu şi mai puţină pregnanţă.

4. Sufixele *-ca* şi *-eca* sînt moştenite din latină prin derivate în *-îcare* denominale sau, mult mai rar, deverbative :

— analizabile în româneşte: *încărca: (Hn)carricare, încăleca % (Hnjcaballicare, îngreca : Hngreuicare, judeca : indicare, orbeca : orbicare, sorbeca : sorbicare-,*

— neanalizabile în româneşte : *fereca : fabricare, înfuleca : (*in)follicare* (v. şi *sufleca : *subfollicare), mesteca : *mixticare, mîneea : manie are, murseca : morsicare.*

1. Cf. SCHUFFERT, V. 147-148; PASCU, S. 177; ILR II 185-186; FISCHER, L. D. 172, 175-176.

G. Pascu îl inserează şi pe **exvolaticare> zburătăci* printre verbele în *-icare* moştenite. Menţionăm însă că prezumatul etimon latinesc nu are reflex românesc în *-eca,* cum ar fi fost de aşteptat.

2. în ILR I 93, se afirmă că în românescul moştenit *încărca* nu se mai recunoaşte sufixul originar. Ni se pare însă evident că verbul este analizabil cu sensurile învechite şi regionale', „a pune ... într-un car spre a transporta (ceva); a aşeza (finul, lemnele etc.) în car astfel ca să încapă cît mai mult(e)" (v. DA, s.v., 1.1°, 3°).

Fereca devine analizabil cu unele sensuri (v. § 2) în urma raportării formaţiei, prin etimologie populară, la *fier* (cf. DA s.v.).

3. Sufixul lat. *-icare,* dezvoltat din derivatele formate de îa baze în *-ie-* de tipul *iudicare* < *iudex,* este atestat din cele mai vechi texte prin derivate denominale şi deverbative (v. mai sus exemple moştenite în română). A fost mai productiv în latina tîrzie şi mai ales în limba vorbită. Vezi ILR J 93 ; I. Fischer, *loc. cit.*

Este remarcată dezvoltarea formaţiilor parasintetice cu *in-* (v. mai sus exemple). Cf. ILR II 186.

în română se pare că sufixele *-ca* şi *-eca* nu au fost şi nu sînt productive.

Vezi ILR I 93 : „ *-icare .,* n-a mai fost folosit pentru formarea de verbe noi în limbile romanice".

Descînteca este format de la *descîntec.*

Adurmeca e rezultat din *adulmeca* (care pare a fi moştenit: lat, *adolmicare,* cf. DA) prin raportare la *urmă. Urmeca* ar putea fi un derivat cu sufixul *-eca* de la *urmă,* dar mai probabil este un derivat regresiv de la *adurmeca.*

W. Meyer-Liibke (G. II 657—659) afirmă că lat. *-icare* a „slăbit mult" în limba română şi înregistrează trei exemple de „forme noi", „propriu-zis romane" : *adurmeca, orbeca, sorbeca.*

Notăm ca şi în DLR *orbeca* este considerat format în româneşte (de la *orb,* fără menţionarea sufixului).

Credem însă că existenţa sufixelor *-ca* şi *-eeam* sistemul derivaţional românesc a permis apariţia, în interiorul limbii române, a celorlalte sufixe cu structura *-ca* precedat de vocală. Aceste sufixe se explică prin formaţii particulare :

-ica se explică în derivatele *ciulica* şi *fîşiiea* prin finala temei, iar în *orbica,* variantă a lui *orbeca,* prin anaolgie cu *orbi.*

*-oea*ₓ apare *înîmpicioroca,* variantă a lui *îm,picioroga(<piciorocţ(n)gă t* vezi sufixele -EGA ..., §2). Deducem de aici că în procesul de constituire a seriei de sufixe *-ca...* a putut avea un rol şi seria *-ega..* .(v. **şi** sufixele -CI ..., -GI ... , § 1, *pisoci, pisogi).*

Al. Philippide *(loc. cit.)* se pare că nu face distincţie între sufixele *-eca* şi *-ega:* el încadrează la sufixul *-ec-* şi formaţiile *fumega* şi *spumega.*

-uca se explică prin influenţa vocalei din temă : *dur nea, hurduca*

5. Cu excepţia derivatelor onomatopeice si, eventual, a lui *ciulicar* (etimologia lui *ciuli'* e controversată, v. TDEG, CADE, DA, CIOEANESCU),. temele formaţiilor în *-ca...* sînt moştenite.

6. Derivatele în *-ca* ... sînt ceva mai puţin de jumătate literare actuale *[fereca, încăleca, încărca, judeca),* unul popular *(hurduca)* şi restul învechite sau regionale.

-CI. -ACI, [JECIJ, -ICI (~ECI₃), -OCI (-OCA₂), -UCI

CANDREA, C. G. R. 304; SCHUFFERT, V 152-154 :LOMRARD, V. 838-844; Gh. Dobrescu, *Sufixul verbal* -ei, în SMFC IV 37—45.

1. *a. -eci* are statut dublu, de :

— sufix (virtual), apărînd într-o singură formaţie: *judeci* (v. §2);

— variantă fonetică a lui *-ici,* de asemenea cu o singură apariţie : *imjdespleteci* (v. §4).

Notăm sufixul în discuţie prin *-eci₇,* iar varianta, prin *-eci₂.*

-oci are o variantă de conjugare, -oca, ocurentă în derivatul *pisoca,* variantă a lui *pisoci.* Notăm această variantă prin *-oca₂,* spre a o distinge de sufixul *-oca₇,* ocurent şi el tot într-o singură formaţie (v. sufixele-CA ... , §2).

1. în DLR *pisoci* e tratat ca variantă a lui *pisoca* (titlu de articol), deşi ambele formaţii* au cîte o singură atestare: LEX. REG. II 30, respectiv, CADE. Probabil autorii au fost influenţaţi de raptul ca în CADE e înregistrat exclusiv *pisoca* şi că etimologia propusă (tot acolo) explică această variantă: *pisa -f toca.* Ni se pare posibil ca *pisoca* să fie varianta originară, iar *pisoci* secundară, obţinută prin schimbarea conjugării. *Pisoci* însă, prin structura lui, se încadrează in seria sufixelor cu segmentul *-ci* şi e sinonim cu formaţiile *pisăgi, -ogi* (v. sufixele -ĂGI, -OGI, §2, 3), iar *pisoca* e un caz particular : unică variantă de conjugarea I a unei formaţii din seria sufixelor *-ci* ... (v. sufixele -ĂGI ... şi -EGA..., unde nu există nici un caz de formaţie paralelă în *-i* şi *-a).* De aceea îl considerăm pe *-oca,₂* din *pisoca* variantă de conjugare a lui *-oci* şi, implicit, nu ţinem seamă de varianta *pisoca* în stabilirea relaţiei dintre seriile de sufixe ci ... şi *-ca* ... .

2. Formaţiile *judeci* „a (se) răscumpăra de rumânie" şi *judeca, orbiei* „a orbi" şi *orbeca* „a orbecăi" nu sînt perechi (v. sufixele -CA ..., § 1), deci nu constituie cazuri de interferenţă între seriile de sufixe *-ci* ... şi *-ca* ...

b. Considerăm că sufixele *-ci, -ăci, -eci₇, -ici, -oci, -uci* formează *o* serie, deoarece au structură fonetică similară cu a altor serii de sufixe româneşti (consoană constantă urmată de caracteristica conjugării şi precedată sau nu de o vocală variabilă; v., de ex. : *-ca, -eca, -ica, -oca₇, -uca* şi cap. *Structura fonetică* ..., § 1) şi sînt unitare în ce priveşte provenienţa lor (v. § 4).

Am tratat seria *-ci* ... în mod independent de seria de conjugarea *I -ca ...,* pentru că nu am observat interferenţe între ele.

2. -ei. Formaţie cu dublă analiză în DI : *muierci* „a se amesteca în treburi muiereşti" (UDEESCU, GL.), cf. *muiere,* (regresiv) *muiercea.*

2 formaţii cu analiză unică în DI : *nimieci, stropci.*

-ăei. Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e în *-ac, -aci* sau *-ăcios)* în DI : *bâltăci,* cf. *baltac^* „baltă mică, mocirloasă"; *cîrpăci; dupăci,* cf. *dup!, dupac; îngăzdăci* „a se îmbogăţi", cf. *gazdă, găzdac* „bogătan"; *sărăcăci,* cf. *sărac,* (regresiv) *sărăcăcios* etc.

8 formații cu analiză unică în DI, la care se adaugă 3 din alte surse : *împungăci* „a coase încet, fără spor şi fără îndemînare" (LEX. EEG. II 51); *îngăimăci* (LEX. EEG. I 9, 179); *mărdăci* „a (se) murdări, se strica" (DLE), cf. *mardă* „lucru lipsit de valoare, marfă degradată; deşeu".

Pîndâci (Viciu, în DLR) este pus în legătură ele G.Dobrescu *(lucr. cil.,* p. 40) cu *pîndâ* si *pîndi.* Sensul lui însă („a potcovi") nu îndreptăţeşte această legătură, de aceea nu e înregistrat •de noi.

-ee^. Formație cu dublă analiză în DI: *judeci,* cf. *jude* (cu pluralul *judeci)* „țăran liber" şi varianta lui, *judece* (atestat prima dată într-un document din 1481, în DEES, s.v.).

^ **-iei (-eci₂).** Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *Hc,-ici, -icea, -icică, -ic(i)os, -iciune, Aceste, -icuş)* în DI : *albiei,* cf. *alb, albi,^* (regresiv) *eilbicios; învîrtici (-eci* DA), cf. *învîrti, învîrtici* s.n., (regresiv) *învîrtejicuş ; moralici,* cf. *moral (a), moralic; papagalici,* cf. *papagal,* (regresiv) *papagaliceşte; pietrici* „(despre zăpadă ...) a se face zgrunțuxoasă, a se întări; (despre şosele ...) a pietrui", cf. *piatră, pietricea,* (regresiv) *pietricică;* în DLE : *orbiei* „a orbi", cf. *orb, orbi,* (regresiv) *orbi--viune ; ritorici* „a ține un discurs", cf. *ritor, ritoric* „orator"; la TDEG : *unici.*

6 formații (şi o variantă) cu analiză unică în DI : *doftorici, împletici (-eci), povîrnici, primici, ştirici₁, temeliici,* la care se adaugă 4 -din alte surse : *cîrtici* (GLOS. EEG.), *cotici* (LEX. EEG. II 24), *rărici* (GL. OLT.), *ştirici** (TEAHA, C. IST. 270).

-oci (-oea₂). 1 formație cu dublă. analiză la UDEESCU, GL. : *Mirboci* „a (se) ştirbi", cf. *ştirboc* „ştirb".

5 formații cu analiză unică în DI: *clipoci₁, clipoci₂, mogoroci, scornoci, scotoci,* la care se adaugă 5 (şi o variantă) din alte surse • *Mrpoci* „a cîrpăci" (DA s.v. *cîrpaci), pioci* „a piui₁" (DLE), *pisoci (-a)* „a pisa" (DLE), *scîrmoci* „a jrăscoli, a scîrma (var. *scurma)"-* (UDEESCU, GL.), *stîrpoci* (LEX. EEG. II 31).

1. Pe *mogoroci* „a murmura, a ocări" l-am înregistrat ca fiind analizabil prin *mogori* „id.-\ Această analiză contrazice însă, se pare, istoria cuvintelor: întrucît e mult mai slab .atestat decît „variantele" *mogoroci, -ogi, -osi* (v. DLR), *mogori* pare să fie ulterior acestora si .format prm regresiune de la una din ele. (în DLR, *mogorogi,* cu toate variantele menționate mai sus, e considerat a avea etimologie necunoscută.)

^ 2.^Pzocz „a piui₁ (1); a pioncăi (II 1,2)" , considerat în DLR formație onomatopeica fara menționarea bazei de derivare. Ni se pare că, atît fonetic, cît si semantic, poate fi -explicat prin interjecția *piu,* aşa cum sînt explicate (v. DLR) *piui₁, -.li, -uni, -uri* etc.

-uci. 3 formații cu analiză.unică în DI : *(z jbăinci, împletucL mguei.*

Derivatele în *-ci..* . sînt analizabile în raport cu :

— un verb : *stropci ; brotaci* „a avea legături cu cineva", cf. *broti* -,,id." ; *împungăci,* cf. *împunge ; îngăimăci; spălăci; uimăci* „a fi uimit"; *împletici (-eci); povîrnici ^Upoci₁* „a clipi des" ; *pisoci(-a)* „a pisa(l)" ; *scornoci,* cf. *scorni; scotoci,* cf. *scoate; stîrpoci* „(despre fructe) a strivi", <cf. *stîrpi* „a distruge" ; *împletuci* „a se împletici", cf. *împleti; ruguei* „a se Tăita", cf. *rugi „a,* rage, a mugi" (v. A. Avram, în LE XXIX, 1980, nr. 3, p. 182); *(z)bătuci* etc.;

— un verb sau un substantiv : *crăcăci,* cf. *crăci, crac; solăci,* cf. *soli, sol; doftoricind, doftori, doftor, doftorie; ştirici₁,* cf. *ştiri, ştire; temeliici,* cf. *temelii, temelie* etc.;

— un substantiv: *ienăci* „a se sminti; a se ului", cf. *lene;, tăblăci* „a da flexibilitate şi lustru pielii întinzînd-o în toate direcțiile",, cf. *tablă; primici* „a pune prim (= garnitură de blană)" etc.;

— un adjectiv : *ştirici₂* „a deveni stearpă (= ştiră)" etc.;.

— un verb sau un adjectiv : *rărici;*

— un pronume sau un verb: *nimieci;*

— o interjecție : *hăpăci,* cf. *hap!; clipoci₂* „(despre ape) a susura", cf. *clip !*

După cum se vede, sufixele *-ci...* manifestă o preferință accentuată pentru temele verbale : din totalul de 36 de formații, 21 au teme verbale, iar 7 pot fi raportate şi la o temă verbală.

în Gramatica Academiei (I₁ 326) *-ci* este menționat ca singurul sufix ,,mai bine reprezentat" dintre foarte puținele sufixe care derivă verbe de la verbe.

Formații semianalizabile: *buiuci, cî.buieci (<buiac),pistoci* „a terciui, a strivi", cf. *pistosi* „id.", *ticăci* „a suferi, a se trudi", cf. *ticăi* „id." etc.

3. Mare parte din formațiile cu baze exclusiv verbale au următoarele valori:

1. iterativă: *bătuci, clipoci₁, scotoci* etc. (cp. cu *bate, clipi, scoa-^ te);* v. şi verbele cu baze duble, nume şi verbe denominale, ca *doftorici, solăxi* „a cerceta, a se informa" (cp. cu *soli* „a trimite o solie; a mijloci; a vesti a cere"), *ştirici₁;*

în DA, *bătuci* e explicat din *bate* cu sufixul ,,frecventativ" *-uci,* iar SCRIBAN îl consideră pe *clipoci* frecventativ de ia *clipi.*

2. peiorativă: *împungăci, spălăci* (cp. cu *împunge, spăla)* şi,, eventual, *împletici* (față de *împleti);* v. şi formațiile cu dublă analiză raportabile la adjective în *-efios,* sufix cu sens peiorativ.

Cf. GRAM. ROM.₁ I 326 şi Gh. Dobrescu, *lucr. cit.,* passim.

îngăimăci „a se încurca" şi *uimăci* „a se zăpăci, a rămîne uimit" par a fi sinonime cu bazele lor : *îngăima* „(5) a se turbura, a fi în încurcătură", *uimi.*

Gh. Dobrescu *(lucr. cil.,* p. 42) le caracterizează drept iterativ şi, respectiv, eventiv.

Formațiile denominative redau valorile obişnuite pentru verbele denominative în general:

3. „a dota cu obiectul denumit prin substantivul de bază" : *primici, temeliici;*

4. „a acționa după modelul obiectului ...": *ienăci;*

5. „a primi sau a face să aibă trăsătura redată de adjectivul ... sau trăsăturile caracteristice ale obiectului ..." : *orbiei, ştirici₂; mărdăci, tăblăci;*

Aici se încadrează şi derivatul *nimieci,* analizat în raport cu baza lui pronominală.

6. „a emite obiectul ..." : *moralici* „a enunța învățături moralizatoare", cf. *moral(ă)* s.;

7. „a-şi exercita ocupația denumită ..." : *doftorici, solăci* (analizate în raport cu bazele lor nominale; v., mai sus, valoarea iterativă).

Derivatele de la interjecții au conținut onomatopeic : *hăpăci*

4. *a. -ci, -ăci, -ici* şi *-oci* au apărut pe teren românesc în urma falsei analize a formațiilor de tipul *muierci (<muiercea) : muier- +-ci; cîrpăci (<eîrpaci) : cîrp- + -ăci; albiei (<albicios) : alb- -\--ici; ştirboci (<ştirboc): ştirb- + -oci.*

-ecij, care apare într-o formaţie ele acelaşi tip (v. § 2), este un sufix v i r t u a l , întrucît, după datele noastre, nu apare în nici o formaţie cu ^analiză unică.

-uci a putut apărea printr-un proces de analogie : după modelul formaţiilor cu dublă analiză din care s-au detaşat *-ci, -ăci, -ici, -oci,* a fost extras segmentul *-uci* din verbe terminate în grupul respectiv fără a avea această structură, ca : *măiemuci* <*măiemucă* (cf. totuşi şi *moimă).*

Şi celelalte sufixe apar în formaţii de acest tip *(pităci* <*pitac, pominoci* < *pominoc* etc.); întrucît însă pentru explicaţia lor avem derivate cu dublă analiză, nu avem nevoie să recurgem la ele.

Dacă presupunem că a putut fi operantă şi falsa analiză a unor formaţii ca *îngăzdăci,* variantă a lui *îngăzdăgi* (<*găzdag* <magii, *gazdag),* intră în joc şi ipoteza apariţiei lui *-ăci* ca variantă a lui *-ăgi.*

1. V. şi *mogoroci,* tratat în DLR ca variantă a lui *mogorogi* (cu etimologia necunoscută); .*mărdăci,* tratat, tot în DLR, ca variantă a lui *mărdăgi.*

2. Cp. cu situaţia similară prezentată de *-oca*, în raport cu *-oga* ; v. sufixul -OCA^ § 4-

3. Gh. Dobrescu *(loc. cil.)* explică apariţia sufixului atîtprin falsa analiză formală indicată «d-e noi, cît şi prin conţinutul semantic omogen al verbelor în *-ci* (vorbeşte chiar despre „un oarecare caracter de sistem aparte" pe care îl conferă verbelor valorile lor semantice sau originea lor onomatopeică).

-ăci şi *-uci* se mai pot explica şi pornindu-se de la formaţii ca *spălăci* <(<**spălătci*<*spălat* + *-ci* ; cp. cu *spălătoci* <*spălat* + *-oci), bătuci* (< *M-*dutci* < *bătut* + *-ci).* Această ipoteză presupune însă că sufixul *-ci* este mai vechi decît *-ăci* şi *-uci,* lucru pe care, cel puţin deocamdată, nu putem sări demonstrăm.

O explicaţie pentru apariţia lui *-oci* poate fi găsită şi în formaţii ca *clipoci* „a clipi des", *cîrpoci,* care, la rîndul lor, pot fi provenite din forme "în *-ăci* (**clipăci* <**clipaci* < bg. *Idipac* „pleoapă", în DA, s.v. *clipoci; cîrpăci,* prin transformarea *ă*> *o* după labiale (ca în *fkmeiofomeie);* v. DA s.v. *cîrpăci,* unde se adaugă : „terminaţia *-oci* s-a modelat după sufixul *-ogi* din *cîrpogi";* cp. cu ipoteza formulată mai sus asupra apariţiei lui *-ăci* ca variantă a lui *-ăgi).*

întrucît pentru nici una din ultimele două explicaţii nu putem furniza iprobe, le înregistrăm cu toată rezerva.

-eci[2] apare în *îm/despleteci,* variantă a lui *îm/despletici* datorată alternanţei *e/i* în poziţie neaccentuată (ca în *piedecă/piedică : împiedeca/împiedica, întunerec/întuneric : întunereci/întunerici, sălbatec/sălbatic : sălbateci/sălbătici).* Aşadar *-eci*[2] a apărut ca variantă a lui *-ici.*

1. *-ăci, -ici, -oci, -uci* nu se pot explica prin aşa-numita armonie vocalică sau prin finala ibazelor, aşa cum propun K. Schuffert (V. 153) şi Gh. Dobrescu *(lucr. cit.,* p. 45) deoarece:

— coincidenţa dintre finala vocalică a bazei (sufixul conjugării ori, eventual, vocala • din sufixul participiului sau desinenţa de nom. sg. în cazul adjectivelor feminine) şi vocala sufixului ca in *îngăimăci(-îngăima), cîrtici(-cîrli), bătuci(—bătui)* sau *iâblăci(—iablă)* nu este generală (cf. *împletuci* — *împleti, scobăci* — *scobi, scornoci* — *scorni, uimăci* — *uimi, ştirici**. —-*şiiru);*

— vocala elementului derivativ coincide cu vocala silabei precedente în 14 cazuri, dar nu coincide în 20 de cazuri *(primici, scornoci, spălăci* etc, faţă de *povîrnici, uimăci? (z)bătuci* etc.; nu am luat în consideraţie derivatele cu dublă analiză, variantele, pe cele semianalizabile *-ţi,* fireşte, pe cele în *-ci).*

2. Analiza unor verbe ca *bătuci, scotoci, spălăci, temeliici, împleleci* îl conduce pe Alf Lombard (V. 838) îa detaşarea elementelor *-ăc-, -ec-, -ic-, -oc-, -uc-,* asupra cărora se întreabă dacă trebuie sau nu considerate sufixe (ca şi elementele *-ăg-, -ig-, -og-* şi -os-). Ipoteza statutului su- • fixai e respinsă de către autor întrucît consideră că nu s-a ajuns la un răspuns satisfăcător î ce priveşte funcţia sufixului (valoarea frecventativă propusă în DA pentru *bătuci* i se pare că nu se regăseşte în celelalte formaţii). D-sa optează pentru explicarea formaţiilor una cîte un .aplicînd analize diferite *(zburătăci* prin *rătăci),* prin procedeul contaminării *(zbate*-f- *bătuci)*

ete. (p. 838). într-un număr mic de cazuri *(nimicnici, încolătăci, ştirici, temeliici)* admite totuşi existenţa unui sufix sau ,,a ceva care seamănă cu un sufix" (p. 841). De aceea surprinde faptul că pe *îngăimăci,* deşi îl apreciază „aproape sinonim" cu *îngăima,* îl încadrează la etimologiile nesatisfăcătoare (p. 844).

b. Caracterul regional sau popular al derivatelor, ca şi vechimea multor teme (v. § 5) indică vechimea sufixelor *-ci...* în limbă. Atestări însă nu avem mai vechi de mijlocul secolului al XVII-lea : *temeliici (Pravilal64z0,* în DLE), *orbiei* (Dosoftei, în DLE), *unici* (Dosoftei,la TDEG), *cîrpăci (Biblia* 1688, în DA) (v. şi semianalizabilul *ticăci,* Dosoftei, în DLE s.v. *ticăi*[2]*).*

5. Temele la care se ataşează sufixele *-ci...* sînt în cea mai mare parte moştenite din latină şi împrumuturi slave (în număr aproximativ egal: *bate, rar, rugi; broti, temelie* etc.) şi foarte puţine latino-romanice *{doctor, moral)* şi neogreceşti *(lene).*

Tema de origine neogreacă şi italiană *papagal* credem că nu e concludentă pentru verbul *papagalici,* deoarece acesta pare mai degrabă un derivat regresiv din *papagaliceşte.*

Atestările lui *papagaliceşte* mai vechi şi mai numeroase decît ale lui *papagalici* (v. DLR, s.v.) susţin etimologia propusă de noi. în DLR totuşi se indică exclusiv etimologia *papagal* + *-ici,* deşi se trimite la Gh. Dobrescu *(lucr. cit.),* unde este notată ca posibilă şi interpretarea verbului ca derivat regresiv (p. 43).

Ponderea mare a temelor moştenite din latină şi a celor slave este o dovadă pentru vechimea în limbă a sufixului. Existenţa temelor latino-romanice (deloc neglijabile în raport cu numărul total al derivatelor) e demnă de notat, deoarece dovedeşte că, deşi cu pronunţat caracter familiar, sufixul a reuşit să atragă în sfera acţiunii sale teme neologice.

6. Sufixele *-ci* ... sînt slab productive. Numărul total al derivatelor cu analiză unică este doar de 36. în plus, unele dintre ele *(cîrpoci* etc.) e posibil să fi ajuns la această structură prin anumite transformări fonetice.

7. Derivatele în *-ci...* sînt în număr mare regionale şi populare *{ctrtici* — GLOS. EEG., *cotici* — LEX. EEG. II 24, *îngăimăci* — LEX. EEG. I 9, MAT. DIAL. I 179, *rărici* - GL. OLT., *stîrpoci* - LEX. EEG. II 31, *ştirici*[1] - MAT. DIAL. I 97, 116, *ştirici*[2] - TEAHA, C. X. 270 etc), puţine literare *(albiei, cîrpăci, clipoci*[2]*, doftorici, împletici, papagalici, scotoci, spălăci* — toate exemplele pe care le avem) şi rare sau învechite *(scornoci; moralici* etc).

Dacă ţinem seama de faptul că, cu excepţia verbelor *clipoci*[2]*, împletici, scotoci* şi *spălăci,* derivatele literare sînt familiare, ajungem la concluzia că sufixele *-ci...* au un pronunţat caracter p o p u l a r şi f a m i l i a r .

Datorită acestor trăsături stilistice specifice sufixelor *-ci...* în general, derivatele literare nefamiliare (vezi mai sus) capătă caracter expresiv.

Glaudia Tudose (D. 202) îl înregistrează pe *-ăci* printre sufixele regionale, dar cu un exemplu neadecvat: *mustăci* <*mustaţă.*

8. Sufixe c o m p u s e şi d e z v o l t a t e : *[-ătăci], [ătoci], [-otoci],* **-ătăei.** 2 formaţii cu d u b **1** ă şi, respectiv, t r i p l ă a n a l i z ă m DI : *lunătăci* „a fi, a deveni **1** u n a t i c", cf. *luni* v. „id.", *lună; zburătăci* „a (se) deprinde să z b o a r e ; a creşte mare, a nu mai avea nevoie de îngrijirea părinţilor", cf. *zburat, zburatic* „iute, sprinten".

1. Vezi SCHUFFERT, V. 153.

2. La TDRG, CADE şi în DEX, atît *zburatic,* cît şi *zburătăci* sînt considerate ca formate de la *zbura.* A. Lombard (V. 812) îl explică prin aceeaşi bază : ,,Par une derivation bizarre, *zbura* **a** donne naissance â *zburători (-iuri = -taci)".*

3. Pentru explicarea lui *lunătăci* trebuie pornit de la varianta *lunatec,* cu transformarea lui c în d după *t* în poziţie preaccentuală (cp. cu *tăciune* <*tîtionem, sălbătici,-ie* <*sâlbaiec.*

4. V. şi formaţia partlcipială *spălăiâcii* „-spălăcit" (Ia TUDGSE, D. 212), care întăreşte poziţia lui *-ătăcî.*

5. Neanalizabilul *încolâfâci* „a încolăci" este rezultatul unei contaminări între *încolăci* şi un cuvînt de felul lui *împletici* (v. DA, s. v. *încolăci)* sau format de la *încolăci* prin intercalarea grupului -ă/- în urma analogiei cu verbele în *-ataci.*

Varianta *încolătuci* este explicată prin contaminarea lui *încolăci* cu *învălătuci.*

6. A. Graur (în BL VIII₂,1940, p. 218) consideră că apariţia „variantelor" *încolăiâci* (a lui *încolăci)* şi *zburătăci* (a lui z&ura) a fost influenţată de sufixul *-ătâţi.* Această ipoteză ÎUÎ infirmă însă ipotezele menţionate de noi cu privire ia formarea celor două verbe.

-ătoci. 1 formaţie cu dublă analiză în DI (baza derivată e în *-at) : spălătoci, zbur ătoci.*

-otoei. 1 formaţie eu dub1ă analiză în DI : *ghemotoci* „a face gh6m"> cf. *gJiemotoc.*

Sufixele compuse *{-ataci, -ătoci)* şi sufixul dezvoltat *(-otoci;* elementul *-ot-* nu are statut sufixai) sînt tratate aici, deşi sînt toate virtuale, pentru că :

-otoci e constituit dintr-o formă dezvoltată a sufixului *-oc (-otoc)*, acesta din urmă explicîndu-1 pe *-oci* (v. § 4. *a);*

-ataci **şi** *-ătoci* formează serie cu *-otoci.*

-eca	vezi	-CA	**-efia**	vezi	-FICA
-eeii	vezi	-CI	-efiea	vezi	-FICA
-eei₂	vezi	-CI	-efsi	vezi	-ISI

-EGA, -IGA, [-OGA (-OGI₂)J

PHILIPPIDE, P. 73 (unde derivatele în *-ega* sînt încadrate la sufixul *-ec),* 186; CANDREA, C. G. R. 303 ; SCHUFFERT, V. 151.

1. Tratăm sufixele *-ega* şi *-iga* ca formînd o serie pentru că :

— au structura fonetică comună multor serii de sufixe verbale? anume consoană constantă precedată de vocală variabilă şi urmată de caracteristica conjugării (v. cap. *Structura fonetică* **...,.§ 1);**

— prezintă interferenţe etimologice : *-ega e* reflexul lat. *-igare,* iar una din cele 2 formaţii în *-iga* e un împrumut latino-romanic în *-igare* (v. H).

-oga, sufix virtual (v. §2) ocurent într-o singură formaţie *(impietarog a),* e înregistrat pentru că are aceeaşi structură fonetică' cu sufixele *-ega* şi *-iga.*

împicioroga are o variantă de conjugare, *împiciorogi,* foarte slab atestată (Jipescu, în DA). Dată fiind situaţia precară a sufixului (virtual) *-oga* şi a variantei lui de conjugare *-ogi,* nu considerăm că ele constituie un argument pentru tratarea împreună a seriilor de sufixe *-ega... şi -ă^i..* .

2. -ega. 2 formaţii cu analiză unică în DI: *fumega, spumega,*

-iga. Formaţie cu dublă analiză în DI: *duriga* „a se da de-a dura", cf. *dură, durigă.*

2 formaţii cu analiză unică în DI: *ciuciuriga, naviga.*

-oga (-ogi₂). Formaţie cu dublă analiză în DI: *împicioroga, -i* „a se pune pe picioare", cf. *picior, picioroa (n)gă* „cataligă".

Derivatele în *-ega şi -iga* sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv sau un verb: *fumega,* cf. *fum, fuma* fumega . . ." ; *spumega,* cf. *spumă, spuma;*

— un substantiv: *naviga,* cf. *navă ;*

— un verb: *ciuciuriga* ,,a trage de urechi", cf. *ciuciura* ,,id.".

Eemarcăm că sufixul *-oga* apare exclusiv într-o formaţie cu dublă analiză. Deci are caracter virtual.

3. Derivatele raportabile exclusiv sau facultativ la baze nominale au valorile obişnuite pentru verbele denominale :

1. „a produce obiectul denumit prin substantivul de bază" *-.fumega,* • *spumega;*

2. „a acţiona prin intermediul obiectului ..." : *naviga.*

Eelaţia dintre derivate şi bazele lor (exclusiv sau facultativ) verbale este de sinonimie : *ciuciuriga^ fumega, spumega.* Notăm însă că repartiţia stilistică a celor două serii de verbe e uneori diferită : *fumega* şi *spumega* sînt literare, *fuma* (cu acelaşi sens) şi *spuma,* populare.

Ciuciuriga şi *ciuciura* însă sînt amîndouă populare.

4. Derivatul *-egas-a* detaşat din formaţia moştenită *fumega*< lat. *fumigare* (după cît se pare, singurul verb în *-igare* analizabil moştenit în limba română alături de neanalizabilul *rumega <rumigarş).*

1. Pentru lat. *-igăre,* vezi MIGNOT, .V.D.L. 339-344.

2. Reconstituirea unui **spumigare* (cf. SCHUFFERT, V. *loc. cit.)* ni se pare hazardată şi inutilă, deoarece în latină derivatele în *-igare* sînt foarte puţine, iar în română *spumega* se poate explica foarte uşor prin influenţa lui *fumega.*

-iga a putut fi detaşat prin falsă analiză din formaţii de tipul *duriga.*

Naviga, împrumut latino-romanic (lat. *navigare,* fr. *naviguer),* reprezintă reluarea sufixului latinesc *-igare* sub forma lui originară. Vezi însă şi varianta învechită şi izolată *năvega* (P. Maior, în DLE) prin care împrumutul tîrziu este adaptat după modelul derivatelor moştenite.

5. Productivitatea sufixelor *-ega şi -iga* este minimă.

Pentru repartiţia stilistică a derivatelor, vezi § **3.** *Naviga* este literar.

- ei	vezi	-Aii	- Cili3	vezi	-NI	-eta	vezi	-TA
-ela	vezi	-LI	**-epsi**	vezi	-ISI	-eti	vezi	-TI
- elii	vezi	-LI	-era	vezi	-ARI	-eţi	vezi	-TI
- eli₂	vezi	-LI	- erii	vezi	-ĂRI	-evsi	vezi	-ISI
- enai	vezi	-NI	- eri₂	vezi	-ARI	-eza	vezi	-AZA
- ena₂	vezi	-NI	**-esi**	vezi	-ISI	**-ezi**	vezi	-ĂZA
-enii	vezi	-NI	-eşa	vezi	-ŞI	-fia	vezi	-FICA
- eni₂	vezi	-NI	-eşi	vezi	-SI			

5

-FICA. -EFICA, -IFICA; -FIA, -EFIA, -IFIA

IORDAN, S.R.R. 50-51: V.R.N. 32-33; LRA 242, 245; LRC 466; LOMBARD, V. 364-365; VASILIU, S.V.N. 99-117.

1. *a.* Seriile de sufixe *-fica* ... şi *-fia* ... sînt tratate în cadrul aceleiaşi monografii fără a se considera că formează o singură serie pentru că au etimologie parţial comună (fr. *-fier),* pentru că sursa etimologică comună şi cea necomună se reduc la acelaşi prototip (fr. *-fier*/it. *-ficare* < lat. *-ficare,* v. § 4), pentru că au aceleaşi valori (v. § **3)** şi distribuţie similară (v. mai jos).

Termenii unei serii nu sînt tratați ca variante în raport cu termenii celeilalte (cum au făcut-o unii cercetători, vezi *b,* nota), deoarece diferă prin segmentul consonantic din structura lor : apariția sau neapariția lui -._ *(-fic(a)l-fi(a)* ...).• în cazul majorității seriilor identificate de noi* una din trăsăturile fonetice relevante e tocmai apariția segmentului consonantic constant în constituția tuturor sufixelor seriei (v. *Introducere,* §4, și cap. *Structura fonetică* ..., § 1).

b. în unele cazuri, aceeași temă apare urmată de sufixe diferite aparținînd uneia din serii sau ambelor serii : *dulcefica \ -ifica H -efia, rar efica/ -ifica II-efia; calcifica //-ifia, certifica //-ifia, terifica //-ifia* etc.

Eemarcăm că sufixul *-fia* apare exclusiv în aceleași contexte cu *-fim (mumifia, -fica); -efia* și *-ifia* apar și ele de cele mai multe ori în aceleași contexte cu *-efica* și *-ifica* (v. mai sus și: *diversifia, -ifica, fortifia, -ifiea* etc), dar și în contexte diferite *(lichefid, stmpefia* (semianalizabile); *opacifia, proverbifia).*

Eemarcăm totodată că *-efica* apare exclusiv în aceleași contexte cu *-ifica* (v. mai sus).

în general, în studiile apărute pînă acum, *-fia* este considerat, global, varianta a lui *-fica,* chiar dacă termenul anume nu e folosit. V., de ex., IORDAN, LRA 242.

Seria *-fia...* este toată foarte slab reprezentată, iar în seria *-fica ...* bine reprezentat este numai *-ifica.*

2. -fica. 3 formații în DI : *glorifica, mumifica, specifica,* la care se adaugă 1 din DLE : *radiofica.*

Segmentarea *radio-fica* este justificată de datele pe care ni le oferă „flexiunea" românească a lui *radio;* apar frecvent: *radioul, radioului, radiourile* etc. (v. DLR și DOOM).

-efiea. 2 formații: *dulcefica* (PEOTOPOPESCU, în DA ms.), *rarefica* (PEOTOPOPESCU, în DA ms.).

Desinența *-e* a bazei *dulce* explică apariția formei cu *-e, dulcefica* (etimoanele francez și latin — *dulcifier, dulcificare* — explică numai forma cu *i: dulcifica),* dar nu justifică analiza *dulce -', -fica* deoarece, în sistemul derivării românești, sufixele se atașează, în general, la teme și nu la bazele integrale (cf. *dulce—dulcișor, dulcică, mînâ—mînui, pîine— pîinică* etc. ; a se avea în vedere și *cruce—crucifica* sau chiar *forte— fortifica).*

—ifiea. 40 de formații în DI, la care se adaugă 13 din alte surse : *aeidifica* (PEOTOPOPESCU, în DA ms.), *aerifica* (îsEGULICI, în DA ms.), *artistifica* (BPh. IX, 1942, p. 55), *bazifica* (LTE[2]), *burghezifica* (BPb IX, 1942, p. 55), *densifica* (BPh IX, 1942, p. 55), *dublifica* (BPb IX, 1942, p. 55), *dulcifica* (PEOTOPOPESCU, în *T>Ams.),fluidifica* (DN[2]), *gelificm* (DN[3]), cf. *gel* (DN[3]), *stratifica* (NEGULICI, în DA ms.), ^ (IOEDAS", LEA 245), *zeifica* (BPh IX, 1942, p. 56).

1. Prin referințele la BPh trimitem la articolele lui Iorgu Iordan din această revistă.
2. Verbele *mortifica* ,,a tortura", *sacrifica* „a renunța la ceva ...; a se devota ... ; a jertfi ființe ... ca prinos adus divinității", *specifica* ,,a indica ceva în mod precis" sînt înregistrate ca derivate analizabile, deși analiza lor semantică e foarte aproximativă, pentru că analiza lor formală foarte clară în română e conformă cu cea originară.

3. *Științifica* „a face să devină științific" (DLR) e susceptibil dedubla analiză și etimologie : prin și din *știință -j- -ifica* (v. DLR) ori prin *științific,* ca derivat imediat (cp. cu sinonimul *științifiza,* explicat tot în DLR prin *științific -f -iza).* Observăm însă că prima explicație trimite, în ultimă instanță, la același sufix ca cea de a doua (v. § 4. *a).*

Derivatele în *-fica* ... sînt analizabile în raport cu:

— un substantiv (mai mult de jumătate) : *mumifica, specifica ? codifica, exemplifica* etc.;

— un adjectiv : *rarefica; amplifica, certifica* etc.;

— un numeral (izolat) : *unifica;*

— un pronume (izolat) : *nostrifica* ,,a recunoaște valabilitatea unui act eliberat de o instituție din alt stat". Deci, cu excepția unei singure formații, au exclusiv baze nominale.

Nostrifica e împrumutat — v. § 4. *b,* deci tipul de formație nu e specific derivării românești.

Eelativ numeroase formații semianalizabile (majoritatea — cele fără trimiteri — din DI): *autentifica,* cf. *autentic; beatifica,* cf. *beatitudine; califica,* cf. *calitate; cuantifica,* cf. *cuantum; mistifica,* cf. *mister, mistic* (v. și etimologia corespondentului francez *mystifier* : EQBEBT (s.v.) îl consideră derivat ,,glumeț" al lui *mystere,* iar DAUZAT—DUBOIS—MITTEEAîsD (s.v.) trimite la radicalele lui *mystere* și *mystique)* *(de)nazifica,* cf. *nazism, -ist; rectifica,* cf. *rectitudine, rectiliniar; rezinifiea* (DM), cf. *rezinaj, rezinai; sanctifica,* cf. *sanctitate; substantifica* (NEGULICI, în DAms.).; *terifica* (PONTBEIANT), cf. *teroare; tonifica,* cf. *ionic* ,,întăritor" ; *vitrifica,* cf. *vitros ; vivifica,* cf. *vivace* etc. 3 formații sînt raportabile la elemente de compunere : *cinefica* (IOEDA1ST, LEC 466), cf. *cine-* (FC I 245), *termifica, -ofica* (DLE), cf. *termi-, termo-* (FC I 253)

Remarcăm că tipul de derivat cu baza element de compunere e foarte slab reprezenta[t] în sistemul de derivare românesc. V., de exemplu, sufixul nominal -AST.

-îia. 1 formație în DI : *mumifia.*

-efia. 1 formație în DI : *rarefia,* la care se adaugă 1 din FOETBEIANT (în DA ms.) : *dulcefia.*

-ifia. 2 formații în DI : *calcifia, opacifia,* la care se adaugă 6 din alte surse : *ceriifia* (PEOTOPOPESCU, în DA ms.), *diversifia* (PEOTOPOPESCU, în DA ms.), *fortifia* (VE, 1958, nr. 2, p. 219), *osifia* (la UESU, T.) *proverbifia* (PEOTOPOPESCU, în DA ms.), *ramifice* (DLE).

Derivatele în *-fia...* sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv : *calcifia, osifia* etc.;

— un adjectiv: *rarefia; diversifia* etc. Deci, ca și derivatel[e] cu sufixele din seria *-fica* ..., au exclusiv baze nominale.

Formații semianalizabile : *gratifia* (PEOTOPOPESCU, în DA ms.), cf. *gratitudine; identifia* (PEOTOPOPESCU, în DA ms.), cf. *identic, identitate; lichefia* (DI), *oi. lichid; stupefia* (DI), cf. *stupoare* etc

Foarte puține formații în *-ifica* sînt raportabile la baze derivate fără eliminarea sufixului bazei: *arl-ist-ifica, burgh-ez-ifica* (cp. cu situațiile similare, dar mai bine ilustrate numeric, prezentate de sufixul *-iza* — § 2. *c)*

3. Conținutul semantic specific sufixelor *-fica..., -fia...* est[e] caracterul factitiv (sens pe care sufixele îl au și în limbile de origine). Acest sens apare la majoritatea formațiilor, printre care se numără toat[e] formațiile românești. El se realizează în diverse variante mai mult sau ma[i] puțin distincte.

Au caracter factitiv următoarele valori:

1. „a face (ca obiectul denumit prin complement) să aibă însușire[a] exprimată de adjectivul de bază ori caracteristică pentru obiectul denumi[t] de substantivul de bază, a transforma în obiectul ..." : *artistifica (bron[z]* *neîndeajuns de artistificat* — loc. cit.), *diversifica, fortifica; clasifica, perso[ni]nifica ; chilifica;*

2. ,,a dota cu obiectul . . ." : *glorifica, rchdiofica;*

3. „a face (ca ceva) să producă obiectul . . ." : *fructifica;*

4. „a face (pe cineva) să treacă prin starea . . ." : *stupefia* (semiana[na]lizabil)';

5. „a face (pe cineva) să adere la doctrina denumită prin ..." : *nazifica* (semianalizabil);

6. „a face (pe cineva) să aparţină la grupul ..." : *prusifica.*

Foarte rat apar formaţii cu valori care nu au caracter factitiv (valori obişnuite pentru verbele denominative în general) :

7. „a produce obiectul ..." : *proverbifia* „a face proverbe";

8. „a acţiona prin intermediul obiectului ..." : *crucifica.*

Menţionăm că valoarea 5. este redată numai prin derivate în *-fica* şi *-iza* şi prin derivate imediate (v. sufixul -IZA şi *Derivatele imediate,* **§3).**

4* *a.* Sufixele *-fica...* au origine multiplă: predominant franceză *(-fier),* latină şi italiană *(-ficare).*

1. Cf. IORDAN, S.R.R. 50.

2. în latină, verbele compuse cu *-fico,* un derivat din rădăcina lui *fado,* sînt formate de la adjective în *-ficus* sau de la substantive în *-fex* şi în *-ficium.* Cf. Al. Graur, *Originea verbelor latineşti compuse cu ~fico* (StCl XI, 1969, p. 30).

X. Mignot (V.D.L. 351—361) presupune că, în perioada cea mai recentă a latinităţii, *-ficare* a căpătat rol de sufix (denominativ), fără a pierde legătura cu cuvîntul „plin" din care provine (vezi compusele nominale în *-fex* sau *-ficus,* care stau la baza a numeroase verbe în *-ficare).* Autorul citat supune atenţiei o serie bogată de formaţii în *-ficare* (p. 352—355) apărute independent de compuse în *-fex* sau *-ficus* (fie că acestea din urmă nu există, fie că există, dar sînt anterioare sau posterioare cu mai mult de un secol verbelor în discuţie).

3. Franceza şi italiana au împrumutat şi adoptat verbe latineşti compuse cu *-fico* sau cu *-facio :* fr. *amplifier,* it. *amplificare* < lat. *amplificare;* fr. *liquefier*<lat. *liquefacere;* fr. *stupefier* <lat. *stupefacere.* în aceste limbi, elementul de compunere devenit sufix este productiv. Cf. MEYER-LÜBKE/PIEL, G. F. 137 ; Kr. Nyrop, *Grammaire historique de la langue française,* t. IIeme; Paris — Leipzig, 1908, p. 199 ; S. Rataglia — V. Pernicone, *La grammatica italiana,* Torino, 1960, p. 182, 382.

Vezi însă şi alte păreri ca, de ex., a lui Maurice Grevisse *(Le bon usage,* VIIeme ed., Paris, 1961, 97), care consideră verbele de tipul *codifier* compuse dintr-un complement şi „elementul verbal" *-(i)fier.*

Forma franceză a sufixului a fost adaptată la limba română după modelul oferit de formele latină şi italiană şi de formaţiile nominale din franceză derivate cu *-(fic)ation* şi *-(fic)ateur* de la verbe.

Cf. IORDAN, S.R.R. Despina Ursu (Î.M.V. 377) susţine că forma *-fica* a fost stabilită exclusiv sub influenţă latină. A. Lombard (V. 365) pune accentul pe influenţa formaţiilor nominale franceze în *-fication* şi *-ficateur.*

Compusele latineşti eu *-facere* ca *liquefacere, stupefacere* nu au fost redate în română prin formaţii în *-fica,* ci au fost suplinite prin împrumuturi franceze în *-fier (lichefia <liquefier, stupefia < stupefier* sau *stupefiant,* v. mai jos), evitîndu-se adaptarea analogică a modelului latin.

-fia este de origine exclusiv franceză *(-fier).*

Cf. IORDAN, S.R.R.

b. Cele mai multe formaţii în *-fica-fia...* au corespondente străine :

— exclusiv franceze : *lichefia — liquefier ; substantifica — substantifier; tonifica — tonifier* etc. ;

— latino-romanice : *amplifica:* lat. *amplificare,* fr. *amplifier,* it. *amplificare; beatifica :* lat. *beatificare,* fr. *beatifier,* it. *beatificare; rezinifica* : fr. *resinifier,* it. *resinificare* etc.

Multe din aceste formaţii au şi corespondente germane, însă considerăm că, în principiu, în cazurile în care există corespondente romanice, filiera germană este foarte puţin probabilă.

— germană (cu temă lat.) : *nostrifica : nostrifizieren.*

Unele derivate pot fi formate prin regresiune de la substantive în *-ficare* sau adjective în *-fiant,* acestea, la rîndul lor, fiind împrumuturi *mu*

-eaîcuxi. De ex. : *radiofica < radioficare :* rus. *paduoţfiuKauun* (şi fr. *radiofication); electrifica <electrificare :* rus. *dJienmpu0uKai^im* (şi fr. *electrification); cinefica<. cineficare <cineficaţie* : rus. *KUHOţfiumiţux* (pentru ultima etimologie v. Th. Hristea, *Franţuzisme aparente şi pseudofranţuzisme în limba română,* LE XXVIII, 1979, nr. 5, p. 498, n.; dată fiind perioada apariţiei şi a răspîndirii cuvintelor în limba română — după cel de-al doilea război mondial — etimoanele ruse trebuie avute în vedere măcar ca element de întărire a cuvintelor împrumutate din franceză); *stupefia <stupefiant.* fr: *stupefiant] terifia <terifiant:* fr. *terrifiant* (cp. şi cu *lubrifia <lubrifiant:* fr. *lubrifiant).*

Th; Hristea *(Franţuzisme . . .,* p. 496) afirmă că şi *termofica* e derivat regresiv de la *termoficare,* calc după rus. *mepMogSuKauuji,* iar fr. *thermifier,* prin care e explicat *termifica* in DN nu există în franceză (= „franţuzism aparent"). în DLR, LITERA *T,* apărut ulterior (1982), *termifica* continuă să fie explicat prin fr. *thermifier; termofica* este explicat ca formaţie românească din *termo-* -f- *-fica.*

Pentru 11 formaţii nu am găsit corespondente sau modele străine; deci, foarte probabil, sînt formaţii româneşti : *artistifica, burghezifica, •emefica, dublifica, imensifica, plaţifica, poetifica, prusifica, trustifica, zonifica; proverbifia.*

Tot pe teren românesc sînt apărute şi foarte puţine calcuri: *mumifica* — după fr. *momifier; semnifica* — după fr. *signifier,* lat. *significare* it. *significare; zeifica — după fr. deifier,* lat. *deificare,* it. *deificare* (Iorgu Iordan (S.E.E. 55) îl consideră refăcut după *deifier ;* mai tîrziu, în LEC 466, îl dă ca formaţie românească propriu-zisă).

€. Cele mai vechi atestări pe care le avem pentru sufixele *-fica* şi *-fia* sînt dinainte de 1850, mai ales din texte traduse şi din dicţionare: 1835 *(clasifica :* I. Genilie, la UESU, T.), 1843 *(osifia* : N. A. Kreţulescu; *simplifica :* Gh. Asachi, ambii la UESU, T.), 1848 *(acidifica, aerifica, dulcifica* etc. : ÎTBGULICI) (se pot avea în vedere şi *hilificaţie (* P.Vasici Ungureanu — 1830), *himificaţie* (id.) amîndouă la UESU, T.). Unele din aceste formaţii însă nu mai apar în limba actuală; de ex., *aerifica, dulcifica, osifia.*

Atestări mai numeroase, din surse diverse, inclusiv texte netraduse avem abia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

în limba actuală, în afara lui *calcifia,* larg folosit în medicină, şi lui *lichefia* şi *stupefia,* care n-au corespondente în *-fica,* verbele în *-fia* nu mai sînt întrebuinţate.

Datorită sensului lor, derivatele în *-fier, -ficare* apar traduse in româneşte, în special în secolul al XIX-lea, prin compuse cu *a face : rareface, scariface, verşiface* (cf. Despina Ursu, *loc. cit.* şi FC I 212).

5. Temele formaţiilor româneşti în *-fica .. ., -fia ...* sînt toate neologice : latino-romanice internaţionale, cele mai multe *(artist, burghez, proverb, trust* etc), şi una singură de origine polonă *(prus).*

întîmplător, temele a două împrumuturi, *rarefia* şi *unifica,* au forme identice cu temele corespunzătoare româneşti : *rar, un(u).*

6. în mod absolut, sufixele *-fica* şi mai ales *-fia* sînt slab productive în limba română : 11 derivate româneşti (dintre care unul singur — *proverbifia* — în *-ifia;* şi 3 calcuri (v. **§4),** cele mai multe fără circulaţie în limbă.

Situaţia este aproximativ aceeaşi şi în franceză: J. Dubois (D.S. 57) vorbeşte despre „progresia rapidă" a verbelor în *-iser* şi de „stabilitatea şi chiar împuţinarea" (fr. recession) verbelor în *-ifier.*

Eaportate însă la nnmăral total al derivatelor în-*fica ..., -fia ... (59,* respectiv, 11, inclnsiv formațiile românești), cele 11 (sau 14, cu calcurile) derivate românești dovedesc că productivitatea sufixelor e relativ ridicată.,

Grigore Brâncuş (M. V. 88) îl menționează pe *-fica* (avînd, desigur, în vedere toată seria), alături de *-iza* şi *-iona,* printre sufixele neologice productive în româna literară contemporană.

7. Derivatele în *-fica ..., fia...* sînt prin excelență culte : general literare *(clarifica, identifica, radiofica, tumefia* etc.) sau aparținînd unor terminologii științifice, foarte adesea chimiei *(bazifica, gelifica, rezinifica,* etc). Unele au un pronunțat caracter livresc, pretențios, ocazional *(beatifica, stupefia* — întrebuințat aproape exclusiv la participiu —; *imensificai artistifica* etc).

O situație specială are *nostrifica,* termen literar (terminologia juridică), dar cu caracter regional (şi învechit: era întrebuințat de românii din fosta monarhie austro-ungaiă).

-gi vezi -AGI

-IA

SIMIAN-GUȚULESCU, E. F. 97-99*

^ 1. Formații cu d u b 1 ă a n a l i z ă (una din baze e o temă în consoană, cealaltă, o temă — uneori învechită — în *-i-);* toate cele neînsoțite de trimiteri sînt din DI : *caligrafia,* cf. *caligraf* s.m., *-ie; cinematografia,* cf. *cinematograf* s.n., *-ie; conferenția,* cf. *conferență, -ie,* (prinregresiune) *-iar ; contraria,* cf. *contrar, -iu ; diferenția,* cf. *diferență, -ie,* (prin regre siune) *-ial* adj.; *esenția* „a stropi cu e s e n ț ă mirositoare" (PEOTOPOPESCU) cf. *esentie* (Stamati, ap. UESU, T.)'; *inventaria,* cf. *inventar,-iu; negoția (Calendar* — 1859, în DLE), cf. *negoț, negoțiu* (PONTBEIANT, în DLE); *opinia* (BPh 1934, p. 177), cf. *opina, opinie ; potenția* (Caragiale, în DLE), cf. *potentă, -ie (Gheografia...* - 1814, în DLE), (prin regresiune) *-ial* (Pom - 1897, în DLE); *prefația* (BPh I, 1934, p. 178), cf. *prefață, -ie* etc. ³ '

Dintre formațiile înregistrate aici, 3, anume *contraria, inventaria* şi *prefaiia.* au o situație specială: dubla analiză, posibilă într-o perioadă mai veche, în care circulau bazele în *-i-,* nu mat e posibilă în perioada actuală, în care acesteanu mai sînt cunoscute *(diferentie, iiwenianu, prefalie)* sau au circulație restrînsă la un singur stil *(contrariu,* mai ales la plural, în logica). De aceea considerăm că aceste formații trebuie incluse în inventarul derivatelor *cu-ia.*

6 formații cu a n a l i z ă u n i c ă în DI : *apropia, calchia, evidenția, extazia, ipostazia, şapirografia,* la care se adaugă 7 din alte surse : *ahtia* (DEX), *chintesenția* „a fi c h i n t e s e n ț a ..." (BPh I, 1934, p. 177), *intimia* (IOEDAK", LEA 152), (parasintetic) *indosaria* (SIMIAN-GUȚULESCU, E. F. 99), *jumalia* „a lua hotărîri printr-un j u r n a l al Consiliului de Miniştri" (BPh III, 1936, p. 185), *ochelaria* (BPh IX, 1942, p. 47), (parasintetic) *transsubstanția* (BPh IX, 1942, p. 49).

Derivatele în *-ia* sînt analizabile în raport cu:

— un s u b s t a n t i v : *calchia, evidenția, extazia, ipostazia* etc.;

— un a d j e c t i v : *intimia;* ^

— un a d v e r b : *apropia;*

—- o i n t e r j e c ț i e : *ahtia.*

1. Nu este înregistrat *licenția* „a da drumul, a concedia" (< fr. *lieencier,* it. *licenziare)** deoarece nu poate fi analizat prin *licență* „titlu ...; autorizație dată unui inventator...; atitudine necuviincioasă ...".

2. Nu am înregistrat verbele *gînjia* ,,a se îndoi" şi *(în)crucia* „a pune semnul crucii pe marginea ..." deoarece atestările izolate nu dau indicații sigure asupra pronunțării şi, în consecință, nu ştim cum să le analizăm.

3. Formațiile de tipul *beneficia* nu sînt înregistrate, întrucît derivatul verbal are la? bază o temă în -z-: *benefici-* (cf. flexiunea *beneficiu-beneficii* — fonetic [beneficu] sau [beneficiu]— [beneficii], unde [i], morfem de plural, se ataşează la o temă în -z ; formele de singular ca [beneficu] se explică prin instabilitatea fonetică a grupului final *-iu* realizat fonetic ca [iu], [iu], [iu]; în cazul realizării fonetice [iu] clementul semivocalic este „absorbit" de semioclusiva precedentă).

Formație s e m i a n a l i z a b i l ă : *autodafia* (DI), cf. *autodafe.*

2. Derivatele în *-ia* au următoarele valori :

1. „a trece prin starea denumită de substantivul ..." : *eatazia;*

2. „a produce obiectul ..." : *evidenția ;*

3. „a acționa prin intermediul obiectului ..." : *calchia* „a reproduce un desen cu ajutorul hîrtiei de calc; a forma cuvinte ... noi ... cu ajutorul unui calc", *jumalia;*

4. „a avea sau a face (ca ceva) să aibă caracteristica obiectului ..." : *chintesenția, ipostazia;*

5. '„a pune (ceva) în circumstanța exprimată de adverbul ..." : *apropia.* .

3. *a. -ia* s-a detaşat din formații moştenite şi împrumutate (din limbile romanice sau din latină) :

1. Pentru lat. *-iăre* (din *stipendiare — stipendium: appropiare — propius, propejjlludiare — illudia, illudere; ordiniare - ordinare),* vezi MEYER-LUBKE, G. II 675; VĂĂNANEN, L. V. 94-95; MIGNOT, V.D.L. 309-312.

1. Fischer (L.D. 172) arată că sufixul „cu -z- justificat în general în perioada clasică prin forma cuvîntului de bază, se extinde în latina tîrzie".

2. Pentru franceză, vezi F. Brunot (H. 116), care vorbeşte despre *-ier,* „dublet fonetic^ al lui *-er,* apărînd în verbe ca v. fr. *estrangier, mercier;* P. Guiraud *(Le champ morpho-semantique de la derivation pseudo-suffixate,* în BSLP LVI, 1961, p. 117), care vorbeşte despre sufixul „iterativ" *-ier* din *beneficier, grâcier, charrier, manier* şi despre verbele de tipul *amnistier, dactylographier,* derivate de la substantive în *-ie* şi asociate verbelor formate cu sufixul *-ier,*

— formație moştenită : lat. *(ap jpropiare > apropia : aproape* ~r *i®;*

Apropia este singurul exemplu de derivat în -zare moştenit (probabil în forma **aprupia,* cu *o* analogic după pers. I ind. prez.) analizabil in română. (în alte formații, ca **(in)altiare, (ac)captiare, *ingrassiare,* evoluția fonetică— *înălța, acăța, îngraşă* — a făcut ca sufixul să nu mai fie aparent.)

— formații împrumutate : fr. *conirarier > contraria : contrar + -ia;,* lat. *differentiare,* fr. *differencier > diferenția : diferență +-ia, îr. (s')extasier > extazia : extaz + -ia ;* it. *inventariare > inventaria : inventar -\r -ia* (v. şi fr. *inventorier>inventoria,* Odobescu, Iorga, în DA s.v. *inventar).*

1. Eventual şi forme ca *pronunția,* varianta influențată de latină *(pronuntiari)* a lui *pronunța* (<fr. *prononcer)* (vezi însă şi ipoteza contrară — *pronunția < pronunție).*

2. Vezi IORDAN, LRA 152: „după chipul cum apar in scrisul actual aceste verbe *(jubilia, intimia* — n.n.) rezultă limpede că ele sînt considerate de mulți ca terminîndu-se ia infinitiv în -z"a" ; LOMBARD, V. 541 : „on a cree *evidenția* pour etre au substantif *evidență* ce que *diferenția < differencier* est au substantif *diferență".*

întrucît formațiile în *-ia,* ca şi bazele lor, sînt toate culte şi relativ recente, e de presupus că *-ia* moştenit nu a fost productiv în limba română^ iar î m p r u m u t u 1 tîrziu latino-romanic, independent de situația moştenită, a determinat apariția unui sufix n o u în sistemul de derivare românesc.

Probabil că în sensul acesta trebuie să înțelegem afirmația din ILR I 93 : „sufixul *-iare,* productiv în latină, n-a mai fost folosit în limbile romanice pentru formarea de verbe noi".

Formațiile cu dublă analiză care n-au corespondente străine au putut apărea ca derivate imediate de la numele româneşti în *-ie : esenția : esentie, cartografia : cartografie, conferenția : conferenție, plastografia : plastografie, tahigrafia : tahigrafie.*

Conferenția, jubilia şi *pesiilenția* pot fi explicate (şi) ca derivate regresive din *conferențiar (<îr. conferencier), jubiliar* (după fr. *jubiliaire), pestilențial* (<fr. *pestilentiel).*

Dat fiind caracterul cult al formațiilor în *-ia* în general, e posibil şi £a unele din ele să fi fost formate de la numele latineşti în *-(ajent)ia : essentia, potentia, conferenția, pestilentia, evidenția, substantia.*

O dată izolate toate cele .asupra cărora am făcut rezervele de mai sus, rămîn foarte puține derivate care pot fi explicate exclusiv prin sufixul (românesc) *-ia : alitia, autodafia, intimia, ipostazia, indosaria, jumalia, ochelaria, calchia,* adaptare a fr. *calquer,* şi *şapirografia,* format după modelul lui *caligrafia, dactilografia,* care au corespondente nominale în-^6.(Parasinteticul *indosaria* e format cu prepoziția *în* de la construcția *a pune în dosar ;* cf. SIMIAN-GUȚULBSCU, E. F. 99.) Deci-*ia* este un sufix foarte slab productiv în limba română.

Eugenia Simian-Guțulescu (E.F.) îl identifică pe *-i-* din *extazia, ahtia* cu *-i-* clin *directa* riat, senatorial* şi îl consideră „element de formare",

b. Derivatele în *-ia* încep să apară, sporadic, în prima jumătate a secolului al XIX-lea *(negoția,* „Curierul românesc", 1829, în DLE, *esenția* — 1862 — *loc. cit.* în § 1) şi sînt mai frecvente în secolul al XX-lea.

4. Cu excepția lui *şapirografia,* a cărui temă e împrumutată din germană, temele derivatelor în *-ia* sînt latino-romanice (tema lui *ochelaria* este rom. *ochelari* format din *ochi,* după lat. *ocularis).*

5. Ou excepția lui *apropia,* cu mare frecvență în limba comună, derivatele în *-ia* sînt literare, parte relativ frecvente *(diferenția, evidenția, extazia, inventaria etc),* parte ocazionale (v. adaosurile la extrasele din DI) sau învechite *(esenția, negoția* etc). Notăm că *ipostazia* este cunoscut mai ales prin abstractul lui, *ipostaziere,* iar *ahtia,* prin participiul *ahtiat* şi abstractul *ahtiare* (vezi DEX şi, respectiv, DA, unde nu sînt înregistrate decît derivatele postverbale).

-iea	vezi	-CA	-iii	vezi	-ĂLi
-ici	vezi	-CI		vezi	-Âîi
-ifia	vezi	-FICA	-ila	vezi	-LI
-ifica	vezi	-FICA	-llij	vezi	-LI
-ifsi	vezi	-ISI	-ili$_2$	vezi	-LI
-iga	vezi	-EGA	-ina$_x$	vezi	-NI
-igi	vezi	-AGI	-ina$_2$	vezi	-NI

INA$_3$

1. Pentru modalitatea de a distinge sufixul *-ina$_3$* de sufixul *-ina$_1$* *(clătina* etc), vezi sufixele -NI..., § **2.**

2. 2 formații cu dublă analiză în DI : *damaschina* „a incrusta în oțel sau în fier firicele de aur sau de argint ca la săbiile făcute la Damasc ; a fabrica o stofă sau o pînză cu desene ca la țesăturile de damasc", cf. *damaschina* „pînză damascată" (COSTINESCU)»; (pa-

xasintetic) *înmagazina* „a depozita într-o magazie", cf. *magazin* „magazie" *(Istoria Americii* — 1795, Codru-Drăguşanu, în DLE).

1. Analiza prin bazele *damaschina* şi *magazin* (conform căreia verbele sînt derivate imediate) nu mai e operantă în limba literară actuală.

2. Analiza lui *înmagazina* (<fr. *emmagasiner* < *magasin)* prin *magazie* corespunde unei etimologii populare produse în urma schimbării de sens a lui *magazin.*

3 formații cu analiză unică în DI, toate raportabile la substantive : *calcina* „a arde la un foc intens pietre de var spre a le face var (calce)" (DA), *culmina,* (parasintetic) *incrimina* „a acuza *o* persoană de săvîrşirea unei crime".

3. Valorile derivatelor în *-ina$_3$* sînt obişnuite pentru formațiile denominale :

1. „a dobîndi trăsăturile caracteristice obiectului ..., a transforma **în** obiectul ..." : *culmina; calcina;*

2. „a atribui obiectul ..." : *incrimina.*

4. Sufixul este izolat din cele cinci formații menționate, toate împrumutate : *calcina* <fr. *calciner,* lat. *calcinare; culmina* <fr. *culminer,* lat. *eulminare; damaschina* < fr. *damasquiner,* it. *damaschinare; incrimina* < fr. *incriminer,* lat. *incriminare;* pentru *înmagazina,* v. § **2,** nota 2.

Notăm că, în limbile de origine, verbele (denominale) nu sînt formate cu un sufix *-inare (-iner),* ci de la baze în *-in-* (tematic sau sufix adjectival): lat. *calcin-,* lat. *culmin-,* lat. *crimin-,* fr. *damasquin).*

De altfel, existența unui sufix *-inare* pentru verbe denominative nu a fost demonstrată. Vezi MIGNOT, V.D.L. 314.

După cum se vede, sufixul *-ina$_3$* nu e productiv în româneşte. Formațiile în *-ina$_d$* sînt toate literare.

-inii	vezi	-NI	-ira	vezi	-ARI
-ini$_2$	vezi	-NI	**-iri**	vezi	-ARI
			-isa$_3$	vezi	-IZA
-iona	vezi	-ONA$_3$	-isa!	vezi	-ISI
-ipsi	vezi	-ISI	-isa$_2$	vezi	-IZA

-ISI (-ESI, -ISA$_{15}$ -IZI), -EFSI (-IFSI, -EVSI, -IVSI), -IPSI (-EPSI), -OSI

GANDREA, C.G.R., 305; SCHUFFERT, V. 161-164: **A.** Graur, în BL IV, 1936, p. 104-106; GÂLDI, M. 116-127; M. Marinescu-Himu, *Un sufix cu sens ironic:* -isi, în GV II, 1950, nr. 4, p. 24-25; LOMBARD, V. 790-791, 802-806; VASILIU, S.V.N.; GRAUR, E. 161; D. URSU, Î.M.V. 372—379; H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea,* 1966, p. 181—182; Despina Ursu şi N.A. Ursu, *Adaptarea neologismelor în limba română,* în LR XV, 1966, nr. 3, p. 247-249; HRISTEA, E. 59-60.

1. *a. -esi* este variantă fonetică a lui *-isi* (v. § **4.** *a),* apărînd în formația : *anatemesi* (Dosoftei, la HEM), iar *-ifsi,* variantă fonetică a'lui *-efsi* (v. § *4.a),* apărînd în *sigurifsi* (doc 1790,1811, ap. GÂLDI, M. 250).

în cazul perechii *-epsij-ipsi,* în care primul termen pare a fi cel primar (v. § **4**.a), convenim să atribuim statutul de variantă (fonetică) segmentului *-epsi,* întrucît separe că *-ipsi* a fost consacrat de uz : *molipsi ; eabulipsi, murdaripsi, zulipsi* nu au variante în *-epsi»*

-evsi (-ivsi) este variantă grafică a lui *-efsi (-ifsi)* (v. § **4**.a).

în decursul istoriei sufixului -m mai apar, sporadic, variantele *-izi* — fonetică, explicabilă etimologic — şi *-isa₇* — de conjugare — (v. § **4**). *-isa₁* se delimitează de varianta omonimă *-isa₂* a sufixului *-iza* prin originea formaţiilor : formaţiile în *-isa₇* sînt împrumuturi din slavă ori neogreacă sau derivate româneşti (v. **§4**), cele în *~isa₂* sînt împrumuturi din franceză (v. sufixul -IZA, § **4**).

b. Tratăm sufixele *-isi, -esi, -ipsi, -osi* ca alcătuind o serie, deoarece au origine comună (sufixul aoristului sigmatic grecesc, v. § 4. *a)*, iar în limba română apar, relativ frecvent, în şiruri de verbe formate de la aceeaşi bază: *artirisi, -osi; epitropisi, -evsi-, molipsi, -efsi; murdărişi, -ipsi; sigurisi, -efsi, -ipsi* (împrumuturi); *mototolişi,-osi* (româneşti). V. şi, în § *U, scîiimosi,-onosi* (formă dezvoltată a lui *-osi).*

2. -isi (-esi). 65 de formaţii (cu o variantă) în DI, la care se adaugă 11 din alte surse : *carcalisi* „a încurca" (TUDOSE, D. 193), *farfarisi* „a se fandosi" (UDEESCU, GL.), cf. *farfara; legatisi „* a dona prin testament" (LE XXIX, 1980, nr. 5, p. 549), *nomaăisi* ,,aduceo viaţă nomadă" <DLE), *oprişi* ,,a asupri; (despre miei) a alege; a păstra" (UDEESCU, *GJj.),perigrafisi* „a descrie" (GÂLDI, M. 120),*pichirîsi* „a chema puii la mîncare" (DLE), *pornişi* ,,a se zgîrci, a se zbîrci" (DLE), *rostişi* „a înfiinţa" (DLE), *teatrisi* „a juca teatru" (V. Vîrnav, în DAms.), *titirisi* ,,a (se) dichisi, a titiri" (DLE).

Analiza verbelor *oprişi* şi *pornişi* prin *opri* şi, respectiv, *pomi* „a se zbîrci, a se pomăi" este satisfăcătoare numai parţial (cu exceptarea sensurilor ,,a asupri" şi ,,a se zgîrci"). Poate aceasta e cauza pentru care în DLR *pornişi* are „etimologia necunoscută" deşi se trimite ia sinonimul (parţial) *pomi. (Oprişi* nu e înregistrat în DLR.)

-efsi (-ifsi, -evsi, -ivsî). 1 formaţie (cu o variantă) în DI : *sigurefsi (-ifsi),ln>* care se adaugă 2 variante de la GÂLDI, M. : *epitropevsi* (182), *sigurivsi* (250).

-ipsi(epsi). 4 formaţii (cu o variantă) în DI: *cabulipsi, murdaripsi, siguripsi (-epsi), zulipsi.*

-osi. 14 formaţii în DI.

Derivatele în *-isi...* sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv (mai mult de jumătate din formaţii) : *aerisi ; analoghisi* „a împărţi după o anumita proporţie", cf. *analoghie* „proporţie" ; *gargarisi; epitropevsi ; cabulipsi* „a primi din condescendenţă", cf. *cabul (a face~* ,,a consimţi"); *zulipsi* ,,a gelozi", cf. *zulie* „gelozie"; *mirosi* „a avea (şi a răspîndi) un miros plăcut", cf. *mir* „substanţă parfumată"; *$chimosi,* cf. *scJiimă* etc.;

Scoposi e analizabil prin *scop,* şi nu prin *scopos,* deoarece acesta din urmă apare în altă perioadă decît verbul: *scopos,* Budai-Deleanu — 1800, la CADE, *scoposi,* Sbiera — 1899, In DA ms.

— un adjectiv: *adiaforisi* „a nu băga în seamă", cf. *adiafor* „nepăsător", *planisi* „a nivela", cf. *plan* adj., *sigurisi, -efsi, -ipsi* etc.;

— un verb: *carcalisi,* cf. *car caii* „a face ceva prost, urît, de mîntuială", *ciordişi, simfonisi* „a fi de acord", cf. *simfoni* „id."; *cliposi* „a moţăi", cf. *clipi; mogorosi* „a vorbi alene", cf. *mogori* „id." etc.;

1. în DA, *cliposi* e înregistrat sub *clipoci* „a moţăi" cu menţiunea: „cu alt sufix (neclar însă)".

2. în DLR *mogorosi* şi *mogori* sînt tratate ca variante ale iui *mogorogi.* V. la sufixele -CI..., o ipoteză privitoare la raportul genetic dintre *mogorogi, -oci, -osi.*

3. Analiza lui *gimbosi* prin *gîmba* (cf. SCHUFFERT, V. 163) nu este satisfăcătoare din punct de vedere semantic: „a înşela; a buimăci" / „a pune mina pe cineva; a |ng!ieţa (de frig)". De aceea *gimbosi* nu e înregistrat de noi.

. — un nume sau un verb : *anatemisi,* cf. *anatemă, anatema-, filozofisi,* cf. *filozof, filozofie, filozofi, -a; lehămeiisi,* cf. *lehamite, lehămeti; mototolişi,-osi,* cf. *mototol, mototoli ; murdărişi, -ipsi,* cf. *murdar; murdări* etc.;

— o interjecţie : *picliirisi,* cf. *pichiri l;gJiiolcJorosi,* cf. *ghipldoro !; mor mor osi, eî..mo?-m.or !* etc.;

..... — o. interj.ecţie sau un verb : *sictirişi.....*

Formaţii semianalizabile *-.bolborosi,* cf. *bolborăi; caterisi,* cf. *catehism, cateheză ; cor cosi* „a răsfăţa", cf. *corcoli, cor eoni ; molipsi,* cf. *molimă; mucalisi,* cf. *mucalit* etc.

li. a. Verbele în *-isi, -efsi* si *-ipsi* nu au valori specifice, ci numai valori comune cu ale verbelor denominale în general:

1. ,,a supune (pe cineva) la acţiunea denumită prin substantivul *categorisi* [2] „a calomnia" (cf. *categorie* „calomnie");

2. „a practica ocupaţia . a-şi exercita atribuţia ..." : *economisi* înv. „a administra" (cf. *econom* „administrator"), *epitropisi;*

3. „a face o acţiune după modelul denumit . . ." : *analoghisi, categorisi* [1]*;*

4. „a se afla sau a pune (pe cineva) în starea denumită *evla-*visi<lehămeiisi;*

9. „a prevedea cu . . ." : *noimisi ;*

6. „a realiza, a emite obiectul denumit *istorisi, mateologhisi* „a spune fleacuri" (cf. *mateologhie* „balivernă"), *moralisi* (intr.);

7. „a manifesta, a face să dobîhdească sau a pune în evidenţă calitatea exprimată prin adjectivul de bază sau caracteristică pentru obiectul denumit prin substantivul ..., a transforma în obiectul denumit. .." : *filotimisi, murdărişi; caracterisi ; flenderisi.*

Derivatele deverbale sînt în general sinonime cu bazele lor : *ciordişi, preferişi* „a pronunţa, a profera", *simfonisi* etc.

O excepţie este *tigorisi* „a ţine în mizerie pe cineva, a nu-1 îngriji", a cărui relaţfe cu baza *(tigori* „a duce viaţă de mizerie") constă în transferul de la intranzitiv la tranzitiv, cu toate implicaţiile semantice pe care le are acest transfer (gramatical).

O situaţie specială au verbele care se mai folosesc şi azi în limbajul familiar (de ex. *buchisi, paraponisi, urgisi ;* a se avea în vedere şi verbe neanalizabile ca *dichisi, sclivisi)* sau foarte puţinele verbe care par a i i noi *(farfarisi, pornişi).* Datorită faptului că *-isi* e foarte slab productiv în perioada actuală şi cea mai mare parte din formaţii au dispărut din limbă, coroborat cu faptul că aparţin stilului familiar (observaţia nu e valabilă pentru formaţiile cu caracter general literar, v. § 7), ele au căpătat valoare expresivă şi, adesea, ironică.

. Vezi Măria Marinescu-Himu, *lucr. cit.,* p. 24.

b. Derivatele în *-osi* au în număr relativ mare valoare expresivă, mai mult sau mai puţin ironică. Această valoare se degajă din derivate : a) cu teme neutre : *ghilosi* „a dichisi"/#MK „a înălbi o pînză ..." ; b) cu teme al căror sens nu poate fi identificat, întrucît nu apar şi independent, dar acolo unde mai apar (formaţii semianalizabile sinonime cu cele în *-osi)* sînt legate tot de sufixe expresive : *corc-osi\corc-oni, corc-oli; tor-osi/tor-ăi, -oi, tur-ui* (cp. şi *boscorosiiboscorodi);* c) (mai adesea) cu teme expresive : *clip (oci) — cliposi, cocor—cocorosi, ghioldoro ! — ghioldorosi, mototol(i) — moioiolosi, schimă — schimosi.*

Derivatele de sub c), precum şi cele cîteva derivate care nu au valoare expresivă (ca *elefterosi, haracosi)* dovedesc că expresivitatea nu este asociată în mod necesar de derivativul *-osi.*

Derivatele de sub a) şi b) (sinonimia dintre formaţiile în *-osi* şi cele de la aceleaşi teme cu sufixe expresive permite echivalarea semantică a lui -ost cu sufixele semnalate) dovedesc însă că valoarea expresivă nu este asociată în mod sporadic de sufixul *-osi.* Dacă coroborăm acest fapt eu existenţa derivatelor de la teme expresive (care nu atestă valoarea expresivă a sufixului, dar pot constitui cazuri de transfer al valorii temei asupra, valorii sufixului), putem formula concluzia că valoarea expresivă este valoarea cel mai bine reprezentată şi prin aceasta specifică sufixului *-osi.*

Cf. A. Graur, *lucr. cit* din BL IV, 1936, p. 106.

4. *a.* Sufixele *-isi...* sînt de origine grecească. Ele au la bază sufixul morfologic al aoristului sigmatic urmat de sufixele româneşti ale conjugării a IV-a :

-isi : -IGOL (analoghisi : avalojica, aerisi : asptcra, *adiaforisi :* i&acpo--

-efsi, -ifsi, -evsi, -ivsi : -eucra *{sigurefsi, -ifsi, -ivsi :* aiyoupsuaa, *epitropevsi :* l7ciTp67T£uaa);

-epsi, -ipsi : -s^a *(diafendepsi, diefendipsi :* Sia^vTc^a, *molipsi :* ţxoXe^a, *murdaripsi :* ţxoupSapetpa);

-osi : -coaa *(elefterosi:* eXsuOepoxja).

î. Verbele greceşti cu aorist sigmatic din care provin verbele româneşti în *-si* (precedat, de vocală ori/ şi consoană) se împart în mai multe grupuri:

— în *-âţc)* şi *-lţo>,* cu aoristul în -aca şi, respectiv, -taa ;

— în 4vw, cu aoristul în -cocxa ;

— în -£uco, cu aoristul în -<j;a ori -suca (unele putînd avea ambele forme de aorist);

— în -a£<o şi -£%o:>, cu aoristul în *-ăţa* şi, respectiv, -e£a. Cf. GÂLDI, M. 118—125 ; Andre Mirambel, *Grammaire du grec moderne,* Paris, 1949, p. 152—153, 154, 156, 158.

2. Unele formaţii atestă interferenţe între sufixe: *siguripsi, -efsi; molefsi, -ifsi, -evsi* -ivsi.*

3. *-asi* şi *-xi* nu au funcţie de sufix în limba română, deoarece nici unul din verbele la care apar (de ex. *ghimnasi, simvivasi, hărăxi, catadixi)* nu este analizabil în româneşte *(-asi* apare totuşi într-un sufix compus virtual, vezi §8.. 1).

între reflexele româneşti care conţin grupul *-vs-* şi cele care conţin grupul *-fs-* nu par a fi diferenţe fonetice reale, deoarece, după cum se ştie (cf. AVEAM, S. 339), în româna vorbită nu apar secvenţe de două consoane, prima sonoră şi a doua surdă.

Eeflexele româneşti cu vocalismul *-i- (-ifsi, -ipsi)* par să-şi găsească. explicaţia în interiorul limbii române, prin variaţia *i/e* în poziţie neaccentuată în cuvinte de origine grecească precum *metahirisilmetaJierisi.*

în cazurile în care modelelor greceşti le corespund în româneşte numai variante cu *-i- (cabulipsi, murdaripsi, zulipsi)* presupunem că a existat o variantă originară cu *-e-* care a dispărut ori că etimoanele au fost adaptate direct cu sufixul *-ipsi* prin analogie cu situaţiile în care există ambele variante.

Explicaţia propusă pentru *-ifsi, -ipsi* credem că poate fi avută în vedere şi pentru varianta *anatemesi* a lui *anaihimisi* (Dosoftei, în DA), deşi,, în cazul particular al acestei formaţii, vocalismul sufixului poate fi pus în legătură şi cu vocalismul temei *(anatemajanatlma).*

Derivatele în *--isi...* au fost împrumutate direct din greacă (vezi toate exemplele de mai sus) sau prin intermediul vechii slave *(afurisi :* 4$oypHC4TH : acpopiaa, *hirotonisi* : XepoTOHHCdTH : £XsipoT6v7)<7a, *lipsi : AHueâTH:* s'Xei^a, *mărturisi :* AtdpToypHcaTH: efxapTupuja, *scandalisi* r *cKâuj^âAHCâTH* : a-xavSaXiaa) ori al bulgarei *(chirăosi : nepdâceaM,* cf. Jt;Graur, *lucr. cit.* din BL IV, 1936 — : x&pS&oj etc. Notăm că asupra etitnoanelor slave este operat schimbul de conjugare care atestă forţa conjugării a IV-a în perioada respectivă.

Cf. GÂLDI, M. 30, 116-125; H. Mihăeseu, Zizcr. *cit.,* p. 87, 127, 187.

O poziţie izolată are *garnisi,* împrumutat din franceză *(garnir,* cu morfemiţi *-iss-* în paradigmă) şi adaptat la limba română cu *-işi,* nu cu *-isaţ (-iza),* conform procedeului obişnuit (vezi *anedntir>aneantiza* etc).

1. *Proforisi* şi *proferisi* provin din aceeaşi rădăcină grecească *(Kpoyopâ* şi *npo^ipca* au .acelaşi radical, cu alternanţa — normală în greacă — o/e). în româneşte însă, datorită formei, sfiit analizabile prin două cuvinte de origini diferite: *pro fora* (gr.) şi *proferă* (latino-romanic).

2. Formaţia neanalizabiîă *interisi* se datoreşte probabil trecerii verbului *interesa,* prin analogie, în categoria verbelor în *-işi* (textul unde apare — Iorga, *Scrisori de negustori,* în DA, s.v. *interesa* — mai conţine şi alte grecisme: *isihie, periergos).* Cp. cu *interisarisi.*

împrumutul bg. *natemisam* (cf. Pr. Miklosich, *Etymologisches Wdrierbuch der slavischen Sprachen,* 1886) sub forma *anatimisa* (cu păstrarea conjugării) sau, pur şi simplu, schimbul de conjugare operat asupra lui *anatimisi* a determinat formarea variantei de conjugare a lui *-isi,* anume -isa, Apariţia acestei variante este cu totul sporadică în istoria sufixului; în afară de formaţia menţionată (pentru care a,vem o singură atestare: Dosoftei, în DA), mai apare în formaţiile româneşti: *buchisa* (mai multe atestări în DA) şi *practisa* (Gheţie, în DLE) şi în împrumutul *planisa* „a face plan" (ALEXI, în DLE) < 7cXavîfc*>. Cu o rezervă în privinţa lui *buchisa,* la fel de bine atestat ca *buchisi,* credem că aceste formaţii sînt rezultatul schimbului de conjugare operat asupra variantelor — bine atestate — în-în *: practisi, planisi.*

La sfîrşitul secolului al XVII-lea, la Dosoftei, apar cîteva exemple izolate de verbe care par a fi reflexul în *-izi* al prezentului verbelor greceşti din aceeaşi clasă : *anatematizi* (în DA) < avaOe^aT^co, *scăăălizi* (în DLE) < orxavSaX^co; cp. cu *anatematisi, scandalisi.*

Verbele în *-izi* care apar mai tîrziu (sfîrşitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XlX-lea) în Banat şi Transilvania se pot explica cele mai multe atît prin neogreacă, cît şi prin germană (cf. D. UESU, Î.M.V. 374, unde se emite şi ipoteza că în aceste verbe avem a face cu sonorizarea lui *s* intervocalic din sufixul *-isi) : gîlgărizi* (1803, ap. UESU, T. 211): yapYapi^co, *gargarisieren; scăndălizi* (1816, în DLE): cyxavSaX^co, *slcandalisieren; aclimatizi* (1842, ap. UESU, T. 140) : *akklimatisieren; haracierizi,favorizi* (ambele fără dată, la D. Ursu, *loc. cit.).*

b. Verbele în *-isi, -osi* au pătruns în limba română cu mult înaintea perioadei fanariote.

întemeindu-se pe argumente semantice, O. Densusianu (HLR I 358—359) consideră că verbele *agonisi* şi *mirosi,* aparţinînd perioadei de influenţă greacă bizantină asupra românei, au intrat direct din greacă, şi nu prin intermediu slav. H. Mihăescu *(lucr. cit.,* p. 15, 113, 127) -citează numai verbele *agonisi* şi *urgisi* ca intrate in română direct din greaca bizantină.

L. Galdi (M. 116) spune: „â Pexception des verbes en *-asi* et *-xi* toutes Ies autres cate^ories ont deja exista bien auparavant [înaintea perioadei fanariote — n.n.J dans la langue rouznaine".

în ceea ce ne priveşte, credem că rezerva trebuie făcută şi pentru *-evsi,* ca şi pentru verbele analizabile în *-psi.*

Atestări pentru verbe în *-isi* şi (neanalizabile) *-psi* avem din secolul al XVI-lea : *agonisi,* COD. VOE., în DA, *mărturisi,* COD. VOE., în DLE, *pedepsi,* Coresi, în DLE. Vezi, în secolul următor, atestări şi pentru *-osi : hirotonisi,* Varlaam, în DA, *mirosi, Psaltirea* 1651, în DLE, *canonişi,* Dosoftei, în DA, *pricopsi,* Dosoftei, la TDEG, *mateologhisi,* Cantemir, în DLE etc.

Au pătruns însă în număr mic şi, mai ales, se pare că în această perioadă sufixele în discuție nu erau productive (exemplele pe care le avem sînt toate cu corespondente străine).

Verbele în *-isi* ... pătrund masiv în limba română la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XlX-lea (cf. GÂLDI, M. 71 : „on peut dire que Ies annees 70 servent d'introduction ăl'âge d'or desmots phanariotes qui dure a peu pres quarante ans (1780 — 1821)"), cînd apar şi împrumuturi latino-romanice adaptate (cf. D. UESU, Î.M.V. 373) şi formații româneşti, deci dovezi sigure pentru productivitatea" sufixului : *analoghisi, Uficariul* — 1804, în DA, *iconomisi, ih.* — 1804, în DA ms., *moralisi,* Budai-Deleanu, în DLE (formație românească) etc.

1. Ion Heliade Rădulescu *(Gramatică românească.* Ediție şi studiu de 'Valeria Guțu Romalo, Bucureşti, 1980, p. XXIX) observă că în limba contemporană Iui, împrumuturile latine sînt adaptate în mod diferit după regiuni: „Noi cînd luăm cîte un verb din latineşte sau de altundeva să-1 conjugăm, fieştecare loc şi țară are cîte o stravaganță după vecinii.şi conlăcuitorii săi. Rumânii din Țara Rumânească avînd pînă acum a face cu grecii, ne-am învățat să sisiim şi să pipirim; rumânii din Transilvania, Bănat şi feucovina, auzind iară totdauna limbi mai tari şi mai aspre, s-au învățat să ururuiască şi să ăluiască; adică,- cînd luăm verburiie „formare, recomandare, repetire, pretendere, descriere'-, cei din Țara Rumenească zicem „formalisesc, recomandarisesc, repetirisesc", cei din Transilvania, Banat şi Bucovina zicem „formăluiesc, recomăndăluiesc, repetiruiesc, pretendăluiesc, describăluiesc'* (spațierile sînt ale ediției, ortografia şi punctuația sînt modificate conform regulilor în vigoare). Heliade combate aceste maniere de adaptare şi recomandă păstrarea formei originare a cuv-întului, fără ataşarea sufixelor (la rîndul lor împrumutate): /or/na, *recomanda* etc.

2. Manuela Saramandu (in LR XXIX, 1980, nr. 5, p. 549, şi T. 132) afirmă că în perioada 1780-^1850 sufixul neologic caracteristic şi productiv în terminologia juridico-administrativă este *-isi.*

3. *Praciisi* (in DLR : <*practică* -f *-isi)* pare a fi derivat cit sufixul *-i* de îa *praxis* (cu Ic *s> kt* după *practic (os*), sinonim cu *praciisit* — cf. GÂLDI, M. 235).

După perioada fanariotă verbele în *-isi..* .încep să dispară, altfel încît în limba actuală se mențin numai foarte puține, ca : *aerisi, buchisi? categorisi*[1], *economisi, gargarisi* (vezi şi întrebuințarea argotică : *gargarisî* „a îndruga verzi şi-uscate", UDEESCU, GL. — cf. expr. fig. *a face o-gargară), ghilosi, hirotonisi, istorisi, mărturisi, silabisi, urgisi, zaharisi,, zeflemisi* şi *costiâi,* în derivatul *costisitor* (aceste formații nu aii aceeaşi circulație în toate stilurile limbii, vezi § 7). Notăm că numărul formațiilor analizabile din fondul activ este dublat aproape de formații neanalizabile la fel de folosite : *cataăixi, chivernisi, dichisi, fandosi, irosi, lipsi, molipsi, pedepsi, plictisi, sclifosi, sclivisi, sinchisi.*

Vezi H. Mihăescu, *lucr. cit.,* p. 181 ; G. Ivăneseu, *Istoria limbii române,* Iaşi, 1980? p. 603.

5. Temele formațiilor româneşti în *-isi* sînt în număr mare greceşti *(cangrenisi, noimisi, paralaghisi* etc), la care se adaugă cele turceşti,, pătrunse, probabil, prin filieră greacă *(buiurdisi, farfarisi, zeflemisi* etc), iar restul sînt slave *(buchisi, poftişi* etc), latino-romanice *(moralisi, nomadisi* etc.) şi foarte puține săseşti *(flenderisi).*

Mărturisi are bază moştenită (de origine greacă în latină), însă verbul este împrumutat, (v. §4, *a).*

6. Din seria sufixelor *-isi...,* productive în limba română au fost numai *-isi* şi *-osi (-efsi* şi *-ipsi* nu apar în nici o formație românească).

Pentru perioada actuală menționăm formațiile : *farfarisi, pornişi? hordorosi* (UDEESCU, GL.). Presupunem apariția mai mult sau mai puțin recentă a acestor formații bazîndu-ne pe faptul că nu sînt atestate în surse lexicale mai vechi şi, mai ales, pe faptul că glosarul menționat înregistrează adesea formații din limbajul periferiei oraşelor (bineînțeles din Muntenia).

în acelaşi timp, manifestăm toată rezerva față de această presupunere, deoarece sînt atestate într-un glosar regional, care,.tocmai datorită caracterului său, nu constituie o datare pentru faptele înregistrate.

7. în decursul istoriei lor (pînă în prima jumătate a secolului al XlX-lea), derivateleîn-*isi* ... au aparținut la diferite stiluri ale limbii literare : ecleziastic : *canonişi, liiurghisi, hirotonisi* etc.; politico-administrativ : *buiurdisi, evghenisi, iconomisi, pliroforisi* etc.; juridic : *analoghisi, clironomisi* etc.; al artelor *: paralaghisi* etc.; al conversației : *cabulipsi, filotimisi, categorisi*[2] „a calomnia", *mateologhisi* etc.

Indiferent de stilul căruia i-au aparținut, formațiile în *-isi...* (cu excepția termenilor ecleziastici vechi) au avut răspîndire aproape exclusiv în Muntenia şi Moldova.

Foarte puținele verbe citate de L. GÂLDI din limba scrisă în Transilvania secolului al XVIII-lea sînt mai ales neanalizabile: *diafendepsi (Acte ...din Braşov), metahirisi, organisi* (Budai-Deleanu) (ap. GÂLDI, M. 79, 86).

Vezi şi L. Gâidi, *Le dictionnaire roumain de Samuel Klein,* în *Mclanges Mărio Roques* IV, 1952, 122, unde se aduce un nou argument pentru a se proba absența cuvintelor neogreceşti dincolo de linia Carpaților: în dicționarul prezentat nu apare nici unul din cuvintele pă-> trUnse în epoca fanariotă. \

în limba de astăzi, dintre puținele derivate rămase în circulație, numai cîteva sînt generale în limbă şi au caracter literar : *aerisi, categorisi*[1] ,,a aşeza după categorii", *economisi, istorisi, mărturisi, silabisi, zaharisi* (şi, neanalizabile : *molipsi, pedepsi, plictisi).* Alte cîteva au caracter familiar şi sînt întrebuințate mai ales în Muntenia şi Moldova : *buchisi, gargarisi, ghilosi, paraponisi, urgisi, zeflemisi;* vezi şi formațiile de la UDEESCU, GL. menționate în § 6 (şi, neanalizabile : *caiadixi, chivernisi, dichisi, fandosi, sclifosi, sclivisi, sinchisi).* Şi acum însă majoritatea formațiilor în *-isi...* nu au caracter popular.

Carcalisi e înregistrat la TUDOSE, D. 193, după CV II, 1950, nr. 4, p. 41, ca regional, în Oltenia.

8. Sufixe compuse si dezvoltate : *-arisi, -aiisi, -erisi, -etisi, -irisi, -ladisi, -nisi, -onosi, -risi;* (virtuale) *-alisi, -einisi, -arhisi, - (ar)isarisi, -gisi, -imisi, -pisi, -uleasi.*

1) -aîisi. 1 formație cu dublă analiză: *formalisi* „a forma" (D. Golescu, la Aurel Mcoleseu, *Observații asupra neologismelor din „însemnarea călătoriei mele" a lui Binicu Golescu,* înCILLII, 1958, p. 16), cf. *formă, forma,* (regresiv) *formălui.*

Din punct de vedere formal, verbul comportă şi analiza prin *formal* (cf. A. Nicolescu, *loc. cit.).* Sensul verbului însă („a forma'[4]) respinge această analiză.

-anisi. 1 formație cu clublă analiză : *predanisi* ,,a oferi" (GÂLDI, M. 124), cf. *preda, predanie.*

-arhisî. 1 formație cu dublă analiză în Dl : *canonarhisi* „a cînta ca un canonarh" (=primul psalt, care cîntă mai ales canoanele).

-(ar)isarisi. 1 formație cu triplă analiză în DI : *traiarisarisi,* cf. *trata* -j- *-arisarisi, tratare* -f- *-isarisi, tratarisi* + *-arisi.*

-arisi. Foarte numeroase formații cu dublă analiză (baza derivată este infinitivul lung — adesea nefolosit dar, în principiu, posibil—, iar baza nederivată, tema verbului respectiv şi, uneori, substantivul format prin regresiune de la verb ori un substantiv sau adjectiv primar); în DI : *anularisi, combinarisi, confiscarisi, cuminicarisi, curarisi* etc.; în alte surse : a^carm („Curierul românesc", 1834, 299); *convoiarisi* („Curierul românesc", 1834, 60), cf. *convoi, convoia; exportarisi* (D. Golescu, la A,

ISTicolescu, *loc. cit.); fabricarisi* (D. Golescu, la A. Mcolescu, ioc, cit); *plimbarisi* (UDEESCU, GL.); *respectarisi (Documente privitoare* ...,1811, în DLE) etc.

7 formații cu analiză unica ,4 în DI, 3 în alte surse : *picarisi* (DLE) „a se supăra", *sigurarisi* (GÂLDI, M. 250), *sumarisi* (N. Filimon, *Ciocoii...,* 1863, 216).

Majoritatea formațiilor sînt analizabile în raport cu un substantiv: *ăocladarisi* „a refera", cf. *doclad; pericolarisi,* cf. *pericol;* una, în raport cu un adjectiv: *sigurarisi.*

1 formație semianalizabilă: *expozarisi,* cf. *expozant, expoziție.*

-atisi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *teslimatisi* „a preda", cf. *teslim, teslimat* „predare".

1 formație analizabilă în raport cu un substantiv sau un verb: *miaîematisi* (DI), cf. *anatemă, anatema.*

Apariția în româneşte a formei de plural *epigramata* (Gonst. Cantacuzino, la GÂLDI, M. 42) ne face să presupunem că nu e exclus să fi existat şi o formă cu aceeaşi terminație *anaiemata* (fără atestare cunoscută de noi). Existența acestei forme ar exclude elementul *-atisi* din seria compuselor lui *-isi.*

Dat fiind însă că, din principiu, analizele întreprinse de noi operează exclusiv cu forme atestate, ne menținem la analiza lui *anatematisi* prin raportare la *anaiem-,*

-erisi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *pretenderisi,* cf. *pretinde, -ere.*

2 formații analizabile în raport cu uii verb, în DI: *corisponderisi* ‚%> corresponda", *cultiverisi.*

-etisi. 1 formație analizabilă în raport cu un substantiv: *geremetisi* „a amenda" (DI), cf. *geremea* „amendă".

-gisi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *zavergisi,* cf. *zaveră, zavergiu.*

-imisi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *feliurimisi,* cf. *fel(i)uri* pl., *fel(i)urime.*

-irisi. 4 formații în DI. 3 analizabile în raport cu un substantiv: *buchirisi, ăocladirisi, pichirisi,* cf. *pică; 1,* în raport cu un verb : *pretindirisi.*

aiarladisi

DAms.), c. \AIV\AJI „vdiiiuaatîaj uiiciaia a greutăților şi măsurilor"; *ciracladisi* „a scoate cirac pe cineva" (DI); *haraciladisi* „a adjudeca" (DI), cf. *hareci* (interj, sau subst.).

-nisi. 1 formație raportabilă la un element de compunere : *bogonisi* „a spune rugăciuni încet şi nedesluşit" (DI), cf. *bogo-* „Dumnezeu", (cf. *bogoboreț, bogonoseț* etc, vezi FC I 244).

Cp. cu K. Schuffert (V. 62), care îi explică prin Eon. Vezi şi DA, s.v., care explică cuvîntul, după părerea noastră mai complicat şi mai greu de susținut din punct de vedere formal, ca formație spontană din *bolborosi* şi sl. *bog-,*

-onosi. 1 formație analizabilă în raport cu un substantiv: *schimonosi* (DI), cf. *schimă.*

în ipoteza că înseamnă „a înghionti" (cf. DA ms., s.v.), *ghioldorosi*[2] e analizabil prin *ghiold* „ghiont", cu detaşarea unui derivativ *-orosi.* Contextul în care apare *(îl ghioldorosia* [pe Roşul (= cal)]. MAT. FOLK. 151) nu e însă concludent pentru această glosare, de aceea nu îl înregistrăm.

Dacă sensul cuvîntului e cel menționat, etimologia pe care o dă P. Papahagi (fără a se pronunța asupra sensului — *Contribuții lexicale,* p. 139, s.v.: tc. *guldurmek* „a înveseli") nu este acceptabilă din punct de vedere semantic.

m

-pisi. 1 formație cu dublă analiză : *scripisi* „a parafa un dosar" (DI), cf. *scrie, scripte.*

-risi. 1 formație analizabilă în raport cu un substantiv: *codorisi* înregistrată la GUȚU EOMALO, C. G. 230.

Poate fi, eventual, analizată şi prin *cadora* (înregistrat de V. Guțu Romalo, *loc. cit.),* cu detaşarea lui *-isi.* întrucît însă *cadora* pare mai nou decît *cadorisi* şi chiar format de la acesta (cf. Guțu Romalo, *loc. cit.),* această a doua analiză nu poate fi avută în vedere decît după apariția lui *cadora.*

-uleasi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *recomenduleasi,* cf. *recomenda,* (regresiv) *recomenăului.*

întrucît apar exclusiv în formații cu dublă (sau triplă) analiză, derivativele *-alisi, -anisi, -arhisi, -(ar)isarisi, -gisi, -imisi, -pisi şi -uleasi* au caracter virtual.

în formațiile cu *-arisi* raportabile (şi) la baze verbale, vocala inițiala a derivativului este condiționată de conjugarea verbului de bază : *-arisi* se ataşează la verbele de conjugarea I (pentru *compromitarisi* şi *pretendarisi* trebuie avute în vedere formele mai vechi *compromită,* Gr. Alexandrescu, în DA, şi *pretenăa,* Kogălniceanu, în DLE, s.v. *pretinde).*

La formațiile în *-erisi* şi *-irisi* raportabile la verbe, condiționarea vocalei inițiale a derivativului prin temă apare în : *pretinăerisi,* cf. *pretinde,* şi, eventual, *coresponderisi,* cf. *corespunde* „a fi în corespondență .. ." (v. DA, s.v.), dar şi *coresponda.* în celelalte cazuri, verbul de bază e de conj. I sau a IV-a, iar vocala derivativului, *e (cultiverisi,* cf. *cultiva, cultivi,* în DA, s.v.), respectiv, verbul de conj. a III-a, iar vocala, *i (pretindirisi).*

2) Sufixele constituite cu *-isi* sau *-osi* (cu excepția lui *-arisi)* nu prezintă nici un sens în plus față de bazele lor.

-arisi, în măsura în care a mai fost folosit după perioada fanariotă (deci în perioada de puternică influență franceză şi romanică, în general) a avut valoare net expresivă, de nuanță ironică, atît în formațiile mai vechi păstrate în limbă, cît şi, mai ales, în formațiile create de scriitori cu unicul scop de a reda valoarea amintită. Aceste formații, probabil, nu au avut circulație nici măcar în perioada respectivă.

De ex. -.-—*Madamă, fi-voi destul de felice ca să nu-mi* refnzariseşti *brațul? — Ce se potriveşte !... sînt foarte* flaîarisită. V. Alecsandri, *Opere complete,* 1875, p. 1005 ; *Ah ! Qahițo !... suflet ceresc şi-naripat ! ... nu mă* eerazarisi *cu astfel de vorbe.* Id., *ib.,* 1009. *(Tratarisarisi* — id., *ib.,* 1238 — este un caz de folosire exagerată a procedeului.) V. *şi plimbarisi,* la care Udrescu (GL. s.v.) face mențiunea : familiar şi ironic, şi *cadorisi,* cunoscut de mine din limbajul familiar cu aceeaşi valcarş.

3) *-arisi,-erisi şi-irisi* sînt împrumutate din greacă (-ctptace, *-ipiaa* -ipicrot < it. *-are, -ere, -ire,* fr. *-er, -ir* -f- -££<o), prin derivate ca : *siimarisi* cjTifjiapco < it. *stimare; coresponderisi:* xopeoTuovSspco < it. *corrispondere; servirisi :* crsppipco <it. *servire,* fr. *servir; picarisi* : mxapco < it. *picca, piccarsi,* fr. *se piquer.*

1. Vezi GÂLDI, M. 120-122; D. URSU, Î.M.V. 373; Marin Z. Mocanu, *Cuvinte italiene pătrunse în limba română prin intermediul unor limbi neromanice,* SCL XXXI, 1980, nr. 3, p. 251.

2. *Pichirisi* e rezultatul asimilării operate asupra lui *picarisi* în limba română; cf. GÂLDI, M. 227, dar v. şi A. Graur, în BL/IV, 1936, p. 108. *Pretindirisi,* dublet ai lui *pretinăerisi,* se poate explica prin variația *eji* în poziție neaccentuată, specifică cuvintelor greceşti (v. §4. *a).*

•în română,-ami,6mi *şi-irisi* sînt analizabile în sufixul infinitivului, *-are, -ere, -ire,* şi *-isi.* De aceea au statut ele sufixe, c o mp u s e .

-risi e izolat din *cadorisi,* apărut, probabil, prin analogie cu verbele în *-arisi...* E o formă d e z v o l t a t ă a lui *-isi.*

întrucît au origine comună şi aceeaşi structură, putem considera că sufixele *-arisi, -erisi, -irisi* formează o serie. în această eventualitate, *-risi* ăr putea fi ataşat seriei, în calitate de termen consonantic al ei *(-o-* e vocala tematică). Cp. cu seriile *-li, -ăli... ; -ni, -ăni...*

-atisi este izolat dintr-un împrumut grecesc format, în limba d£ origine, de la o temă în -oct- *(anatemaiisi :* avaOeuaT^oj), care în româneşte a fost împrumutată în forma de nominativ *(anatemă), -at-* neavînd funcţie sufixală (n-are nici o legătură cu mifixul românesc participial *-at),* considerăm că *-atisi este* o formă d e z v o l t a t ă a lui *-isi.*

-etisi, rezultat, probabil, dintr-o transformare fonetică a lui *-atisi* produsă pe teren românesc *(*gerematisi> geremetisi),* e în aceeaşi situaţie ca *-atisi* în raport cu *-isi.*

-ladisi se detaşează din cîteva verbe de origine turcească cu aoristul în *-di-* (neatestate, dar probabil existente şi în limba greacă, care pare să fi constituit filiera lor pentru limba română) : *aiarladisi : ayarladi, ciracladisi : girahladi, haraciladisi : haragladi* (GÂLDI, M. 119, înregistrează o formă neatestată *#apa<jAa$i£co). Se pare că nu a fost niciodată productiv pe teren românesc.

L. Qâîdi (M. 119) afirmă că *-adisi* „a servi meme â creer des derives nouveaux qui sont inattestes en grec" (bazîndu-se pe exemplele *ciracladisi, iagmaladisi, furlândisi).* Dar ultimele două verbe sînt neanalizabile în română. (L. Găldi, după Bogrea — DR IV₂, 1924—1926, p. 815—, îl consideră pe *furlandisi* derivat de la it. ven. *forlana, furlana* „dans al ţăranilor din Friul". Această etimologie e însă îndoielnică atît din punct de vedere semantic, cît şi pentru că baza — de origine italiană — nu există în româneşte, deci, chiar dacă ar fi acceptată, ar presupune o filieră grecească.) Cu privire la *ciracladisi,* L. Şăineanu *fInfluenţa orientală asupra limbei şi culturei române,* Bucureşti, 1900, p. 134) afirmă că presupune un *giraclamak* (vezi mai sus aoristul *girakladi) ;* deci in eventualitatea că *ciracladisi* ar fi apărut pe teren românesc (fără filieră grecească) elementul românesc ar fi *-isi,* şi nu *-adisi,* deoarece *-aci-* aparţine formei turceşti.

-ladisi este constituit din *-isi* şi elementul *-Iad-,* nesufixal în limba română (în turcă *-la-* este sufix demonstrativ, iar *-d-,* morfemui imperfectului). De aceea îl considerăm sufix d e z v o l t a t .

-nisi e constituit din elementul nesufixal *-n-* (v. *bogonoseţ)* şi *-isi.* Deci e sufix d e z v o l t a t .

Bogonisi pare a fi o formaţie românească.

-onosi (schimonosi) este o formă d e z v o l t a t ă a lui *-osi,* eonstituită cu elementul-cm-, a cărui provenienţă nu ştim s-o explicăm.

în privinţa istoriei lor, sufixele compuse şi dezvoltate cu *-isi...* nu se deosebesc de bazele lor. Doar seria *-arisi...* pune o problemă oarecum specială prin aceea că sufixele ei au apărut în jurul anului 1800, constituind „un uz specific epocii" în adaptarea neologismelor (indiferent dacă erau sau nu pătrunse prin filieră greacă; cf. D. U E S U, Î.M.V. 373 ; v. si H E I S T B A, B. 59-60; BEÂNCUŞ, M. V. 86-87). O dată cu trecerea perioadei fanariote, sufixele *-arisi...* îşi pierd rolul în adaptarea împrumuturilor (verbele care au continuat totuşi să apară erau creaţii artificiale, formate cu scopuri strict stilistice; vezi mai sus, 2).

Notabilă e şi apariţia derivatelor *formalisi şi recomenduleasi,* provenite probabil din schimbarea de sufix operată asupra derivatelor de origine romanică intrate prin filieră magiiiară, *formălui* şi *recomendului.*

Faptele, fără implicaţii asupra sistemului sufixai (sufixele *-alisi* şi *-uleasi* nu sînt productive), 'marchează piincte de interferenţă între influenţele latino-romanică, neogreacă şi maghiară, exercitate asupra limbii române în secolul al XVIII-lea

Vezi GÂLDI, M. 84-85.

4) Privitor la originea temelor, tot seria *-arisi...* comportă o menţiune specială : cu foarte puţine excepţii (o temă moştenită, una rusească şi una turcească *: plimba, doclad, teslim),* temele sînt neologisme de origine latino-romanică.

5) Dintre sufixele dezvoltate şi compuse cu *-isi, -osi* au fost foarte slab productive *-alisi, -nisi, -etisi, -onosi, şi* puternic productiv *-arisi.* în limba actuală toate sînt complet neproductive (v. totuşi *-risi).*.

-işa vezi -ŞI
-işi vezi -ŞI
-ita vezi -TA
-iţa vezi -ŢI
-iţi vezi -ŢI
-ivsi vezi -ISI

-IZA (-ISA₃), -ISA₂

PASCU, S. 423; Iorgu Iordan, în BPh I, 1934, p. 176—178; II, 1935, p. 224-225: III, 1936, p. 184-189; id., S.R.R. 48, 51-55; id., V.R.N. 28-31, 33-37, 49—55; id., LRA 240-242, 244-245; id., LRG 480-481; id., în SCL XV, 1964, nr. 4, p. 420-421 ; LOMBARD, V. 501-509; VASILIU, S.V.N.

1. *-isa* are statut dublu, de :

— v a r i a n t ă grafică (uneori şi, probabil, de pronunţare), învechită, a sufixului *-iza;*

Pentru delimitarea ei de varianta *-isa₁* a sufixului *-isi,* vezi sufixul -ISI, § 1.

— s u f i x (independent), apărînd în derivatele *finisa şi vernisa* şi într-o serie de formaţii ca *regisa, aplatisa,* care nu pot fi distinse de variantele în *-isa₃* decît prin istoria lor (v. § 4. *a).*

2. -iza (-isa₃). 267 de formaţii (cu o variantă) în DI, la care se adaugă aproximativ 250 din alte surse (studiile citate ale lui Iorgu Iordan, DLE, DCE, presa, mai ales cea literară, etc).

-isa₂. 2 formaţii în DI : *finisa, vernisa.* Pentru formaţiile de tipul *aplatisa,* care în limba actuală sînt considerate, conform normelor, variante ieşite din uz ale dubletelor în *-iza,* v. § 4. *a.*

a. Derivatele în *-iza* sînt analizabile în raport cu:

— un a d j e c t i v (aproximativ 250 de formaţii) : *efemeriza* (BPh II, 1935, 224), *laiciza, localiza, meschiniza, urbaniza etc;*

— un s u b s t a n t i v (aproximativ 200 de formaţii) : *aeriza* (XEGULICI), *aristocratic* (BPh IX, 1942, 49), *baladiza* (BPh II, 1935, 224), *catalogiza, clorofor miza, metaliza* etc.;

— un n u m e sau un v e r b : *amalgamiza* (BPh IX, 1942, 29), cf. *amalgam, -a ; egaliza,* cf. *egal, -a ; filozofiza* (BPh VI, 1939, 54), cf. *filozof, -a; memoriza,* cf. *memorie, memora; torturiza* (BPh II, 1935, 225), cf. *tortură, -a* etc.;

— un v e r b : *cultiviza* (BPh IX, 1942, 30);

— un a d v e r b : *tiptiliza* (BPh IX, 1942, 34).

Sufixul *-iza* manifestă, după cum se vede, preferinţă accentuată pentru temele nominale şi, între acestea, pentru cele adjectivale. Observăm chiar că unele derivate de la substantive sînt similare celor formate de la adjective prin aceea că exprimă acţiuni raportabile într-un fel sau altul la însuşiri: *animaliza* „a face să aibă însuşirile unui animal", *demagogiza* „a proceda ca un demagog", *mahalagiza* „a da caracter de mahala", *maşiniza* „a reduce la o funcţiune mecanică, de maşină" etc.

Cf. IORDAN, LRA 240-241.

Formaţiile cu teme exclusiv nenominale sînt neînsemnate atît prin număr (2), cît şi prin caracterul lor ocazional.

Temdle verbale la formaţiile cu dublă raportare sînt de asemenea nerelevante, deoarece verbele respective, cu o singură excepţie *(memora)*, sînt derivate imediate denominale (ne referim la statutul lor'în interiorul limbii române).

1. Uneori (de ex. *licheliza, tarlaliza)* verbul este format de la tema genitiv-dativului
2. Apariţia temei *Pumnul* în *pumnuliza* (RPli IX, 1942, 53) nu trebuie interpretată ca un caz special de temă cu forma articulată, ci ca o temă oarecare, deoarece numele propriu respectiv a circulat cu ambele forme, cu şi fără articolul *-l (Pumnul* şi *Pumnu),* fără diferenţă de valoare morfologică.

Derivatele în *-isa₂* sînt analizabile în raport cu:

— un substantiv: *vernisa* „a acoperi un tablou ...", cf. *vernis* [verni] (v. DODII);

în cazul pronunţării (incorecte) [vernis] (conformă cu grafia), verbul e analizabil ca derivat imediat, aşa cum e în limba de origine (v. § 4. *a).*

— un substantiv sau un verb: *finisa,* cf. *fine, fini* (v. şi *finit, final).*

Derivatele cu dublete în *-iza,* majoritatea parasintetice, sînt analizabile, de asemenea, în raport cu:

— un substantiv: *abrutisa, regisa;*

— un adjectiv: *aplatisa.*

Deci derivatele în *-isa₂* nu se deosebesc prin clasa morfologică a bazelor lor de derivatele în *-iza.*

b. Cu excepţia alternanţei fe/fe' (foarte slab reprezentată : *antic/antichiza),* alternanţele care apar la formaţiile în *-iza* sînt curente în sistemul derivaţional şi morfologic românesc.

Alternanţa aberantă *k/k'* (vezi mai sus exemplul, care este derivat românesc) se explică, probabil, prin influenţa lui *antichitate* (< fr. *antiquile).*

c. Formaţii semianalizabile: *arhaiza, ostraciza, preciza, tetaniza* etc.; în alte surse : *aliruiza* (BPh II, 1935, 224), *axiomatiza* (BPh IX, 1942, 49), *cooperaiiza* (BPh II, 1935, 224), *erotiza* (BPh IX, 1942, 51), *feminiza* (BPh IX, 1942, 51), *frenetiza* (BPh IX, 1942, 51), *gramatiza* (Heliade, *Opere* II, 1943, p. 331), *psihiza* (BPh II, 1935, 225), *romantiza* (BPh III, 1936, 186), *reumatiza* (BPh III, 1936, 186), *ştiintifiza* (BPh II, 1935, 225) etc.

în cazuri ca *academiza, alcooliza, alegoriza, birocratiza* analiza e făcută prin raportare Ia *academie, alcool, alegorie, birocrat* sau *birocraţie,* şi nu la *academic, alcoolic, alegoric, birocratic, în* intensa ca descrierea să fie mai simplă şi mai obiectivă (prin raportare la *academic, alcoolic, alegoric* formaţiile ar fi semianalizabile).

Cind însă analiza formală contrazice analiza semantică, am ales calea mai complicată. De ex., pe *autoriza* l-am (semi)anaiizat prin raportare la *autoritate,* deoarece sensul lui („a împuternici pe cineva {. ..] cu o autoritate (publică)") nu permite raportarea la *autor.*

Pe *curtiza* „a curta" l-am analizat prin rom. *curte* („omagiu măgulitor adresat unei femei ..."), deşi etimonul lui este format altfel (fr. *courtiser < courtois),* deoarece analiza este satisfăcătoare din punct de vedere semantic şi, în plus, istoria cuvîntului în limba de origine trimite în ultimă instanţă la aceeaşi ternă : *courtois* <v.fr. *court* -f *-ois.* °

loiaciza este semianalizabil prin raportare la *iotacism* şi analizabil, cu detaşarea unui derivativ *-aciza,* prin raportare ia *iot.*

Existenţa numeroaselor formaţii semianalizabile impune atenţiei o serie de situaţii specifice în ce priveşte analiza lor formală.

Eelativ multe formaţii sînt raportabile la baze derivate: mai ales cu *-ic* (simplu sau dezvoltat: *-atic, -etic, -otic, -ific), -ism, -ist şi* mai puţin cu alte sufixe :

— *arJia-ic,-ism[arhaiza* (cp. cu *arhaiciza), ermet-icjermetiza, fanatic, -ism jfanaliza;*

— *axiom-at-ic/axiomatiza, dogm-at-ic,-ism/dogmatiza, problem-at-i ej problematiza;*

— *fren-et-ic)frenetiza, teor-et-ic/teoretiza;*

— *hipn-ot-ic, -ism/hipnotiza, scler-ot-ic/sclerotiza;*

— *ştiinţ-if-ic/ştiintifiza;*

— *cateh-ează, -ism/catehiza, femin-in/feminiza, pesim-ism,-ist/pesimiza, tubercul-oză,-os/tuberculiza.*

1. Remarcăm că în toate exemplele de baze conţinînd forme dezvoltate ale lui *-ic* segmentul eliminat îa analiză este numai *-ic.* Totuşi, foarte rar, apar şi formaţii de îa baze derivate cu *-ic; v.* mai jos.
2. între verbele în *-iza* şi substantivele şi adjectivele în *-ism* şi *-ist* există o strînsă relaţie, care se manifestă prin apariţia a numeroase serii de formaţii de la aceleaşi teme cu cele trei sufixe (seriile nu sînt toate complete): *dogmatiza — dogmatism, europeniza — europenist, sindicaliza — sindicalist — sindicalism* etc. Vezi IORDAN, S.R.R. 53 : „Se poate spune că, în principiu, de la orice temă [...]' a unui verb *în-iza* este posibilă crearea unui adjectiv în *-ist* şi a unui substantiv în *-ism : latiniza — latinist — latinism* etc".

Formaţiile semianalizabile raportabile la baze nederivate sînt mult mai puţine : *preciza/precis* <fr. *precis,* lat. *praecisus; sifilizaj sifilis <îr. syphilis,* lat. mod. *syphilis* etc.

în contrast cu formaţiile semianalizabile apar numeroase formaţii (analizabile) raportabile la baze derivate fără eliminarea sufixului bazei:

-ac: austri-ac-iza;
-al: fisc-al-iza, muzic-al-iza; spirit-ual-iza, stai-ual-iza;
— (i)an : americ-an-iza, elveţi-an-iza ; canad-ian-iza ;
-a/ent: ignor-ant-iza, independ-ent-iza ;
-ar : legend-ar-iza, regul-ar-iza ;
-at: medi-at-iza;
-bil: val-abil-iza; flex-ibil-iza, sens-ibil-iza ;
-ean : orăş-en-iza, regăţ-en-iza ;
-ic : istor-ic-iza, tip-ic-iza;
-ier : pomp-ier-iza;
-in : bizant-in-iza, alcal-in-iza;
-iot: fanar-iot-iza;
*-iv : calitat-iv-iza, cooperat-iv-iza, relat-iv-iza *
-onal: constituii-onal-iza;
-tor : conserva-tor-iza;
-ura: fript-ur-iza.

Aceste derivate sînt, din punct de vedere formal, formaţii cu dublă analiză, deci, conform procedurii noastre de analiză, derivativele ar trebui înregistrate şi tratate separat, ca sufixe compuse virtuale : *-aciza, -aliza, -(i)aniza, -a/entiza, -ariza, -atiza, -biliza, -eniza, -iciza,-ieriza, -iniza, -iotiza, -iviza, -onaliza, -toriza, -uriza.*

în majoritatea cazurilor însă, singura analiză semantică satisfăcătoare a acestor formaţii e cea prin raportare la bazele derivate. în acelaşi timp, sufixele degajate sînt foarte numeroase şi oricînd pot apărea altele noi (mai ales în formaţii ocazionale), mai mult sau mai puţin efemere. De

aceea considerăm că tratarea lor într-un capitol separat ar reprezenta o complicare a descrierii, avînd drept unic rezultat punerea în evidență a unei serii de sufixe interesante numai în totalitatea lor prin semnificația pe care o au pentru productivitatea sufixului *-iza* şi pentru diversitatea derivatelor lui.

în consecință, ne limităm la enumerarea sufixelor compuse cu *-iza* (v. mai sus), fără a le descrie sub toate aspectele. V. în § 4. *a* împrumuturi cu bazele derivate care au putut servi de model pentru unele din sufixele compuse aici menționate.

Analiza formațiilor româneşti *contemporaneiza, eierogeneiza, simulianeiza* prin raportare la temele româneşti *contemporan* ete. pune in evidență apariția vocalei *e* la joncțiunea temei cu sufixul. Acest fapt ar impune delimitarea a încă unui tip structural al derivatelor în *-iza*: cu tema augmentată sau cu sufixul dezvoltat. Ele trebuie raportate însă şi la formațiile de acelaşi tip din franceză (de ex. *homogeneiser),* la derivatele de la aceeaşi temă în *-itate (contemporaneitate* < fr. *contemporaneite* etc.) şi la forma temelor în limba de origine (lat. *coniemporaneus, heterogeneus, simultaneus,* fr. *simultane),* .forma* care, uneori, este redată întocmai în româneşte *(simultaneu).* -

Analiza derivatelor nominale menționate, precum şi forma *simultaneu* degajează teme în *-e-*. Prin raportare la aceste teme în *-e-*, tipul *contemporaneiza* intră în categoria derivatelor fără modificarea temei. (Notăm că fr. *homogeneiser* este redat în româneşte prin *omogeneiza* şi prin *omogeniza* (forma recomandată în DOOM). Existența dubletului fără *-e-* poate fi interpretată ca un indiciu că şi în cazul derivatelor româneşti *contemporaneiza* etc. vor fi adoptate cu timpul forme fără *-e-*, de la temele adjectivale în circulație: **contemporan-iza* etc.)

3. Trăsătura semantică specifică sufixului *-iza* este caracterul factitiv (sens pe care sufixul îl are şi în limbile de origine). Apreciem ca specifică această trăsătură semantică pe baza următoarelor argumente :

— valorile care conțin în structura lor această trăsătură sînt mult mai frecvente decît celelalte valori;

— este foarte frecventă la formațiile caracteristice (cu baze adjectivale) ale sufixului;

— apare în mod regulat la formațiile ocazionale noi.

Caracterul specific al acestei trăsături semantice nu rezidă însă în aceea că nu apare şi la alte sufixe (v. -FICA, -FIA, § 3 şi cap. *Semantica derivatelor* **.. .,§ 1).**

Au caracter factitiv următoarele valori:

1. „a face (ca obiectul denuirfit prin complement) să aibă însuşirea exprimată de adjectivul de bază sau caracteristică pentru obiectul denumit de substantivul ..., a manifesta însuşirea ... (cu efecte asupra obiectului denumit prin complement), a transforma în obiectul..." : *gramaticaliza, imortaliza, minimaliza-, armoniza, bagateliza', brutaliza, idolatriza, papagaliza, tiraniza; capitaliza, carboniza, izomeriza, valoriza;*

2. „a dota cu obiectul ..." : *canaliza, favoriza, salariza, vitaminiza;*

3. „a face (pe cineva) să treacă prin starea denumită de substantivul..." : *teroriza;*

4. „a face (pe cineva) să adere la doctrina ..., a aplica (asupra unui obiect) procedeul inițiat de ..." : *marşaliza; pasteuriza ;*

5. „a face (pe cineva) să aparțină la grupul . .: *calviniza, eleniza;*

6. „a supune (ceva) la acțiunea..." : *regiza.*

Valorile 3, 4 şi 6 se realizează şi prin verbe intranzitive (nefactitive) ; vezi mai jos, valorile 10, 7 şi, respectiv, 11.

Celelalte valori nu au caracter factitiv :

7. „a imita trăsăturile scriitorului ... sau ale cărții ..., a practica (predica) atitudinea (doctrina)...": *caragializa, plaioniza; meăeleniza; demagogiza; tayloriza;*

8. „a produce obiectul ..." *: fabuliza, portretiza, semnaliza ;*

9. ,,a acționa prin intermediul obiectului ..." : *cauteriza, eteriza, itmiriza* ,,a se plimba cu luntrea", *memoriza;* ' "'

10. „a trece prin starea .." : *agoniza;*

11. „a executa acțiunea ..." : *gargariza,* (semianalizabil) *polemiza;*

12. „a practica profesia ...... a duce existența caracteristică persoanei ..." : *profetiza; nomadiza.*

Menționăm că valorile 4 şi 7 sînt redate exclusiv prin derivate în *-iza,* iar valoarea 5, numai prin derivate în *-iza,-ifica* şi derivate imediate (vezi sufixele -FICA... şi *Derivatele imediate,* §3).

1. Analiza semantică a avut în vedere, în aceeaşi măsură, formațiile împrumutate şi pe cele româneşti (vezi *Introducere,* §2. *a),* lăsînd la o parte, bineînțeies, formațiile care, deşi smt analizabile formal, nu sînt analizabile semantic. De exemplu, *civiliza* nu poate fi analizat «din punct de vedere semantic (ca în franceză) in *civil* şi *-iza,* deoarece *civil* nu are in româneşte sensul de „cultivat" (pe care îl are în franceză). El poate fi analizat, prin regresiune semantică, *în,* raport cu *civilizație,* care exprimă „starea a ceea ce este civilizat". Această -analiză însă îl exclude pe *civiliza* din clasa derivatelor in *-iza,* drept care nu e înregistrat de noi.

2. Sanda Keinheimer *(Les suffixes* -iser *et* -/i/fIer *en frangais,* în *Aclas del XI Congreso Inîernacional de Lingiiistica ij Filologia Romanicas,* Madrid, 1969, p. 1366—1368) analizează trăsătura „factitiv" a sufixelor *-iser, -(i)fier,* după rolul temei în modificarea implicată de verb •In următoarele trăsături subordonate:

— identitatea dintre rezultatul final al acțiunii şi starea exprimată de tema (corespunde in analiza noastră sensului „a face să aibă însuşirea ... ,a transforma în ..." ;

— starea exprimată de temă e un element de comparație după care se produce modificarea (cf. „a imita trăsăturile .. .", „a duce existența caracteristică ...");

— starea exprimată de tema e un element formativ al modificării (cf. „a acționa prin intermediul ...").

Notam însă că, în concepția noestră, are caracter factitiv numai valoarea corespunzătoare primei trăsături citate.

4. *a.* Este un sufix neologic, de origine greacă (-i£eiv), pătruns în Tomână prin filieră romanică, mai ales franceză *(-iser)* şi mai rar italiană *(-izzare)* sau latină *(-izare).*

în latină, sufixul e împrumutat tot din greaca. El apare aici în foarte multe împrumuturi din limba de origine şi, de asemenea, în formații noi de la baze împrumutate din greacă, dar şi de la baze latineşti; v. MIGNOT, V.D.L. 332-338.

împrumuturile în *-isa*, care apar pe la mijlocul secolului al XlX-lea în Moldova şi mai ales în Muntenia, reprezintă redarea întocmai a grafiei etimoanelor franțuzeşti: *caracterisa* (1837), *cauterisa* (1848), *cicatrisa* (1848), *electrisa* (1848) etc. (ap. UESU, T. 163, 165, 168, 196), *poetisa* (Heliade, în DLE). B posibil ca, în perioada în care circulau aceste grafii, sub influența lor, să fi apărut şi pronunțări conforme cu ele. (Vezi UESU, 'T. 121.)

Sufixul s-a detaşat din împrumuturi analizabile în limba română, a căror origine de cele mai multe ori nu poate fi precizată deoarece, de obicei, există corespondente în mai multe limbi, acceptabile în aceeaşi măsură din punct de vedere atît formal, cît şi semantic : *ierarhiza,* cf. *ierarhie:* fr. *hierarchiser; anatemiza,* cf. *anatemă :* lat. *anathemizare,* it. • *®natemizzare; canoniza,* cf. *canon :* lat. *canonizare,îv. canoniser,* it. *canonizzare; profetiza,* cf. *profet:* lat. *prophetizare,* fr. *prophetiser,* it. *profetizzare; simpatiza,* cf. *simpatie:* fr. *si/mpathiser,* it. *simpatizzare* etc.

Unele derivate, mai ales termeni tehnici (indiferent de domeniul lor), au corespondente în limbi neromanice : germana, engleza sau rusa. Sînt foarte rare însă cuvintele care au corespondente numai în aceste limbi. De aceea sînt foarte puține verbele despre oare se poate afirma ou oiscare

precizie că au pătruns în română din germană, engleză sau rusa : *aclimatiza,* cf. *climat:*"germ. *aJcJclimatisieren; critiza* (BABCIANU), cf. *eriţicfă) :* germ. *Jcritisieren; finaliza, cî. final*: engl. *finalize; praetiza,* cf. *practică.:* germ. *prahtisieren; ecraniza,* cf. ecran: rus. *9Kpauu3upoeamb* (cf. Th. Hristea, în LE XXI, 1972, nr. 3, p. 189); *marşaliza,* cf. *Marshall:* rus. *Măpiuajiu3upoeamb.* Cele mai multe au corespondente romanice şi neromanice": *atomiza,* cf. *atom:* fr. *atomiser,* germ. *atomisieren,* engl. alomfee; *magnetiza,* cf. *magnet*: fr. *magnitiser,* it. *magneiizzare,* germ. *magneUşierm*, engl. *magnetize; satiriza,* cf. *satiră :* fr. *satiriser,* engl. *satirizez simboliza,* cf. *simbol:* fr. *symboliser,* it. *simbolizzare,* germ. *symbolisieren,* engl. *symbolize.*

1. Th. Hristea *(împrumuturi şi creaţii lexicale neologice în limba română contemporană,* LR XXI, 1972, nr. 3,p. 189) afirmă că *absolutiza, fetişiza, politiza, proletariza, tipiza, chimiza* etc. „sînt măcar în parte un produs al influenţei ruse".

2. Uneori derivatele străine care corespund formaţiilor româneşti nu sînt verbe, cî substantive sau adjective verbale : *izpmeriza :* fr. *isomerisation ; pasteliza :* fr. *pastellise ; chimiza :* rus. *xUMU3auusi.* E posibil ca aceste formaţii să fi determinat apariţia verbelor menţionate prin intermediul reflexelor lor româneşti directe: *izdmerizare, pastelizai, chimizare* chimizaţie.* Oricum, în aceste cazuri avem a face cu derivate regresive.

Au putut avea o oarecare influenţă în apariţia unor verbe în *-iza* şi formaţiile străine în *-ism* şi *-ist.* De ex.: *antropomorfiza: ir. antropomorphisme, -iste; centraliza:* fr. *centralisme? -iste* (vezi relaţia dintre sufixul *-iza* şi sufixele *-ism* şi *-ist,* § 2, p. 75 nota 2).

Nu trebuie însă făcută vreo legătură între apariţia lui *eseniializa* şi fr. *esseniialisme, .iste,* deoarece nu sînt comparabile din punct de vedere semantic: cuvîntul românesc aparţine terminologiei filozofice, iar cel străin denumeşte o doctrină medicală.

Derivatele împrumutate care constituie modele pentru derivatele româneşti în *-iza* sînt de două feluri după structura şi după modul lor de formare :

— analizabile, formate cu păstrarea sufixului bazei: *impermeabiliza* <fr. *impermeabiliser; spiritualiza*<fr. *spiritualiser ; americaniza*<fr. *amâ~ ricaniser; alcaliniza<tr. alcaliniser* etc; cp. cu derivatele româneşti de tipul *orăşeniza, pompieriza, fanariotiza, calitativiza;*

— semianalizabile, formate prin eliminarea tranşei finale (sufixale sau nesufixale) a bazei: *fanatiza<îv. fanatiser; dogmatiza<ÎY. dogmatiser ; lfiipnotiza<ix. Jiypnotiser; polemiza* < fr. *polemiser* (vezi şi gr. 7coXsfi£&a) ; *feminiza<îr. fâminiser; catehiza<îr. catechiser; tuberculiza<tr. tuberculiser;* cp. cu derivatele româneşti de tipul *ştiintifiza, sifiliza.*

Primul tip e foarte frecvent (vezi § 2, p. 75, numeroasele tipuri de formaţii cu baze derivate). Cel de al doilea însă nu e foarte productiv în româneşte.

Pentru ilustrarea fenomenului de etimologie multiplă „mixtă ori combinată", Th. Hristea *(Sludiul etimologic al neologismelor româneşti,* LR XXII, 1973, nr. 1, p. 4—5) recurge şi la verbul *arhaiza* < *arha[ic]* şi *arha[ism]* -f- *-iza* (prin substituire de sufix); cf. fr. *archalser* (rar). Fireşte, apariţia verbului în interiorul limbii române e posibilă. în principiu însă credem că, în cazul formaţiilor semianalizabile, atunci cînd exista un model străin acceptabil din punct de vedere fonetic şi semantic , acesta e preferabil derivării interne.

Mai probabil format în româneşte întrucît pare să nu aibă model străin e semianaliza* bilul *anagramatiza* (DEX) <*anagramatic.*

Clasei derivatelor în *-iza* i s-au alăturat formaţiile provenite din verbe franţuzeşti cu morfemui *-iss-* în flexiune, analizabile în româneşte r *abrutiza,* cf. *brută : abrutir; aneantiza,* cf. *neant: aneantir; aplatiza,* cf, *plat: aplatir; regiza,* cf. *regie ; râgir; repartiza,* cf. *parte : râpartir* etc.

1. *Regiza (regisa)* a putut apărea şi prin regresiune de la *regizor* (etimologic *regisor* < fr. *regisseur,* germ. *Regisseur).* V. şi neanaîizabilul *furniza, -isa *. ir. fournirjfurnizor (furnisor < fr. fournisseur).*

2. Pe *amortiza (:* fr. *amortir)* nu l-am considerat analizabil deoarece nici unul din sensurile lui („a face ca un şoc [. ..] să fie mai mic, a stinge treptat creditele pe termen lung") nu reflectă legătura cu baza *mort* (de la care s-a format cuvîntul în limba de origine şi prin care se poate analiza formal în româneşte).

/Aceste formaţii au fost adoptate iniţial cu finala *-isa,* redînd întocmai morremul francez *-iss-*. Pentru această perioadă putem vorbi despre un sufix românesc *-isa₂,* neproductiv. Acest sufix apare în formaţiile menţionate şi în formaţiile *finisa* (<fr. *finir,* v. şi *finisaj*<fr. *finissage)* şi *vernisa* (<fr. *vernisser).*

1. Notăm că *fini* „a termina" şi *finisa* „a executa ultimele operaţ-ii asupra [...] unei lucrări, pentru a[-i] da forma definitivă" (DEX) sînt reflexele diferite, primul învechit, al •doilea actual, ale aceluiaşi fr. *finir* (pentru *fini* v. şi lat. *finire, în* DEX).

2. Etimonul lui *vernisa, fr. vernisser (<* fr. *vernis),* se deosebeşte de verbele de tipul *finir* prin aceea că are segmentul *-iss-* în toată paradigma.

3. Istoria derivativului *-isa₂ poate* fi trasată, aoroximativ, prin cîteva atestări *(furnisa* DA, CADE, PUŞCARIU—NAUM; *regisa,* • Macedonski, „Contemporanul", 1949, în DLR; *sezisa,* PUŞCARIU—NAUM, faţă de *abrutiza, regiza, sesiza,* CADE), prin mărturia oferită de Iorgu Iordan (LRA 242), care îl înregistrează pe *-isa* ca sufix recent în 1943, şi prin dovada indirectă pentru persistenţa formaţiilor *furnisa, regisa, sezisa* pe care o constituie recomandarea formelor în *-iza in Mic dicţionar ortografic* (— MDO) din 1954 *(furniza, regiza* dar *sezisa) şi îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (= ÎO) din 1980 *(sesiza).* Al. Graur pledează pentru *furnisor* şi *regisor* în 1974: M.T.O. 152).

Asimilarea acestor formaţii la derivatele în *-izase* datoreşte confuziei fonetice şi grafice dintre *-isa* şi *-iza* (determinată de faptul că, în ortografia mai veche, în unele neologisme, se obişnuia să se scrie *-s-* ou valoare fonetică de *-z~),* favorizată şi de sensul verbelor, de acelaşi tip cu al celor în *-iza : abrutiza* ,,a deveni sau a face să devină asemănător cu o brută", *aplatiza* „a face plat" etc. (v. § 3).

1. Cf. IORDAN, V.R.N. 48; id., LRA 242; GRAM. ROM. I, 325; GRAUR, M.T.O.152

2. Confuzia între *-isa* şi *-iza* s-a produs şi la verbe neanalizabile ca: *avertiza, furniza* în cazul neanalizabilului *sezisa* (< fr. *saisir), unde* modificarea a afectat şi rădăcina cuviniului *(sesiza),* a putut interveni şi dificultatea de a pronunţa în succesiune consoanele *s ... z...s.* Vezi GRAUR, M.T.O. 152.

Apariţia variantelor în *-iza* ale verbelor în *-isa₂* şi selectarea lor pentru limba literară prin uz şi apoi prin normă (v. MDO, ÎO) au avut drept rezultat pentru sistemul derivaţional al limbii contemporane inversarea raportului dintre cele două serii de formaţii: variantele în *-iza* de tipul *aplatiza, regiza* sînt clasate ca derivate cu sufixul *-iza,* iar formele originare *aplatisa, regisa,* alături de variantele grafice ale derivatelor în *-iza* (v. mai sus).

Confuzia dintre *-isa* şi *-iza* nu s-a produs însă la verbele *finisa* şi *vernisa,* care şi-au păstrat cu consecvenţă forma (n-au avut niciodată variante în *-iza).* Aceste formaţii justifică şi pentru limba contemporană înregistrarea unui sufix *-isa₂,* foarte slab şi neproductiv, deşi, ca sufix, e «este o creaţie a limbii române.

V. şi dubletul *polisoar* „instrument de lustruit *unghiile"jpolizor* „maşină-unealta folosită la prelucrarea prin aşcliiere..." (DSX), ambele provenite din fr. *polissoir* (derivat de la *potir)* şi constituind cele două reflexe româneşti ale maternului francez *-iss-.*

b. Derivatele în *-iza* pătrund în limba română în număr mare în prima jumătate a secolului al XlX-lea : *salariza (Codul Galimach* — 1817 la SABAMAKDU, T. 132), *naturaliza* (I. Genilie— 1835), *neutraliza („Muzeul naţional..."* — 1836), *cristaliza* („Spicuitorul moldo-român ..." — 1841),*animaliza* (W. Hufeland - 1845, toate la UESU, T.) etc.

Este semnificativ, pentru productivitatea sufixului, faptul că încă din această perioadă apare un derivat care pare a fi format pe teren r

mâueşc : *patrioiiza* (Codru-Drăguşanu, în D L E , s.v.). Formația se pare ea nu a avut circulație deosebit de mare nici măcar în perioada în care a apărut, crearea ei atestă însă faptul că sufixul era deja simțit ca element derivativ românesc.

5. Temele formațiilor româneşti în *-iza* sînt foarte multe de origine romanică şi dintre ele multe aparțin vocabularului internațional: *amalgamiza — amalgam* (<fr.), *bovariza* — fr. *Bovary, cantoniza — canton* (<fr.), *dolariza — dolar* (<fr., engl.), *monoftongiza ~ monoftong* (< fr.), *papagaliza — papagal* (<it.), *propagandiza — propagandă* (<fr.), *trustiza — trust* (<fr., engl.) etc.

Apar însă, în număr considerabil, şi derivate de la teme vechi româneşti, moştenite *(fripturiza, luntriza, țărăniza),* comune cu albaneza *(bucur eşteniza),* cu originea neclară *(neaoşiza),* sau de la teme împrumutate din limbile neromanice, slave *(bulgariza, Uganiza),* maghiare *(maghiariza),* turceşti *(mahalagiza, tarlaliza),* germane *(spitaliza)* etc.

Friptură, țăran şi *bucureştean* sînt, de fapt, derivate româneşti de ia,teme moştenite (primele dona) şi comună cu albaneza (ultima).

6. Sufixul este foarte productiv în limba română, unde derivă verbe de la baze de aceleaşi categorii morfologice ca în limbile de origine şi aparținînd aceloraşi clase semantice ca în limbile menționate.

Productivitatea se demonstrează prin :

— derivate fără corespondent străin de la baze româneşti moştenite sau iirtprumutate din limbi neromanice; pentru exemple, vezi §5;

— derivate fără corespondent străin de la baze împrumutate din limbi romanice; de ex. : *mitiza, unilateraliza* (vezi şi § 5);

— calcuri (foarte puține); de ex. : *semnaliza* (fr. *signaliser), statiza* (fr. *etatiser).*

V. şi BRÂNCUŞ, M. V. 88.

Specific pentru *-iza* este faptul că în mod permanent apar noi formații, adesea ocazionale, efemere. Cu alte cuvinte, sistemul derivării în *-iza* este deschis.

Extragem cîteva exemple din foarte bogata colecție de formații noi în perioada anilor 30 prezentată de Iorgu Iordan în V.R.N. : *beladoniza* (49), *boliniineaniza* (49), *dealuspiriza* (50), *savaniiza* (53), *tiptiliza* (34), B Ph II, 1935 : *iorturiza* (p. 225) şi cîteva exemple din perioada anilor 70 înregistrate în D G R : *căminiza, cha-cha-iza, piluliza, repertoriza.*

V. şi, îa Vasile Serbau, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan,* Timişoara, 1978, p. 270, derivatele recente *afgotizant* şi *junimistizant,* care presupun verbele **argoliza şi *junimisiiza.*

7. Formațiile în *-iza* aparțin limbii literare : limbii literare comune : *memoriza, moraliza, realiza, utiliza* etc. sau, mai ales, diverselor terminologii tehnice : (terminologia lingvistică) *consonantiza, diminutiviza, gramaticaliza, labializa, nazaliza, neologiza, substantiviza* etc.; (teorie şi critică literară) *alegoriza, anecdotiza, antologiza, epiciza, erotiza, mitologiza* etc.; (fizică şi chimie) *alcaliniza, atomiza, cicliza, focaliza, galvaniza, magnetiza, mineraliza, polariza, volatiliza* etc.

-izi vezi -ISI	-îna vezi -NI
«Iii vezi -Aii	*Ani* vezi -NI
-îi₂ vezi -ĂLi	-îți! vezi -ȚI
-iii vezi -LI	~îți₂ vezi -ȚI

-LI; -ALI (-ALL -ELI₂, -ÎLI), ,-ĂLAi; -ELIₓ (~1
[-ELA (-ALA₂)j ; **-ILI**₁₇ -ILA; -OLI, -OLAx; -ULI, -

PHILIPPIDE, P. 72, 186; CANDREA,
SCHUFFERT, .V. 162—172: A. Graur,
roumaine: -Ii, în BL IV, 1936,-p. 90-9
VI, 1938, p. 144-146; LOMBARD, V. 79
V.'O. 229; TUDOSE, D. 194, 196, 200, 2

1. *a.* Subseria de conjugarea I a sufixelor care conț
-Z- este incompletă *(-ăla, -ila, -ola, -ula\ -ela* apare numai
dublă analiză) şi foarte slab reprezentată *'(-ăla, -ila şi-ola* prin
derivat, *-ula* prin două; grupul de formații cu dublă analiz
singurul relativ numeros).

O formație de conjugarea a IV-a are dublet de conjuga
Situația este multpmai frecventă la formațiile cu dublă anali
vergelij-a, scrijelita, rotilij-a etc.

De la cîteva teme se formează derivate diferite cu su
din seria în discuție : *Ciufuli₂/-ăla, rotilij-oli, ştrofălil-oli,*

Am înregistrat două unități distincte *ciufuli₁* şi *ciufuli₂* deoarece au
mologii diferite: ,,a zbirii;..-.." — formație românească/,,a batjocori"
„idem". Amîndouă însă se analizează prin subsl antivul *ciuf.*

Poziția noastră urmează soluția Iui L. Tamâs *(EtymolGgisch-historisc*
se deosebeşte de DA, unde apare un singur articol *ciufuli,* iar etimologia e cons
responsabilă pentru cele două sensuri menționate.

în aproximativ jumătate din numărul total al derivat
liză unică) cu sufixele începătoare cu vocală (64 din 124), voc
coincide cu vocala silabei precedente: *p&lmali, dreveli,*
inimii etc.

Nu este vorba de o condiționare a vocalei sufixului prin vocal
există numeroase formații care nu au această structură fonetică : *M&li, borteli*

b. -aii şi *-Ui* sînt variante fonetice regionale
cafali, haznali, samali ; mîzgili.

1. Pentru *nadali,* atestat exclusiv în Bucovina (LEX. REG. I 114, î
o variantă în *-ăli.*

2. Cațali este variantă a Iui *căîăli,* iar aceasta, variantă a Iui *cățeii.*

-ăla, -eli şi *-iii* au statut dublu :

- de variante fonetice (regionale) ale lu
respectiv, *-eli* în dublete ca : *plăsălaj-eia, ăeşălaj-ela ; măje*
-ăli; bortilij-eli;

După cum se vede, raporturile dintre *-ăl-* şi *-el-* nu sînt constante: u
dublete, formația in *-ăl-* e varianta regională, alteori, in alte dublete, va
formația în *-el-.*

— de sufixe (independente) în formații care nu au
dublete în *-ela, -ăli* şi, respectiv, *-eli,* ca : *ciufăla, scobeli^*

Sufixul *-ela* (împreună cu varianta *-ăla₂)* e virtua

Sufixele *-olaₓ* şî *-ula₁* se disting de *-ola₂* şi-^Z<x₂prin r
tică : derivatele primelor sufixe sînt populare, iar derivatele
sînt literare. Această repartiție se corelează cu originea fo
-ulaₓ apar în formații româneşti, iar *-ola₂, - ula₂* în împrumu
manice.

2o -li. O formație cu dublă analiză (în LEX.
(una din baze e o formă flexionară în *-l-) :* (parasintetic) *î*
ziua

Cu a n a l i z ă u n i c ă sînt în DI 5 formații: *călăuzii, duhli, Jiaşli, ponosii, sîngecli,* la care se adaugă 4 din alte surse : *misarli* „a tăia pentru consum; a măcelări (1)", cf. *misar* „măcelar" (la E. Contras, în LE X X X I , 1982, n r . l , p. 26); *pecetli* „a se păta" (TUDOSE, D. 210); *tudăsli* „a ştirici" (PASCA, GL,), cf. *tudăş* „cunoaştere"; *țurucli* „a se trage înapoi" (MAT. DIAL. I 101), cf. *țuruc!*

-ăli **(-aii, -eîi₃,** -îîi). Formații cu d u b l ă a n a l i z ă (una din baze e o formă flexionară în *-al-, -ăl-* ori un derivat în *-ala, -ălău): părăli (DI)* „a lua cuiva p a r a l e l e"; *strujăli* „a tăia pîinea s t r u j ă 1 e (= felii)" (MAT. DIAL. I 288), cf. *struja; sucăli* „a cicăli; a lucra de mîntuială", cf. *suci, sucală* „unealtă de depănat"; *contrăli* „a ține isonul" (MAT. DIAL. I 64), cf. *contra,* (regresiv) *controlau* „cel care secondează într-o bucată muzicală"; *mînzăli* (DI) „(despre copiii neînțărcați la timp) a suge cu putere (ca un m î n z) " (DLE), cf. (regresiv) *mînzălău* „mînz de doi ani" etc.

Cu a n a l i z ă u n i c ă sînt în DI 35 de formații (2 variante în *-eli₃,* 1 în *-îli* şi 1 în *aii),* la care se adaugă 36 (şi 6 variante în *-aii),* 18 din MAT. DIAL. I : *brățăli* „a se prinde de b r a ț e" (57); *căftăli* (250), cf. *cafti ; cărțăli* „a juca c ă r ț i" (59); *cordăli* „a aduna fînul într-un şir lung" (208), cf. *coardă* „fînul adunat într-un şir l u n g"; *costali* ,,a ține în c o s t " (64); *dejmâli* (66); *dripăli* „a d r i p i (= zdrobi)" (22,* 282, L E X. E E G . I 24); *flencăli* „a (se) bălăbăni" (210), cf. *flencl; formali* (70); *frişcăli* („a plesni cu f r i ş c a (= nuia)" (70) ; *gogăli* „a g o g i, a sta go gă (= a sta posomorit şi ghemuit)" (71); *greiăli* „a se îngrețoşa" (72); *papali* „(despre fructe) a se terciui" (84); *scrofăli* (92); *ştrofăli* „a pedepsi" (288), cf. *ştrof* „pedeapsă" *;ştropăli* „a se obosi umblînd" (97), cf. *şiroapă* „cal de povară" ; *tingăli* „a suna, a bălăngăni" (98 ; şi D L E) ; *țifrăli* „a împodobi" (100), cf. *iifră* „împodobit" şi 18 (şi 6 variante) din alte surse: *bocăli* „a bocăni" (TUDOSE, D. 200), cf. *boc!; boxăli* „a lustrui ghetele" (TUDOSE, D. 203); *brîncăli* „a da mîna" (LEX. EEG. II 83); *bucali* „a mesteca" (TUDOSE, D. 203); *căntăli* „a ura de Anul Bou" (TUDOSE, D. 194); *cosăli* „a c o s i" (TUDOSE, D. 194); *dăinăli* (TUDOSE, D. 63); *(dubali* „a bate toba" TEAHA, C. E". 222); *ăubăli* „a dubi (=a argăsi)" (TUDOSE, D. 203); *durăli* „a se rostogoli" (LEX. EEG. I 8); *(haznali* TEAHA, C. ÎL 348); *(îm)pudrăli* (UDEESCU, GL.); *mărşăli* (TUDOSE, D. 203); *mestecăli* (UDEESCU, GL.); *motrocăli* „a lucra prost" (UDEESCU, GL.), cf. *motroacă* „femeie moale, îngălată"; *(nadali* „a se înnădi" L E X. E E G . I 114 ; *papali,* CV 1952, în D L E , s.v. *păpăli); prețăli* (LEX. EEG. I 25); *rănăli* „a r ă n i" (DLE); *(samali* „a (se) socoti" TEAHA, C. ET. 449; *talpali* TEAHA, C. ST. 272); *trufăli* (LEX. EEG. I 73); *țăcăli* „a bate la cap" (UDEESCU, GL.); *țârcăli* „a cînta (despre coțofană = țarcă>", cf. *țîrc !* (TUDOSE, D. 63, 211).

Derivatul *mestecăli* „a amesteca" *(mestecate (în) oala aia că ... dâ-n foc,* UDRESCU, GL., s.v.), analizabil prin (şi derivat de la) *mesteca,* reflectă confuzia care se face în uz între *mesteca* şi *amesteca.*

-ăla^ Apare într-o formație în D I : *ciufăla.*

Mai apare în participiul adjectival *gemânălală* „îngemănată" (GL. OLT. 42) ; v. sufixul *-AJ\.*

-el^ (-ili₂). Formații cu d u b l ă a n a l i z ă în DI (una din baze e o formă flexionară în *-el-* ori un derivat în *-el(-)* sau *-eală) : cafeli ; scrijeli ; bucăteli,* cf. *bucăți, bucățele; cățeii,* cf. *cățea, cățel; mînjeli* „a unge cu **m î i -** j e a l ă, a m î n j i" (DLE) etc.

Cu a n a l i z ă u n i c ă sînt în DI 6 formații (1 variantă în *-ili₂)t* la care se adaugă 2 din alte surse : *cheheli* „a tuşi", cf. *chelie* „tuse" (MAT. DIAL. I 60, LEX. EEG. I 24); *scoteli* „a scotoci" (UDEESCU, GL.), **cf.** *scoate.*

-ela (-ăla₂). Apare numai în formații cu d u b l ă a n a l i z ă (vezi *-eii₂,* adăugind adjectivele în *-elat),* în D I : *pavela; scrijela; deşela {-ăla), plăsela (-ăla); cățela, catifela* etc.

-iii!. Formații cu d u b l ă a n a l i z ă (una din baze e un derivat în *-ilă₂* sau în (regresiv) *-ilică) : pipili* (DLE), *rotili* (DI).

Cu a n a l i z ă u n i c ă sînt în DI 2 formații: *hîcili, zgîncili^* la care se adaugă 5 din alte surse : *codili* „a tunde oaia în jurul c o z i i" (LEX. EEG. I 78), *dripili* (LEX. EEG. I 69), *punghili* (DLE), *tinghili* (DLE), *tinghili* (MAT. DIAL. I 100).

-ila. Formații cu d u b l ă a n a l i z ă (una din baze e un derivat în *-ilă₂* sau în*-(il)at;* v. § 4. *a),* în D I : *gropila ; rotila,* cf. *rotilă, rotilat.*

1 formație cu a n a l i z ă u n i c ă în D I : *răgila.*

-oii Nu apare în formații cu dublă analiză.

Cu a n a l i z ă u n i c ă sînt în DI 4 formații: *miorcoli,mînzoli, rozoli, scormoli,* la care se adaugă 8 din alte surse : *costoli* „a ține în pensiune" (LEX. EEG. I 69); *rînzoli* „a (se) înfuria" (DLE); *rotoli* „a se rostogoli" (DLE); *scîrboli* „a s c î r b i" (MAT. DIAL. I 92); *şondroli* „a tăifăsui" (UDEESCU, GL.), cf. *şondra-şondra !; ştrofoli* (MAT. DIAL. I 288); *vrasoli* „a arunca lucrurile claie peste grămadă" (UDEESCU, GL.), cf. *vrah; zăroboli* „a z d r o b i "(UDEESCU, GL.).

-ola, Formație cu d u b l ă a n a l i z ă (una din baze ar putea fi un derivat *in-ala;* v. § 4. *a)* în D I : *aciola* „a c i u a", cf. *acioală* „adăpost'.

O formație cu a n a l i z ă u n i c ă în D L E : *rotola.*

-uJi. Formație cu d u b l ă a n a l i z ă la UDEESCU, GL. : *grijuli* „a î n g r i j i", cf. *grijă,* (prin regresiune) *grijuliu.*

Cu a n a l i z ă u n i c ă sînt în DI 12 formații, la care se adaugă 8 din alte surse: *dărăbuli* (TAMÂS, s.v. *dărab); 'diuguli* „a trîndăvi" (MAT. DIAL. 167), cf. *diug* „om leneş" *;frunzuli* „a frunzări" (LEX. EEG. I 102); *gustuli* „a g u s t a" (TUDOSE, D. 194); *juguli* „a purta prea mult în j u g" (MAT. DIAL. I 77); *pişculi* „a p i ş c ă" (LEX. EEG. II 30); *strunguli* (TUDOSE, D. 203); *truțuli* „a face ceva în ciuda cuiva" (MAT. DIAL. I 217), cf. *truț* „act care contrariază".

-ula₃. 2 formații cu ana,liză u n i c ă : *zbiciula* „a bate" (TUDOSE, D. 196), cf. *zbici* s.n.; *zghiciula* „a z b i c i" (TUDOSE, D. 194).

Se huțulă „se leagănă", înregistrat la COHUȚ-VULPE, P. F. 331 exclusiv cu această formă neconcludentă pentru conjugare, poate să conțină sufixul *-uli* sau *-ula.* De aceea nu l-am înregistrat în listele de mai sus.

-li/-uli. 1 formație din DI comportă un tip special de d u b l ă a n a l i z ă. Baza fiind o interjecție în *-u,* segmentarea derivatului se poate face după *-u-,* cu detaşarea sufixului *-li,* sau înainte de *-u-,* cu detaşarea sufixului *-uli : tuculi,* cf. *tucu !*

Derivatele în *-li...* sînt analizabile în raport cu :

— un s u b s t a n t i v (aproximativ două treimi) : *sîngecli; brişcăli, mîzgăli (-Ui); terfeli; zgîncili* „a coji", cf. *zgancă* „coaja care se formează pe o bubă"; *răgila* „a se încrede", cf. *răgea* „sprijin"; *rînzoli,* **cf,** *rînză; muştruli,* **cf.** *mustră; zbiciula;*

— un verb: *(îm)pungăli,* cf. *(îm)pnnge; scobeli,* cf. *scobi ; ciupili ;* ro0oli „a roade", *scormoli,* cf. *scurma; pişculi; zghiciula;*

.1. *Scormoli* e înregistrat la CANDREA, C.G.R. 304 şi la LOMBARD, V. 781 ea derivat eu *-(o)l-*. La CADE apare ca re'zullat al contaminării: *„scurma -f- răsc(oli)'* iar la TDRG se presupune un **scurmală (<scurma)* devenit *scormoli* prin fazele **scurmăli, *scurmoli;* decişi .aici se admite baza *scurma.* Poziţie substanţial diferită are SCRIBAX, care îl deduce din magii. *Jmrmolni* şi *kdrmolni* ,,a scurma". La TAMÂS însă *scormoli* (ca şi *scormoni)* nu apare.
Pentru vocalismul formaţiei v. -NI .. § 5. *a.*

2. Glosarea prea restrinsă care i s-a dat la CADE iui *pungâli* („a coase rău făeînd creţuri ca gura pungii") a determinat etimologia greşită: *<pungă* (preluată de JLGMBARD, V. '790 ; ace-aşi autor insă îl explică pe *împungăli* prin *împunge).*

3. Folosirea numelui *Skobeleff,* în jargonul jucătorilor de cărţi, pentru a se referi la acţiunea de „a se scobi in portofel" (cf. A. Graur, în BL ¥,1937, p. 224; XV, 1947, p. 13) susţine analiza lui *scobeli* prin *scobi.*

-o interjecţie: *Jiaşli* „a fura", cf. *laş !; tuculi,* cf. *tucu !; mviţăli,* cf. *coviţ !; hîcili,* cf. *Mei !; miorcoli,* cf. *miorc••/*; pfwK, cf. jptV/;

— un adjectiv (foarte puţine) : *drăgăli* ; /t/râK „a împodobi", cf. #/râ „împodobit" ;

— un substantiv sau un verb: *călăuzii ;* #o#aK „a sta posomorit (= a gogi), a sta ghemuit (-gogă)"; *rotoli* „a se rostogoli", *ct. roată, roii;*

— o interjecţie sau un substantiv: *hăntăli* „a sfîsia", -cf. *hani!, hanţ* „carne, stîrv".

*Râuli,,** da relelor (răului)" poate fi raportat şi la forma de caz oblic (articulat) a adjectivului substantivat *rău* (v. Magdalena Vulpe, Sur *q\uetques uerbes cleloculifs dans Ies parlers joumains,* în RRL XVIII, 1973, nr. 1, p. 4, unde această analiză e prezentată ea singura posibilă). în acest caz verbul ar fi derivat imediat.

Formaţii semianalizabile: *hcberli* „a trîndăvi" (MAT. DIAL. I 283), cf. *hebereu* „trîntor" ; *sterili* „a vopsi cu rădăcină de steviе" (DA ms.); *boncăli* (DI) „a mugi prelung...", cf. *boncălui, -ăni, -ăi, -oi* „id." ; *dîrvăli* (DI) „a supune la tot felul de munci", cf. *dîrvări (< dîrvar)* „id."; *herdeli* (DI) „a face, a fabrica", cf. *heredie* „ocupaţie"; *bughili* (DI) „a lucra ceva cu atenţie", cf. *bughini* „id."; *corcoli'{DI)* „a răsfăţa", cf. *cor eoni, cor cosi; forfoli* (DI) „a zbura de colo-colo", cf. *forfoti ; muşuli* „a amuşina" (DI), cf. *muşlui; piculi* (DI) „a cerne ..." d *piclui* „id." *(<piclă)* etc.

1. Formaţiilor de mai sus li se poate adăuga un număr relativ mare de verbe neanalizabile (după datele noastre) şi cu etimologia încă nerezolvată, similare cu derivatele în *-li* ... prin: *a.* conţinutul onomatopeic ai unora şi *b.* structura fonetică expresivă a celor mai multe (foarte frecvent trei silabe avînd aceeaşi vocală şi, adesea, aceeaşi consoană în primele două silabe; vezi şi A. Graur, în BL IV, 1936, p. 90-97, unde este dată o listă bogată de verbe alese dupa criteriile formulate aici): *cimili; cin(gh)ili; ciumeli* „a da cuiva o cimilitura spre dezlegare"; *circili* „a ciripi"; *corţoli* „ se strica"; *durduli* „a se da de-a roata"- *fofîrli* „a se codi"; *i...u* ... : <magh. *locsolni* „a stropi, a împroşca ; Ia TAMAS nu apare); *scodormoli* „a scociorî"; *sosmoli* „SL se mişca alene"- *iîqîli* „a ciupi mămăliga împrejur"; *zguguli* „a se ghemui, a se zgribuli".

2. Verbul *mircoli* „a fărîma", format de Ia *mică* cu sufixul *-oii* si cu *r* apărut sub influenţa verbelor de tipul *cărcăli, chercheli, perpeli* (cf. A. Avram, în LR XXI, 1971 nr 6 p. 582), nu este analizabil.

3. Formaţiile denominative cu sufixele care conţin segmentul *-l-* redau valorile obişnuite pentru verbele denominative în general:

1. „a executa sau a supune la acţiunea denumită prin substantivul de bază": *tudăsli, truţuli; comîndăli, hărţăli, muştruli;*

2. „a trece prin sau a face (pe cineva) să treacă prin starea..." : *ciudăli* „a^se supăra, a se minuna", *greţăli; scîrboli;*

Dacă este raportat (şi provenit de) la *_rînză* „furie", *rînzoli* se încadrează la sensul *2* (legătura e posibilă deoarece, atît verbul, cît şi substantivul cu acest sens apar în aria Transilvaniei ; v. DLR s.v. *rînză* (1), *rînzoi).* Raportarea la expresia fii *se întoarce rînza pe dos* ,,a se înfuria" e mai greu de susţinut întrucît expresia menţionată e atestată la scriitori niuateni — în DLR, s.v. *rinză^).*

3. „a-şi exercita funcţia sau atribuţia a executa acţiunea caracteristică obiectului ..., a duce existenţa caracteristică persoanei..." : *călăuzii, doicăli, gâzdăli; rotoli; bităngăli* „a vagabonda" *{bitang* „vagabond"), *diuguli* (v. §2), *văndrăîi* „a umbla fără rost" *(vandrâ* „vagabond") ;

4. „a produce obiectul..." : *borteli, cordăli* (v. § 2), *dărăbăli* „a îmbunătăţi", *duhli* „a mirosi greu";

'5. „a acţiona prin intermediul obiectului..." : *brişcăli* „a tăia cu brişcă", *dobăli* „abate toba", *dreveli* „a pieptăna lîna cu dreava", *juguli;*

6. „a avea sau a face să aibă trăsătura redată de adjectivul... sau trăsăturile caracteristice ale obiectului..., a transforma în obiectul...": *hăznăli* „a fi de folos" *{de haznă* „de folos"), *ţifrăli; ciufuli (ciuf* s., adj. {om, animal) zbîrlit"]; *hăndrăli* „a strica prin purtare" *(handră* „zdreanţă"), *runculi* „a face iknaş sau ogor" *(runc* „curătură");

7. „a acoperi cii..., a dota cu obiectul...": *puărăli; formali, .pretăli;*

* 8. „a acorda sau a lua obiectul..." : *părtăli* „a părtini", *ştrofăh; dejmăli, vamali;*

9. „a se adresa cuiva prin termenul reprezentat de substantivul..." : *ser of ăli.*

Derivatele cu baze interjecţionale redau valoarea : „a emite sunetul sau a face acţiunea simbolizată prin interjecţia..." : *coviţăli, hăuli; haşli* „a fura" *(haş !* imită zgomotul făcut de un obiect tras repede), *ţurucli.* 6 valoare similară redau derivatele de la substantive care apar în formule de imprecaţie : *răuli.*

1. Unica valoare înregistrată de Al. Philippide (P. 186) în legătură cu sufixul *„-lu (-âlu)'* este cea onomatopeică, faptul fiind corelat cu unicul tip de derivat menţionat, *hâulesc* (P. 72).

2. Raportat la *hanţ !* (imită clănţănitul cîinelui cînd vrea să apuce cu dinţii), *hăntăli* „a sfîşia" se încadrează ia valoarea specifică derivatelor interjecţionale; raportat Ia *hanţ* ,,carne; stîrv", se încadrează îa sensul 6.

Unele derivate deverbale par a fi sinonime cu bazele lor : *căftăli* „a cafti", *dripăli* „a dripi", *zdroboli* „a zdrobi" etc. (v. şi formaţiile *călăuzii, comîndăli,* sinonime cu bazele lor verbale; sub 1. şi 3. sînt înregistrate valorile lor descrise prin raportare la bazele nominale).

Alte derivate deverbale pledează pentru existenţa unor trăsături semantice specifice sufixelor cu segmentul *-l-* (eventual, şi altor serii de sufixe, v. -ACI..., -ŞI.. .)> anume :

— caracterul intensiv-iterativ în: *borteli* „a *oimui"/borti* „a găuri", *căscăli* „a pierde vremea privind sau ascultînd cu gura căscată"/ *msca, ciupeli* „a jumuli o pasăre"/c%>£, *prădăli* „a prăda mereu "(E. Todoran, în MAT. DIAL. I 88), „a risipi" (DLE, s.v.)*/prăda, scobeli* „a scormom"/*scobi*; cf. şi *scîtăli* „a scobi" (neanalizabil)*/scoate;*

— caracterul expresiv-peiorativ în: *(îm)pungăli* „a coase prost, de mîntuială'Vfim^^nâre „a înţepa cu un vîrf ascuţit", *sucăli* „a plictisi"/wci „a învîrti "(ambele în *-ăli;* expresivitatea verbelor •formate de la interjecţii nu intră în discuţie, întrucît explicarea ei prin J>aze e suficientă).

Exemplele pe care le avem sînt puţine, iar cele ilustrative pentru caracterul intensiv-iterativ nu sînt categorice. De aceea considerăm ca existenţa trăsăturilor menţionate în conţinutul sufixelor cu segmentul *~l-e*, cel puţin sub raportul datelor actuale, discutabilă. Menţionăm însa un argument care ne pare concludent pentru caracterul iterativ, anume verbele denominale *ţuiculi* şi, eventual, *cărţăli şifrişcăli :* aici iterativitatea nu poate fi explicată decît prin sufix (v. însă şi sufixul -ĂEI, § **3,** sinonimul *ţuicări).*

1. Notăm totodată faptul că asocierea unor formaţii precum *câscăli* cu derivatul peiorativ în *-âu, câscălâu,* indiferent de relaţia genetică dintre cele două cuvinte, poate să constituie (o parte din) explicaţia sensului peiorativ al sufixului *-aii.*

2. AI. Graur (BL IV, 1936, p. 96—97) afirmă că sufixul *-li* are valoare expresivă explicabilă prin consoana /, expresivă datorită „dublului ei caracter, de lichidă şi spirantă". în BL VI, 1938, p. 145—146, Al. Graur susţine că sufixul *-eli* are sens iterativ sau intensiv, explicabil pe de o parte prin /, marcă a pluralului, pe de alta prin sufixul *-ealâ* pentru abstracte; care stă îa baza unor derivate în *-eli.*

Şi R. Todoran (în MAT. DIAL. I 49) vorbeşte despre sensul iterativ al sufixului *-ăli.* Exemplele propuse de D-sa sint menţionate în *cele* de mai sus, cu excepţia lui *gogăli şi greţâli,* care ni s-au părut neconcludente (pentru sensurile lor v. § 2).

în două cazuri am înregistrat diferenţe semantice între verbe formate de la aceeaşi bază cu sufixe diferite din seria aici în discuţie : *rotila* „a se roti, a se *mme^V/rotoli* „a se rostogoli" DLE s.v. (sensurile diferite se pot explica unul printr-altul şi, în acelaşi timp, prin baza comună), *ciufuli* „a trage (de ciuf, a zbirii, (prin ext.) a lovi cu palma, a bate"/cw/âîa „a lovi cu palma, a bate", DA, s.v. *ciufuli* (cel de-al doilea verb preia un sens special al primului).

4, *a. -ăli, -elii* şi *-uli* au apărut în sistemul de derivare românesc pe două căi:

A. internă: falsa analiză a formaţiilor româneşti de tipul *părăli (<parale), pingeli (<pingele), grijuli (<grijuliu)*i-(v.§2, formaţiile cu dublă analiză).

1. Cf. SCHUFFERT, *loc. cit.:* A. Graur şi A. Rosetti, *Sur le traitement de lat. I double en roumain,* în BL IV, 1936, p. 51; A. Graur, *lucr. cit.* din BL VI, 1938; LOMBARD, V. 790.

Şi Al. Philippide (P. 72) explică apariţia sufixului *„-lese"* (productiv în *hăulesc < hau)* în interiorul limbii române. Exemplele propuse nu sînt însă convingătoare, întrucît prin detaşarea segmentului *-lese* nu se obţin baze independente: *căciu-lesc, corăs-lesc.*

2. în „România" LV, 1929, p. 251, Al. Graur îl explică pe *căţeii* din *caiul(l)ire.* Ulterior însă a revenit asupra acestei etimologii întrucît în BL VI, 1938, p. 145, îl explică din *căţea* sau din *căţel.*

B. externă, constînd în detaşarea sufixelor din verbe împrumutate din maghiară *(-Ini),* analizabile în româneşte, de tipul: *bităngăli <bitangolni,* cf. *bitang<msbgh. bitang; chefeli<kefelni,* cf. *chefe<* magb. *kefe; muştruli<mustrâlni,* cf. *mustră <ma>gh. mustra; răzăli<reszelni,* cf. *rade<te>t. radere,* roz[1] <ser. *raz.*

1. Cf. SCHUFFERT, V.; LOMBARD, V. 878.

2. *Prădâli* poate fi împrumut din maghiară *(predălni,* cf. TAMĂS şi DLR) ori format în româneşte (de la *prăda,* cf. Todoran, în MAT. DIAL. I 88; argumentul lui L. Tamâs împotriva explicării prin *prăda,* anume că acesta din urmă nu are sensul „a risipi", nu e valabil: v. DLR, s.v. *prăda* (4)).

Eemarcăm că valorile nu disting verbele de tipul celor de sub **A** de verbele de tipul celor de sub B; singura diferenţă pare să constea în faptul că printre verbele împrumutate nu apar derivate de la interjecţii. De aceea, în cadrul derivatelor româneşti în *-ăli, -eli, -uli,* distincţia

între cele două surse etimologice posibile nu e operantă; deci avem a face cu un caz de etimologie multiplă a sufixelor.

*-il^* se explică exclusiv în interiorul limbii române, prin falsa analiză a formaţiilor de tipul *rotili* (cp. cu situaţia de sub **A)** sau ca variantă a lui *-eli, (boriili/borteli).*

-li, -oii se explică exclusiv prin împrumut din verbe ca : *ponosii<* magb. *panaszolni,* cf. *ponos<sl.* noHorh, magii, *panasz; costoli<m&gh. cosztolni,* cf. *cost<gevm. Kosi.*

1. *Ponoslu* „plîngere; defăimare" e derivat regresiv de la *ponoslui* (cf. DLR, s.v.).

2. Notăm că în etimoan'ele maghiare ale verbelor în *-li* analizabile, *-/-* este precedat de o vocală care dispare în româneşte: *ţurucli<curukkolni* (vezi şi *pecseielni,* unui din etimoaneie prin care sînt explicate în DLR *pecelli* şi *pecetlui).*

-l- este precedat de consoană în *csbmorleni,* din care provine neanalizabiluî *ciumurli.*

Sufixele de provenienţă exclusiv străină, *-li* şi *-oii,* sînt productive m limba română : *duhli, sîngecli, rotoli, scîrboli* etc.

-ila şi au putut apărea independent de perechile în *-i,* din formaţii cu dublă analiză (vezi §2).

întrucît e sufix virtual, *-ela* nu comportă explicaţii etimologice. iNotăm însă că, după cît se pare, un rol deosebit în apariţia lui 1-au avut adjectivele în *-elat: catifelat >catifela* (v. GEAM. EOM.[1] *I* 37 şi GUŢU UOMALO, C.G. 217), *mărgelat >mărgela* (v. DLE, s.v.).

Etimologia lui *aciola* (model de dubiă analiză pentru *-ola)* este controversată. Ei s-a putut forma prin contaminare din *aciua (<*aceauă< *cccella)* şi **acelâ(<lat. *accellâre,* cf. **DA,** s.v. *aciua*; aici *acioală* este considerat deverbal din *aciola)* sau, ca denominaî din *a-eioală* (acesta din urmă fiind derivat din *aciua,* ca *încurcală* din *încurca,* cf. TDRG, CADE s.v.). înclinăm pentru ultima soluţie, ca fiind mai simplă. (Atestările pentru *aciola* şi *acioală—* aceleaşi pentru ambele cuvinte, v. DA, s.v. — nu sînt concludente pentru stabilirea cronologiei lor relative.)

în plus, *-ola,* a putut apărea din perechea lui de conjugarea a IV-a, prin schimb de conjugare : *rotoli, -a.*

în cazul lui *rotila,* mai bine atestat decît *rotili* (cf. DLR s.v. *rotila) şi* posibil derivat regresiv din *roiHat* (în DLR *rotila* nu e pus în legătură nici cu *rotilat,* nici cu *rotilă),* raportul genetic ar putea fi invers *(-i* < -a).

Pe *-ăla,* şi *-ula,* deocamdată nu le putem explica.

b. După corespondentele străine, prezumatele împrumuturi în *-li ...* se împart în următoarele categorii:

— corespondente maghiare

1. cu *-l-* în temă : *ăobăli : dobolni, tălpăli : talpalni* etc. (şi numeroase neanalizabile : *biciuli* „a preţui" : *becsillni, coştoli* „a gusta" : *kostolni* ^tc.);

2. fără *-l-* în temă (deci adaptate la limba română cu sufixul *-li) : heberli : heverni* (şi numeroase neanalizabile : *dobzăla : dobzani, meţerli : metszni* — prin faza **meţeli,* cf. TAMÂS, *mirgăzli* — în DLE greşit *mirgăşli— : mergezni,cî.* A. Avram, în LE XXI, 1972, nr. 3, p. 206, *şorozli : sorozni,* cf. TAMAS, s.v. — pentru reflexul *şorozi,* v. DLE, s.v. etc).

Unele din verbele maghiare în *-Ini* au două reflexe în limba română: cel de faţă, în *-ăli ...,* şi încă unul, cu ataşarea sufixului *-ui: dobâlui, tâlpălui, muştrului* etc. (v. şi neanaiizabiie ca *răntăli, răniâlui* „a prăji" : *răntni);* v. sufixul -LUI.

— corespondente maghiare şi latineşti: *comîndăli : hommanddlni oommendare; formali: formâlni, formare; probăli : prob dini, probare* (şi neanalizabile ca : *dirigăli : dirigâlni, dirigere);* cp. cu situaţia similară prezentată de unele formaţii în *-lui,* v. sufixul -LUI.

Originea latină este foarte puţin probabilă pentru aceste verbe, deoarece, în principiu, împrumuturile latineşti au caracter savant, iar sufixul *-l-* are caracter popular.

— cîteva formații neanalizâbile au corespondente maghiare şi germane sau exclusiv germane : *(îm)pocăli, -oii: paholni, einpacken; puțuLî -oii : pucolni, putzen* etc.; *cohăli : Icochen.* în măsura în care aceste verbe sînt de origine germană (pentru ultimul menționat această origine pare a fi singura posibilă), ele dovedesc că sufixul *-ăli* (ca şi *-ui,-lui,* dar, fireşte, în mult mai mică măsură decît ele) e folosit şi la adaptarea împrumuturilor din limba germană.

Fără să respingă explicarea lui *minzăli* prin *mînz,* deci apariția lui pe teren românesc, Eric P. Hamp *(Etgmological notes on DLRi VIfasc. 9,* în RRL XIV, 1969, nr. *h* p. 14) emite ipoteza provenienței lui din alb. *m'end* „a da să sugă". Şi în acest caz însă formația conține derivativul *-ăli,* care, probabil, a fost folosit pentru adaptarea rădăcinii albaneze menționate.

c. Cîteva verbe, dintre cele înregistrate ca semianalizabile, pot fi rezultatul unor disimilări : *elîrvăli<dÎYvăvi, fămuli<j:ămuvi,zgvibuli<zgribufi^*

d. Atestări vechi nu avem decît pentru trei verbe, între care două din categoria derivatelor cu dublă analiză, deci neconcludente pentru vechimea sufixului în limbă : *călăuzii,* Stolnicul Dumitrache — 1782, în DA, s.v. *călăuză; îngrela,* Dosoftei, în DA, s.v.; *înşela,* Coresi — 1581, în DA, s.v. Credem însă că marele număr al derivatelor populare poate fi considerat o dovadă pentru vechimea sufixelor.

5. Temele formațiilor româneşti în *-li...* sînt în număr mare moştenite sau formate în româneşte din elemente moştenite *(căscăli, cordăli, pălmâli; grețăli* etc.), de origine slavă *(scîrboli, ştevli* etc.) sau maghiară *(gogăli, toffaM* etc). în număr mai mic sînt temele de origine turcă *(călăuzii, sîngecli* etc.) şi germană *(ştrofăli* etc). Temele romanice apar în mod cu totul excepțional *(împudrăli, pavela,* care poate fi o adaptare a *îr.paver,* şi *şosela* „a transforma un drum în şosea"), fapt explicabil prin caracterul popular al sufixului.

6. Mai mult de jumătate din derivatele cu sufixe care conțin segmentul *-l-* sînt formate în româneşte. Deci sufixele cu *-l-* au o productivitate medie în limba română.

7. Marea majoritate a formațiilor sînt regionale : cele mai multe din Transilvania *(brățăli, formali, hibăli, truțuli,* MAT, DIAL. I 57, 70, 74, 98, 217, *brişcăli,* VICIU, GL., *brîncăli,* LEX, EEG. II 83, *găzdăli,* ib. I 65, *mejdăli,* T. Papahagi, în DLE, *rănăli, Atlasul lingvistic...,* în DLE), puține din Muntenia — Oltenia *(codili,* LEX. EEG. I 78, *împungăli,* G. Jipescu, în DA ms., *răuli,* CIAUŞANU, GL., *şondroli,* UDEESCU, GL.), Bucovina *(frunzuli, nadali,* LEX. EEG. I, *runculi,* S. FI. Marian, în DLE), Moldova *(chefeli,* T. Pamfile, în DA).

Vezi TUDOSE. D. 202.

Foarte puținele derivate generale au, mai mult sau mai puțin categoric, caracter familiar : *ciufuli, Muli, terfeli, zgribuli* (cîteva derivate cu dublă analiză sînt literare : *catifela, înstela* — foarte puțin frecvente —, *înşela* ,,a induce în eroare", *pingeli, scrijela, zăbreli).*

-na vezi -NI

-NI, [-NA] ; -ANI (~ENI₂), -ANA (~ENA₂) ; -ENI^ [-ENAJ ; -INI! (-ENI3), -INAi; -ÎNI (~INI₂), -ÎNA (~INA₂) ; -0NI₁, -0NA*; -UNI (~0Nî₂), -UNAi (~0NA₂)

PHILIPPIDE, P. 155, 186; CANDREA, C.G.R. 303 34-35; SCHUFFERT, V. 183-191; PASCU, S. 371-372; PUŞCARIU, O. 98-99; A. Graur, *Notes d'ciymologie roumaine:* -ăni, «ni, în BL VI, 1938, p. 147- 152;' LOMBARD, V. 292, 567-568, 6S8-87Q, 789-790; MARIN, V. O. 218 — 220, 226 — 228, 231 — 234.

1» Tratăm sufixele care conțin segmentul *-n-* ca formînd o serie (cu două subserii, pe conjugări) întrucît:

— au structura fonetică ocurentă la numeroase serii de sufixe verbale, anume : consoană constantă precedată sau neprecedată de vocală variabilă şi urmată de caracteristicile conjugărilor I şi a IV-a (v. *Structura fonetică...,* **§ 1) ;**

— cîteva derivate aparțin la ambele subserii (înregistrăm pe primul loc formația mai frecventă) : *albini, -a, căuni, -a, cheuni, -a, clătina, -i, Mțîna, -i, încetini, -a, încotoşmăna, -i, părtini,-a, tocăni, -a, trăgăna,-i ;* (cu frecvență aproximativ egală) *boldăna, -i, mihoni,* -a. La cîteva teme sînt ataşate'mai multe sufixe din seria în discuție *:clingăni/-ini, crănțăni/crînțini)'~ croncănif-4n,i, -oni, fonfăni/-oni, troscăni/-oni, zăroncăni/-oni;*

— au origine parțial comună : sursa internă uzează de mijloace similare pentru toate sufixele în discuție, fie ele din subseria de conjugarea I sau din cea de conjugarea a IV-a; sînt posibile legături genetice între unele derivate sau chiar sufixe perechi aparținînd la cele două subserii <v/§5).

Subseria de conjugarea I este mai slab reprezentată decît subseria de conjugarea a IV-a *(-na* şi *-ena* au cîte o singură formație, ambele fiind sufixe virtuale).

în aproximativ o treime din derivate (marea majoritate interjecționale) vocala sufixului coincide cu vocala silabei precedente (vezi § 5. *a.* 1) *-.bălăngăni, cl&pkni, clențeni, clinghini, dir sini, hor eoni, şnşnni* etc.

Nu este vorba de o condiționare a vocalei sufixului prin vocala temei, deoarece apar şi cazuri contrare : *bocăni, uumvăni, vîntona* etc.

2. *-eni, -ini* şi *-oni, -ina* şi *-ona* au statut dublu :

— de variante fonetice ale sufixelor *-ăni* şi *-ini, -îni* şi respectiv, *-uni, -îna* şi, respectiv, *-una* (v. § 5. *a.* 2), în dublete ca : *ținghenif țingăni, înceteni/încetini ; zgîlțini/zgîliîni ; căoni/căuni ; huțina/huțîna; schiona/scheuna;*

— de sufixe (independente), în formații care nu au şi nu presupun dublete în *-ăni, -ini, -îni, -uni, -îna, -una,* ca : *rhideni, albini, fundoni; oUtina, vîrfona* (v. şi, în § **3,** formațiile cu dublă analiză din care se detaşează aceste sufixe).

-ena este variantă fonetică a lui *-ăna : zgrepiena/zgrepiăna* şi sufix virtual (v. **§3).**

Sufixele *-ona₁, -una₁ (-ona₂),* omonime cu sufixul *-ona₃* şi, respectiv, varianta lui, *-una₂,* se disting de acestea din urmă prin repartiția stilistică şi prin vechime. Derivatele sufixelor *-ona₁, -una₁* sînt populare, în contrast cu derivatele sufixului *-ona₃ (-una₂),* care sînt literare şi chiar livreşti. Această situație e în strînsă relație cu originea temelor : sufixele *-ona, -una₁* nu se ataşează la teme latino-romanice, iar sufixul *-ona₃ (-una₂)* se ataşează exclusiv la teme latino-romanice.

Sufixul *-ina₁,* omonim cu sufixul *-ina₃,* se distinge de acesta din urmă prin repartiția stilistică: derivatele primului sînt populare, iar derivatele celui de al doilea, literare. Această repartiție e în corelație cu originea formațiilor : *-ina₁* apare în formații româneşti, iar *-ina₃* exclusiv în formații împrumutate (nu e productiv în româneşte).

3. ~nL în DI sînt înregistrate 15 formații. La acestea se adaugă 5» din alte surse : *grohni* (SMFC IV 227), *Mrşni* (DA, s.v. *Urşîi), hohni* (GL. OLT.), *huşni* „a se vărsa brusc" (LEX. EEG. II 120), *japni* (LEX. EEG. II 125).

-na. Formație cu dublă analiză: *îndărătna* „a respinge" (DA, s.v. *inăărăpta),* cf. *îndărăt, îndărăt a,* (regresiv) *îndărătnic.*

-ăni (-eni₂). Formații cu dublă analiză (pot fi raportate atît la derivate în *-an,* cît şi la bazele lor nederivate) : *bețivani* (DI), cf. *bețiv, bețivan; clonțăni* „a mînca semințe zdrobindu-le în dinți; a bate din gură" (MAT. DIAL. I, 62), cf. *clonț !,clonțan* „şobolan"; *huțupăni* „a se lupta să ducă o greutate mare (= a huțupij" (MAT. DIAL. I 228), cf. *huțupan* „hojmalău"; v. şi *ciocăni,* cf. *cioc !, ciocan* (cuvînt primar).

Calpuzani (DI) *(Kcalpuzan)* nu e înregistrat deoarece *calpuzi* pare a fi derivatul său regresiv.

55 de formații (cu 3 variante în *-eni₂, 2* în DI şi *țingheni :* SMFC IV 228) cu analiză unică în DI. La acestea se adaugă 28 din alte surse : *boldăni* (CADE); *cliițăni* (SMFC IV 227); *drăgăni* (TUDOSE, D. 205); *drăncăni* „a suna a dogit" (LEX. EEG. II 120), cf. *(zJdrang !, (z)dronc!; fîlfăni* (UDEESCU, GL.); *fleşcăni* (GL. OLT.); *hăpăni* „a striga <b â p, h ă p' " (GL. OLT.); *hăpcăni* „a lua cu h a p c a" (UDEESCU, GL.); *îngUorțăni* (LEX. EEG. II 14); *jăpăni* (UDEESCU, GL.); *jefăni* (LEX. EEG. II 15, UDEESCU, GL.); *lencăni* „a merge încet" (LEX. EEG. II 22), cf. *leancă* (în *a umbla leancă „ ..* .fără rost", DA, s.v.); *mormăni* (DLE); *păfăni* (UDEESCU, GL.); *păncăni* „a face cîte ceva" (DLE), cf. *pane* „nebun" (v. Andrei Avram, în LE XXIV, 1975, nr. 6, p. 576—577); *pioncăni* (UDEESCU, GL.); *pocăni* (DLE); *pufăni* (SMFC IV 228); *smiorcăni* (UDEESCU, GL.); *sirohăni* „a bate în piuă sarea, ştiuleții, ..." (GLOS. EEG.), cf. *stroh* „scuturătură de fîn uscat"; *tălăpăni* (DLE); *trăgăni* (DLE, variantă a lui *tărăgăna,* neanalizabil); *trincăni* „a scoate cîte puțin vin din butoi..." (MAT. DIAL. I 270), *ci. trinc* „băutură făcută din vin amestecat cu apă"; *țocăni* (UDEESCU, GL.) • *vrăşcăni* (UDEESCU, GL.); *zblencăni* „a suge cu lăcomie" (UDEESCU* GL.); *zgîlțăni* (SMFC II 228); *zumzăni* (SCL XXX, 1979, nr. 6, p. 578)!

Nu e înregistrat *măirăcani* ,.a cumpăra obiecte pentru a Ie vinde cu preț ridicat" (LEX. REG. II 28), deoarece nu e analizabil semantic prin *mairac* „fcaț". Formal însă, poate fi. eventual, explicat prin cuvîntul menționat, şi anume: *matrac> măirăcar* „negustor de cozi ele topor, doage etc." (DLR)> **mătrăcari> măirăcăni* (prin disimiJare).

-ăna (~ena₂). Formații cu dublă analiză în DI (baza derivată e în *-ană* sau *-ănos) : crăcăna* ,,a (se) crăci", cf. *crac, crăcăna \ (în)-viermăna,* cf. *vierme,* (prin regresiune) *viermănos.*

4 formații (cu 1 variantă în *-ena₂)* cu analiză unică în DI : *boldăna, Mțăna, tocana, zgrepțăna (-ena),* la care se adaugă *trăgăna* (DLE, variantă a lui *tărăgăna,* neanalizabil).

încotoşmâni, -a e un caz special de dubfă analiză întrucît cele două baze de raportare* nu sînt derivate una dintr-alta şi nici forme diferite din paradigma aceluiaşi cuvînt: *încotoşma* este explicat printr-un *încoleema,* provenit dintr-o ba?ă împrumutată din rusă, iar *cotoşman-* printr-un **colociman (<*coioci* , cotoi" + *-man),* cf. DA, s.v. *înectoşma, cotoşman.*

-eni!. Formații cu dublă analiză (pot fi raportate atît la derivate în *-ean,* (prin regresiune) *-enie, -enos, -enat,* cît şi la bazele lor nederivate ori la substantive cu tema de plural în *-en-) : munteni* „a se ridica (prin mişcări tectonice) formînd m u n ț i" (DLE), cf. *muntenos, muntenat* „muntos"; *omeni* (DI), cf. om, *oameni; rudeni* (DLE), cf. *rudă* rudenie.*

3 formații cu analiză unică în DI: *încoțopeni, orjoveni¹, sloveni.* La acestea se adaugă 2 din alte surse *iclefeni* „a vorbi fără să se gîndească" (la SCHUFFEET, V. 185), *rindeni* „a da la r i n d e a" (Eudow, în DA ms.).

în DLR, *orjoveni¹,* 1. „a se înzdraveni; fig. a face un lucru de mîntuială", 2. „a se •buhai", are etimologia necunoscută.

Menționăm că *orjoavâ* nu e înregistrat, iar „a face un lucru de mîntuială" nu poate fi considerat figuratul lui ,,a se inzdrăveni". Credem că e vorba de două omonime *orjoveni,* cel cu sensul „a face un lucru .. ." fiind derivat de la *orjoavâ* „obiect vechi, stricat".

-enax. Formație cu dublă analiză în DI: *ochena* „a fixa cu privirea", cf. *ochi, ochean.*

-m\ₓ (-eni₃). Formații cu dublă analiză în DI (baza derivată e în *Hnă, -ean* sau (prin regresiune) *-inel) : codini* „a tunde oite pe la c o a d ă", cf. *codină* „lîna de proastă calitate de la coadă"*; încetini (-eni),* . *încet, încetinel; part eni* (variantă a lui *părtini),* cf. *parte, pălrtean.* ^

5 formații cu analiză unică în DI: *albini, buchini, chihăini, datini, părtini.* La acestea se adaugă 2 din alte surse : *clinghini* (SMFC IV 227), *gălăgini* „a face gălăgie" (LEX. EEG. II 25).

1. *Albini* (DI) „a da la iveală, a creşte, (despre omul bolnav) a da spre bine" este înregistrat ca formație cu analiză unică (cf. *alb),* deoarece raportarea (ca în DA, s.v. *albini)* la *.albin* „(despre vaci) aîbicios" nu se poate face din motive semantice (vezi aceeaşi părere la LOMBARD, V. 789).

2. *Buchini* „a silabisi, a sta aplecat asupra unei cărți" e înregistrat ca analizabil prin *Jmchc* (cp. cu *buchisi* „a citi sau a învăța ceva cu efort şi cu migală"). Poziția noastră e diferită -de-aceea a Iui A. Graur (BL VI, 1938, p. 141), care îl consideră formație onomatopeică, variantă a lui *bunghini* „a sta aplecat asupra unui lucru (a unei cărți)", şi combate etimologia de la ȚURG (şi DA), care trimite la *bucher* şi Ia fr. *bouquiner* „fouiller dans ies vieux livres, chercheher des livres d'occasion ; lire". Conținutul onomatopeic al formației ni se pare discutabil, ca şi legătura cu *bunghini,* obscur din punct de vedere etimologic. Explicația prin *bucher* -f- *bouquiner* este complicată, dar contraargumenteie lui A. Graur nu ni se par de nezdruncinat: «cnsul lui *bouquiner* poate fi, eventual, legat de cel al lui *buchini, iar* atestările din Vlăbuță <v. TDRG) nu trimit neapărat îa un mediu unde nu se vorbeşte franțuzeşte.

Airdi. 1 formație cu dublă analiză (v. *-ini^) : înceiina.*

3 formații cu analiză unică în DI: *albina, căina, clătina.* La acestea se adaugă : *părtina* (DLE).

-îni (-ini₂). Formații cu analiză unică: 2 în DI: *boldîni, zîngîni* (cu 1 variantă *m'-ini₂ : zinghini,* SMFC IV 228), la care se adaugă 8 (cu 3 variante în *-ini₂)* din alte surse : SMFC IV : *chițîni (-ini)* (227), *crîntîni* (227), *croneîni* (227), *dîngîni* (227), *hîțîni (-ini)* (227), *trîncîni* (228), *zgîltîni (-ini)* (228), UDEESCU, GL. : *âîrsîni* „a da dimiile la dîrsă".

-îna (~ina₂). 2 formații (şi 1 variantă în *ina₂)* în DI : *hîțîna, huțîna {-ina).*

-onij. 5 formații în DI: *cronconi, fundoni, grohoni, horhoni, scormoni,* la care se adaugă 8 din alte surse : *dondoni* (SMFC IV 227), *flonconi* „a trăncăni" (MAT. DIAL. I 37), *fonfoni* (DA, s.v. *fonfăi), hondroni* „a hodorogi" (LEX. EEG. II 14), cf. *hoandră* „zdreanță" (CADE), *miorconi* <SMFC IV 227), *ronțoni* (SMFC IV 228), *trosconi* (SMFC IV 228), *zdronconi* <SMFC IV 228).

-©na^ Formație cu dublă analiză în DI: *bobona* „a se băşica", cf. *bob, boboane* „buboaie" .

2 formații cu analiză unică în DI: *vîntona, vîrfona.*

-uni (-oni₂). 5 formații (cu 2 variante *în-oni₂)* în DI: *căuni, cheuni {-oni), crăuni (-oni), hăuni, iutuni.\i%* acestea se" adaugă 2 (cu variante în *-oni₂)* din SMFC IV 227 : *miauni (mioni* DI), *piuni (-oni* DI).

-unax (~ona₂). 6 formații (cu 3 variante în *-ona₂)* în DI: *căuna, cheuna (-iona), huțuna,* (parasintetic) *îngreuna, mieuna (-ona), scheuna (-iona).* La acestea se adaugă 1 formație din DLE: *pieuna.*

în DLR apar euvîntul-titlu *pieuna* „(despre păsări •[...]) a piui¹; (despre urechi) a țhii" şi variantele *piauni, pioni,* sub titlul *piui¹* „(despre păsări [...]) a scoate sunete [....} caracteristice [...]; (mai ales despre corpuri care străbat [...] aerul) a țiui". *Pieuna* e considerat formație onomatopeică fără menționarea bazei; *piui¹ se* explică prin *piu¹.* Credem că atît forma, cît şi conținutul semantic al formațiilor *pieuna* şi *piauni, pioni* îndreptățesc tratarea lor împreună şi explicarea prin aceeaşi bază, *piu¹.* (Cp. *cu mieuna, miauni, miona, mioni, miaui* ..., explicate prin *miau* în DLR.)

-ni, -na/-ăni; -oiii₁₇ -onai; -uni (~oni₂). 5 formații cu dublă analiză (bazele sînt interjecții în -a(-), -o(-) şi, respectiv, *-u(-);* ambele analize implică degajarea unui sufix din serie) : *ocăni* (DI), cf. *oaca(ca) !; forfoni* „a clocoti, a chiorăi" (UDEESCU, GL.), cf. *forfo (r) !; mihoni, -a* (DI), cf. *miho(ho) !; mormoni* (DI), cf. *mor-mo(r)!; şuşuni* (Coman. în DA ms., *şoşoni* DLE), cf. *şu-şu !, şo-şo !*

Vezi şi *şuşni* „a ofta, a suspina", explicat în DLR prin ser. *susnuii* „a fremăta, a foşni", după ciim se vede, nesatisiăeător din punct de vedere semantic.

Sufixul *-na* este virtual întrucît apare într-o singură formație cu dublă analiză (v.p. 00).

Derivatele în *-ni...* sînt analizabile în raport cu :

— o interjecție (majoritatea) : *bufni, chefni, ci. cheaf !, ciocni; Bălăngăni, gîlgăni,* cf. *gîl-gîl!; tocana,* cf. *toc!; clefeni,* cf. *cleaf /.: chihăini,* cf. *chihai !, clinghini,* cf. *cling !; zgîlțîni (-ini),* cf. *zgîlț !,zîngînî (-ini),* cf. *zing !; hîțîna, huțîna (-ina); cronconi, grohoni; mihona; căuni (-oni),* cf. *cau !; huțuna, scheuna (schiona);*

— un substantiv: *duhni ; gherăni, zblencăni,* cf. *zbleancă* (în *a lăsa ugerul zbleancă* „a lăsa gol.de lapte"); *orjoveni¹* „a face o reparație provizorie", cf. *orjoavâ* „obiect vechi,'stricat" (UDEESCU, GL.), *sloveni: părtini ; fundoni,* cf. *fund ; vîntona* „a răsturna", cf. *vînt, vîrfona* „a umple cu vîrf";

— un adjectiv: *chiompani* „a umbla în bobote", cf. *chiomp-* „împiedicat, care nu vede prea bine"*; fonfăni, -oni ; albini,-a* „a se lumina de ziuă": *îngreuna; tutuni,* cf. *tui* „prost";

— un verb: *fleeni* „a lovi tare (pe cineva) [...]", cf. *fleci* .„a (se) zdrobi prin lovituri [...?'; *orbecăni,* cf. *orbeca; irăgăna, -i* „a-şi avea obîrşia", cf. *trage; încoțopeni* „a se înțepeni", cf. *încoțopi* „id."; *clătina, -i,* cf. *clăti; scormoni,* cf. *scurma;*

— o interjecție sau un substantiv: *clămpăni,* cf. *clamp !, clampă,; tălăncăni,* cf. *talanc !., talanca;*

— un substantiv sau un verb: *boldăni, -a, -îni,* „a înțepa cu privirea", cf. *bold, boldi; dîrsîni,* cf. *dîrsă, dîrsi.*

Formații semianalizabile (adesea prin raportare la verbe terminate în *-ăi)* în DI : *beregăna* „a striga din toate puterile", cf. *beregata ; bombăni (-oni),* cf. *bombai; boncăni* „a mugi", cf. *boncăi, -ălui; brehni* exprimă sunetul produs de cîini, de căprioare etc, cf. *brehăi; dofăni* „a mînca mult şi urît", cf. *dofăi, -oti; corconi* „a răsfăța", cf. *corcoli, -osi; gîngăni* „a gîngăvi" *(<gîngav); gongăni (-oni, gungăni, -uni)* „a gînguri", cf. *gongăi; ieşmeni* „a se zăpăci, a strica, a se şubrezi", cf. *teşmeli, -egi* (vezi însă şi *teşman* „om zăpăcit", DLE, cu etimologia nerezolvată); în alte surse: *glojdăni* „a mînca puțin,..fiind sătul" (LEX. EEG. 180), *glojăări; răboni* „a se răsti" (DLE), cf. *răboli, -ori, -oti; zghehuna ț&mil,* 1935, p. 64), cf. *zgMhmietQ- r*

Formațiilor de mai sus li se pot adăuga verbe neanalizabile (după datele noastre), dar similare cu ele prin conținutul onomatopeic mai mult sau mai puțin categoric şi, în general,, expresiv; în DI: *bălăbăni, bodogăni (-oni), cleombăni* „a zbîrnîi", *(im)ponghina* ,,a azvîrîi un obiect astfel încît să cadă cu capul în pămînt"(D^), „a se împiedica fără a cădea" (LEX. REG. I 36), *tolocăni (-oni, tologâni, toroeăni)* „a ciocăni, a flecari, a cicăh" : în alte surse: *boleam „SL* produce zgomot prin clătinarea unui vas în care se află un lichid" (LEX. REG. I 51), *bujni „SL* izbucni" (LEX. REG. I 34), *gomoni* „a gînguri" (LEX. REG. II 123), *zoioni.* „a suge cu lăcomie, a distruge" (UDRESCU, GL.).

Vezi şi A. Graur, în BL VI, 1938, p. 15i.

•4. *a.* Formațiile cu baze interjecționale au conținut onomatopeic: *pocni, măcăni, chihăini, huțîna, mihoni, scheuna.*

Vezi PHILIPPIDE, P. 186; MARIN, V.O. 232.

Conținut onomatopeic li se asociază si derivatelor de la nume care redau obiecte sau însuşiri legate de producerea unor sunete -*.drîngăni, fleoncăni, fonfăni, gurăni.* (Pentru sensurile pe care le au în raport cu bazele nominale vezi mai jos 4, 7.)

Pupă cum arată caracterizarea bazelor, conținutul onomatopeic le aparține acestora, şi nu sufixelor (vezi şi sufixele -ĂI^..., § 4).

Formațiile denominative redau valorile obişnuite pentru verbele denominative în general:

1. „a executa acțiunea denumită prin substantivul de bază" *: jafăni* „a jefui";

2. „a acționa după modelul obiectului...": *hlobăni* „a se legăna {ca hlobele unei căruțe)", *vîntona* „a răsturna";

3. „a produce obiectul...": *duhni, orjoveni¹, gălăgini;*

4. „a acționa prin intermediul obiectului...": *dîrsîni, drîngăni* „a ciuta din drîngă", *gherăni* „a prinde cu ghearele", *gurăni;*

5. „a dota cu obiectul.-..": *fundoni* „a pune fund", *vîrfona* „a umple cu vîrf";

6. „a acționa asupra obiectului..." : *şoldăni* „a vătăma un animal la şolduri";

7. „a avea, a face să aibă sau a primi trăsătura redată de adjectivul.. sau trăsăturile caracteristice ale obiectului..." : *chiompani, fonfăni; buftăni (buft* „pîntece"); *jărcăni (jarcă* „haină proastă"); *albina-, îngreuna;*

8. „a atribui obiectul...": *părtini.*

A. Philippide (P. 186) consideră că *părtini* are ,,o însămnare greu de lămurit".

Derivatele de la. verbe sînt uneori sinonime cu bazele lor : *boldîni — boldi, orbecăni — orbeca, spurcăni — spurca* (vezi şi *boncăni — boncăi).*

In marea majoritate a cazurilor dubletele de conjugarea I şi a IV-a nu prezintă diferențe de sens. Cu o excepție : *albina* „a se lumina de ziuă" / *albini „SL* da la iveală, a creşte".

&. Conținutul onomatopeic este în mod constant însoțit de caracterul expresiv al formațiilor. Sînt, de asemenea, expresive unele derivate de la baze nominale expresive (de ex. *jărcăni* „a sfîşia, a *]upui"<jarcă* „piele de oaie în stare proastă") sau al căror conținut semantic se bazează pe o metaforă (de ex. *hondrăni* „a flecari*"<h(o)andră* „zdreanță"). Se pare deci că expresivitatea nu este o trăsătură a sufixelor care conțin segmentul *-n-;* ci, cel mult, că ele manifestă o preferință accentuată pentru bazele expresive. '•

c. Verbele în *-ni* exprimă, în general, acţiuni m o m e n t a n e **sau** de scurtă durată : *Mrşni* **„a** trage dintr-odată", *jmăcni* „a cădea **cu** putere **la** pămînt".

Cf. PUŞCARIU, O. 98-99.

Verbele cu celelalte sufixe ale seriei *(-ăni...)* sînt **adesea d u r a t i v e** sau chiar i t e r a t i v e : derivate de la interjecţii **sau** de la nume cu conţinut onomatopeic *(bălăngăni, grohoni, şuşuni; huţîna; fonfăni, gurăni)* şi, uneori, derivate de la nume sau verbe fără conţinut onomatopeic *(chiompani* „a umbla în bobote, cu ochii închişi", *clătina, scormoni).*

Uneori, foarte rar, specializarea în plan semantic **a** sufixelor *-ni şi* -ani este foarte clar pusă în evidenţă de perechi de verbe formate **de** la aceeaşi temă : *ciocni — ciocăni, pocni — pocăni.*

Această distribuţie semantică nu e absolută. Există verbe în -hz durative: *chefui* ,,a lătra de bucurie", *foşni.* Vezi şi verbele cu cîte doua sensuri, unul momentan şi altul durativ, câ: *pufni* „a sufla greu ; a izbucni în x-îs".

M. Kiepinsky, în *Ades du 6e Congres International des Jjnguistes,* Paris, 1949, .p. 319, arată că distincţia iterativ/momentan existentă îa origine între verbele în *-ăire* •şi cele în *-nire* se şterge cu timpul.

5.-a. *-ni* este de origine slavă. S-a. detaşat din verbe formate cu -HATH şi devenite analizabile în româneşte, ca : bg. *nynna: ciocni,* cf. *cioc!;* v.sl. KPTIKH^TH : *crîcni, cîrcni,* cf. *cîrcl;* v. sl. a^H^TH : *duhni,* cf. *duh,* şi a fost, probabil, susţinut de verbe în *-ni* de origine slavă neanalizabile în româneşte ca: *plesni* (<v. **sl.** OMCH^TH), *răcni* (<v. **sl.** PWK-

Cf. PHILIPPIDE, P. 155; SCHUFFERT, V. 183; PASCU, S. 371; PUŞCARIU, O. 99; A. Lombard (V. 789) susţine originea slava a sufixului, cu o rezervă neexplicit formulată: „probabil, în ultimă analiză, de origine slavă". Vezi şi Maxim St. Mladenov (în LR XXIII, 1974, nr. 1, p. 58—59): *săcni* „a slăbi, a da îndărăt" < bg. *cenua,* v. bg. cfcKH^TH , ser.

-ăni s-a dezvoltat din *-ni* prin inserţiunea vocalei *-ă-* între finala consonantică a radicalului şi consoana iniţială a sufixului: *pocni >pockni, pufni>pufkni, ţocni>ţocăni.*

Cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 151—152. (D-sa afirmă că *-ni* este forma cea mai veche a sufixului, bazîndu-se pe faptul că verbele în *-ni* au aceeaşi formă în toată ţara şi că inserţiunea unei vocale între două consoane este mult mai normală decît suprimarea vocalei în aceasta poziţie.) în germene, ideea apare şi la PASCU, S. 371. S. Puşcariu (O. 99) susţine că *-ăni* este rezultatul decupării greşite a lui *ciocăni (<ciocan)* în *cioc-âni.*

Pornindu-se de îa G. Reichenkron, în ILR II, 363 se pledează pentru originea autohtonă a sufixului *-ăni.* Argumentele sînt frecvenţa mare a sufixului în armeană şi greacă, de unde româna nu 1-a putut împrumuta, şi absenţa totala din celelalte limbi romanice. Nu se face însă nici o referire la celelalte ipoteze etimologice emise asupra sufixului. (V. si LR XVI, 1967, nr. 5, p. 418.)

Legătura genetică dintre verbele în *-ni* şi cele în *-ăni,* precum şi direcţia acestei legături se demonstrează prin':

— existenţa formaţiilor paralele în *-ni* şi *-ăni* de la aceleaşi teme (vezi exemplele de mai **sus);**

— trăsăturile silabice de sonantă (cf. A. Avram, *Interpretarea fonologică a lui \î\ iniţial în limba română,* în FD IV, 1962, p. 13 pass.) pe care le are sunetul *n şi* care au favorizat inserţiunea vocalei înaintea lui {deci formele în *-ni* sînt primare, iar cele în *-ăni* secundare).

Iniţial, probabil că *-ni* şi *-ani* erau în mod c o n s e c v e n t d i s t i n c t e din punct de vedere semantic (vezi opoziţia durativ-iterativ/momentan, §4).

Sufixul, detaşat din verbe de felul celor menţionate mai sus, a fost consolidat de verbele formate în româneşte de la derivate în *-an* şi segmentate, prin falsă analiză, în temele acestora din urmă şi segmentul

-ăni : beţivani (<beţivan) : beţiv-ăni, holbăni (<holban) : holb-ăni, jăpcăni (<jăpcan) : jăpc-ăni (aici poate fi încadrat şi *ciocăni,* în eventualitatea că este format, în româneşte, de la *ciocan.* însă el se poate explica foarte bine şi prin interjecţia *cioc!* şi sufixul *-ăni*—vezi V. îfestorescu, în LE XXXIV, 1985, nr. 5, p. 415 — ori din *ciocni* — ca *pocăni* din *pocni* etc, v. mai sus).

Existenţa acestor formaţii (de la nume) a putut contribui la lărgirea bazei de derivare a sufixului *-ăni* prin atragerea temelor nominale (temele verbelor de origine slavă în *-ni* sînt, în marea majoritate a cazurilor, interjecţii) : *gheară—gherăni, gloabă—globăni, şold—şoldăni.*

-enit -inij, -îni, -on şi *-uni* au apărut pe mai multe căi :

1. prin asimilarea vocalei sufixului la vocala temei *(cronconi < croncăni, ch\ţini<ch\ihni* etc.) sau, direct, prin crearea de derivate eu vocala sufixului identică cu vocala temei *(clefmi<cleaf, hor eoni <horc, tutuni<tut* etc^). Menţionăm că dintre cele 55 de formaţii (inclusiv variante) în *-enit -init -înij-on^* şi *-uni,* 31 au vocala sufixului identică cu vocala silabei precedente (calculul nu priveşte formaţiile susceptibile de dublă analiză); dintre cele 87 în *-ăni,* care au putut să le servească drept model de structură, 30 prezintă aceeaşi trăsătură. Se pare deci că seria formaţiilor, după toate probabilităţile, secundare *(în-enij, -init -îni, -onit -uni)* a dezvoltat trăsătura fonetică existentă la formaţiile model (în *-ăni);*

1. Cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 152.

2. *Scormoni* poate fi explicat în două feluri: *a.* ca provenit dintr-o variantă **scorm (<scurm)* a temei (cu *u> o* sub accent ca în *înconjor Jînconjur — înconjura)* cu selectarea sufixului *-oni* datorită vocalismului temei; *b.* din *scurma* cu ataşarea sufixului -oni *(*scurmoni)* şi, ulterior, asimilarea vocalei din temă la cea din sufix *(scormoni).*

Notăm că în CADE şi TDRG, unde *scormoni* apare în titlu, iar *scormoli* ca variantă, etimologia dată îl explică numai pe acesta din urmă (v. - LI . .., § *4. a).*

2. ca variante fonetice: *căuni (<cau), crănni (< crau)>căonir crăoni* etc. se explică prin faptul că, în poziţie neaccentuată, *u* se află în variaţie liberă cu *o.* în mod similar se explică *încetini* în raport cu *înceteni, părtini* în raport cu *părtmi (<pările an);*

în DA (s.v. *încet), înceteni,* considerat formă primaiă (deşi atestări are numai *încetini),* e explicat printr-un **înceten* < lat. **quietinus.*

3. în mod sporadic, din împrumuturi slave analizabile în română : *dreveni<scr. dreveniti se,* cf. *dreava;*

4. la fel de rar ca şi *-ăni,* din formaţii cu dublă analiză, ca *rudeni,.* cf. *rudenie, rudă; codini,* cf. *codină, coadă;*

5. din derivate formate de la interjecţii terminate în *-o, -i* (consoană) şi *-u* (vocală sau consoană) : *chihăini (<chihai !), căuni (<cau !), mihoni (<miho(ho !)), şuşuni (<şu-şu !).*

Dintre aceste căi de apariţie, mai puternice sînt cele de sub 1 şi *2,* deoarece determină apariţia unor s e r i i de formaţii.

O dată decupate din formaţiile în care apariţia lor era motivată (prin schimbări fonetice sau etimologice), segmentele *-eni, -ini, -îni, -oni* şi *-uni* s-au ataşat la teme oarecare.

Sufixele de conjugarea I s-au putut detaşa :

1. prin falsa analiză a formaţiilor de tipul: *crăcăna (<crăcană) : crac-ăna, bobona (<cboboane) : bob-ona;*

2. din derivate moştenite analizabile: *trâgăna<* lat. *Hraghiare* (cf. CADE, LOMBARD, V. 184) şi mai ales neanalizabile : *legăna<l%>t. Higlnare* (cf. TDEG, DA, LOMBARD, V. 209, ILR II 117 ; la CDDE

Hevlglnare, considerat în DA gren.de ainiis; Y. în DA presupusa evoluție semantică a etimonului latin care explică relația cu ,,a lega"), *scărpina* <lat. *scărpinare* (cf. TDEG, PUŞCAEIU, LOMBAED, V. 184); notăm, că unicul derivat analizabil în forma originară, *irăgăna,* a devenit neanalizabil în forma secundară (literară), *tărăgăna.*

Sursa moştenită e susținută, indirect, de etimologia propusă în DA pentru *clăii na : „<clăli* cu sufixul (de origine latină şi cu sens iterativ) *-ina- {-ena, -ăna)* probabil sub influența *lui legăna, zdruncina, hi(n)țina* V, şi explicația pe care o dă S. Puşcariu (DR I, 1920—1921, p. 228; v. şi DA) pentru *conteni* (cu forma presupus originară, păstrată în graiuri şi în aromână, *cuntina, contena) :* <lat. **cunctino, ^are,* cu sufixul iterativ *-ino,* ca"şi în lat. **ligi-nare> legăna.*

Sursa moştenită e susținută de N. Drăganu. *(Verbele derivate cu sufixul* -mare (-înare, -anare) *şi postverbalele lor,* DR III, 1923, p. 509-514), care se întemeiază, în afară de *scărpina, t(ă)răgăna* şi *cuntina,* pe *îngreuna<istt. îngrevînare.* El explică apoi prin analogie derivate în *-ăna {legăna* - de la un autohton *Hega „a clăti", zgrcpțăna), -ina {căina, clătina, huțina),-îna (hițîna),* ' . r , •

V. însă şi explicații care nu presupun sursa moştenită, ca: DDR *t(ă)răgăna <irage;* SCRIBAN: idem, deşi notează formele romanice despre care consideră că presupun un lat. **lrag inare.*

Sufixele *-na* şi *-ena,* (virtuale) se detaşează din cîte o singura formație, *îndărătna,* care se poate explica prin regresiune din *îndărătnic* şi, respectiv, *ochena.*

Vezi DA: „forma *îndărătna* pare a fi disimilată din *îndârâtra* [neatestată] <**deretrare* sau apropiată de *îndărătnic".*

N. prăganu *(loc. cit.)* presupune şi pentru sufixul *-na* originea latină, explicîndu-1 din *-ina* prin sincopă.

Unele formații perechi, de conjugarea I şi a IV-a, se pot explica una din alta prin schimb de conjugare (eventual, cea mai slabă din cea mai puternică) : *încetina<încetini, părtina<părtini; t(ă)răgăni<t(ă)răgănu, clătini<clătina, Mțîni<Mțîna, miauni<mieuna* etc. (v. mai multe exemple în § **1).** Acest proces morfologic presupus a fi operat asupra unor derivate poate fi luat în considerație alături de multiplele căi (menționate mai sus) de apariție a sufixelor cu segmentul *-n-,*

Notăm însă că nu avem modele prin care să explicăm sufixele *-îna* şi *-una* : nici formații cu dublă analiză, nici formații rezultate din schimb de conjugare (avem numai formații de conj. a IV-a, provenite, după toate probabilitățile, din perechile de conj. I).

Verbul *căina* a fost explicat prin v. sl. juiamv, participiul lui K4«TH CA (cf. DA).

b. Atestări foarte vechi avem foarte puține, dar pentru sufixe diferite : *clătina* (Coresi, în DA), *părtini* (Ureche, în DLE), *erîcni (Biblia* 1688, în DA), *orbecăni, pufni* (Cantemir, în DLE). în plu% marele număr de formații populare sînt o dovadă a vechimii sufixelor.

6. Lăsînd la o parte foarte numeroasele teme onomatopeice, nerelevante din punctul de vedere al originii, constatăm că sufixele care conțin segmentul-rc- au preferință pentru temele slave (vechi sau moderne) : *boldăni, jăfăni, jăpcăni, sloveni* etc. Eelativ numeroase sînt însă şi temele moştenite din latină *(codini, orbecăni, vîntona* etc). în număr neglijabil sînt temele săseşti *(şoldăni).* Nu apar teme neologice. Această situație dovedeşte vechimea sufixelor în limbă şi, în acelaşi timp, este determinată de caracterul lor popular (vezi mai jos).

7. Sufixele care conțin segmentul *-n-,* şi dintre ele în special *-ăni,* sînt sufixe productive. Acest lucru însă nu reiese atît din numărul derivatelor stabile, cît din existența creațiilor ocazionale, care sînt în general caracteristice pentru formațiileonomatopeice.

• 8. Formațiile în *-m...* sînt, cu foarte puține excepții (precum *globăni, părtina,* dispărute), folosite în limba actuala. Formațiile actuale sînt în majoritate populare şi regionale, dar nu specifice unei anumite regiuni (există atestări din toate regiunile). Puține sînt literare şi mai • . puține familiare : *ciocăni, croncăni, pocni, înceU)ri,j scormoni, clătina, mieuna; trăncăni, Mțîna, încotoşmăna* etc.

Cîaudia Tudose (D. 61) afirmă că *„-ăni (-oni, -ui)'-'.*apar în toate regiunile, mai frecvent *în* Transilvania şi Muntenia.

• ˡ • 9. Sufixe dezvoltate: *-căni, -lăni, -omăni, -oveni.*

-câni apare într-o formație cu dublă analiză: *chiicăni* (DI), cf. *chiț!, chiican,* şi în una cu analiză unică: *chior căni* (DI),.cf. *chior !* Este un sufix dezvoltat prin elementul cu statut neprecizaț *-c-* (cp. cu sufixul *-căi,* sufixele -ĂIj.„ §8).

-lăni apare în *: şmirlăni* (DI) „a unge", cf. *şmir* „unsoare", şi este dezvoItat prin elementul cu statut neprecizat *-l-.*

-omăiîț apare în : *hondromăni* (DI) „a vorbi neînțeles, a face gălăgie, a se certa",jef. *handra* adv. „fără treabă", *hoandră* poreclă dată unei femei „care umblă oricum s-ar întîmpla" (DA); *şonăromăni* (DLE) ,,a sta la taifas; a se certa", cf. *şondra* !, care redă zgomotul unei conversații domoale. Este un sufix dezvo1lat prin elementul cu statut neprecizat *-om-.*

-oveni apare în : *orjoveni*[2] (DI) „a se scărpina", cf. *orjl* (imită sunetul produs prin frecarea a dduă corpuri, DLE), şi este dezvoltat prin elementul 6u statut neprecizat *-ov-.*

Din punct de vedere semantic, sufixele dezvoltate nu prezintă nici o particularitate în raport cu sufixele ele bază *(-ăni, -eni^.*

-oca!	vezi -CA	$-oi_2$	vezi -UI
$-oea_2$	vezi -CI	**-olai**	vezi -LI
-oei	vezi -Cî	**$-ola_2$**	vezi $-ULA_2$
-oga	vezi -EGA	**-oii**	vezi -LI
-ogii	vezi -AGI	**-ona!**	vezi -NI.
$-ogi_2$	vezi -EGA	$-ona_2$	vezi -NI
-oij	vezi -Ăli		

$-ONA_3$ ($-UNA_2$), -IONA

Laura Vasiiiu, *Sufixul -(i)on,* în SMFC II 179-184; VASILIU, S.V.N.

1. Sufixul *-ona*, apare la derivate cu tema în *-i-* (toatebazele la care pot fi raportate au tema în *-i-);* sufixul *-iona,* la derivate cu tema în consoană, care însă pot fi raportate şi la baze cu tema în *-i-* (cel puțin una din bazele la care pot fi raportate are tema în consoană şi cel puțin una din baze are tema în *-i- ;* v. §2). Eeiese de aici că recunoaşterea; existenței sufixului *-iona* este condiționată de un anumit mod de analiză, şi anume'de analiza derivatelor prin raportare la bazele cu tema în consoană, şi nu la cele cu tema în *-i-* (ambele analize fiind însă posibile).

întrucît sufixul *-iona* apare exclusiv în formații cu dublă analiză, normal ar fi să îl considerăm sufix virtual. însă faptul că, în cazul unui derivat *(impulsiona),* analiza prin baza în *-ie* sau *-iune* nu satisface

condițiile de sincronie (v. mai jos, § **4.** *a,* p. 101), impune considerarea lui -tona drept sufix real şi, de aici, admiterea seriei de sufixe *-ona$_3$, -iona.*

în unele texte din secolul al XlX-lea apare varianta *-una2* (v. **§4.** a, p. 100).

Pentru modalitatea de distingere a sufixului *-ona$_3$ (-una$_2$)* de *-ona$_1$r -una$_1$,* v. sufixele -NI..., **§2.**

2. -ona$_3$. Formații cu dublă analiză în DI (una din baze este în *-ie,* cealaltă are augmentul *-un-* sau e un derivat în *-ional, -ionarjer, -ionism, -ionist* — analiza se face prin regresiune) : *achiziționa,* cf. *achiziție, -une; concesiona,* cf. *concesie, -une, -onar; confuziona; contagiona,* cf. *contagia, -une; impresiona,* cf. *impresie, -une, -onism, -onist; magaziona(re),* cf. *magazie, magazioner ; proporționa,* cf. *proporție, -une, -onal* etc.; în alte surse : *concluziona* (DCE — 1966); *inscripționa(re)* (DCE — 1973); *muniționa* (DLE — 1848); *puncționa* (DLE — 1964), cf. *puncție, -une* (DN[2]); *restricționa* (HEISTEA, D.P.), cf. *restricție, -une; reviziona* „a revizui" (DLE — 1896), cf. *revizie, -une; situaționa(re)* („Luceafărul",. 209/1966, 3/3); *tranzacționali)* (Walter Scott, *Rob Bou, 1967,* 25).

Formații cu analiză unică: 2 în DI : *raționa, spaționa,* la care se adaugă 1 din altă sursă : *poHiona* „a face por*ti*i" („Instrucțiunile Ministerului Industriei Bunurilor de Consum pentru modul de folosire a cărnii conservate prin frig", 1960, în DLE, s.v. fără atestare).

-011%/-iona. Formații cu dublă şi triplă analiză (analiza prin baza nesufixată implică detaşarea sufixului *-iona,* analiza prin baza în *-ie,* a sufixului *-ona$_3$,* iar analiza prin baza în *-iune,* derivarea imediată) în DI: *afecționa,* cf. *afect, afecțiune; atenționa,* cf. *atent, atenție, -une; excepționa,* cf. *excepta,^ excepție, -une; impulsiona,* cf. *impuls,' impulsie, -une; obiecționa,* cf. *obiecta, obiecție, -une; perfecționa,* cf. *perfect, perfecta, perfecție, -une; presiona,* cf. *presa, presiune* etc'; în alte surse : *incluziona(re)* (GUȚU, C. G. 231 — 1970"}, cf. *include, incluziune; preciziona,* cf. *preciza, precizie, -une* (la HEISTEA, D. P.); *suspecționa* (IOEDAN, LEC 478 — fără dată), cf. *suspect, suspecta, suspecție, -une.*

Formațiile cu analiză unică sînt aparent foarte puține. în realitate însă numărul lor este mai mare, deoarece, în multe cazuri, bazele în *-iune* sînt învechite şi, în consecință, analiza prin aceste baze a derivatelor cu circulație în limba actuală nu este operantă pentru vorbitorii nespecialişti. •

Derivatele în *-ona$_3$* sînt analizabile în raport cu:

— un substantiv: *porționa,* cf. *porție; raționa* „a supune consumului cu rația";

— un substantiv sau un verb: *spaționa,* cf. *spațiu, spatia.*

3. Un mare număr de derivate, şi anume majoritatea celor raportabile la baze în *-ie* (şi *-iune),* reprezintă exclusiv verbalizarea bazelor nominale, care, la rîndul lor, sînt abstracte verbale — nume de acțiuni (ori rezultatul acțiunii) sau de stări (aceste baze — împrumuturi analizabile sau nu în română — sînt, în limba de origine, formate de la verbe : *situație* <fr. *situation<îv. situer; funcție*<fr. *fonction,* lat. *functio <fungor* etc!); valorile lor sînt:

„a executa acțiunea... (care implică sau nu un rezultat)": *achiziționa, confecționa, ovaționa, reviziona;*

— „a trece prin starea..." : *confuziona, emoționa.* •

în cazul acestor formații deci funcția sufixului este aceea, foarte generală, de transferare a numelui în categoria verbului.

f

-

Conținutul cauzativ pe care îl au verbele cu baza „nume de stare" este determinat de caracterul lor tranzitiv, nu de sufix. Cp., de ex.: *intenționa* intr. ,,a manifesta intenția .. .cu *decepționa* tr. ,,a provoca cuiva o decepție" sau chiar *a (se) ambiționa* cu *a ambiționa (pe cineva).*

Puținele derivate ale căror baze nu redau o idee verbală prezintă valorile obişnuite pentru verbele denominative în general:

1. „a produce obiectul..." : *porționa, spaționa* „a forma spații între litere";

2. „a acorda obiectul..." : *cauționa, muniționa, pensiona;*

3. „a face să aibă trăsătura caracteristică...": *perfecționa, proporționa, raționa.*

Multe din bazele acestor formații sînt totuşi, la origine, derivate de îa verbe: *cauțiune* < fr. *cauiion* <lat. *cautio* < *cavere; rație* <fr. *ration* <lat. *ratio* „măsură" *<reor* etc. *Porție* insă, deşi provenit în română dintr-un etimon francez în *-ion (portion),* în limba de origine (lat. *portio)* nu se explică printr-un verb (cf. ERNOUT — MEILLET, s. v. : *portid <pro ralione). Spațiu* se detaşează net de celelalte baze ale derivatelor în *-ona$_3$* atît prin sensul lui (neraportabil nici sincronic, nici diacronic la un verb), cît şi prin forma lui.

Magaziona „a depozita în magazie" are o poziție aparte : raportat la *magazie* (de asemenea nume de obiect, fără nici o legătură, semantică sau etimologică^ cu vreun verb), se defineşte (din punct de vedere derivațional) prin „a introduce în obiectul denumit..."; raportat la *magazioner* {vezi mai jos, **§4,** legătura genetică dintre *magaziona* şi *magazioner),* se defineşte prin „a practică ocupația specifică persoanei..." (notăm însă că această definiție nu este obținută prin raportarea derivatului *magaziona* la baza *magazie,* deci nu e comparabilă cu restul definițiilor pentru derivatele în *-ona$_3$).*

Considerăm ca specifică sufixelor *-ona$_3$, -iona* valoarea care apare la cea mai mare parte din derivate, şi anume aceea de a transfera numele în categoria verbelor. întrucît, după cum s-a văzut, multe din verbele prin care pot fi analizate sau la care, măcar, pot fi raportate numele respective apar în limba română şi sînt sinonime totale sau parțiale cu verbele în *-ona$_3$,* este evident că funcția principală, specifică a sufixului este aceea de a subordona verbele față de substantive (cf. Al. Graur, *Caracterul sistematic al limbii,* în VE XI, 1958, nr. 6, p. 101; v. şi GEAUE, T. 269—270). Această subordonare apare în mod evident atît în planul expresiei, cît şi în planul conținutului semantic :

colecta — colecție — colecționa
conceda — concesiune — concesiona
conclude — concluzie — concluziona
demite — demisie — demisiona
inhiba — inhibiție — inhibiționa
presa — presiune — presiona
situa — situație — situaționa
sta — stațiune — staționa
suspenda — suspensie — suspensiona etc.

Verbul *spaționa* se apropie, din acest punct de vedere, de derivatele caracteristice ale lui *-ona$_3$:* este sinonim cu derivatul imediat de la aceeaşi bază, *spatia.*

1. Există însă şi cazuri, puține, de verbe in *-ona$_3$* distincte semantic de bazele Verbale oesufixate : *colecționa / colecta, perfecționa / perfecta, recepționa / recepta.* Vezi IORDAN, LRC 478.

2. Ponderea mai mare a verbelor sinonime cu verbele nederivate din aceeaşi familie (care sînt bazele originare) a determinat uneori transferul (prin confuzie) al sensului bazei asupra derivatului nesinonim. *Sugestiona* (<fr. *suggestionner* < fr. *suggestion* <lat. *suggestio* <lat. *sug-*

gerere) ajunge astfel să fie întrebuințat eu sensul ..a sugera" (într-o scrisoare din 1938, publicată în *Pagini dintr-o arhivă* medzYd, Bucureşti, 1984, p. 62).

4. *a.* Sufixul *-ona* a apărut pe teren românesc în urma falsei analize a formațiilor (împrumutate din italiană, germană şi mai ales franceză) de tipul *conMționa, funcționa.*

Aceste verbe sînt formate în limbile de origine de la substantive tn *-ion, -ione* (fr. *condition,* it. *conăizione; îi. fonction, it. funzione)* cu sufixul conjugării (fr. *conditionner, it. condiționare;* fr. *fonctionner*, it. *funzionare).*

J. Dubois (D.S.) inserează în lista ele sufixe din apendice sufixul *-ionner* cu exemple ca *actionner, additionner* (care, evident, nu demonstrează existența sufixului). în cuprinsul cărții Sirsă nu apare sufixul *-ionner,* iar exemple de tipul celor menționate *(impresionner, selectionner* etc.) sînt iincluse printre "exemple de derivate cu *-er, -(n)er* alături de verbe ca : *acliver, filmer.*

P. Guiraud (în BSLP LVI, 1961, p. 116—117) încadrează elementul *-ionner* (din *actionner, additionner* etc.) îricategoria pseudosufixelor.

în româneşte verbele în *-ona* se analizează normal ca derivate imediate de la bazele în *-iune : condițiune* + flectivele verbale (cf. şi formele **în** *-una: funcțiuna, mențiuna* şi chiar *rățiuna*; „a gîndi", *stățiuna* etc, care apar consecvent în dicționarul lui Pontbriant şi, izolat, în'alte texte, de ex., *fricțiuna,* la B. Easpail, *Manualul sănătății* ..., 1852, p. 129 ; acestea se explică prin raportarea etimoanelor franceze la bazele lor adaptate **in** româneşte cu *-iune).* Verbele în *-iona* pot fi raportate însă şi la dubletele **în** *-ie* ale substantivelor în *-iune* (care, de cele mai multe ori, sînt sinonime perfecte cu ele) sau, mult mai rar, cliiar la teme consonantice *(perfecționa — perfect).* Această a doua analiză are drept rezultat detaşarea segmentelor derivative *~ona* şi, respectiv, *-iona.*

Mare parte din derivatele în *-ona* au corespondente verbale în franceză, italiană sau germană :*ambiționa :* fr. *ambiiionnmconcesiona,*: fr. *concessionner,* germ. *conzessionieren; dimensiona : it. dimensionate,* germ- *dimensionieren; leziona-.it. lesionare; spaționa :* germ. *spationieren; vi. ziona :* fr. *visionner,* it. *visionare* etc

Pentru cîteva derivate n-am găsit corespondente verbale străine, ele pot fi explicate însă, prin derivare regresivă, din derivate n o m i n a l e împrumutate : *confuziona : confuzionism* <fr. *confusionnisme; direcțional direcțional* < fr. *directionnel; excepționa : excepțional* < fr. *exceptwnnel; previziona <previzional* < fr. *previsionnel; reviziona : revizionism, -ist* < fr. *revisionnisme, -iste; sciziona : scizionar, -ist* <fr. *scisionnaire, -iste ; tranzacționa : tranzacțional* < fr. *iransactionnel.*

Th. Hristea (E. 140) respinge în mod judicios explicarea lui *viziona* prin *vizionar* (cf. Laura Vasiiu, SMFC 11,181), bazîndu-se pe faptul că „sensul adjectivului *vizionar* este cu totul diferit de aî verbului *viziona".*

Nu ni se pare însă la fel de evident „impedimentul de ordin semantic" care îl „obligă" pe Th. Hristea să nu accepte explicarea lui *excepționa* prin *excepțional* şi să considere „neîndoielnică" proveniența lui din locuțiunea *a face excepție.* Relația semantică dintre *excepționa* „a excepta" şi *excepțional* „care constituie o excepție" este pusă in evidență de *excepta* şi *excepție* „acțiunea de a excepta, abatere de ia regula generală": *excepta-* excepție —• excepțional -» excepționa.* în acelaşi timp, nu vedem care e criteriul semantic care îi permite lui Th. Hristea să-l derive pe *excepționa* din *a face excepție* şi nu îi permite să-l derive şi din *excepțional* ,,care face excepție".

Fireşte însă că explicarea verbelor de mai sus prin derivare regresivă nu este decît una din etimologiile posibile, o alta fiind cea propusă de Th. Hristea.

Pentru un număr de formații n-am găsit nici un fel de corespondente străine. Le reținem ca fiind relevante pentru sufixul *-ona* pe cele care nu pot fi explicate prin substantive **în** *-iune :*

— pentru că acestea din urmă sînt învechite, în contrast cu verbele respective care sînt noi (de ex. *achizițiune, obiecțiune* etc);

Situație întrucîtva similară are *impulsiona,* ale cărui baze în -ie sau *-iune* aveau în perioada apariției* Iui (vezi mai jos, *b)* circulație mai mare decît baza nesufixată (v. DA, s.v. *impulsiune),* iar ni limba actuală nu mai constituie termen activ de analiză : *impulsiune* e învechit, *impulsie* e specializat pentru terminologii tehnice. Considerăm că, deşi, foarte probabil, e fc-rmat de Ia baza în *-ie* sau *-iune,* în'limba actuală, verbul *impulsiona* conține sufixul •*riona.*

— din rațiuni semantice : *porționa* „a face porții" poate fi explicat foarte uşor *-prin porție* „cantitate dintr-un aliment considerată ca necesară unei persoane la o masă" şi mai greu prin *porțiune* ,.parte dintr-un tot".

1. Formele Învechite in *-ion,* ca *portion,* n-au avut circulație. Nici fr. *portionnaire* „qui peut prt'eiKîre une portion d'heritage", care, de altfel, nu are reflex în română, n-a putut avea. din cauza sensului, vreun rol în apariția verbului românesc. în DLR *porționa* este explicat printr-un fr. *portionner,* pe care nu l-am găsit în nici imul din dicționarele limbii franceze .(inclusiv unele ioarte noi; pe care le-am avut Ia dispoziție.

2. Similar cu *porționa* in ceea ce priveşte analiza este *raționa* ..a raționaliza", care probabil i-a servit" dc model : provine din fr. *raiionner* sau ii. *razionare* şi se analizează în română sumai prin bazariir*ie *(rație),* nu şi prin cea in *-iune (rațiune).*

• IO;L;U Iordan t'LRG 478) consideră că *raționa* „a fixa rația de hrană .. ." este mai vechiul *raționa* ,.a face un raționament'', care a căpătat,jun sens nou (v., mai jos, nota 4).

In DLR, Mib titlul *raționa* sînt înregistrate sensurile: 1. „a gîndi", 2. „a supune anumite produse [. . .] unui consum dirijat [. . .]", 3. ,,a transforma[. . .] într-o fracție[. . .] cu numitor raționa:", ş> etimologia unică: ele Ia *rațiune,* după fr. *raisonner.*

3. Nu ne putem pronunța asupra Iui *suspecționa,* înregistrat de Iorgu Iordan ca formație „trecătoare", deoarece ambele baze *(suspccți(un)e)* la care e raportat de autorul citat ne sînt Ia fel de nefamiliare (şi nu le-am găsit înregistrate în alte locuri).

4. E'xplIcahîlv exclusiv prin baze în *-iune* sînt verbele *fic]iona, gestiona, presiona, previziom,. fizipiciona. tensiona* şi *raționa* ..a gîndi", calc după it. *ragionare* sau fr. *raisonner;* ele nr. intiă *m* siera interesului nostru, deoarece nu pot fi analizat c şi printr-o bază (în *-ie* ccnsor.aîitică) care â permită detaşarea sufixului *-ona* (variantele *presie* si *previzie* ale lui *presiune* <;. respectiv, *previziune* sînt foarte rare şi învechite — v. DLR — , iar verbele *presiona* şi *previzionu-* par a li no?h '

Vezi şi verbele împrumutate ca *adiționa, dimensiona* etc, care se analizează în română numai prin raportare la baze în *-iune.*

Toate exemplele pe care le avem de verbe care par a fi formate **în** româneşte eu sufixul *-ona* (din baze **în** *-ie,* după modelul împrumutat) sînt: *achiziționa, concluziona, decepționa,-excepționa, impulsiona, inMbiiiona, inscripționare), obieciiona, porționa, preciziona, restricționa, situaționa, suspensiona.*

Punctiona, considerat de Th. Hristea (E. 140) derivat „neîndoielnic" din [a face] *punefie,* are corespondent in franceză : *ponctionner.* (cf. R.0BERT, DLR).

Magaziona are o poziție ambiguă : poate fi explicat ca derivat propriu-zis- de la *magazie* cu sufixul *-ona* sau, mai probabil, ca derivat regresiv de la *magazioner* (formă coruptă a lui *magaziner* < fr. *magasinier).* în ambele ipoteze însă el nu are nici o legătură cu substantivele în *-ie, -iune (magazie* <ngr. uavaS).

Adăugăm că explicarea lui *magaziona* prin *magazioner* nu exclude intervenția elementului derivativ *-on- i-oner),* deoarece *magazioner* nu poate fi explicat direct din *magaziner* (<fr. *magasinier);* vezi sufixul nominal -ONER, § 4.

6. Cea mai veche atestare pe care ne-o dau izvoarele excerptate de noi pentru formațiile în *-ona* este din 1825 : *proporiiona,* la Al. Teodori, *Scurtă arătare despre om* . . ., p. 72. Atestări relativ numeroase apar abia de la mijlocul secolului, mai ales în traduceri din franceză si în dicționare bilingve (româno-franceze) sau de neologisme : *ocaziona* (Heliade — 1847, în DLE), *fricțiuna (B.* Easpail, *Manualul sănătății* . ., 1852, p. 129), *fric-*

ţiona (M. Wertheimer, *Curs de parabolanologie,* 1857, p. 63), *afecţiuna, aprovisiona, demissiuna* etc. (POKTBEIAîTT, 1862) (vezi şi *fioiiona* (MAG. IST. 11845, p. 48), *adiţiona, raţiona* (NEGULICI, 1848), *cauţiuna* (PONTBEIAKT)).

Toate aceste formaţii sînt împrumutate. Cea mai veche atestare de derivat în *-ona₃* care pare a fi format în româneşte o avem la Maiorescu (1888—1895—în DA) : *impulsiona.*

5. Cu excepţia lui *magazie* (de origine grecească), care, foarte probabil, n-a stat la baza formaţiei *magaziona* (vezi § 4. *a),* temele formaţiilor în *-ona₃* sînt latino-romanice.

6. îfumărul mic al derivatelor care pot fi considerate ca sigur roma* neşti (vezi § 4.a) dovedeşte că sufixul *-ona₃* este slab productiv. întrucît însă multe din aceste formaţii sînt foarte noi *(magaziona (re)* — 1949, cf. DLE, s.v. —, *concluziona*—1966, cf. DCE, s.v. — , *porţiona* — 1960 —, *situaţiona* — 1966 (v. §2) —, *inscripţiona (re)* — 1973), reiese că sufixul *-ona₃* este viu în sistemul de derivare actual.

Sufixul *-iona* nu este productiv.

7. Derivatele în *-ona₃, -iona* sînt în general literare *(achiziţiona, colecţiona, demisiona* etc. şi verbele cu sensuri diferite de formaţiile paralele nesufixate, v. § **3).** Cîteva aparţin unor terminologii tehnice *(spaţiona* tipogr., *puncţiona* med.) sau stilului administrativ *(inscripţiona (re), magaziona, porţiona).*

Unele dintre ele însă, mai ales formaţii relativ recente, sinonime cu paralelele verbale nesufixate sau cu expresiile verbale de la care s-au format, sînt simţite şi sancţionate ca pretenţioase (de ex. : *concluziona, viziona* „a vedea") sau chiar periferice (deex. : *atenţiona, sugestiona* ,,a sugera").

1. Iorgu Iordan (LRC 478) le încadrează în „tendinţa de a crea «cu orice preţ» verbe noi" şi le apreciază ca „trecătoare", cu excepţia cazurilor în care s-au diferenţiat semantic de dubletele nesufixate.

Valeria Guţu Romalo (C.G. 231) consideră că *atenţiona* „trebuie evitat, deoarece, admis în limba literară, aduce în comunicare o aură periferică supărătoare".

2. Th. Hristea (D.P.) apreciază că formaţiile ca *atenţiona, directiona, excepţiona, porţiona, preciziona* etc. constituie un sistem şi sînt mai economice decît locuţiunile echivalente (de ex. : *atenţiona* faţă de *a atrage atenţia* sau *a acorda atenţie).* Bazîndu-se pe evoluţia formaţiilor ceva mai vechi *conferenţia* şi *evidenţia,* condamnate în perioada apariţiei lor de Î.-A. Caudrea şi, respectiv, L. Şăineanu, dar reţinute ulterior de limba literară, D-sa pare a avea o atitudine favo-

-011%	vezi		**-OS!**	vezi	-ISI
-01119	vezi			vezi	-SI
-ora₁	vezi	-ĂRI	-oşa₂	vezi	-SI
-ora₂	vezi	-ĂRI	-oşi	vezi	-ŞI
-orii	vezi	-ĂRI	-ota₁	vezi	-TA
-ori₂	vezi	-ĂRI	**-ota₂**	vezi	-TI
-orî	vezi	-ĂRI	-oti	vezi	-ŢI
			-ozi	vezi	-ĂZA

-ŞI; -AŞA, -ĂŞI; -EŞA, [-EŞI] ; -IŞA, [-IŞI] ; -OŞA! (-UŞA₂), -OŞI; [-UŞAJ (-OŞA₂), -UŞI

CANDREA, C.G.R. 306; SCHUFFERT, V. 164—167; PASCU, S. 97 ; S. Puşcariu, *Etimologii,* DR IV₂,1924-1926,, p. 695; LOMBARD, V. 514-516, 831, 833; Flora Şuteu, *Un sufix vechi format pe teren românesc:* -oşa, în *Culegere de studii,* Institutul de Limbă şi Literatură Rusă „Maxim Gorki", Bucureşti, 1962, p. 73-77.'

1. *a. -oşa* şi *-uşa* au statut dublu :

-oşa este sufix în formaţii ca *ghemoşa* şi variantă fonetică a lui *-uşa* în formaţia *mărunţoşa,* variantă a lui *mărunţuşa;*

-uşa este sufix în formaţii ca *aplecuşa* şi variantă fonetică a lui *-oşa* în formaţia *înfăinuşa,* variantă a lui *înjăinoşa* (v. § 2).

Sufixele *-esi,'-işi* şi *-uşa₁* sînt virtuale, întrucît apar numai în formaţii cu dublă analiză (v. § 2).

5. Tratăm sufixele care conţin segmentul consonantic *-ş-* ca formînd o serie (cu două subserii, după conjugări) deoarece :

— au structură fonetică comună multor serii de sufixe, anume : consoană constantă precedată sau neprecedată de o vocală variabilă şi urmată de caracteristica morfologică a conjugării (I şi a IV-a);

V. cap. *Structura fonetică* . . ., § 1.

— au origine similară : au apărut toate în interiorul limbii române prin procese de falsă analiză, unul din termeni *(-şi)* putîndu-se explica chiar prin influenţa seriei (v. § 4);

V. în § *4* şi legăturile genetice posibile dintre formaţiile şi sufixele perechi (de conj. I şi a IV-a).

— sînt numeioase foimaţii cu aceeaşi temă şi sufixe diferite (de aceeaşi conjugare şi/sau de conjugări diferite) : *linguşij-oşa; îmbrăţişaj-oşa, încărdăşU-oşi,-a, Î7ifăţişaj-oşa,-i, învoioşaj-eşa, moleşij-oşa,-i* etc.

1. Notăm eă în majoritatea cazurilor unul din termenii pereche e formaţie cu dublă analiză. Faptul atestă intă. o dată, credem, legătura genetică dintre sufixele seriei.

2. Perechea poate să aii ă ambii termeni cu dubîă analiză: derivate imediate de la baze, la rîndul lor. derivate de la aceeaşi temă c& sufixe diferite : *iuieşi, tuioşi* „a se zăpăci" *<tuieş, luioş* „zăpăcit"</uz' „zăpăcit"-]--*t eş,* ± *os.* (In DLR *iuioşi* şi *luioşsint* tratate ca variante ale lui *tuiesi* si. respectiv, *iuieş.)*

2. -şi. 2 formaţii cu analiză unică în DI: *iropşi, zdrobşi.*

Nul-am inclus pe *cerşi* deoarece e derivat regresiv. **V.** *Introducere in studiul sufixelor,* § 3.

-ăfa. Foimaţii cu dublă analiză în DI: *vălmăşa,* cf. *valma* (în *de-a valma), vălmăşag* (prin regresiune) etc.

1 formaţie cu analiză unică, parasintetică : *întufăşa (Economia,* în DA).

-aşi. Foimaţii cu dublă analiză în DI (baza derivată e, de obicei, în *-as) : arendaşi,* cf. *arendă, arenda, arendaş; bărdăşi* ,,a ciopli cu barda", ci. *bărdaş* dulgher" ; *încărdăşi* (parasintetic), cf. *cîrd, cardaş,* (prin regresiune) *cârdăşie; învălmăşi,* v. *-aşa; ostăşi* „a sluji în oaste, a duce viaţă de ostaş" ; *tălpăşi* „a-şi lua tălpăşiţa", cf. *talpă, tălpaş* „pedestru",[5] (prin regresiune) *tălpăşiţă* etc.

1 formaţie cu "analiză unică în DI : *băşcăşi* şi 1 în DLE : *m ard aşi.*

-'e*a. 2 formaţii (parasintetice) cu **Î>**naliză unică, lin DI: *învoieşa,* 1 la TUDOSE, D. 62 : *împrietineşa.*

-eşi. Formaţii cu dublă anaMză în DI (baza, derivată e în -*aş* sau'-*eş*) *: băieşi* „a fi băieş (=lucrător într-o [/...] sau stăpîn al unei băi)"; *moleşi, nevoieşi,* cf. *nevoie, nevoi, nevoiaş.*

-işa. Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e în *-iş)* în DI : (parasintetic) *îmbrăţişa,* cf. *braţ, brăţiş ; măruniişa,* el. *mărunt, mărunţi, mărunţiş.*

2- formaţii cu analiză unică, 1 în DI : *luntrişa,* 1 în DLE : *molişa.*

-işi. Formaţii cu dublă analiză (baza derivată *e în *-iş)* în DI : *mîlcomişi,* cf. *mîleom, mîlcomiş ;* în DLE' : *păişi* „(despre fîn) a se usca", *Ml păi, păiş.*

•>oşai (-uşa2). Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e, de obicei, în *-os)* în DI : *blegoşa; boboşa* „a.'se umfla (ca bobul)", cf, *hoboş* „globul ochiului"; *glieboşa;* (parasintetice) *înfăinoşa (-uşa); învioşa,* ef. *viu, vios;* în alte surse : *luioşa* (UDEESCU, GL.) ; *muetoşa \ GL..* OLT"".).

Potrivit explicaţiei din DA, şi *Ungoşa* ar fi o formaţie cu dublă analiză, provenită •dintr-un neatestat **lingos.* întrucît însă derivatele în *-oşa* de la baze în-os care explică apariţia sufixului sînt destule, nu credem că e necesar să recurgem aici ia o formatie în *-os* neatestată.

12 formaţii cu analiză unică (din care 7 parasintetice) în DI, la care, se adaugă 1 de la TUDOSE, D. : *înfrătosa* (62). .

FI. Şuteu — *-lucr. cit.,* p. 76 — e împotriva explicării verbelor *blegoşa* şi *ininoşa* prin *ble- {fos* şi *vios şi* a acestora prin adjectivele *bleg* şi, respectiv,' *viu cu* snfixiii *-os* (v. DA şi, respectiv, CADE). D-sa propune, etimologiile inverse : *blegos* e derivat regresiv de la *blegoşa,* care, la rîndui lui, e derivat de la *bleg* etc, justificîndu-şi poziţia prin considerentul că *blegos* şi *vios* nu pot fi derivate de la *bleg,* respectiv, *viu* cu *-os,* întrucît acest sufix nu se ataşează decît la teme substantivale.

Afirmaţia referitoare Ia funcţia sufixului *-os* este valabilă în general, aşa cum o arată marele număr de derivate în **-05** de Ia substantive care apar în DL Există insă şi'citeva derivate de ia adjective formate în româneşte. De ex. : *căldos* (CDDE), *hidos* (Sbiera, în DA), *puternicos* (Bibicescu, in DLR), *nmedos* (CADE), *veselos* (CADE). (Vezi şi GRAI"R, E. 92.) Acestea atestă productivitatea procedeului, chiar dacă sînt puţin folosite sau au o anumita valoare stilistică. Deci, este posibil ca şi *blegos* şi *vios* să fie derivate de la adjectivele *bleg şi viu,* iar *blegoşa* şi *învioşa,* derivate imediate de la ele şi, totodată, pentru uzul discuţiei noastre, formaţii cu dublă analiză. în consecinţă, nu le înregistrăm ca derivate cu sufixul *-oşa.*

-osi. Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e, de obicei, în *-os)* în DI : *clielboşi; făloşi; găvănoşi* ,,a scobi (făcînd un găvan)", cf. *găvăni* ,,icl.", *gavanos;* (parasintetic) *împrietenoşi;* în alte- surse: *moloşi* ,,a se aşeza undeva", cf. *acoloşi „tot* acolo" (LEX. EEG. II 57); *lenevoşi* „a se lenevi" (UDEESCU, GL.), cf. *lene, lenevos.*

5 formaţii cu analiză unică (din care 2 parasintetice) în DI : *eoptoroşi, încirăoşi, înfăţoşi, mocoşi, storcoşi,* la care se adaugă 4 din alte surse : *ăulioşi* „a se strica, a mirosi" (la TUDOSE, D. 204); *moloşi* {LEX. EEG. 155); *scoioşi* „a scotoci" (UDEESCU, GL.), cf. *scoate; îogoşi* „a comasa loturi de pămînt [...]" (DLE), cf. *tog* moşie creată prin comasarea [...]".

-uşai (-oşa2). Formaţii .cu dublă analiză (baza derivată e în *-uş)* hrDI : *mărunţusa (-oşa).*

V. şi *aplecuşa* (numai la participiu), cf. *apleca, aplecuş.*

-uşi. Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e în *-uş, -uşă)* în DI : *frenţuşi* „a se îmbolnăvi de **frenţuş" (**=frenţe); *pănuşi* „a smulge penele [...]", cf. *pănuşă ; sfredeluşi,*

2 formaţii cu analiză unică în DI: *limbuşi, linguşi.*

Formaţiile în *-şi* ... sînt analizabile in raport cu :

— un substantiv (cele mai numeroase) : *întufaşa.* „a se face tufos", cf. *tufă; piărdăşi; ytnvoieşa; Ityntrişa ;;>g]iemoşa; infrigoşa^ înărdoşi; mocoşi* „a lucra încet, fără -spor„a(se) mocăi", cf. *moacă},* epitet pentru o persoană bleaga, înceată (DLE, s.v.);; *limbuşi* „a-şi plimba limba prin .gură" etc;

1. în DLR la *mocoşi* se menţionează: „Etimologie necunoscută. Cf. *mocăi",* iar la *mocăi:* Etimologie necunoscută. Cf. *moacă".* Credem că explicarea ambelor verbe prin *moacă* este acceptabila.

2. Analiza lui *limhuşi* prin *limbuş* „omuşor" nu e satisfăcătoare din punct de vedere semantic. •

— un verb :. *împrietineşa,* cf. *împrietini; Ungoşa, -uşi,* cf. *linge ; eoptoroşi* „a coptorî1 (=a sapa pe dedesupt)" etc.;

—< un subatantiv sau un verb : *zdrobşi* „a face zdroburi, a zdrobi"; *întrupoşa* „a se întrupa", cf. *trup ;*

• — un adverb : *băşcăşi* „a, despărţi"; *îriluntroşa* se înfunda înăuntru", cf. *înluntru ;*

— un adjectiv : *moloşi* (eventual, şi *blegoşa, învioşa);* .. " '[

— o interjecţie: *iropşi* „a face să pîrîie sub picioare", cf. *trop.!* .

în DLR *(Litera T) iropşi* e tratat ca variantă a lui *stropşi.* La TDRG şi la SCRIBAN, e tratat în articol separat şi considerat formaţie de autor (Canţemir) sau, respectiv, provenit din bulgară şi înrudit cu *stropşi.*

Formaţii semianalizabile : *bolboşa, -i* „a holba ochii", cf. *bolboca (bulbuca); bungMpşi* ,,a face un lucru cu migală, a bunghini"; *cuicureşi,* cf. *cutcurigu ! \ înfrîmsăşa,* cf. *frîmseţe; milcoşi* „a linguşi", cf. *milcui.*

Derivatele înregistrate mai sus se repartizează în mod aproximativ egal între conjugările I şi a IV-a : 18 faţă de 15. *-oşa* este sufixul cel mai bine reprezentat (13 derivate), alături de perechea lui, *-osi* (9), la mare distanţă de ceilalţi membri ai seriei (1 sau 2 derivate). (Situaţia este: aproximativ aceeaşi, sub toate aspectele relevate, la derivatele cu dublă analiză, foarte numeroase.) Aceste fapte situează sufixele cu segmentul *-ş-* într-o poziţie izolată în cadrul sufixelor vechi ale limbii, care se repartizează adesea exclusiv sau mai ales la conjugarea a IV-a. V, cap. *Distribuţia pe conjugări* . . § 1. \

Un număr relativ mare de derivate ale sufixelor cu segmentul *-ş-* (13 din 33) sînt parasintetice; aceeaşi situaţie se remarcă şi la derivatele cu dublă analiză.

3. Derivatele denominale au valori comune cu ale verbelor denominale în general:

1. „a face acţiunea după modelul denumit de substantivul ..." : *cocoroşa, gliemoşa, mocoşi;*

2. „a dobîndi calitatea exprimată de adjectivul..., trăsăturile obiectului..., a transforma în obiectul..." : *moloşa; întufâşa, mărdăşi ; zdrobşi* (în raport cu baza sa nominală);

3. „a face acţiunea prin intermediul obiectului..." : *îmbrăţoşa, limbuşi, luntrişa;*

4. „a dobîndi statutul.. : *încîrdoşa, împrietineşa;*

5. „a intra în starea . . *: înfrigoşa ;*

6. „a produce obiectul..." : *duhoşi;*
7. „a atribui obiectul..." : *împărtoşa;*
8. „a se introduce în obiectul..." : *întrupoşa.*

Eemafcăm că valorile 4, 5, 7 şi 8 sînt redate exclusiv prin derivate parasintetice. De aici s-ar putea deduce că valorile respective sînt determinate de prefixul *în-* şi, implicit, de caracterul parasintetic al derivatelor.

Vezi FG II 137—138 (printre valorile prefixului *în-* sînt înregistrate valoarea „eventiva" (= „dobîndirea însuşirii ...; transformarea în obiectul ...") şi „dobîndirea obiectului ...)"; Flora Şuteu, *Prefixul* îu-/in-, SMFC II 51—52 (unde cele două valori distincte în FC II sînt subsumate sensului eventiv, „principala valoare a lui *în-")*; REINHEIMER-RÎPEANU, D. P. 66—68 (unde trăsătura [-f- eventiv] e trăsătura dominanta în conţinutul semantic al derivatelor verbale parasintetice — în română cu *în*——caracterizate prin trăsătura—acţiune]).

Valoarea 2 însă, care este de asemenea o detaliere a sensului eventiv {v. F. Şuteu, *lucr. cit.,* p. 51; FO II 137), e redată şi prin derivate neprefixate, la fel ca valoarea 3, care este prezentată printre valorile (noneventive) ale prefixului *în-* (v/F. Şuteu, *lucr. cit,,* p. 52 ; FO II 138). Iar valoarea 1, şi ea înregistrată printre valorile lui *în-* (prin formula „modul în care se îndeplineşte acţiunea" la F. Şuteu, *lucr. cit.,* p. 52, şi „asemănarea cu obiectul..." în FC II 138), e redată aici exclusiv prin derivate neprefixate. Aceste fapte, corelate cu acela că toate cele patru valori sînt redate şi de verbe denominale formate cu alte sufixe şi'derivate imediate (v. cap. *Semantica* **..., § 2),** pledează, credem, pentru concluzia că valorile în discuţie sînt proprii verbelor denominale în general, cliiar dacă cele care pot fi subsumate sensului eventiv sînt mai frecvente la verbele parasintetice cu *în-.*

De altfel, opiniile cercetătorilor asupra conţinutului semantic specific prefixului *în* sînt diferite, mergind pînă la a-1 nega cu totul. V. îa F. Şutea, *lucr. cit.,* p. 55.

Derivatele cu baze adverbiale şi interjecţionale redau valorile obişnuite pentru aceste tipuri de derivate :

9. „a face acţiunea în circumstanţa redată de adverbul..." : *băşcăşi;*

10. „a face acţiunea simbolizată prin interjecţia .. ." : *iropşi.*

Derivatele deverbale sînt uneori sinonime cu bazele lor: *eoptoroşi, zdrobşi.*

Sînt însă şi unele formaţii care au conţinut peiorativ. De ex. : *linguşi, storcoşi* (cp. cu *linge,* al cărui sens propriu e neutru, şi cu *stoarce,* care, în sens propriu, nu e niciodată peiorativ). Această trăsătură pare să fie specifică pentru sufixele cu segmentul *-ş-.*

K. Schuffert (V. 167) afirmă că sufixele *-aşi* etc. au numai valoarea de formant, menţionînd că sensul peiorativ al unor derivate aparţine temelor, şi nu sufixelor.

Trăsătura peiorativ apare şi la multe formaţii în *-osi, -a* cu dublă analiză: formaţii cu tema peiorativă, atît cea primară, cît şi cea în *-os : bâloşa, blegoşa, botoşi, chelboşi, imosa, rîioşa, urduroşa* sau numai cea în *-os : făloşi, îmburtoşa, mtiroşi* „a se măreţi" *(măros* „fudul"); formaţii cu tema (atît cea primară, cît şi cea în *-os)* nepeiorativă : *bărbăioşi* „a face pe bărbatul".

Pentru sensul peiorativ al sufixului *-os,* v. Zorela Creta, *Sufixele peiorative,* SMFC IV 189-190.

Apariţia acestei trăsături la ambele categorii de formaţii (cu analiză unică şi dublă) este o dovadă a legăturii genetice dintre ele (v. § **4).**

Structura semantică a formaţiilor de tipul *bărbăioşi* (verbul este peiorativ în contrast cu ambele sale baze posibile, care nu sînt peiorative) pledează pentru încadrarea lor în categoria derivatelor în *-osi.*

Şl ; f 4. *-ăşa, -aşi, -isa, -oşa±, -osi, -uşi* au apărut în interiorul limbii române, ca rezultat al falsei analize a formaţiilor de tipul: *vălmăşag> vălmăşa : vălm- + -ăşa; arendaş >arendăşi : arenă*- + -ăşi; mărunţiş > mărunţişa : mărunt- + -isa; bălos>băloşa : băl- + -oşa;fălos>făloşi : făl- + -oşi; sfredeluş >sfredeluşi : sfredel-+-uşi* (v. **§2).**

1. V. şi *togoşi* < magb. *tagosit,* analizabil prin *tog* <magb. *tag* (de îa care s-a format în română un *tdgăli,* sinonim cu *iojgoşi).*
2. *-eşi, -işi* şi *-uşa-L* sînt sufixe virtuale (v. § 1), deci nu pun probleme de origine.

Sufixele care constituie perechi (în *-a* şi *-i : -ăşa, -ăşi; -oşa, -osi)* au putut apărea în mod independent unul de altul (în inventarul nostru apar modele cu dublă analiză pentru toţi termenii) şi/sau unul din altul^ prin schimb de conjugare.

Perechea de sufixe *-oşax, -osi* pare a avea o situaţie aparte în privinţa cronologiei termenilor ei, întrucît la baza lor stau formaţii în *-os :* alterarea lui *s* este normală atunci cînd e urmat de *i,* dar nu cînd e urmat de *a,* deci *-osi* a apărut mai întîi, iar *-oşa* s-a dezvoltat din el, prin schimb de conjugare.

Această cronologie nu e însă obligatorie, întrucît *-ş-* a putut apărea şi independent, ca termen alternant al lui *-s-* determinat de prezenţa sufixului.

1. Cf. PUŞCARIU, L. R. .II 272; GRAUR, T. 263 : „Se naşte ... impresia că alăturarea sufixului trebuie să aducă modificarea consoanei finale a temei."
2. Vezi şi Kurt Schuffert (V. 166), care vorbeşte despre o distincţie cronologică între ,,variantele" de conjugări diferite ale aceloraşi verbe: cele în *-oşi* sînt mai vecbi decît cele în *-oşa,* iar unele verbe a căror unică variantă este în *-oşa* sînt noi în limbă.

-eşa, care nu apare în formaţii cu dublă analiză, s-a putut dezvolta ca pereche a lui *-eşi,* după modelul perechilor din serie : *-ăşaj-ăşi, -oşaj-oşi.*

-şi a apărut, probabil, datorită analogiei cu serii de sufixe similare care, alături de termenii cu vocală (deex. : *-ăli, -eli, -il^...),* au şi un termen fără vocală *(-li : călăuzii).*

Pentru derivatele eu sufixele *-şi...* avem atestări foarte vechi: *înluntroşa, PsaltireaHurmuzacH,*în DA; *întrupoşa, Pravilal6&0,l&*TDEG ; *linguşi, Biblia* 1688, la TDEG; *tropşi,* Cantemir, la TDEG.

5. Majoritatea derivatelor în *-şi...* au teme foarte vechi: moştenite *(ghemoşa, înfrigoşa, înluntroşa, luntrişa* etc), slave *(cocoroşa, întrupoşa* etc). Ear apar şi teme mai noi, de ex. turceşti *(băscăşî, mărdăşi),* dar niciodată latino-romanice.

6. Cu excepţia *lui-oşa, -oşi,* pe care le avem înregistrate cu 22 de derivate, sufixele cu segmentul *-ş-* sînt foarte slab productive în decursul întregii lor istorii (1—2 derivate de sufix).

Situaţia este aceeaşi (păştrînd proporţiile) în cadrul derivatelor cu dublă analiză, cu menţiunea că aici se detaşează de serie, alături de -os- (bineînţeles, la mare distanţă), şi -âs-.

Atestări recente avem numai două, ambele însă pentru derivate cu dublă analiză : *bărbăioşi,* Camil Petrescu, în DA ms.; *pieptoşi,* VE, 1954, în DLE. Se pare deci că, în perioada actuală, sufixele *-şi...* nu sînt productive.

Vezi Flora Şuteu, *lucr. cit.,* p. 77, care afirmă că *-oşa* nu e productiv în limba actuală.

7. Derivatele cu sufixele *-şi...* sînt în număr mare regionale şî învechite *(băscăşi* — Ban., cf. DA; *învinoşa* — Olt., cf. DA; *storcosi* — Olt., cf. CADE şi *Texte dialectale Oltenia,* ap. TUDOSE, D. 193 ; *înfrigoşa, înluntroşa,* cf. DA).

Kurt Schuffert (V. 167) vorbeşte despre o repartizare pe regiuni a sufixelor *-oşa* şi *-işa* primul aparţine Moldovei, iar al doilea, altor regiuni), bazîndu-se pe verbele : *îmbrâţoşa, înfăţoşa*

şi mărunţoşa. Se pare că observaţia e valabilă pentru exemplele citate, nu am putut-o extinde însă din lipsă de alte; exemple concludente.

Glaudia Tudose (D. 62) afirmă că sufixele *-oşa şl-eşa* apar in vestul şi nord-vestul Transilvaniei.

Derivat literar e unul singur: *linguşi.*

Mai numeroase sînt cele cu dublă analiză: *îmbrăţişa, încrucişa, înfăţişa,., moleşi; îmbăţoşa* are caracter familiar.

8, Sufixe dezvoltate: *-oreşa, [-ănoşa^, [-ănoşi], [-ătoşa], [-ăioşi].*

-oreşa. 1 formaţie raportabilă la verb : *întăporesa* „a se înţepa la tălpi" (LEX. EEG. II 36).

•• -ănoşa, ~ănoşi, Formaţii cu dublă analiza;: •*viermătwşi, -a* (DI) „a se umple de viermi, a deveni vi.ermăÎIOS".

- •• -ătoşa, -ătoşi. Formaţii cu dublă analiză: *ap ătoşa „-i* (DI) „a se umple cu apă, a deveni apătos".

Sufixele *-ănoşa, -ănoşi, -ătoşa, -ăioşi* au caracter virtual.

Sufixul *-oreşa* e constituit din sufixul *-eşa* şi,segmentul, nesufixal *-or-* (despre care nu putem spune dacă are sau nu vreo legătură cu sufixe — nominale sau verbale — cu segmentul *-r-,* deoarece nu apare în nici o formaţie cu dublă analiză).

-TA, -ATA (~ĂTI₂), -ETA, ~ITÂ, -OTAj ••

PHILIPPIDE, P. 186; SCHUFFERT, V. 155-157; GRAUR, E. 105-106.

1. Seriile de sufixe *-ta, -ăta (-ăti₂)j -eta, -iia, -otaᵣ şt -ti,-ăti,, -eii, -oti (-ota₂)* sînt tratate în mod independent, deşi au structuri fonetice paralele **şi** chiar unii termeni omonimi *(-ăti* şi *-ota),* pentru ca derivatele care creează omonime sufixale au, cele mai multe, o poziţie precară, din puncte de vedere diferite :

— *şchiopaţi, chiotaşTpicotd&mt* variante foarte slab atestate ale lui *şchiopăta, chioti* şi, respectiv, *picoti;*

— *tropota,* relativ bine atestat (totuşi inferior lui *tropoti,* v. DLE, s.v. *tropoti),* e formaţie cu dublă analiză (ca şi *chioti, -a,* de altfel), iar *tropot,* de la care e format, e împrumut. *Tropote* însă analizabil şi are aceeaşi structură cu derivatul *chiot,* de la care e format *chioti, -a : trop (a) ! + *ot.*

Argumentul de analiză sincronică propus se corelează cu etimologiile celor două serii de sufixe : sufixele din prima serie sînt moştenite şi de origine latino-romanică (v. § 4), cele din a doua serie sînt de origine slavă **şi** formaţii interne (v. sufixele -TI..., §4).

Considerăm derivativele *-ăti₂* şi *-ota₂,* apărînd în derivatele *şchiopaţi* **şi,** respectiv, *picota, chioia, tropota,* variante de conjugare ale sufixelor *-ăia* şi, respectiv, *-oti* (v. aici § 4 şi sufixele -TI. .\, § 4 : cele *i* derivate menţionate au apărut prin schimb de conjugare din *şchiopăta* şi, respectiv, *picoti, chioti, tropoti).*

2. **-ta.** 2 formaţii cu analiză unică în DI: *alinta, ofta.*

-ăta (-ăti₁). Formaţie cu dublă analiză în DI: *arnînăta* „a întîrzia", cf. *amina* înv. ,,a întîrzia", *amînat* adv. „tirziu".

2 formaţii (şi 1 variantă) cu analiză unicăîn DI: *cercată, şchiopăta (-ăti).*

-eta. Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e în *±et)* în DI: *văieta,* cf. *vai!, vaiet; vuieta,* cf. *vui, vuiet.*

2 formaţii cu analiză, unică în DI : *cerceta, şchiopeta.* ^ .

-ita. Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e în *-it* ori — analiza se face prin regresiune — în *-itat, -itate, -(ii)or, -(it)ură) în* DI : *debilita,* cf. *debil, -itate; explicita,* cf. *explica, -it; pocită* ,,a poci (2); a abate un mare rău[.. .]sluţind[...]", cf. *pocit²* (3), *-Hor* (2), *-ură¹ (3); uzita,* cf. *uz, uză, -itat* etc.; în „Seînteia", 1967 : *posibiliia.*

3 formaţii cu analiză unică în DI : *dormita, văita, vomita.*

-otaₓ. 1 formaţie cu analiză unică în DLE : *şchiopota.*

Derivatele în *-ta...* sînt analizabile în raport cu:

- un verb: *alinta,* cf. *alina; cercată, -eta* ,,a examina", *cerca* „id."; *dormita, vomita ;*

— o interjecţie: *ofta, văita;*

— un adjectiv sau un verb: *şchiopăta, -eta, -ota.*

Formaţie semianaliza/bilă: *numerota,* cf. *numerar.*

Abilita ,.a recunoaşte cuiva calitatea de docent etc", *comandita* ,,a participa cu o sumă de bani la-o întreprindere[. . .]", *gravita „a* fi supus legii gravitaţiei" nu sînt înregistrate deoarece nu se analizează din punct de vedere semantic dupjimodelul verbelor înregistrate de noi (prin raportare la bazele nederivate *abil, comanda* grav).*

După cum se vede, cele 5 sufixe ale seriei sînt foarte slab reprezentate : un total de zece derivate (repartizate cîte unu, două şi trei pe sufix), dintre care cinci sînt formate de la două baze cu cîte trei şi, respectiv, două sufixe: *cercată, -eta; şchiopăta, -eta, -ota.*

întrucît *cercată* şi *şchiopăta, -ota* sînt provenite din *cerceta* şi, respectiv, *şchiopeta,* nu putem spune că procedeul derivării de la aceeaşi temă cu sufixe diferite din aceeaşi serie (v. -LI..-**OT..., § 1)** e productiv în cazul seriei *-ta...* (V. o situaţie similară la sufixele -TI.,, § 2).

3. Derivatele cu baze verbale exprimă „aproximarea" *(dormita)* sau sînt sinonimie cu bazele lor *(cerceta, vomita).*

Alinta e sinonim cu baza *alina* într-un singur sens, învechit, atestat numai la Dosoftei (v. DA). Sensul bine atestat pînă astăzi, „a (se) răsfăţa[15], ar putea fi considerat intensiv.

B. Hasselrot *(Les suffixes en* -tt- *et la formaiion des verbes frequeniaiifs,* în *Melanges Mărio Roques,* II, 1958, p. 140) îl interpretează pe *dormita* ca iterativ. De aici trage concluzia că, prin conservarea distincţiei iterativ/neiterativ din latină, româna se deosebeşte de majoritatea limbilor romanice care au păstrat din latină multe verbe iterative, dar nu cu sensul originar.

I. Fischer (L.D. 175) afirmă, pe bună dreptate, că *dormita* nu are sens frecventativ, singurul verb frecventativ moştenit de română din latină cu sensul originar fiind *sălta.* întrucît însă acesta nu e analizabil în română (raportul cu baza *sări* s-a pierdut, aşa cum arată I. Fischer, o dală cu rotacizarea lui *-l-* din *satire),* concluzia lui B. Hasselrot se cere revizuită.

Şchiopăta are şi sens factitiv: „a face să devină şchiop"; v. şi derivatele cu dublă analiză : *debilita, facilita, nobilita, validita.*

Folosite reflexiv, aceste verbe exprimă sensul „a dobîndi trăsătura redată de adjectivul..." : *a se şchiopăta, a se debilita.*

Şchiopăta „a umbla ca un şchiop" exprimă sensul: „a manifesta trăsătura...".

4. Sufixele *-ta, -eta* şi *-ita* sînt moştenite din latină prin verbe în *-itare* analizabile în română ca: lat. *ăllen(i)tare>alintall&t. *allenare > alina;* lat. *circităre >cercetajl&t. circare >cerca;* lat. **excloppitare >şchiopetajl&t. *excloppus>şchiop;* lat. *dor'mitarodormita*/lat. *dor mir odor mi*

1. Vezi PHILIPPIDE, P. 186 ; FISCHER, L. D. 174—1 75.

2. Vezi şi verbele moştenite, neanalizabile în română: *ajuta* <lat. *adiutare; sălta* < lat. *saltare* (v. § 3, nota: condiţiile în care reflexul în română al latinescului *saltare* a devenit neanalizabil) ; *strănuta* <lat. *slernutare*; ui7a <lat. **oblităre.*

3. Lat. *fremitare,* format de la *fremere* cu -z7a/-e sau denominativ tîrziu al lui *fremituS* (cf. FISCHER, L. D. 174), e analizabil în latină prin ambele baze. Rom. *fremăta,* care se analizează prin (şi, poate, e şi format de la) *freamăt* (<lat. *fremitus,* cf. DA, FISCHER, L.D. 174), nu. e înregistrat aici, ci la derivatele imediate.

4. în latină, derivatele verbale deverbative „freeventative-intensive" se formează de la tema prezentului cu sufixul *-ită-* prin analogie cu derivatele formate de la tema supinuîui cu *-ă~*. Procedeul e productiv pînă tîrziu în limba latină, verbele în *-ită-* însă „se substituie din cele mai vechi timpuri verbelor de bază", pierzîndu-şi în felul acesta sensul frecventativ. Faptul este pus în legătură cu pierderea procedeului în limbile romanice. Vezi FISCHER, L. D. 174—175.

în plus, *-ita* este explicat ca

— împrumut relativ recent prin verbe ca *vomita* <lat. *vomitate* (de asemenea iterativ în limba de origine), analizabil prin *voma;*

Cf. Al. Graur, *Verbe latineşti in* -ito, în StCl V, 1963, p. 7.

— rezultat al izolării (tot relativ recente) prin falsă analiză din formaţii cu dublă analiză de tipul celor înregistrate în §2, care, la rîndul lor, sînt:

a. împrumutate din latină, din franceză sau din italiană : *nobilita* <lat. *nobilitare ; facilita*<lat. *facilitare,* it. *facilitare,* fr. *faciliter* etc.;

Pentru denominativele latineşti în *-ită-,* v. Ai. Graur, *art cit,* si MIGNOT VDL 326-330. ^

în explicarea sufixului *-ilare* pentru verbe denominative, X. Mignot (V.D.L. 329—330) porneşte de la recunoaşterea „triplei solidarităţi" a acestuia cu temele'în - i - , abstractele *in-ia* şi frecventativele în *-ităre.* El consideră însă ca factor principal în apariţia sufixului „extensiunea morfemului «frecventativ» în afara domeniului său iniţial", ceilalţi factori fiind auxiliar* şi nonnecesari.

b. formate în româneşte (mai ales prin derivare regresivă) :

1. de la substantive de origine romanică în *-itate,* după model străin: *posibilita<posibilitate, validita<validitate,* ca şi lat. *debilitare <debilitas,* cf. şi fr. *dâbiliterldâbilite,* it. *debilitare/debilitazione* etc;

V. şi neanalizabiiul *calamita <calamitate* în DN[3]. La GUŢU ROMALO, C.G. 217—218, 220, şi DCR e înregistrat numai adjectivul *calamitai.*

2. de la adjective de origine latino-romanică în *-itat* sau *-it: uzita< uzitat<tr. usită, lat. usitatus,* it. *usitato* (v. Theodor Hristea, în LEXXIX, 1980, nr. 5, p. 498); *explicita<explicit<fr. explicite,* lat. *explicitus.*

Acestor adjective (participii la origine) li se asociază, datorită structurii similare, verbul *pocită* „a poci[1] (2), a abate un mare rău, [...] sluţind [...]", format, prin derivare imediată, de la participiul verbului de origine slavă *poci : pocit*[2] (3) „care aduce nenorocire" (cp. cu *amînăta <amînat)* sau, prin regresiune, de la *pocitor* (2) „fiinţă imaginară care aduce un mare rău[...]" ori *pocitură*[3] (3) „id.". /

1. Vezi GRAUR, E. 105-106; Al. Graur, în StCl V, 1963, p. 9-10.

2. Remarcăm că derivatele româneşti în *-ita* discutate sub *b* nu sînt formate cu un sufix *-ita,* după cum nu sînt formate cu un astfel de sufix verbele latineşti sau romanice de tipul celor împrumutate în română (lat. *debilitare < debiliias <debilis,* prin analogie cu *densito <denso,* alături de care apare *densitas < densus ;* v. Al. Graur, în StCl V, 1963, p. 10).

3. In DLR, *pocită* e considerat derivat regresiv de la *pocitanie* „fiinţă urîtâ [...]; fiară sălbatică ; bazaconie ; glumă", cu trimitere la *pocitură.* în mod evident,raportarea la *pocitanie* e greşită din punct de vedere semantic.

Aşadar sufixul *-ita* are origine multiplă : moştenit, împrumut (latino-romanic) şi formaţie apărută în interiorul limbii române.

Am putea considera că şi *-eta* provine dintr-o sursă internă, anume falsa analiză a formaţiilor *văieta (<vaiet,* cf. TDRG) şi *vuieta (<vuiet,* cf. DEX). Tipul structural reprezentat de aceste verbe (bază verbală şi/sau interjecţională + ±*et)* are insă o poziţie izolată în cadrul derivării cu sufixele *-ta* ...

Menţionăm că singurele derivate deinterjecţionale (cu analiză unică) din serie, *ofta* şi *văita,* nu sînt formate cu sufixul *-ta : ofta* e derivat imediat de la *oft* (cf. DLR), devenit analizabil în limba actuală în *of!* -p *-ta* datorită faptului că *oft* a dispărut, iar *văita* e provenit din *văieta.* (în DEX, *văita,* tratat ca variantă de bază, e explicat prin *vai* — fără nici o menţiune cu privire la sufix —, iar *văieta* e variantă a lui. Notăm însă că *văita* se poate explica fonetic din *văieta,* dar *văieta* din *văita,* nu.)

-ăta se detaşează din *şchiopăta,* formă secundară apărută în urma transformării *e >ă* după labială în *şchiopeta,* şi din *cercată,* formă refăcută, printr-o falsă analogie, din *cerceta* (cf. CDDE). V. totuşi şi *amînăta.*

-ăti[2] se detaşează din *şchiopaţi,* variantă de conjugare (înregistrată la Cîlnic—Sebeş, cf. DLE) a lui *şchiopăta.*

-ota[1] se detaşează din *şchiopota,* care poate fi explicat prin asimilarea vocalei sufixului la vocala silabei precedente.

Semianalizabilul *numerota* e împrumutat din franceză *(nnmeroter),* unde pare să fie format cu sufixul *-oier* (la MEYER-LUBKE/PIEL, G. F. 136, se vorbeşte despre sufixul frecventativ *-oier,* printre exemple nu e însă menţionat verbul *numeroter).*

în ceea ce priveşte istoria, trebuie făcută menţiune specială numai pentru formaţiile împrumutate sau formate de la baze împrumutate, întrucît celelalte sînt moştenite sau foarte vecbi în limbă.

Derivatele de tipul *debilita* au început să pătrundă în limba română în secolul al XlX-lea : cea mai vecbe atestare pe care o avem este la Codru-Drăguşanu *(nobilita,* în DLE). Formaţii noi de tipul acesta continuă însă să apară şi în perioada actuală : *posibilita* pare să fie foarte recent, întrucît -apare într-un număr al „Scînteii" din 1967.

5. Dacă admitem explicaţiile prin care formaţiile în *-ta...* sînt moştenite, împrumutate, derivate regresive ori imediate şi variante fonetice (v. § 4), trebuie să admitem şi că sufixele *ta...* nu au fost şi nu sînt productive în limba română.

6. Derivatele în'-ta şi cele în *-ita,* cu excepţia lui tocita (popular), sînt literare, unele *(posibilita, validita)* cu caracter livresc.

Şchiopăta şî *cerceta* sînt singurele derivate literare în *-ăta* şi *-eta*. Variantele *cercată, şchiopeta, şchiopota şi şchiopaţi* sînt învechite şi regionale.

-TI, -ĂTI!, -ETI, -OTI (~OTA[2]), [-UTI]

SCHUFFERT, V. 156; A. Graur, *Notes d"etimologie roumaine:* -oti, în BL VI, 1938, p. 164 - 168; LOMBARD, V 79U-309.

1. Pentru justificarea tratării în mod independent a seriilor de sufixe *-ta.* şi *-ti...,* precum şi pentru modalitatea de delimitare a omonimelor *-ăti*[1] şi *-ăti*[2], *-oia*[1] şi *-ota*[2], v. sufixele -TA..., § 1.

-ota[2] este variantă de conjugare a sufixului *-oti* (v. § **4).**

-uii este sufix virtual.

2. -ti. 1 formaţie cu analiză unică în DI: *şopti.*

-aţii. Formaţie cu dublă analiză (baza derivată e în *-ăt)* în DI: *ţipaţi,* cf.' *ţipa, -ăi.*

2 formații cu analiză unică în DI: *flecăti, şopăti.*

-eti. 1 formație eu analiză unică în DI: *clefeti.*

-oti (ota₂). Formații cu dublă analiză (baza derivată e în ^*ot)* în DI : *chioti (-a),* cf. cMw /, *chiot; incoti* „a rîde pe înfundate", cf. *inc, -ot; şopoii,* cf. *şop (a) !y şopot; tropoti (-a),* cf. £foj? jfy) /, *tropot;* tfojoJi „a vui",' cf. *voj* „vîrtej de apă", *vojot* „vuiet" etc.

21 de formații (şi o variantă) cu analiză unică în DI, la care se adaugă 2 din alte surse : *floncoii* (MAT. DIAL. I 210), *hoscoti* „a îmbătrîni, a se hodorogi" (UDEESCU, GL.).

-Titi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *micuți* „a se micşora", cf. *mic,* (prin regresiune) *micuței.*

-ti/~otL 3 formații cu dublă analiză (bazele sînt interjecții în *-o(-);* ambele analize implică degajarea unui sufix din serie) în DI: *forfoti,* cf. *for-fo (r) !.,; mihoii,* cf. *miho(ho) !; şuşoti,* cf. *şo-şo!*

Derivatele în *-ii*... sînt analizabile în raport cu :

— o interjecție (cele mai multe) : *şopti, şopăti,* cf. *şop(a) !;. clefeti,* cf. *cleaf!; ciocoii* „a ciuguli, a mînca cu zgomot...", cf. *cioc!; forfoti,* cf. *for-for !; grohoti ; ihoti,* cf. *iha !; mihoii,* cf. *mihoho !; pleoscoti ; irîncoti* „a trînti diferite obiecte cu, zgomot", cf. *tranc !; zopoti* „a lovi", cf. *zup !* etc.;

— un verb: *limpoii* ,,a sorbi", cf. *limpi; mişcoti; țipoti* etc.;

— o interjecție sau un verb: *picoti(-a) ;*

— im substantiv: *flecăti* ,,a flecari", cf. *fleac ; floncoii,* cf. *fleoancă; hpşcoti,*"cf. *hoaşcă; smocoii* ,,a smocăi", cf. *smoc;*

— un adverb: *horhoti* „a umbla fără rost", cf. *hor ha* „fără rost".

Formații semianalizabile: *bleheii, -oti* ,,a lătra, a ehelălăi'% cf. *blehăi ; bomboii,* cf. *bombai, -ăni; ciofoti,* cf. *ciofăi, -ăni.*

La aceste formații se pot adăuga următoarele verbe neanaîizabiie cu conținut onomatopeic mai mult sau mai puțin categoric şi, în general, expresiv : *cârâcătl „st* vorbi cu glas scăzut" (LEX. REG. II 21), *hropoti* „a horeai" (DI), *lincoti* „a cbicoti" (UDRESCU, GL.), *loncoti* ,,a vorbi în somn" (LEX. REG. II 15), *tărămtăii* ,,a vorbi mult şi fără rost" (DLR); v. totuşi *teremtete* interj, „la naiba !" (în DLR, cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 171).

După cum se vede, singurul sufix relativ bine reprezentat din serie (23 de derivate cu analiză unică, la care se pot adăuga încă 3 cu teme în *-o-)* este *-oti.* Celelalte sufixe au cîte 1 sau 2 derivate, iar varianta *-oia₂,* 3 derivate, dintre care 2 cu dublă analiză.

Baza interjecțională *şop (a)* se detaşează, la analiză, din 3 derivate diferite : *şopti, şopăti, şopoii.* Menționăm însă că toate sînt împrumuturi (v. § 4), deci nu se poate spune că procedeul formării de derivate cu sufixe diferite din aceeaşi serie de la aceeaşi temă (v. - LI.. - NI..., § **1) e** productiv în cazul seriei *-ii* ... .

în aproximativ jumătate din derivate (16 din 30, în bună parte deinterjecționale) vocala sufixului coincide cu vocala silabei precedente : *grohoti,, miorcoti* etc.; *clefeti.*

Celelalte 14 formații, care nu au această structură -fonetică *ffluenți, cîrcoti, mlşcoli* etc), dovedesc că nu este vorba de o condiționarea vocalei sufixului prin vocala temei.

3. Formațiile cu baze interjecționale au conținut onomatopeic: *clefeti, ihoti, şopăti* etc.

întrucît bazele nominale sau verbale ale celorlalte derivate redau adesea obiecte sau, respectiv, acțiuni legate de producerea unor sunete, derivatele denominale şi deverbale au şi ele, adesea, conținut onomatopeic : *floncoii, limpoii, țipoti.* (Pentru sensurile pe care le au în raport cu bazele neinterjecționale, v. mai jos.)

Formațiile denominale redau valorile obişnuite pentru verbele de ,aeest fel:

1. ,,a produce obiectul denumit prin substantivul de bază" : *flecăti*
2. „a acționa prin intermediul obiectului ..." : *floncoii* „a elonbăni";.
3. „a acționa asupra obiectului ..." : *smocoii ;*
4. „a căpăta trăsăturile caracteristice ale obiectului ...": *hoscoti.*

Două derivate deverbale, *mişcoti* „a se mişca de colo pînă colo", *țipoti* „a scoate țipete", par să aibă sens iterativ. în cazul altora nu se poate izola sensul derivatului în raport cu baza, deşi ele sînt în mod evident legate : *limpoii* „a sorbi" — *limpi* „a mînca sau a bea sorbind", *smîrcoti* ,,a suge după mulsoare" — *smîrci* „a bea apă dintr-un lac", *picoti* „a ațipi şezînd sau stînd în picioare" — *pica, pic.*

Derivatul de la adverb are sensul caracteristic pentru verbele cu bază adverbială : *horhoti.*

Comun derivatelor în *-ii* .. . e caracterul expresiv determinat, în marea majoritate a cazurilor, de sensul bazelor.

4. *a. -oti* a apărut în sistemul de derivare românesc pe două căi:

— externă, constînd în detaşarea* sufixului din verbe de origine slavă analizabile în româneşte ca: *grohoti* <sloven, *grohoiati,* cf. *groli!;, şopoti<.v.* sl. iHkrrKTdTH, wenkT4TH, ucr. *menomimu,* bg. *menomn,* cf. *şopot (<* v. sl. iiiijioTiO, *şop (a)!* (sufixul a fost întărit de verbe de acelaşi tip neanaîizabiie în româneşte ca : *mor coti <^UCT. Mopnomirnu);*

1. Cf. SCHUFFERT, V. 155-156 ; A. Graur, în BL VI, 1938 p. 166.

2. Neanalizabilul *răncoti* „(despre copii) a face rălăgie" este, după cum a arătat A. Avram (LR XXIX, 1980, nr. 3, p. 181), adaptarea cu *-oti* (şi cu metateza [kn]> [Tjk]) a v. sl. *rijkng.*

3. Apărut mult mai tîrziu (prima atestare, după DLR, e la C. Negruzzi), *şuşoti,* care-pare a fi o adaptare a fr. *ehuchoter,* analizabil în română prin *şo-şo!,* denotă poate productivitatea sufixului *-oti* (sau *-ti)* şi, în orice caz, a conjugării a IV-a.

în DLR *şuşoti* e considerat „formație onomatopeică, influențată de fr. *ehuchoter".*

— internă: falsa analiză a formațiilor româneşti de tipul *chioti' (<chiot),* cf. *chi(u) !; ropoii (<ropot* < bg. *ponom),* cf. *rop ! ; tropoti (< tropot* < bg. *mponom,* ser. *tropot), oi. trop!*

-eti se explică în interiorul limbii române prin asimilarea vocalei sufixului la vocala din temă : *blehoti > bleheti {clefeti* a putut sa fie influențat si de verbul, asemănător ca sens si ca formă, *cleveti* (<v. sl. KAI^T^TH) - cf. SCHUFFEET, V. 156).

-ii şi *-ăii₁* se explică din împrumuturi slave ca : *şopti* <v. sl. uisfiTarH, *şopăti* (variantă a lui *şopoii,* v. mai sus), analizabile, ambele, prin interjecția *şop (a) !,* şi prin falsa analiză a verbelor derivate în română de tipul *mihoii, țipați (<.miho(ho), țipăt).*

-ota₂ se explică prin formațiile *picota* şi *chiota, tropota,* variante de conjugare ale derivatelor *picoti* şi (cu dublă analiză) *chioti, tropoti.*

b. Atestări vecbi avem numai pentru *-oti : morcoii, tropoti,* ambele la Dosoftei (în DLE). Atestările următoare sînt tocmai din secolul al XIX-lea, dar privesc şi sufixul *-ăti : flecăti* (Țichindeal, în DA s.v. *flecari), troscoti* (Lexiconul Budan, în DLE).

Dat fiind însă caracterul regional al sufixelor (vezi § 7), ca şi originea lor, e foarte probabil ca şi alte formații să aibă în realitate vechime mai mare şi deci, în general, sufixele să fie vechi în limbă.

5. Originea temelor la care se ataşează sufixele *-ti* ... nu este relevantă, deoarece cele mai multe sînt onomatopeice, iar originea onomatopeelor, după cum se ştie, nu poate fi stabilită din principiu cu certitudine.

Consideram totuşi notabil faptul că puținele teme neonomatopeice sînt moştenite *(mişcoti)* sau de origine slavă *(hoşcoti, smocoîi)* ori greacă *{fleeăti — fleac,* cf. G E A U E , E. 95) şi nici una de origine latino-romanică.

6. Sufixele *-ti* ... n-au fost niciodată deosebit de productive (mai ales *-ti, -ătii, -eti).*

în limba actuală se pare că nu mai sînt productive deloc : formațiile neatestate nici în texte mai vechi, nici în texte noi, ci numai în glosare regionale nu permit datarea.

7. Cîteva derivate în *-ti* şi *-oti,* ca *şopti, chicoti, forfoti, şuşoti, tropoti,* sînt literare. Cele mai multe formații însă sînt regionale : *fleeăti,* Banat (MAT. DIAL. 1137), *şopăti,* Timiş (ALE, în DLE), *zopoti,* Baia-Mare <LEX. EEG. I 10), *zvocoii,* Turda (MAT DIAL. I 104), *zbocoti,* Cluj (ib.290), Craiova (LEX. EEG. I 73), Suceava (ib. 116) etc.

Aşadar sufixele *-ti* ... au puternic caracter regional şi slab caracter literar.

-ȚI; -AȚI (-ÎȚIj), -ATA; -ETI; -ITL [-IȚA] ; -ÎȚI; -UȚI, [-UȚA]

GRAUR, în BL VIII, 1940, p. 213-217 ; MARIN, V.O. 229.

1. Seria de sufixe cu structura fonetică : segmentul constant precedat sau neprecedat de vocală şi urmat de caracteristica morfologică conjugării e constituită din termenii *-ii, -aii, -eți, -iți, -îți,* de conjugarea IV-a, şi un termen de conjugarea I, *-ața.* Acesta din urmă e înregistrat ca sufix, şi nu ca variantă de conjugare a lui *-ați* (v. § 4), pentru că în inventarul nostru există sufixele virtuale *-ița* şi *-uța,* care oricînd ar putea deveni productive (v. şi, în § 2, sufixul *-eța,* detaşat dintr-o formație semianalizabilă).

Subseria de conjugarea a IV-a e, în general, mult mai bine reprezentată decît cea de conjugarea I, iar *-ați* e singurul sufix relativ bine reprezentat din serie (7 formații); celelalte aucîte o singură formație, iar *-ața 2* (dar ambele sînt variante de conjugare : *înstrîmbăii, -a ; secarăți, -a).*

-ița şi *-uța* sînt sufixe v i r t u a l e (apar numai în formații cu dublă analiză). V. § 2.

-îți are statut dublu :

— s u f i x (independent) în formația *cîrcîți ;*

— v a r i a n t ă a lui-â/i, în formația *cîrcîrîți,* variantă a lui *cîrcîrăți*

-ați din *mohorâți* poate fi considerat variantă a lui *-îți* (şi în acest caz ar avea caracter virtual) sau sufix, dacă e apreciat independent de formația *mohorîți* (v. § 4). Dată fiind ambiguitatea formației, nu înregistrăm o variantă *-ați* a sufixului *-îți.*

2. -ți. 1 formație cu a n a l i z ă u n i c ă în D I : *mohorți.*

-ați (îți)- Formații cu d u b l ă a n a l i z ă (baza derivată e în *-at(ă)* participial sau *-ată)* în D I : *blestemați* (cf. şi, prin regresiune, *blestemăție),* (parasintetic)*îndreptăți, (înjsurăți* „a se prinde s u r a t e (= s u r o r i pe viață şi pe moarte)".

7 formații (şi 1 variantă) cu a n a l i z ă u n i c ă în DI.

-ăța. 2 formații cu a n a l i z ă u n i c ă în D I: *seeărăța, (în)-Mrîmbăța.*

-eți. Formații cu d u b l ă a n a l i z ă (baza derivată e în *-ete* sau *-eț)* în D I : *ciuciuleți* „a e i u c i u l i (= a suci)", cf. *ciuciulete* „bucată de Mrtie făcută sul, petic sucit" ; *răzneți* ,,a se r ă z n i ", cf. *razna, rănzeț.*

1 formație cu a n a l i z ă u n i c ă în D I : (parasintetic) *învineteți**

-iți. Formație cu d u b l ă a n a l i z ă în D I : *fărîmiți,* cf. *fărîmă, fărîma, fărîmiță.*

1 formație cu a n a l i z ă u n i c ă în D I : *puiți.*

-ița. Formație cu d u b l ă a n a l i z ă în D I : *împestrița* „a (se) face p e s t r i ț", cf. *împestri* „idem".

-îți. Formație cu d u b l ă a n a l i z ă în D I : *mohorîți* „a înroşi' cf. *mohor, mohorî, mohorît.*

1 formație cu a n a l i z ă u n i c ă în DI : *cîrcîți.*

-uți. Formații cu d u b l ă a n a l i z ă în DI (baza derivată eîn *-ut, -uț) : dărăbuți, limbuți, răuți.*

în D L R *răuți* e tratat ca variantă a lui *răutăți.*

1 formație cu a n a l i z ă u n i c ă la TUDOSE, D. 202 : *piuți* „a ciripi".

-uța. Formații cu d u b l ă a n a l i z ă (baza derivată e în *-uț)* în D I : *aleguța* „a lua vițelul de la vacă", cf. *aleguț* interj. „în lături!, a l e g e - te"; *huUița* „a se legăna", cf. *huța!, huțuț* „scrînciob" ; la Leontin Gbergariu, în LR XXIII, 1974, nr. 2, p. 134: *cocuța* „a umbla la urat pentru a primi c o c u ț i (= colăcei)", cf. *coc* „pîine mică„ colăcel".

1. *Măicuța* ,,a se prinde m ă t e u ț e (= surori de cruce)" nu e avut în vedere aici, ci Ia derivatele imediate deoarece *măicuță* „s o r ă [...] ' nu pare să fie analizabil în româneşte (DLR, s.v. îi tratează într-un articol separat de *măicuță,* diminutiv al lui *matcă,* şi trimite pentru etimologie la magii, *mâika,* fără nici o mențiune cu privire la modul de formare).

2. *Cocoța (cucuta)* e considerat a avea etimologie necunoscută (v. DA, DEX; la TDRG se trimite la sl. *kokoti,* iar G. Ivăneseu, în LR XIV, 1965, p. 35, îl derivă dintr-un *coc „vîrf", iar pe *cucui,* din *cucă. Lagurguța* ,,a se cățăra, a se înălța" însă, în DA se spune că e înrudit cu *gurgui* şi că „se rapoartă Ia *gur,guia* cum se rapoartă *cocoța* îa *cucuia."* Ar fi posibilă deci raportarea (prin semianaiiză a) verbului *cocoța* la *cucui* „vîrf de deal mai ridicat" (şi chiar lat *cucă* „vîrf de deal izolat"), varianta primară părînd a fi *cucuta,* şi a lui *gurguța* la *gurgui,* cu detaşarea sufixelor *-oța* (care nu apare în altă formație) şi *-uța.* Situația fiind insuficient lămurită, ne limităm ia semnalarea ei (deci nu înregistrăm un sufix *-oța).*

Derivatele în *-ți* ... sînt analizabile în raport cu :

- un s u b s t a n t i v : fim*Jbucătăți, secarăți, -a; puiți* etc.;

- un a d j e c t i v : (parasintetice) *îmbunăți, înstrîmbăți, -a, învînătăti: învineteți* etc.;

— o i n t e r j e c ț i e : *Jiărăți,* cf. *hara!; cîrcîrăți {-îți) ; cîrcîți,* cf. *cîrcl; piuți,* cf. *piu! ;*

— un v e r b sau un s u b s t a n t i v : *mohorți.*

Formații s e m i a n a l i z a b i l e : *arhierăți,* cf. *arhiereu; cutcuăăți, -eța,* cf. *cutcudac !*

Aşadar sufixele cu segmentul au preferință pentru temele nominale.

3. Sensul sufixelor este foarte greu de delimitat, dat fiind numărul foarte mic al derivatelor.

Cîteva verbe, anume cele formate de la interjecții, au caracter expresiv. Atragem atenția însă asupra faptului că bazele tuturor acestor derivate au e l e î n s e l e caracter expresiv, deci putem spune că avem a face cu un transfer al valorii bazei asupra valorii sufixului.

în afara caracterului expresiv, sensurile derivatelor sînt cele obișnuite pentru verbele denominale în general :

1. ,,a practica ocupația denumită prin substantivul de bază" : *arhierăți* (semianalizabil);

2. ,,a face să dobîndească calitatea exprimată prin adjectivul de bază; a transforma în obiectul..." *: instrîmbăii ; bucătăți;*

3. ,,a acționa asupra obiectului.. ." : *secarăți.*

4. *-ați, -eți, -iii, -îți, -uți* s-au detaşat prin falsă analiză din formații cu dublă analiză de tipul celor înregistrate în inventar : *blesiemăți (Kblestemai) : blestem - +-ăți; îndreptăți (<dreptate) : în- -j- drept- + *ăți; orbeți (<orbeț) : orb- + -eți; mohorîți (<mohorît) : mohor- + -îți; împestriți (< pestriț) : îm- + pestr-(pistru) + -iți ; limbuii(< limbut) : limb- + -uți.*

Cf. A. Graur, *lucr. cit.,* p. 214—215.

-îți a putut apărea şi ca variantă dialectală a lui *-ați* (cp. cu situația lui *-îi* în raport cu *-ăi)* sau prin atracția exercitată de vocalismul bazei asupra derivatului : *cîrcîrîți* < *cîrcîrăți* (singura variantă atestată în DA). V. şi perechea *mohorîți/-ăți,* cu ambii termeni la fel de bine atestați (in DLE), îir care varianta în *-ați* se poate explica şi prin analogie cu derivatele în *-ați* (dacă nu cumva a fost chiar formată *curați, in* mod independent de *mohor îți).*

-ți se detaşează din *mohorți,* variantă dialectală (rezultată, poate, din sincoparea lui *î* neaccentuat) a lui *mohorîți.*

-ața a apărut ca variantă de conjugare a lui *-ați : înstrîmbăți> ~a, secarăți >~ a.*

Verbele *îmbunați* şi *înstrîmbăți* sînt provenite, probabil, prin haplologie, din: *îmbunătăți, înstrîmbătăți (<bunătate, strîmbătate).*

Arhierăți poate fi o a d a p t a r e a gr. dcp%LepaTsuo> (cf. DA s.v.) sau un derivat românesc format după modelul formației similare ca sens *împărați* (cf. A. Graur, *hicr. cit.,* p. 215).

Cele mai vechi atestări ale sufixelor cu segmentul -/- pe care le avem sînt din secolul al XVII-lea : *arhierăți,* Dosoftei, în DA ; *îmbunați, Biblia* 1688, în DA; (cu dublă analiză) *blestemați,* Cantemir, în DA ; *îndreptăți,* A. Amiras, în DA; *mohorîți, Moliivenic* sec. XVII, în DLE (atestările următoare sînt din secolul al XlX-lea).

V. şi *gurguța,* Dosoftei, în DA.

Făcînd rezerva cuvenită pentru informația noastră, care poate fi insuficientă în ce priveşte primele atestări de cuvinte, ca şi pentru faptul că în principiu mărturia textelor este lacunară, conchidem că sufixul *-ați* apare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

5. Temele la care se ataşează sufixele *-ți...* sînt toate vechi în limbă, cele mai multe moştenite din latină *(învînăiăți, puiți, secarăți* etc.), cîteva împrumutate din greacă *(arhierăți)* sau (în formații cu dublă analiză) din slavă *(răzneți* etc.) ori maghiară *(dărăbuii* etc).

6. Din numărul mic al derivatelor cu sufixele *-ii* ... şi din faptul că nici unul nu este de dată recentă reiese că sufixele cu segmentul -/- n-au fost niciodată deosebit de active, iar în faza actuală a limbii nu mai sînt productive deloc.

. . • **7.** Ou excepția eîtorva formații cu dublă analiză care sînt literare actuale şi cu largăcirculație *.(imbucătăți, îndreptăți, fărîmița), îorm&țiile* în *-ți* ... sînt regionale *(mohorți* — Mold., *piuți* — V. Țrans.) sau învechite *{arhierăți, cîrcîți).*

3.- Sufixe dezvoltate *: [-ăiăți], [-ătăța]; [-uiăți].* •

Vezi A. Graur, în BL VIIT, 1940, p. 213-217.

Toate apar numai în formații cu d u b l ă a n a l i z ă ,' - parasintetice, din DI :

-ătăți, -ătăța (baza derivată e în *-ătaie): îmbunătăți, -a, înstrîmbătăți,*

-utăii (baza derivată e în *-uiate) : îngreuiați, (înrăutăți.*

Aceste Sufixe, toate v i r t u a l e, sînt forme d e z v o l t a t e ale sufixului *-ați,* avînd la bază sufixele nominale *-ătaie, -uiate,* din aceeaşi serie cu *-ate* (unul din sufixele prin care se explică *-ăți,Y.* §4).

Eelația dintre sufixele prin care se explică *-ați* şi sufixele prin care se explică *-ătăți, -a, -utăii* ne-a determinat să le tratăm aici pe acestea din urmă, deşi sînt toate virtuale.

-UA

LOMBARD, V; 549.

1. ÎSTu am tratat sufixul *-ua* ca formînd serie cu sufixul *-ui* sau ca variantă de conjugare a acestuia, deşi nu e exclus ca derivatul *mînua* să fi apărut ca variantă de conjugare a lui *mînui* (v. § 4), pentru că : cele două sufixe au origine diferită (v. §4 şi sufixul -UI, § 4), iar cazul de interferență reprezentat de perechea *mînua, -i* este unicul.

Cele cîteva împrumuturi latino-romanice cu termina(la -uz (lat. *-uere,* fr. *-uer)* care au variante de conjugarea I: *atribui, -a, constitui, -a, o-oniribui, -a, destitui, -a, substitui, -a,* toate Heanalizabiie^nu aii nici o legătură cu.sufixul *-di* sau cu sufixul *-ua.*

'•â.-7 derivate în DI, la care se adaugă 2 din alte surse: *individua* fia Iorgu Iordan, în BPh IX, 1942, p. 46), *procentua* (id., ib. 47).

Formațiile sînt analizabile în raport cu un s u b s t a n t i v: *accentua, efectua, gradua, înmînua* „a înmîna", *împrocesua* ,,aface p r o c e s, a da în judecată" **(DA)** (amîndouă compuse parasintetice), *mînua* „a mînui", *punciua.*

1. *Gradua, înmînua* şi *punciua* sînt raportabile şi Ia verbele (denominale) *grada, înmîna, puncta.*

2. *înmînua* şi *împrocesua* sînt explicate în DA ca formate cu p r e f i x u l *în-.* Soluția propusă în FC I 213 şi adoptată în FC II 11, 135 pentru *înmîna* (compus parasintetic cu prep. *în)* ni se pare mai potrivită cu sensul formației şi totodată aplicabilă şi formației *împrocesua,*

1 formație se mi a n a l i z a b i l ă în DI : *statua* ,,a hotărî[. . .] **în** mod oficial (printr-un s t a t u t[...])".

3. Derivatele prezintă valorile obişnuite pentru verbele denominale :

1. „a dota cu obiectul denumit de substantivul...": *accentua, punciua* etc.;

2. „a face acțiunea prin intermediul obiectului...": *mînua;*

3. „a produce obiectul...*efectua.*

Au o poziție aparte cele două compuse parasintetice ale căror valori **sînt** determinate de prepoziția *în.*

4. *-ua* s-a detaşat din împrumuturi latino-romanice analizabile : *accentua* : lat. *accentuare, it. accentuare,* fr. *accentuer; gradua :* lat. *graduare*, *fr. graduer; punciua :* lat. med. *punctuare,* fr. *ponciuer.*

Productivitatea Ini în limba română se poate demonstra prin *împrocesua* (eventual calc după germ. *prozessieren,* v. DA), *înmînua* şi *mînum* (cu baze româneşti).

-1F.-'-'-Menţionăm cu rezervă ipoteza formării iui *mînua* din *mînui* prin schimb de conjugare (nu avem alte exemple de trecere a unui derivat *in -ui* îa conjugarea I) şi a *lui Înmînua din înaţîna^şlminui,* prin contaminare (v. şi *amînui* „a înmîna" în TDRG, DA).

2. *Gradua* „a împărţi în grade" nu poate fi provenit din *grâdui* „a măsura cu un aparat gradat", dat fiind sensul lor şi repartiţia stilistică : primul e literar, ai doilea, popular.

Celelalte derivate fără corespondente străine, *procentua* şi *individua,* nu par a fi fost f o r m a t e cu sufixul *-ua :* ele se pot explica prin derivare regresivă de la *procentual* (<germ. *prozentual,* fr. *procentuel)* şi, respectiv, *individual* (<fr. *individuel)* (cp. şi *gradua* cu *gradual).* '

Vezi LOMBARD, V. 549, unde se menţionează sufixul *-u-* în legătură cu verbele *împrocesua* (considerat a fi provenit printr-o analogie cu *accentua, efectua, punrtua)* şi *înmînua* (calificat drept variantă ocazională a lui *înmîna).*

5. Derivatele în *-ua* sînt toate literare, unele învechite *(gradua,* P. Poni, în DA; *înmînua,* ALEXI, S. FI. Marian, în DA; *mînua,* G. Asachi^ S. FI. Marian, în DLE), rare *(punctua,* v. DLE), cu circulaţie restrînsă la o regiune *(împrocesua* — Trans., v. DA) sau ocazionale *(individua, procentua).* Singurele curente sînt *accentua* şi *efectua.*

-uea vezi **-CA**
-uei vezi **-CI**
-ugi vezi -ĂGI

-UI (*>I₃)

PHILIPPIDE, P. 155-156; DHLR î, 254,377-378 SCHUFFERT, V. 196-202; PASCU, S. 372-374; RO.. SETTI, ILR 325-326; E. Petrovici, *Sufixul ~ui alverbelode origine maghiară,* în DR XI, 1948, p. 188-190; LOMBARD,, V. 667, 670-673, 677-680; VASILIU, S.V. 113-125

1. -o% este v a r i a n t ă a lui *-ui,* determinată de variaţia *o/u* neaccentuate : *crăoij-ui, şerpoi\-ui* etc. în aprecierea formaţiilor în *-oi* ca variante ne-am condus, în general, după opţiunile făcute de limba literară (consemnate de dicţionare). Pentru simplificarea descrierii, c o n v e n i m să înregistrăm ca variante formaţiile în *-oi₂* şi atunci cînd atît ele, cît şi^ dubletele lor în *-ui* par a fi neliterare : *gruhui, grohoi, guşui, -oi, rînzui, -oi, ti(h)ui, UJioi, tropui, -oi, ţipui,* -oi (toate exemplele pe care le avem).

1. în conformitate cu procedura aplicată altor sufixe (v., de ex., -ĂI₁, *-ll₂* §2), ar fi trebuit ca dubletele neliterare în *-ni* şi *-oi* să fie înregistrate la sufixe distincte. Această soluţie însă ar fi implicat:

— înregistrarea unui s u f i x *-oi₂,* din aceeaşi serie cu *-ui,* distinct de sufixul *-oi-, din* seria *-ăi₂...*
ori

— echivalarea sufixului *-oi* din *crăoi* cu *-oi* din seria *-â^...* şi, în consecinţă, tratarea* dubletelor de tipul *şerpui, -oi* la sufixul -uf, iar a dubletelor de tipul *tihui, -oi* la seria *-ă^ ..* Oricare din aceste soluţii ar fi complicat foarte mult descrierea, iar formaţiile în discuţie sînt foarte puţine şi datele privitoare la repartiţia lor stilistică adesea nesigure.

2. *Drîmbui* „a cînta cu d r î m b u l; p. ext. (despre copii) a plînge" (UDRESCU, GL.; v. şi LR VIII, 1959, nr. 2, p. 52, unde verbul are sensul: „a umbla mult şi fără rezultat după ceva", neconcludent pentru provenienţa formaţiei) şi *drîmboi, -a* „a se bosumflata se arăta supărat", cf. *drîmboi* s.n. (CADE), *drîmbâ* (SCRIBAN, DEX), sînt tratate independent, la sufixele -ui şi, respectiv, *-oi₂* întrucît nu par să constituie un dublet.

Varianta *-oi₂* se distinge de sufixul omonim *-oii* prin faptul că derivatele cu sufixul numit nu au niciodată variante în *-ui.*

Pentru motivele care ne-au determinat să tratăm sufixul *-ui* independent de seria *-ăi^ ..* .deşi unele din derivatele sale intră în serii de substituţie cu derivate în sufixe din seria menţionată *(hăpui -ăi, mitul, -îi, zărvui, -ăi),* v. *Introducere,* § 4.

2. Formaţii din DI cu d u b 1 ă a n a l i z ă (bazele sînt interjecţii în *-u* vocalic) — unele cu variante în *-oi* : cuicurigui,* cf. *cutcurigu !; dudui,* cf. *du-du !; rucui,* cf. *meu !; vuvui,* cf. *vu-vu !* etc.

Formaţiile cu baze interjecţionale în *-u* consoană (de ex. *chiu)* sînt înregistrate ca avînd analiză unică.

Derivate cu a n a l i z ă u n i c ă sînt în DI 460 (cu 16 variante in -oi₂), la care se adaugă 115 (şi 4 variante în *-oi₂)* din alte surse, marea majoritate lexicoane regionale.

Verbele în *-ui* sînt analizabile în raport cu :

— un s u b s t a n t i v (majoritatea; sufixul manifestă preferinţă ^lară pentru aceste teme) : *arâmui, bacşişui, băciui, biciui, chefui* etc.

— o i n t e r j e e ţ i e : *chiui; hurui,* cf. *hurr !; pirui,* cf. *pirr !; mliui* (LEX. EEG. I 1il), cf. *volta l* „rostogoleşte buşteanul!" etc.;

— un v e r b : *amegiui, cerşui, plîngui, spărgui* (UDEESCU, GL.) etc.;

V. *şifirui₂* „a blestema, a drăcui", derivat de la o formă din paradigma lui *a fi,* anume *fire-ai* (TUDOSE, D. 194).

— un a d j e c t i v : *contentul, măruntui, răui;*

— un a d v e r b sau o locuţiune adverbială : *dudui* „a se gudura", vî. *(a sta) ciuciu* „a sta frumos"'(LEX. EEG. I 113), *împrejmui,* cf. *împrejmă;*

— un n u m e r a l : *zeciui;*

— im s u b s t a n t i v sau un v e r b : *argintui, brăzdui, povestui* etc.;

— un a d j e c t i v sau un v e r b : *blegui, milosîrdui, prezeniui* etc.;

— un n u m e r a l sau un v e r b : (parasintetic) *îndneiui.*

Verbele cu baze substantivale în *-u* vocalic *(figlui* „a face semne cuiva", cf. *figlu* „semn făcut — cu tîlc — cuiva", LEX. REG. I 102, *luţui* „a se da în l u ţ u (= scrînciob)", LEX. REG. II 40 etc.) sînt înregistrate aici, deoarece *-u* este desinenţă, deci temele formaţiilor sînt *figl-,* respectiv, *lut-.*

Nu e înregistrat aici verbul cu bază pronominală *tui: tu,* ca şi împrumutul analizabil prin aceeaşi bază, *tutui,* pentru că aici *-u* nu este desinenţă (face parte din tema verbală). Aceste verbe sînt înregistrate la derivatele imediate.

Formaţii s e m i a n a l i z a b i l e : *ciumuslui* (DI) „a zdrobi strugurii cu c i u m u s l ă u l"; *făcălui* (DI), cf. *făcăleţ; heitui* „a lega corzile viţei de vie" (LEX. EEG. I 19), cf. *heitaş* „coarda [...]"; *mişui* (DI), cf. *misina, mişuna; pescui* (DI), cf. *pescar, pescări ; vijelui* (la Iorgu Iordan, în SCL XXX* 1979, nr. 1, p. 95), cf. *vijelie* etc.

3. A. Formaţiile denominative au următoarele valori:

1. „a executa sau a supune la acţiunea denumită prin susbstantivul de bază" : *chefui, clăcui* „a face c l a c ă", *protestui, tăifăsui ; chinui ;*

2. „a-şi exercita ocupaţia sau atribuţia denumită..., a executa acţiunea caracteristică agentului denumit..." : *meşterul, vrădui ; chezăşui, găzdui; ger ui;*

3. „a acționa după modelul obiectului cuirul „a umbla din loc în loc cu scopul de a face rău", mălmul „& imita pe cineva", vlermul j

4. „a manifesta sentimentul, a se afla sau a pune pe cineva în starea .. : *disprețuiy huzurul ; năpăstuit* ^ .

5. „a manifesta, a dobîndi sau a face să dobîndească, trăsătura redată de adjectivul ... ori caracteristică pentru obiectul denumit de substantivul ..., a transformam obiectul . . : *mllosîrdul; blegul, completul ; hremd &m&T¥\ panul* „a ciopli un lemn în formă de pană"; *mustui, Micul, zdrenlnl;*

6. „a acționa prin intermediul obiectului .. *biciui, glasul, secfestrul, spirtul* „a păstra în spirt";

7. ,,a acorda sau a lua obiectul ..." : *mitul, sfătui-, clslul* „a taxa princislă":

8. „a dota, a acoperi cu obiectul ..." : *granitul* ,,a stabili granițele unei proprietăți", *miresmui* „a (se) umple de miresme", *pietrui, prăfîii;*

9. „a produce obiectul ..." : *brăzdui* „a trage brazde", *firul* „a toarce", *păclul,trilul;*

10. ,,a acționa asupra obiectului ..." : *beregătui* „a sugriima", *brăcuî* „a alege bracurile deoparte din lucrurile bune", *mucui* ,,a lua mucul de la o luminare", *pungul* „a înșela (lâ jocul de cărți)";

11. ЂЉa executa o acțiune în circumstanța redată prin bază (substantiv sau locuțiune adverbială)" : *împrejmul, tăinui.*

Verbele denominale în *-ui* și derivatele imediate de la aceleași baze sînt în general sinonime : *argintul — arginta, beregalul — beregățl^ Megui—blegi, ghiontul—ghionti, șărul—săra* etc. Distincțiile semantice sînt foarte rare și nesemnificative; de ex. : *cinul* „(intr.) a cina ; (tr.) a ospăta pe cineva" ; *smalțul* „a acoperi cu smalț ; (fig.) a smălța"/sm#Z/a „a împestrița cu diferite culori".

Aceste fapte conduc la concluzia că aportul semantic al sufixului *-ul* nu este decît acela de a conferi conținut verbal numelui.

Al. Graur (*Evoluția conjugării în românește,* în SCL XIII, 1962, nr. 2, p. 159) susține cam aceeași idee atunci cînd vorbește despre sufixul *„-u-,* al cărui singur rol este acela de a marca faptul că verbul provine de la substantiv".

B. Derivatele de la interjecții au valoarea : „a emite sunetul sau a executa mișcarea redată prin ...", care este asociată cu un caracter iterativ: *Ierul, plul tistul-, huțul, pliclul.*

O valoare asemănătoare redau verbșle derivate de la substantive care apar în formule de imprecație și, mai rar, de adresare : *drăcui, răul; vărul* „a se adresa cuiva cu titlul de văr".

O. Derivatele de la verbe sînt sinonime sau parțial sinonime cu bazele : *cerșul* „a cerși" ; *ameglul* „a înșela", *plîngul* „a sepiînge".

4. *a.* Sufixul *-ui* este de orgine slavă. Bl a fost detașat din verbe **în** *-ovatl* (cu prezentul în *-ujg)* împrumutate. De ex. : *dărui* < ^aposarH, cf. *dar* <^apTi; *mllul <* \RA0EâTH,* cf. *milă* < MHA'K ; *șăgul* < bg. *lUesyeaM ce,* cf. *șagă* <bg. *mesa.*

Cf. DHLR I, 254, 378; SCHUFFERT, V. 196.

O dată constituit ca morfem românesc, *-ui* a fost folosit pentru adaptarea verbelor împrumutate^ în diverse faze ale limbii (inclusiv verbe slave care nu-1 conțineau pe *-ovatl)* și ca element de derivare in interiorul limbii

române: oyp^Aimi >*orîndui,* magii. *Mpzelnl > chlbmi,* germ. *hacJcen > hacul,* fr. *expliquer > explicui*)* it. *scarpare> ș/scărpul; faptă > făptui, preț> prețul.*

Vezi E. Petrovici (*lucr. cit.),* care încadrează sufixul în categoria mai largă, stabilită de A. Graur (*Desinencespour mots etrangers,* în BL II, 1934, p. 238—241), a afixelor specializate pentru cuvintele străine: extras din verbe de origine slavă, *-ui* a fost consacrat verbelor străine (așa cum s-a întîmplat în germană cu sufixul *-ieren).*

b. Verbele împrumutate și adaptate la limba română cu sufixul *-ui* se constituie în două clase mari, după cum *-ul 1.* apare sau *2.* nu apare (este introdus în interiorul limbii române) în etimonul presupus :

1. — corespondente vechi slave (în *-ovatl) : jelui* < >K4AOK4TH etc.;

— corespondente slave moderne (în *-ovatl, -uvail, -owac),* uneori fji de alte origini (mai puțin probabile decît cele slave, deoarece nu explică și forma cuyîntului românesc) : *bracul* <ucr. *6panyeamu* ; *buntul* <rus. *âyumoeamb ; hăriul<j}ol.|harcowae,* ucr. *xapj^ioeămu ; pacul < ms.naKoeamb,* germ. *packen; protestîd<xm^. npomecmoGamb,* lat. *protestări,* fr. *protesier,* it. *protestare-, publicul* <bg. *nyâjiunyeaM,* it. *publicare* etc.

1. V. exemple și la Mihai Mitu, în LR XXVIII, 1979, nr. 1, p. 17—23. Cu corespondente în sîrbocroata avem numai verbe neanalizabile, de ex. *prisfiii — prisfojati.*

2. Unele verbe foarte vechi, exclusiv neanaîizabiîe, au corespondente maghiare și vechi slave (în *-ovati): aldui ~ ăldani, aldovali; bănui — bănui, banovaii; bînlui — băntani, baniitovali ;. îngădui — engedni, engedovali; mintui — menleni, menlovali.* Pătrunderea lor în limba română s-a putut produce :

a. prin slavă (v. DHLR I, 378 ; S'CHljTFFERȚ, Y. 198 ; S. Pușcariu, *Pe marginea cărților, în* DR VI, 1929—1930, p. 520—521; Al. Rfosetti, *împrumuturi maghiare prin intermediul slav, în* SCL I, 1950, p. 88—90: ultimul autor citat aduce ca dovadă a existenței intermediului slav tratamentul *î + n* aî lui *o + n* maghiar în română, similar cu același tratament al lui o slav; roagh. *gond>* dr. *gînd,* ca și *bg. mqdru>* dr. *mîndru)* sau

b. direct din maghiară (și adaptate cu sufixul *-ui,* rezervat împrumuturilor, așa cum s-a tetimplat în mod incontestabil cu verbele maghiare fără corespondent slav — vezi mai sus E. Petrovici, *lucr. cil.).*

Desigur căile *a.* și *b.* nu se exclud, în principiu, fiecare verb concret putînd fi rezultatul uneia sau alteia din ele.

Vezi și poziția intermediară a lui P. Skok (*Des rapporțs linguisliques slavo-roumains,* în „Slayia" VIII, 1929, p. 776—790, *Quelques observations sur Ies changemenls semantiques verbaux •m roumain,* în DR IX, 1936—1938, p. 214'—215), care susține că sufixul maghiar *-ni* a fost schimbat în română în.-uz. Această schimbare s-a putut produce deoarece românii achiziționaseră tiparele morfologiei slave.

3. Verbele neanalizabile (din punctul de vedere al sufixului) cu corespondente latino romanice în *-uire, -uere, -uer,* de tipul *atribui* (it. *attribuire,* lat. *afiribuere,* fr. *attribuer), constitui* (it. *co (n)stituirc,* lat. *constiluere,* fr. *constituer), construi* (fr. *construire,* lat. *construere),* se încastrează în inventarul derivatelor în *-ui* numai sub aspect fonetic: finala verbelor respective coincide în mod accidental cu sufixul *-ui* din împrumuturile slave in *-ovaii* sau din adaptările românești ale altor împrumuturi de diverse origini (v. mai jos, *2).* Nu este exclus însă ca asimilarea lor să fi fost sprijinită de existența sufixului *-ui* în limba română. Vezi VASILIU, S. V. 116.

2. — corespondente vechi slave (fără *-ovaii) : jarul* — IKÂPHTH, *străjul* — crp-k^aTH etc.;

— corespondente maghiare *-.fereăul—feredni, hăitui — luijianl* etc.;

— corespondente romanice, germane sau slave moderne far a *-ovati : completui* — fr. *compleîer,* it. *completare-, profesui*— fr. *professer,it.professare; sirgvJ* — ser. *srgati; șprițul* --- germ. *sprltzew* ; *yiemplid* -- germ. *stenipeln* etc.

Pentru împrumuturile neanalizabile adaptate la limba română cu *-ui,* vezi VASILIU, S.V. 116, 139.

între aceste împrumuturi, o problemă specială pun verbele cu corespondente maghiare în *-Ini: fărtui, mesui* etc. Ele pot fi corespondentele directe fără *-l-* ale etimoanelor maghiare *(fartolni, meszelni)* sau reflexele românești ale acelorași etimoane adaptate cu sufixe care îi au pe *-l- (-ălui, -ăli, -eli: fărtălui, fârtăli, meseli),* asupra cărora s-a aplicat schimbarea de sufix,

în principiu, derivatele româneşti cu baze nominale şi dublete nesufixate (sinonime), dacă nu există impedimente de ordin cronologic, pot fi în aceeaşi **măsură**'formate'de la numele sau de la verbele respective. De ex. : *cinui : cină, cina* <lat.; *pizmui : pizmă* <v.sl., ngr., *pizmi* < ser. *pălmui: palmă, palmi <palmă.* Dată fiind însă preferinţa sufixului *-ui* pentru temele nominale, înclinăm pentru provenienţa nominală a formaţiilor.

c. Sufixul *-ui* s-a constituit ca element derivativ românesc în perioada împrumuturilor masive vecbi slave. De aceea, în mod normal, avem atestări din cele mai vechi texte : *chinui,* Coresi, în D A ; *chipui,* Coresi, în D A ; *milui, Psaltirea EurmuzaM,* în D L E ; *năpăstui, Codicele Voroneţecm,* în D L E ; *nedejdui, Psaltirea Scheiană,în* D L E ; *obidui, Psaltirea Enrmuzald,* în D L E etc. A fost foarte productiv pînă în prima fază a împrumuturilor latino-romanice (sfîrşitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XlX-lea). Dovadă : împrumuturile latino-romanice adaptate cu *-ui,* ca şi derivatele în *-ui* de la astfel de teme sînt mult mai puţine decît derivatele vechi şi, în plus, cu foarte puţine excepţii (de ex. : *călăfătui, îndritm*$_T$ *nndui),* nu s-au impus în limbă. (împrumuturile păstrate sînt în marea majoritate slave, maghiare şi germane, iar derivatele româneşti stabile sînt cele cu teme de aceleaşi origini sau cu teme moştenite.)

Notăm că, după cît se pare, sporadic, adaptări cu *-ui* ale unor împrumuturi latino-romanice şi derivate în *-ui* de la baze de aceeaşi origine apar în secolul al XVII-lea si la începutul secolului al XVIII-lea: *formui,* 1680, *testâmentui,* 1683, *argumenlui,* 1705, *prezentui, 1705, profesui,* 1705, *conlentui,* 1717, *expiicui,* 1717, *obligai,* 1717, *coronui,* 1719 (după DÎLR).

Derivatele recente (datate, fără multă siguranţă, mai ales după conţinutul pe care îl exprimă, deoarece atestările de care dispunem nu sînt suficient de concludente) sînt foarte puţine şi nu toate de măre circulaţie (de ex. : *nitui, văcsui;* (reg.) *ştrăpăţui/şuvixui).*

1. Despina Ursu (Î.M.V. 376) afirmă că împrumuturile latino-romanice şi-au menţinut formele in *-ui* pînă pe la mijlocul secolului al XiX-lea, mai ales la scriitorii moldoveni şi, dintre ei, în special la Gh. Asachi şi Gh. Săulescu, dar şi la scriitorii munteni şi ardeleni.

2. Manuela Saramandu (T. 132) observă că derivatele în *-ui* sînt frecvente în terminologia juridico-administrativă din perioada 1780—1850, ilustrîndu-şi afirmaţia prin exemple ca *efitui* „a achita (o datorie)", *chezăşui, cislui, elăcui, făptui* „a complota", *legiui, vinui.*

5. Temele derivatelor româneşti în *-ui* sînt în marea majoritate vechi şi foarte vechi. Cele mai numeroase sînt, în primul rînd, cele slave *(cirui, cîrdui, mitui, năpăstui, prundui* etc.) şi, în al doilea rînd, latine (moştenite) *(făţui, mînui, păcătui, pieirui* etc), fapt semnificativ pentru originea sufixului şi pentru marea lui vechime în limbă. Sensibil mai puţine decît primele sînt cele de origine maghiară *(chezăşui, giulgiui, meşteşugui* etc.)$_r$ germană *(damfui, şpraiţui* etc.) şi comună cu albaneza *(rînzui).* Cele de origine neogreacă *(filui* etc), turcă *(huzurui* etc.) şi, mai ales, latino-romanică *(seefestrui* etc.) sînt cel mai puţin numeroase, fapt semnificativ pentru slăbirea productivităţii sufixului în limba română modernă şi mai ales contemporană.

6. Pentru productivitatea sufixului vezi § 4. *c.*

7. Din cele 575 de derivate în *-ui* (împrumuturi analizabile sau formaţii româneşti), numai aproximativ 90 *(dărui, găzdui, închipui, nădăjdui, plănui* etc.) sînt literare actuale, restul fiind regionale sau populare *(năsui, şirui, viersui* etc.) ;• numeroase derivate literare, printre care majoritatea împrumuturilor latino-romanice, au dispărut din vocabularul activ al limbii.

Cîaudia Tudose (D. 193) arată că sufixul *-ui* apare mai frecvent în „limbajul popular".

Derivatele literare prezintă două trăsături corelate şi determinate *âe largul caracter regional şi popular al sufixului :

— au adesea caracter familiar sau arhaic *(chefui, părui, täifăsui, ter&iui* etc.; *cîrmui, năpăstui, povăţui, pridnui, vieţui* etc.);

— aparţin limbii literare comune şi limbii literaturii beletristice şi nu fac parte din terminologiile ştiinţifice şi tehnice, cu excepţia terminologiilor unor meserii f(care ocupă o poziţie aparte în cadrul terminologiilor tehnice; de ex. : *hăitui, călăfătui, chitui, nitui, perdaful).*

După atestările pe care le avem pentru numeroasele [derivate' regionale, se pare că sufixul *-ui* nu e caracteristic pentru anumite zone.

Există derivate atestate în cîte o singură zonă şi derivate atestate în mai multe zone» iar aceste zone sînt toate zonele care au constituit obiectul lexicoanelor şi atlaselor pe care le-am folosit noi. De ex.: *ţăndârui* - Munt. (cf. LEX. REG. II 33), *câmâşui, câpâcui, centui* — Oit. (cf. UDRESCU, GL.), *crănţui, discui, glugui, măruntui* — Olt. (cf. GL. OLT.), *cipui, cîlţui, mâjui* - Braşov (cf. LEX. REG. II 49, 58, 61), *tutui, piglui, şlogui* - Ban. (cf. LEX. REG. II 40 ; CV III, 1951, nr. 6, p. 29; LEX. REG. II 41 : LEX. REG. 1120), *melciui, şclefui-Tnms* <cf E. Contras, LR XXXI, 1982, nr. 1, p. 24; ALR I 1438/255), *rănui* - Maram. (cf. ALR I 167/341), *ripui, şărui, şfăcui, tăbăimi* - Mold. (cf. ALR I 395/542; CV II, 1950, nr. 4, p. 42; 4LR II 5636/537 ; ALR 11/605), *abehertui, păctui, şmirgui, şpontui, şprănţui, ştatînvaltui* — Bueov. (LEX. REG. I 97; LEX. REG. I 105 ; LEX. REG. I 109, GLOS. REG.; ARVINTE, T 169 : ARVINTE, T. 136, ALR SN II li 615/386 ; LEX. REG. 1110), *brâţui, tecui* - Munt., Olt. (cf. UDRESCU, GL., LEX. **REG.** II 68; ALR I 850/880, 885, 898), *plugui* - Olt., Braşov {cf GL. OLT., LEX. REG. II 52), *primezui* — Olt., Ban. (cf. *Chestionar* în DLR, LEX. REG. II 37), *pîrlui-* Olt., Huned. (cf. GL. OLT. 83, LEX. REG. II 101), *ştrâfui* „a amenda, a pedepsi" - Olt., Bueov. (cf. LEX. REG. 1110, GLOS. REG.), *şpriţui* - Bucov. (cf. ARVINTE, X 43, 169), Ban., Trans. (cf. ALR SN I h 226).

8. Sufixe compuse şi dezvoltate: \\-*lui, -ălui, -ălui (-eluQ, -eluiu -ului; -ărui, -irui, -urni; -ătni; -zni, -ăzui, -uzui.*

-Iui, -alui, -ălui (~elui$_2$), -eluii, -ului

PHILIPPIDE, P. 155-156; CANDREA, C.G.R. 304; DHLR II, 373; SCHUFFERT, V. 172-175; PASCU, S. 419 ; L. Tâmas, *Uber die rumănischen Zeitwbrter ungarischen Ursprungs,* în *Omagiu Ilie Bărbulescu,* Iaşi, 1933, p. 300—315; RGSETTI, ILR 419; LOMBARD, V. 865-866, 877; VASILIU, S.V. 126-133.

-elui are statut dublu :

— variantă fonetică a lui *-ălui* în *preţelui, -ălui.* Convenim să tratăm ca variantă a lui *-ălui* şi pe *-elui* din *chefelui, -ălui* „a peria", *impăcelui, -ălui, pretenăelui, -ălui, proiestelui, -ălui, testelui,-ălui,* a căror apariţie pare a avea altă explicaţie (v. mai jos);

— sufix (independent) în formaţii fără dublete în *-ălui* ca : *corespondelui.*

-lui. 12 derivate cu analiză unică din DI, între care 6 au tema în *s,* iar 1 în *e* — apropiat din punctul de vedere al structurii fonetice de *ş :' chezăşlui, lăcăşlui, rămăslui, răvăşlui, sălăşlui, sămăşlui ; harecilui, ăiuglui, duhlui, închipurlui, pecetlui, ponoslui,* şi 1 din LEX. EEG. II 123 : *dupurlui* „(despre vite) a le cădea părul[...]", cf. *dup, -uri* „smoc de păr [...]".

-alui. 2 derivate cu dublă analiză (raportabile la baze în *-ă, -ale) : paralui* „a-i merge bine" (TUDOSE, D. 203), *zurbalui.* 3 derivate cu analiză **unică,!** din Dl : *recomanăalui,* 2 din alte surse : *agheas-*

malui „a ocărî" (LEX. EEG. 197), *paştealui* „a înjura de Paste" (LEX. EEG. 1114).

-ălui (-elui₂). 1 derivat cu dublă analiza din EI (raportabil la bază în *-ă, -ale*) : *păftălui.* 80 de derivate (şi 6 variante) cu analiză unică din DI si 16 din alte surse : *administrălui* (DÎLE), *apelălui* (TQDOEAB", T. 125), *auienticălui* (TODQEAIST, T. 127), *bombălui* (TUDOSE, D. 203)i, *brâcâlui* (TUDOSE, D. 194), *ciudălui* (TUDOSE, D. 194), *confiscălui (TODORAN,* T. 125), *declămălui* (DÎLE), *Ubălui* (MAT. DIAL. I 176), *practieălui* (TODOEAN, T. 176), *replicălui (DUR), resşeciălui* (DLE), *siilizălui* (TODOEAN, T. 126), *şerbăluf (BIJR), trufălui* (DLE), cf. *trufă* „glumă", *ţingăhd (TJJDOSB,* D. 200).

-eluij. 6 derivate cu dublă analiză din DI (raportabile la baze *în -eă, -ele) : pavelui* etc. şi 3 derivate cu analiză unică din DI *i corespondelui, drecelui, pieirelui.*

-ului. 21 de derivate cu anaiiză unică din DI şi 2 din alte surse : *brusului* „a sparge brusii (=bulgări de pămînt)" (LEX. EEG. II 83), *jupuiţii* (AEVINTE, T. 83).

Derivatele cu sufixe din seria *-lui* ... sînt analizabile în raport cu *i*

— un substantiv (cele mai multe) : *lăcăşlui; agheasmaluî; băşcălui ; pieirelui ; bruflului* etc.;

Dnpurlui şi *închipurlui* au baze cu forme de plural: *chipuri, chipuri.*

— mi verb : *rămăşlui,* cf. *rămaşi', recomandalui; mişcălui; corespondelui ; recomenăului* etc.;

— un substantiv sau un verb : *chezăşlui,* cf. *chezaş, chezăşii arenaălui, protestălui ; cîrmului* etc.;

— o interjecţie : *hareeilui ; bîţălui ; drecelui* etc.;

— un adjectiv: *auienticălui, dragului; -ului;*

— un adv *eiV : conirălui, hăndrălui.*

Formaţii semianalizabile : *expedelui,* cf. *expedia; reveăălui* „a verifica", cf. *revedui* „idem" etc.

Nu sînt înregistrate ca formaţii (semi)anaîizabile verbele de tipul *abrictălui, firiălui, gitrului* cu dublete în *-ui, -ăli, abrictui, -ăli, feriui, firţăli, giirui,* deoarece constituie maniere diferite de adaptare a aceluiaşi etimon maghiar: *abriklolni* (v. şi germ. *abrichten), fircolni, gydiorni.*

Sufixul de departe cel mai frecvent din serie este *-ălui* : 96 de formaţii faţă de 23 *(-ului),* 13 *(-lui),* 3 *(-alui* şi *-eluij).*

Un număr relativ mare de derivate (16) în *-ălui* au dublete în *-ului: chefălui₁, -ului₁* „a chefui" ; *chefalui₂, -ului₂* „a peria" ; *drăgălui, -ului; formălui, -ului; zurbălui, -ului* etc.

Derivatele denominale în *-ului* ... au aceleaşi valori ca şi derivatele denominale în *-ui* şi, în general, atunci cînd acestea există, sînt sinonime cu derivatele în *-ui* de la aceleaşi baze >

— „a executa acţiunea ..." *itrebălui;*

— „a exercita ocupaţia *găzdălui* „a găzdui";

— „a manifesta sentimentul ..." : *pizmălui, -ului* „a pizmui"? *trufălui, -ului* „a trufui (=a glumi)";

— „a face să dobîndească trăsătura caracteristică pentru obiectul...": *ciufului* „a ciufuli; a bate (=a ciufui)", *-vărzălui* „a vărzui*

— „a acţiona prin intermediul obiectului. . ." : *puşcălui;*

— „a dota cu obiectul ....": *pieirelui* „a pietrui";

„a lua obiectul ..." : *vămălui* „a vămui";

— „a produce obiectul *duhlui, -ului* etc.

Derivatele de la adverbe şi interjecţii, ca şi derivatele de la astfel de baze în *-ui,* au valorile specifice :

— „a executa acţiunea în circumstanţa . *conirălui* „a contrazice? a seconda, a acompania"; *hănărălui* „a vorbi fără rost" (cf. *handra* adv. „fără treabă", dar şi *handră* s.f. „zdreanţă");

— „a emite sunetul sau a executa mişcarea ..." : *hareeilui* „a hareciui (= a licita)" *;bîţălui.*

Valoarea similară redată prin derivate de la substantive care apar în formule de imprecaţie apare şi aici: *drăcălui.*

Derivatele deverbale sînt (parţial) sinonime cu bazele : *înjghebălui* „a se căpătui cu ceva" (DA), *mişcălui* „a mişca (11)" (DLE), *protestălui* „aprotesta (1)" (DLE), *rămăşlui* „a pune rămăşag(= a rămaşi)" (DJjE).

A. Lombard (V. 877) consideră că „valoarea semantică a sufixului *-lui* este greu de precizat", „destul de schimbătoare'' şi „adesea vagă". „Acest caracter vag,'spune el, reiese în special din cvasisinonimia (fr. ia presque synonymie) care există între termenii unor perechi ca *preţui — preiălui, sewui — semălui."*

Foarte rar derivatele în *-ălui* în sens iterativ *-.drăcălui* „a da dracului orişice suduind, a umbla numai cu dracul în gură", *puşcălui* „a trage mai multe focuri", *trebălui* „a face tot felul de treburi mărunte pe lîngă casă". Prin aceasta *-ălui* nu se distinge în mod esenţial de sufixul de bază, deoarece acest sens apare şi la derivatele în *-ui* (vezi § **3)** şi, atunci cînd există *(drăcui),* derivatele în *-ui* sînt sinonime cu ele. Aici însă sensul iterativ e mai puternic, întrucît apare şi la alte tipuri de derivate decît cele în *-ui : puşcălui, trebălui.*

Sensul iterativ este susţinut de P. Iroaie (în „Făt-Frumos", Cernăuţi, 1936, p. 9—10) cu un exemplu neconvingător: *gîndului (pe cînd se ginduluia aşa, iată că vede lupul viind, A* Vasiliu, *Poveşti şi legende* [...], p. 149) şi combătut de Şt. Pasca (in recenzia din DRX, 1941, p. 150—151) cu argumentul că nici în maghiară verbele corespunzătoare n-au sens iterativ.

Sufixele *-lui* ... au apărut pe două căi :

a. externă: detaşarea derivativelor *-lui, -alui,-ălui,-elui, -ului* din verbe maghiare în *-alni, - dini, -elni, -olni* împrumutate şi adaptate la limba română cu sufixul *-ui.* De ex. : *pecetlui <pecsetelni, sălăşlui <.szălldsolni, conirălui* „a contrazice" *<hontrâlni, şontîcălui <săntikalni, felelui <felelni, gîndului <gondolni;*

Printre verbele împrumutate din maghiară sînt şi citeva (foarte puţine) în *-Hui* şi *-olul: băilui, mocicolui* etc. Nici unul din aceste verbe nu e analizabil în româneşte, iar *-Hui şi-olui* nu apar în nici o formaţie internă. Elementele *-Hui* şi *-olui* nu fac parte deci din sistemul sufixai românesc.

b. internă (priveşte numai sufixele *-ălui* şi *-elui₂) :* falsa analiză a formaţiilor de tipul *pâftălui (<paftal-+ -ui) : păft- + -ălui, pingelui (< pingel- + -ui) : ping- + -elui.*

Vezi sufixele -LI.... §4. a.

Sufixele *-lui* .. sînt compuse din sufixele *-li, -aii, -ăli, -eli, -uli* şi sufixul *-ui.*

Ele au fost folosite ca elemente de derivare în interiorul limbii române, pentru adaptarea neologismelor latino-romanice (mai ales în perioada de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, în textele juridico-administrative din Transilvania şi Banat) şi, foarte rar, pentru adaptarea verbelor germane, slave moderne sau chiar maghiare care nu-1 conţineau pe *-Ini.*

Cf. TODORAN, T. 125—126 ; D. URSU, Î.M.V. 376; N. A. Ursu, *L'eiymologie des neologismes en roumain,* în RRL X, 1965, nr. 1—3, p. 58; Despina Ursu şi N. A. Ursu, *Adaptarea neologismelor în limba română,* în LR XV, "1966, nr. 3, p. 247-249; SARAMANDU, T. 132.

Verbele împrumutate adaptate la limba română cu sufixele *-lui* ... se distribuie în două clase mari după cum *-l-* *1.* apare sau *2.* nu apare în etimonul presupus :

1. — corespondente maghiare în *-Ini :* vezi exemplele de la p. 125;

— corespondente maghiare în *-Ini* şi latino-romanice (fără *-l-);* deci verbele sînt latino-romanice împrumutate de limba română prin filieră maghiară şi adaptate cu *-lui... : dişputălui, -ului — ăisputâlni,* lat. *disputare,* fr. *disputer,* it. *disputare; prescribălui — preskribălni,* lat. *prescribere* etc;

Apar şi cîteva verbe cu corespondente maghiare şi germane (fără *-l-),* dar sînt toate neanalizabile: *puţului* — magh. *pucolni,* germ. *putzen* etc.

2. — corespondente latino-romanice sau germane : *auienticălui* — lat. *aufhenticare ; educălui* — lat. *educare,* it. *educare,* fr. *eduquer; ştudului* — germ. *studieren* etc.

Puţinele verbe cu corespondente maghiare fără *-l-* sau slave moderne sînt exclusiv neanalizabile : *uădăslui — vadăszni* etc, *privistului* — rus. *npueemceoeamb.*

Sufixele din seria *-lui...* sînt foarte vechi în limba română : există atestări, chiar de cuvinte formate în româneşte, din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea *(dragului; trujului,* Coresi, la DHLE II, 349; *lăcăşlui, Psaltirea ScMiană,* în DA s.v. *locaş; drăgălui,* Dosoftei, la TDEG; *mişcălui,* Dosoftei, în DLE).

Neologisme latino-romanice adaptate mai ales cu *-ălui* apar de la începutul secolului al XVIII-lea *(declămălui* c. 1700, *disputului* c. 1700, toate în DÎLE; *informălui* „a feţui", Oantemir, în DA s.v. *informa; recomendălui,* Cantemir, în DLE ; *protestălui,* Iorga, scrisoare din 1728 în DLE), ele sînt frecvente însă în perioada de la sfîrşitul secolului al | XVIII-lea şi începutul secolului al XlX-lea, în textele juridico-administrative din Transilvania şi Banat.

1. Vezi lucrările citate mai sus.

2. Marin Z. Mocanu *(Două tipuri de adaptare a neologismelor latino-romanice atestate în „Foletul Novei",* în SCL XXXII, 1981, nr. 2, p. 161—163) plasează cu cîţiva ani mai devreme primele atestări ale verbelor de acest tip: în „Foletul Novei" (1693—1704), deci la sfîrşitul secolului al XVII-lea, în Muntenia, apar verbe latino-romanice adaptate cu *-ălui, -elui, -ului,* precum : *asistălui<it.,* lat. *assistere, defendălui, -elui, -ului<la.t. defendere,* it. *difendere,* care nu sînt însă acceptate de limba literară. M. Z. Mocanu arată că apariţia acestor verbe se explică prin poziţia specială pe care o avea presupusul autor al textului (G. C. Romano): italian de origine şi secretar al lui C. Brîncoveanu, deci în situaţia de a cunoaşte, datorită relaţiilor pe care le avea, prin funcţia sa, în Transilvania, modelul folosit acolo pentru adaptarea acestor împrumuturi.

Temele la care se ataşează sufixele *-lui...* sînt, ca şi temele la care se ataşează *-ui,* mai ales vechi în limbă : cele mai multe maghiare, slave sau turceşti *(lăcăşlui, sămălui, vă,mălui; duh(u)lui, pizmălui, vorbălui; băşcălui, dăngălui, păşălui* etc), cîteva moştenite din latină *(drăcălui, preţălui, vărzălui* etc.) şi foarte puţine germane, neogreceşti şi latino-romanice *(păcălui ; drămălui ; mărşălui* etc).

Sufixele *-lui...* sînt relativ frecvente în limba mai veche şi populară : aproximativ o treime din derivate sînt formate pe teren românesc.

Asupra productivităţii sufixului în limba română contemporană nu ne putem pronunţa, deoarece formaţiile noi pe care le avem înregistrate sînt exclusiv din glosare regionale care nu spun nimic cu privire la vechimea cuvintelor inserate.

Sufixele *-lui* ... au caracter preponderent popular şi regional (vezi TUDOSE, D. 193, 202).

Din numărul total al derivatelor, numai 6 aparţin limbii comune literare : două sînt arhaizante *(pecetlui, sălăşlui),* celelalte familiare *(bruftului, [mărşălui, muştrului, trebălui).* Eestul sînt regionale sau învechite (şi regionale). Eegionalismele aparţin masiv Transilvaniei, Banatului şi Bucovinei. De ex. : *brusului* — Crişana (cf. LEX. EEG. II 83), *diuglui* —Baia Mare (cf. GLOS. EEG.), *dobălui* — Maramureş (cf. Bîrlea, în DA ms.), *drotălui* — Baia Mare (cf. LEX, EEG. I 14), *rîndului* —Maramureş si N-E Trans. (cf. DLE), *şerbălui* — Bihor (cf. DLE), *sontîcălui* — Eeghin (cf. MAT. DIAL. I 193); *foşpontălui* - Banat (cf. MAT. DIAL. I 172),. *Jbibălui* — Banat (cf. MAT. DIAL. I 176); *agheasmalui* — Suceava (cf. LEX. EEG. I 97), *paştealui* - Suceava (cf. LEX. EEG. I 114). Există însă şi formaţii care apar în alte regiuni ale ţării. De ex. : Moldova : *drăcălui* — cf. SEZ. II 226, *gîndului* — cf. SEZ. II 229, *drămălui,* Conachi^ în DLEC ; Oltenia, Muntenia : *sămălui* — cf. GL. OLT., UDEESCU, GL.

1. Pentru regionalismele învechite, vezi TODORAN, T.

2. Pentru observaţiile lui Ion Heliade Rădulescu privitoare la adaptarea împrumuturilor latineşti cu *-ălui* în Transilvania, Banat şi Bucovina, v. sufixele -ISI... , 4. *b.*

-ărui, -îrai, -urni

D. URSU, Î.M.V. 375; VASILIU, S.V. 133-135.

-ărui. 1 formaţie din DI, analizabilă în raport cu un verb : *recomendărui.*

-irui. 13 formaţii din DI, la care se adaugă 6 de la D. Ursu, *loc. cit. : aăminisirirui, balsamirui, dictirui, dividirui, observirui, taxirui;* formaţiile sînt analizabile în raport cu :

— un verb: *cultivirui, dividirui, oculirui* ,,a altoi, a ocula", *prezidirui* etc.;

— un substantiv: *lacliirui, marşirui;*

— un verb sau un substantiv: *argumentirui, rezonirui* ,,a judeca, a rezona", cf. *rezon.*

Formaţii semianalizabile : *expeăirui,* cf. *expedia ;producţirui,* cf. *producţie* etc.

Promiţirui, cu sens neprecizat, probabil „a face atent" (cf. DLR), nu e luat în considerare, deoarece nu e analizabil semantic (în DLR totuşi e explicat prin *promite* + *-irui).*

-urni se detaşează exclusiv din formaţii semianalizabile (îl înregistrăm totuşi, pentru că formează serie cu *-ărui* şi *-irui) : puţurui* a curăţa", cf. *putui, puţului, puţoli ; ştudurui,* cf. *studiu.*

Din punct de vedere semantic, sufixele *-ărui* ... nu prezintă nimic specific în raport cu sufixul de bază.

-irui se detaşează din verbe de origine germană în *-ieren* adaptate la limba română cu *-ui (-ir-ui)* sau/şi de origine rusă în *-upoeamh (-upyio)* analizabile în româneşte : *argumentirui* — germ. *argumentieren,* rus. *apsyMeumupoeamb,* cf. *argument, -a; armonirui* — germ. *fiarmonieren* (v. şi rus. *eapMouupoeamb),* cf. *armonie ; comendirui* — germ. *Ttommandieren,* rus. *KOMaudupoeamb,* cf. *comandă, -a* etc. *(producţirui* şi *reducţirui* sînt adaptăr

ale germ. *produzieren, reduzieren,* rus. *pedyițupoeamb,* eu ajutorul rom. *producție, reducție).*

-ărui se detaşează din *recomendătui,* apărut pe teren românesc prin contaminarea între *recomendirui* (< germ. *rekommandieren)* şi *recomenăălui* (< magi. *rekommendâlni).*

-urui se detaşează din *ştudurui,* probabilă contaminare între *studirui* (< germ. *studieren,* rus. *mmydupoeamb)* şi *ştudutui* (adaptare cu *-ulm* a aceluiaşi etimon german), şi *puțurui,* probabil rezultat din *puiului (<* magh. *pucolni),* prin substituție de sufix

1. în germană *-ieren* este folosit la adaptarea neologismelor, în special a celor de origine franceză.

2. Verbele ruseşti în *-upoeamb* de tipul celor menționate mai sus sînt si ele, uneori, de origine germană.

-iruiy-ărui şi *-urui* sînt forme dezvoltate ale lui *-ui* cu segmentele nesufixale *-ir-* (de origine germană) şi *-ăr-, ~ur-* (apărute în româneşte, v. mai sus).

^ întrucît nu apar în nici o formație fără corespondent străin, *-ărui,* -trw şi *-urui* nu sînt productive în limba română. BTotăm însă că, dacă admitem explicația propusă pentru *puțurui,* această formație e o dovadă ca *-urui* a fost simțit ca element derivativ în română.

Formațiile în *-ărui* ... au un pronunțat caracter regional, fie că sînt învechite (multe atestări în texte culte din Banat de la începutul secolului al XIX-ie^ : *reducțirui, repetirui, rezolvirui,* Gr. Obradovici — 1805 — , în DLB; *argumentirui, armonirui, rezonirui,* Țichindeal — 1814 — , în DA, DLE; v. şi *comendirui,* Țara Bomânească, Dionisie Eclesiarhul — 1814 — , în DA), fie că sînt actuale (populare, mai ales în Bucovina : *lachirm, marşirui,* Marginea, în DA, DLE: *studurui,* Suceava, în LEX. EEG. II 110 etc).

Pentru observațiile lui Ion Heîiade Pxăduiescu privitoare la adaptarea împrumuturilor latineşti cu *-irui* în Transilvania, Banat şi Bucovina, v. sufixele -ISI..., §4.6.

-ătui

VASILIU, S.V. 135-136.

-ătui apare în formații cu dublă analiză din DI (raportabile şi la baze în *-ai* substantivale sau adjectivale ori — regresiv — în *-ătură) : legătui* „a încheia o învoială(= legat)", *secătui, zburătui* „a azvîrli cu zburaturi într-un pom [...] pentru a face să cadă fructele[...]" (DLBC) etc. şi în 2 formații cu analiză unică din DI: *vlîngătui. mnătui.*

V. *şioblăgătui* „a se obliga" (document din 1771, în DLR), neanaîizabil cu datele de care dispunem. în DLR: *„Obligat + -ui.* Cf. *oblega, oblâga.",* dar *oblăga* nu apare printre variantele Iui *obliga.*

Verbele în *-ătui* sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv : *mnătui* „a învinui", cf. *vină ;*

— un verb : *plîngătui* „a se plînge ".

formații semianalizabile : *buigătui* „a bîigui", cf. *buigui* ,,id."; *zăliătui* „a sîcîi, a se rătăci, a se prăpădi", cf. *zăhăi* „id.".

Din punct de vedere semantic, sufixul *-ătui* nu prezintă nimic specific în raport cu sufixul de bază.

Sufixul a putut apărea m urmajalsei analize a formațiilor cu dublă analiza' de' *tipttF celot "meîițio^te' sau/şi' â formațiilor semianalizabile de tipul *buigătui* : împrumutat din maghiară *(bdlygat?ii), Yexpul* a fost analizat' în'Segmentul%uîg-\''c&fe apare" şi in *buigui* (< niagiu *bolyo (n)gnty, şi* sufixul *-ațui.* . ,

Considerăm ca *'-âMi* are origine multiplă şi, cum elementele constituente inițiale nu sînt de acelaşi tip, structură eterogenă.: *-ătui* este sufix' compis din sl3lK^'"paMcipM-iit. şi sufixul *-ui* şi o formă dezvoltat-a a sufixului *-m*-prin "elementul nesufixal de origine; maghiară *-ăl-.'*

' 'Cea mai veche âtestare;a' 'sufixului *-âtui* pe care o' avem e de la irice- • piitul secolul^^

Temele derivatelor în *-ătui* sînt vechi în limbă: moştenită *(pîîîigătui),* 'de briginfe' slalvă *(vinăiui* ^verf şi *zăhăi* <XLCY.' *saza&mu,* transformat prin; sciximb, de* fețifi^)/ •

'.;"" • Bufixul'-ă^iestefbârte slab'ptoductiv. ' ' " * *

. Formațiile ..în *-ătui* stat mai alşs regionale *(plîngăpai,* Beteganul, înDLB; *'zăhatui* —\Mqld., în DLBC) şi învechite (m.^ mi').5.una singură.(cu dubla,analiză)este literară actuală.(secaşi)..

-zui, -aztu, -uzui

L. Tamâs, *lucr. cit.* din *Omagiu Ilie Bărbulescu,* p. 312; VASILIU, S.V. 126, 136-138.

-zui apare într-o formație din DI analizabilă în raport cu un substantiv: *chinzui* „a chinui".

- -ăzui apare într-o formație din DI analizabilă în raport cu un subst-antiv: *lărmăzni* ,,a face 1arm ă"^

-uzui apare într-o formație din DI analizabilă în raport cu un verb : *scurmuzui* „a scoate la iveală, a răscoli".

V. Verbele.în *-zui..şi -ăzui* sînt sinoiiime cu formațiile paralele în *-ni (chinui* şi *lărmui),* iar cel în *-uzui* este sinonim parțial cu verbul de bază *(smrrna).* • • • ...

Sufixele *-zui* ... sînt forme dezvoltate ale lui *-ui* prin elementele nesufixale *-z-, -ăz~y-uz-.*

Scurmuzui, unicul derivat românesc, a putut apărea prin analogie cu *chinzui* (<magh. *kinozni)* şi *lărmăzui* (<magh. *Iarmdzni),* analizabile în româneşte prin substantivele *chin, larmă.*

Vocala *-u-* din *-uzui (scurmuzui)* se poate explica prin influența vocalei din temă (cp. cu *larm&zui):*

Vechimea sufixelor e greu de stabilit deoarece toate formațiile sînt atestate exclusiv în texte populare *(chinzui,* Alexiei, în DA; *lărmăzui,* Bibicescu, în DA; *scurmuzui,* Beteganul, în DA ms.).

-zui şi *-ăzui* nu sînt productive în limba română. ,

-uzui este foarte slab productiv şi are caracter regional (Transilvania).

-uliii vezi ~U

1. Pentru modalitatea de a,distinge sufixele -o?%, -tel%"tte omonimele lor -01%, *-ula*₁, vezi sufixele •LI § 1. ».

2. **-ala.** 1 formaţie cu dublă analiză: *semnala* (DI), cf. *semn*, *semnal.*

-ola₂. Formaţie cu dublă analiză: *somnola* (DI) „a dormita'V oî.*somn,* (prin regresiune) *somnolenţă.*

-nla₂. Formaţii cu dubiă analiză: *elaumda* (DI) „a introduce [...] o clauză într-un act", cf. *clauzulă; ungliiula* „a introduce un unghi (nou, interesant) de obicei în arta fotografică a filmului" (DCE), cf. (prin regresiune) *unghiulaţie* „unghi de cuprindere a unui obiectiv fotografic".

2 formaţii cu analiză,.unică în DI, ambele raportabile la substantive: *acidula* „a da unei soluţii proprietăţile unui acii, a acri uşor"*, *unduia* (variantă a lui *ondula,* semianalizabil prin'ondtMa)^ cf. *undă.*

3. Derivatele în *-ula₂* aii valoarea : „a face să aibă trăsăturile caracteristice ale obiectului denumit prin substantivul de bază", valoare obişnuită pentru verbele denominale : *acidula, unduia.* Credem însă că e demnă de notat Q nuanţă marcată în definiţia lui *acidula,* anume „a acri uşor%.. care, explîcitînd sensul menţionat mai sus, trimite la sensul diminutival^ (aproximaţia) al verbelor denominale originare (v. §4). Prin această notă semantică, verbul *acidula* se apropie şi de formaţia cu dublă analiza *somnola.*

4. Sufixele *[-ala], [-ola₂], -ula₂* sînt neologice.de origine latino-romanică.

Verbele în *["-ala], [-ola₂]* şi *-ula₂* sînt:

— împrumuturi: *somnola* < fr. *somnoler (<fr. somnolence* < lat. *somnolentia); acidula* < fr. *aciăuler* (<fr. *acidule* „uşor acid" < lat. *aciăulus);*

V. şi împrumuturile neanalizabile semantic: *modula<îr. moâuler* (<lat. *modulari< modulus* „cadenţă"<moeto „măsură (in muz,)"), *circula* „a [...) umbla neîntrerupt venind [...] mereu la punctul de plecare, ca înăuntrul unui cerc; a merge [...] încoace şi încolo*" (DA)<fr. *circuler,* lat. *circulare* „a face circular" (< *circulus< circus).*

— calcuri : *semnala* după fr. *signaler, clauzulă* după germ. *Tclatisulieren;*

— derivat regresiv de la un calc nominal *ungliiula <ungliiulatie,* calc după fr. *angulation, it. angolazigne* (DEX - *8);*

— împrumut sau adaptare : *unduia.*

Unduia e înregistrat în DLR ca variantă populară a lui *ondula* (s.v.), atestată la Hogaş.. Considerăm că această formulare presupune apropierea împrumutului *ondula* de rom. *undă,* ceea ce nu este exclus. Mai probabilă ni se pare însă o altă explicaţie, anume : forma *unduia* nu e .o. variantă populară, ci, dimpotrivă, un dubieţ savant (unica atestare nu se opune acestei interpretări), împrumut din lat. *undulare.* (Vezi SCRIBAN : *unduia* şi *undulaţiune* sînt înregistrate ca forme de bază — cu menţiunea „fals *ond-"* — şi explicate prin latină. DLRC:varianta *unduia* e înregistrată cu menţiunea „rar" şi eu aceeaşi atestare de la Hogaş.)

, Prin formaţiile *acidula, unduia, circula* şi *modula* sufixul *-ula₂* apare ca un dublet etimologic al sufixului moştenit *-ura (< ulare,* v. sufixele -ÂEI § 4. *a).*

Atragem atenţia însă asupra faptului că toate formaţiile luate în consideraţie aici slut provenite din verbe denominale (prototipurile verbelor în *-ura* moştenite sînt şi deverbale) şi toate sînt formate de la baze în *-ul- (unduiare<un(h2lafus<* unduia* ERNOUT—MEILLET';

pentru celelalte derivate v. mai sus). întrucît şi celelalte formaţii latineşti din care e detaşat sufixul prezintă aceleaşi relaţii cu bazele lor, existenţa sufixului pentru denominative *-ulare* este considerată de către specialişti doar probabilă (fr. vraisembiable). Vezi MIGNOT, V.D.L. 315-318.

Sufixele *-ala* şi *-ola₂* sînt virtuale.

5. Derivatele în *-ala, -ola₂* şi *-ula₂* sînt, in ipoteza că interpretarea dată de noi lui *unduia* e corectă, toate literare. Două formaţii aparţin unor terminologii tehnice : *clauzula,* regionalism, pe cale de dispariţie, în Transilvania şi Bucovina (v. DA), în domeniul juridic, şi *ungliiula,* posibilă formaţie'ocazională (o singură atestare în „Contemporanul" 1967), în domeniul fotocinematografiei. '

6. întrucît nu apare în nici un derivat format pe teren românesc, sufixul *-ula₂* nu e productiv.

7. Sufix dezvoltat : *-icula.*

Apare într-o singură formaţie, cu analiză unică, din DI: *gesticula* „a face [...] multe gesturi (cu mîinile) în timpul vorbirii [...]"(DEX).

Este un împrumut latino-romanic : fr. *gestieuler,* lat. *gesticulări.*

Etimonul latin este ilustrativ pentru existenţa probabilă a sufixului lat. *-iculare* (compus cu sufixul lat. *-ulare): gesticulare* e atestat înainte de numele de *gesticulus.* Faptul considerat posibil argument pentru explicarea verbului ca derivat dela^^us (ia ERNOUT MEILLET chiar de ia verbul *gestire* „brider de") cu *-iculare* şi a lui *gesticulus* ca derivat postverbal. Vezi MIGNOT, V.D.L/320.

Sufixul *-icula* nu e productiv in limba română.

Derivatul *gesticula* e literar.

-uli vezi -LI
-uiuji vezi -NI
-ima₂ vezi -ONA3
-uni vezi -NI
-ura₁ vezi -ARI
-ura₂ vezi -ARI
-uri, vezi -ĂRI

urî2 vezi -ĂRI
usa! vezi -Şî
uşa₂ vezi -ŞI
uşi vezi -ŞI
uţa vezi -ŢI
uîi vezi -rŢI

DERIVATELE IMEDIATE

PHILIPPIDE, P. .72-73, 233; DHLR Ii, 313-316 Iorgu Iordan, în BPh I, 1934, p. 177—178 : II, 1935, p. 224—226; III, 1936, p. 184-189 : ÎX, 1942. p. 22-26, 38-49; id., LRG 478-480; LOMBARD, V. pass: ; PURDELA, D. I.

"1.'Derivatele verbale imediate sînt de conjugările I şi a IV-a şi au \ toate caracteristicile acestor conjugări: *-a, -i* şi *-î.*

Pentru rațiunile care ne-au'determinat să tratăm aceste formații ca derivate imediate»• *ii* nu ca derivate sufixale (cu „sufixele" *-a.-i, -?*), v. *Introducere,.* § 6.

apare exclusiv după *-r-* precedat de vocală *(dîrî, hotărî, mohorî etc),* dar. în aMaşi context fonetic apare, şi .caracteristica *-i (cocori, cositori* dărvări* etc. sau dublete ale unor formații în *-î : chiori, -î,coiori, -î, iezări, ăbări, A, zăpori, -î),* \ '

Aceasta e situația mjimba contemporană. In fazele.mai vechi ale limbii române, cînd *sc* făcea distincția intre un *r* (fortis) şi un r (nonfortis), distribuția flectivelor *-i* şi *-î* era condiționată fonetic: -z apărea după *r, -i* apărea după ?. în momentul în care'distincția *r~r* s-a pierdut, condiționarea celor două flective a devenit, după cum am. arătat, lexicală. Vezi Emanuel Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne,* Bucureşti, 1968, p. 55—56,113, 130.

2. Conjugarea I. 1067 de formații în'Bl, la care se adaugă 111 din alte surse : *alerta* (DEX), *antrepozit-a* (BPhIX, 1942, 43), *baleta* (comunicat oral), *bretona* (UDEESCU, GL.), *gondola* (DCE), *ingenia* (VE, iunie, 1940, p. 129), *porzola* „a stropi semințele de .cereale cu porzol" (GL. OLT.), *tasona* „a pune în ordine lemnele la tason" (DLE) etc.

Conjugarea a IV-a cu caracteristica *-i.* 1273 deformații în DI, la care se adaugă 97 din alte surse : *armăsari* (UDEESCU, GL.), *bulendri* „a se zbîrci" (LEX. EEG. II 119), *furci* (BPh IX, 1942, 39), *grăniceri* (DCE), *păduri* (DLE), *phşchi* „a fixa [...] cuplişte (= cuie de lemn)", cf. *plişcă* (DLE), *urzobi* (GL. OLT.), cf. *urzoabejA.* „curele cu care se leagă opincile", *vrăieşU* (LEX. EEG. II 17) etc.

Cu caracteristica *-î.* 21 de formații în DI, la care se adaugă 4 din alte surse : *capări* (Enea Hodoş, în DA ms.), cf. *căpară* „arvună", *ciotorî* UDEESCU, GL.), *dîrî* (G.Dem. Teodoreseu, în DA ms.), *ogărî* „a slăbi" (LEX. EEG. II 16).

O serie de derivate susceptibile de dublă analiză, care au statut diferit după termenii cu care operează analiza, sînt derivate imediate într-una din cele două ipostaze. Aceste verbe sînt de două tipuri, după cum analiza se face exclusiv în termenii oferiți de baza derivatului sau si în termenii oferiți de o bază mai extinsă decît cea a derivatului :

V. *Introducere,* § 3.

— Baza e un derivat sufixai. Verbul e derivat imediat dacă analiza se face prin. raportare la bază şi derivat sufixai dacă

analiza se face prin raportare la tema bazei. De ex. *blegoşa* e derivat imediat de la *blegos* ori derivat sufixai, de la *bleg* cu *-oşa.*

V. şi situația similară, dar mult mai slab reprezentată, a verbelor a căror bază (nederivată) este o formă din paradigmă augmentată eu un inorfem. De ex.: *cafeli,* derivat imediat de la tema de caz oblic, *cafel-,* sau derivat cu. sufixul *-eli* de la tema de nominativ, *cafe-.*

— Baza e, indiferent, primară sau derivată. Verbul e derivat imediat dacă analiza s& face prin raportare la această bază *şiă* erivat regresiv dacă analiza se face prin raportare la un cuvînt care conține, pe lingă baza verbului, un sufix. De ex;: *căsători* e derivat imediat de la *casator* ori derivat regresiv de la *căsătorie.*

Notăm că aici ne referim la situațiile în care datele (semantice si etimologice) de care dispunem nu he permit să optăm pentru tina din cele două analize (şi soluții) posibile. Considerăm că statutul verbelor respective e incert şi nu le'înregistrăm nu mexic nici la derivatele imediate^ nici la cele sufixale (ele sînt avute jn vedere ca formații cu dublă analiză în ambele locuri).

1. în dicționare (v., de exemplu, DA, CDDE, DEX) *căsători* e dedus din *căsător(iuh* însă atît sensul („a (se) uni legitim [...] prin căsâtorie[...]"), cit şi atestările (v. DA) permit în aceeaşi măsură explicarea prin *'căsătorie;* Analiza sincronică e în orice caz aceasta din urmă.

2. V. *Introducere,* §3, pentru situațiile în care datele semantice şi etimologice sînt concludente pentru alegerea unui singur mod de analiză şi deci pentru stabilirea statutului verbelor.

Derivatele verbale imediate sînt analizabile în raport cu :

— un nume (marea majoritate; între acestea substantivele sînt cu mult mai frecvente decît adjectivele); substantive: *accidenta, aera, amaneta, ancora, betona, binocla* etc.; *aburi, alămi, albii, amănunți, bălti, berbeci* etc.; *cosorî, izvorî* etc. - . adjective: *absenta, activa, deşerta* etc; *acri, albaştri, bolînzi etc; amărî, chiori* etc;

— un adverb (aproximativ 50 de formații) : *alătura, înainta, îndemîna* etc.; &es%aK da de-a dura" (UDEESCU, GL.), cf. *de-a bestegala, potrivi, răzni, repezi* etc.;

— o interjecție (aproximativ 50 de formații) : *crîşca, cutcuriga, marina* „a roti o dată pe grosime", cf. *marina!,* termen prin care se dă comanda ca buşteanul să fie rotit o dată pe grosimea lui ... (DLE) etc.; *amini* „a-1 uita Dumnezeu pe tinde a plecat" (UDEESCU, GL.), cf. *amin !, ciripi etc; ciotorî* „a se.certa" (UDEESCU, GL.), cf. *ciotoro !;*

— un pronume : *însuşi.'nimici, tui;*

— o prepoziție : *asupri.'*

1. Verbul *peşti „a* zăbovi, a întîrzia, a amina : a stărui; a răbda; (despre timp) a trece" (DLR) se poate explica foarte bine din punct. de.vedere semantic prin prepoziția *peste.* Este mai greu de explicat însă faptul că, deşi atestat,din cele mai vechi texte (v. DLR), forma iui se bazează pe forma tîrzie a prepoziției *(peste)* şi nu pe cele existente la epoca primelor atestări *(preste, prespre).* Probabil acest inconvenient a determinat poziția rezervată a DLR: „Etimologia necunoscută. Cf. *peste:",* pe care, deocamdată, o adoptăm şi noi.

V. şi: G. Pascu, *Etimologii româneşti,* Iaşi, 1910, p. 32, unde *peşti* este explicat prin lat. *pensitare* „peser, balancer, examiner avec.sein"•; Iorgu Iordan, în „Arhiva", Iaşi, XXXI, 1924, p. 281—282, unde este propusă explicația prin rus. *n-kcmamb* „a aştepta, a îngriji (copii)". Notăm însă crăceşte explicații pornesc de Ja un sens, „a păzi, a îngriji", care nu este atestat de contextele care susțin cuvîntul (v. DLR).

2. Cu baze numerale apar numai derivate parasintetice: *împătri, încinci, îndoi, întrei, înzeci.* Vezi FC IL 136.

în interiorul derivatelor raportabile la teme substantivale menționăm existența a foarte puține formații de*la nume proprii, mai ales nume de sărbători, mai'rar nume de persoane : *sîngeorza, sî?ivăsia,*

crăciuni, probăjeni (cf. *Probăjeni); adami* „a se îmbăta" '(•< *(Moş) Addm* se zice omului beat, Zanne, în DA), *năi.* Fiind slab reprezentat numeric, acest tip de formații e nesemnificativ pentru clasa derivatelor verbale imediate.

O excepție pare să fie constituită de verbul de adresare prin numele interlocutorului *(năi,* cf. *Na(i)e);* exemplul e unic în inventarul nostru, dar reprezintă, credem, o categorie deschisă de formații ocazionale. Dacă este aşa, verbele de tipul *năi* sînt caracteristice pentru clasa derivatelor imediate.

a. Distribuția pe clase morfologice a temelor nu determină diferenţe notabile între derivatele verbale imediate de conjugarea *I şi* cele de conjugarea a IV-a. Singura diferență, constituită de apariția temelor pronominale numai la derivate de conjugarea a IV-a în *-i* (de altfel, foarte puține), mai vechi în limbă, trebuie corelată cu preponderența temelor vechi la derivatele de conjugarea a IV-a şi preponderența temelor latino-romanice la derivatele de conjugarea I.

1. V. §5.

2. Diferența semnalată cu privire îa temele pronominale ar putea fi întărită prin temele prepoziționale. Tema lui *asupri* însă are statut ambiguu, de prepoziție şi adverb (v. DA). Considerată în felul acesta, formația se încadrează in seria verbelor cu teme ambigue, adverbe şi prepoziții: *potrivi* (cu unele sensuri explicabile chiar prin substantivul *potrivă), împotrivi, contra, încontra* (in FC II 279 se afirmă că *încontra* nu se analizează prin prepoziția *contra,* ci prin adverbul omonim). Acestea, după cum se vede, se repartizează pe conjugări după vechimea temelor.

b. După cum s-a văzut mai sus (p. 132), conform inventarului nostru global, numărul derivatelor de conjugarea a IV-a e puțin mai mare decît numărul derivatelor de conjugarea 1: 1395, față de 1178.

Se va vedea mai jos (§ **4.** *b)* că repartiția pe conjugări a derivatelor verbale imediate variază în decursul istoriei.

Datele noastre par să fie contrazise de situația generală prezentată de M. Iliescu *(La prodactiviie de la IV* *conjugaison latine dans Ies langues ronianes,* în *Recueil d'etuaes romanes,* Bucarest, 1959, p. 96—102): verbele de conjugarea I reprezintă 50,96%, iar cele de conjugarea a IV-a, 43,75% din totalul verbelor limbii române.

Faptele se schimbă însă dacă ne referim Ia datele analitice ale statisticii întreprinse de M. I. şi totodată dacă avem în vedere că statistica sa a fost făcută pe DM. (Cp. cu datele generale ale lui A. Lombard — V. 1117 —, obținute din DA, TDRG şi CADE, unde cea mai bogată e tot conjugarea a IV-a: 2998 de verbe^ față de 2568 de conjugarea I. V. şi comentariul făcut de Gr. Brâncuş — M. V. 85—86.) M. Iliescu găseşte s e n s i b i l mai multe formații r o m â n e ş t i de conjugarea a IV-a decît de conjugarea I: 55,43%, față de 24,33% (din totalul verbelor de conjugarea a IV-a, respectiv, î). Pentru ca aceste date să fie comparabile cu datele noastre, ele trebuie completate cu î m p r u m u t u r i l e analizabile (noi am înregistrat în inventar şi î m p r u mu t u r i 1 e analizabile, pe care M. I. îe-a inclus în categoria g e n e r a l ă a împrumuturilor). Or, cum se vede şi din tabelul prezentat de D-sa (p.97), împrumuturile sînt mult mai numeroase la conjugarea 1(63,27%, față de 27,14% la conjugarea a IV-a), fapt care schimbă raportul în sensul rezultatelor noastre.

Pentru ponderea împrumuturilor în cadrul celor două conjugări, v. § 4. *b.*

c. Foarte puține derivate se pot explica numai prin raportare la tema pluralului: *cîr cei, cîr ceia — cîrcei ; răi, raia—răi; şăia* („Ion Creangă", în DLE) — *săi.*

ă. Un număr de formații constituie perechi avînd aceeaşi temă şi flective diferite :

177 : *-a* şi *-i : abura, -i, adăposia, -i, adevăra, -eri, agesta, -i, ajutora, ~i* etc.

5 : *-i şi -î : chiori, -î, cotori, -î, iezări, -%, iăbări, -î, zăpori, -i;*

2 : *-a* şi *-î : cetera, -î, popora, -L*

1. Nu considerăm că formează perechi verbele ale căror teme, identice din punct de vedere formal, reprezintă cuvinte diferite (cu etimologie şi sens diferit) : *apostrofa,* cf. *apostrofă* „figură retorică [....]" < ?- *apostrophe,* lat. *apostroplw,* gr. *&Koaip ocp*)* şi *apostrofi,* cf. *apostrof* < fr. *aposirophe,* lat. *apostrophus,* gr. *<x7c6oTpo<po<;.* (De fapt, e posibil ca înseşi *apostrofa* şi *apostwfi* să fie provenite din limbi diferite; v. §3. *b,* p. 139.)

În schimb considerăm că formează perechi verbele ale căror teme sînt variante fonetice ale aceluiaşi cuvînt: *rârița, raliți* (şi *râlița),* ef. *raliță; ştiuldica, stiuldici,* cf. *ştiuldic, stiuldic.*

2. Pentru semantica şi istoria unor derivate perechi, v. § 3. *b* şi 4. *b.*

e. Finala consonantică a temei se comportă adesea normal: este alterată de *-i* şi se păstrează neatinsă atunci cînd e urmată de -a:

argat — argați; urît — urîți etc.;
jragea — fragezi; livadă livezi; veşted — veşteji etc.;
mireasă —- mireşi; pripas — pripăşi ; ticălos — ticăloşi etc.;
chinez — chineji; viteaz — viteji etc.;

Cf. şi tipul neproductiv în limba română (de proveniență slavă: A^X-K — ~ A*rwrH): *burdui — burduşi, năduf (-uli) — năduşi, patriarh — patrierşi, vătaf (-ah, -av) — vătăşi.*

freamăt — fremăta etc.;
obadă — obăda etc.;
merinde — merinzi, merinda; umed —umezi, umeda (singurele exemple pe care le avem);
cărunt — cărunți, cărunta; profet •— profeți, profeta etc.;
zălog — zăloji, zălo$a (singurul exemplu pe care îl avem).

Există însă şi: *1.* cazuri de verbe în -i cu consoana temei nealterată, *2.* cazuri inverse, de verbe în *-a* cu consoana alterată, şi *3.* cazuri mixte, de verbe în *-i* sau în -a cu forme duble, reprezentînd ambele tratamente ale consoanei:

1. nuntă — nunti; tont — tonți;
grămadă — grămădi; plod — plo&i ; stafidă — stafiăi ; schilod — schilodi etc.;
mătase — mătăsi etc.;
cneaz — cnezi etc.;
monarh. — monarhi etc.;
2. curat — curăța ; înalt — înălța; înțelept — înțelepța; jumătate — jumătăța etc.;
aguridă — aguriza; răiund -r? rătunza;
cuvios — euvioşa; rămas.—rămasa (dacă nu e format de la *rămas* sau *rămăşag)* (toate exemplele pe care le avem);
3. *clopot — clopoti, clopqtț] oțet— oțeti, oțeti; slut — sluti, sluți ; martini—mărunta, mărunta etc;*
putred — putredi, putrezi; omidă — omiăa, cfmiza etc.;
gălbează — gălbezi, gălbeji; necaz — necăzi, necăji etc

Cazurile care nu se conformează normelor de alternanță se pot explica în mai multe feluri.

Formațiile în *-a* cu consoana tematică alterată se explică :

— prin proveniența din sau după modelul perechii care prezintă tratamentul normal al consoanei:. *mărunta* după *mărunți, curăța* după *curați;*

— prin „infljiența impresiei că alăturarea sufixului trebuie să aducă modificarea consoanei finale a temei";

Cf. GRAUR, T. 263.

— prin influența pluralului: *omiza* •— pl. *omizi;*

— (în cazul verbelor moştenite) prin forma etimonului: *înălța* < lat. * *inaltiare.*

Formațiile în-i cn consoana tematica nealterată se explică :

prin influența unor forme dimflexiunea sau din familia euvîntulur bază în care consoana temei, urmată de-e sau i, este tot nealterată :

pămînM — pămîntiu, speti spete-' ' • '
stafidi — stafide, şoldi — şoldixi
cnezi — cnezie;

— (în cazul împrumuturilor) prin forma ețimoanelor :

plăti < v. sl. IMJTHTH (cp. *cu plăți)*
... *grămădi* < v.: sl. rpaMa^H-TH, (cp, cu,, pl. *grămezi)*
plodi < Y. sl. n^o^ffPH' (cp.' cu pl. pZo^i) 5

— prin caracterul neologic al temei: *moăi*moda (< fr.);

— prin proveniența din sau după modelul perechii care prezintă tratamentul normal al consoanei *:-pupăzi* după *pupăza;*

Explicarea lui *t* clin *nunti* prin varianta de conjugarea I se exclude deoarece *nunta* pare a fi mai nou (I. Văeăreseu față de. Dosoftei, în DLR) şi mult mai rar. De asemenea, *obrăzi,* vechi (şi regional), prin *obrăza,* regional (v. DLR).

— prin influența unor sufixe la care a fost asimilată tranşa finală a derivatului *-..hohoti.: -oti.*

, Cazurile de forme duble, una cu consonantismul normal şi alta cu consonantişmul aberant, au putut apărea şi s-au putut menține din nevoia de a marca formal anumite distincții semantice (v. § **3.** *b,* p. 139).

Eămîn şi cazuri care nu pot fi explicate, ca, de ex. : *ghionti* (cp. cu pl. *ghionti), haiti (<hîit,* cp. cu pl. *hîiți), nunti* (cp. cu pl. *nunți), obrăzi* (cp. cu pl. *obraji), schilodi* (cp. cu pl. *schilozi), sluti (cp.* cu pl. *sluți).* Această situație nu e însă specifică pentru derivatele verbale. în derivarea nominală, de ex., apar numeroase formații cu sufixe al căror prim sunet este *i* cu şi fără alterarea consoanei tematice :

fetie, scurtime, argintiu, dede, grosime (v. şi formațiile de mai sus) şi *avuție, lățime, vinețiu, duioşie, scorțoşime.*

Cf. LOMBARD, V. 846-853.

3. *a.* Verbele denominale prezintă toate valorile care pot reda în mod neutru o relație verbală legată de numele unei acțiuni sau stări, al unui obiect, al unei calități, al unei circumstanțe :

1. ,,a executa, a participa sau a supune la acțiunea denumită prin substantivul de bază" : *complota, chiuli, epcerțiri, hori-, asedia, calomnia, critica, disciplina, influența, căzni, canoni, surghiuni, vrăji;*

2. ,,a fi stăpînit de sentimentul ..., a se afla, a fi pus sau a pune (pe cineva) în starea denumită . • *: invidia, ciudi, mili* „a fi cuprins de milă", *rîvni; alarma, anchiloza, dălăci, guturai, pătimi;*

3. ,,a-şi exercita, a acorda sau a dobîndi ocupația, funcția sau atar tutui ..., a executa, a suferi sau a face să sufere acțiunea caracteristică agentului ..., a duce existența caracteristică persoanei ..." : *filozofa, ghida, argați* „a munci ca argat", Mei ,,a face pe baciul", *băni* ,,a face pe cineva ban, a-şi exercita funcția de [...]", *boieri, bulibaşi* ,,a ajunge bulibaşă", *chezăşi, gineri* „a face [.....] ginere"; *cărica* „a învîrti" *(cărică* „rotiță"), *cuca* „(despre cuc) a cînta", *fermenta, balamuți* „a bîrfi" *(balamut* „bîrfitor"), *cari* „a fi ros de cari", *draci* „a fi posedat de draci", *şoimăni* „a sluți, a lovi" *(şoimane* „iele"), *viscoli; amoreza, băbi* „a fi babă", *becheri* „a trăi ca beclier", *bulgări* „a se

ocupa cu cultura legumelor (caracteristică bulgarilor)", *ibovnici, socri, tigori* „a duce viață de ticălos (= tigoare)" ;

4. „a face o acțiune sau a se comporta după modelul ..., conform cu indicațiile oferite de obiectul denumit prin . . " : *bascula, furnica, găina* „a picoti (ca o *g&in&)", \wJtura* „a domni ca un vultur", *berbeci* „a lovi cu putere (ca berbecii)", *ciorti* „a se certa (ca țiganii)" *(ciort* „țigan" DA), *hogi* „a- vorbi eu voce tare, a da chiot [..'.']. (ca un hoge)", *trîntori* „a sta ca un trîntor"; *mgdi* „a se îmbrăca după cerințele modei" ;

5. „a aparține sau a face să aparțină la grupul ... " *-.rudi; creştina, indigena, calvini;*

6. „a produce, a realiza obiectul .v." *-.armonia, conjectura* „a face o conjectură", *borti, doini, duhori* „a răspîndi duhoare", *întunerici, odrăslij anexa, prinzi;* >

7. ,,a dobîndi sau a face sa dobîndească trăsătura redată de adjectivul de bază sau trăsăturile caracteristica ale obiectului ..., a transforma în ..., a da forma obiectului ..." : *activa, damasca, acri, albii, ardeleni săbii* „a se ascuți"; *diftonga, fărîma, ciobi, claponi; cercela* „a da forma cercelului", *furci* ,,a tăia în formă de furea";

Valoarea e redată şi prin verbele depronominale : *însuşi, nimici.*

8. „a face o acțiune prin intermediul obiectului ..." : *binocla, ghera* „a zgîria (cu ghearele)", *cîrmi, sineli, țimbăli* „a cînta la [...]" ;

9. „a atribui, a acorda sau a lua obiectul .. ." : *arvuni; amnestia cinsti; intervieva* „a lua un interviu", *cioboti* „a percepe amenda numită ciobote";

10. „a prevedea, a acoperi cu, a (se) introduce în obiectul ..." : *aureola, fundamenta, băieri, petici; mili, rugini, stropi; cazarma, cocini* „a mîna în cocină", *conăci* „a trage şi a sta la.conac";

11. „a acționa asupră obiectului ..." : *cărena* „a repara carena unei nave", *fileta* „a tăia filet;ul şuruburilor", *flanca* „a proteja flancul unei unități militare", *beregăți* „a strînge de beregată" *coji, iepuri* „a vîna iepuri", *trîntori* „a distruge trîntorii unui stup";

12. „a se adresa cuiva prin substantivul (la vocativ) ...": *ffotați, năi (< Mae), porci.*

în mod excepțional, valoarea e redată printr-un verb. derivat de la pronumele *tu* (folosit la vocativ)*: tui.*

Yerbele formate de la adverbe exprimă acțiuni care se desfăşoară în circumstanța redată de adverbul de bază : *aiura, curînăa, aminti dibaci* „a potrivi lucrurile dibaci", *razni.* Valoarea e redată şi prin verbe derivate de la substantive care exprimă o circumstanță sau care apar în locuțiuni adverbiale şi, foarte rar, de la prepoziții care au şi valoare adverbială : *galopa, ierna, huzuri, tăini, zori; asupri, contra.*

Verbele formate de la interjecții au valorile :

— „a emite strigătul sau formula de imprecație ori (mult mai rar) de politețe redată prin5interjecția de bază" : *cutcuriga, aoli; sictiri, bogdaprosti;* valoarea e redată şi prin verbe derivate de la substantive' care apar în formule de imprecație : *dumnezei* „a înjura de Dumnezeu", *gorgoni* „a înjura pe cineva trimițîndu-1 la gorgoane (= ființe mitologice)" •

— „a executa mişcarea redată prin interjecția...": *hurduca huța, marina.*

Vezi MARIN, V. A. 212-215.

O serie de formații, care se atașează din punct de vedere semantic la unele din categoriile stabilite mai sus, redau întocmai conținutul unor locuțiuni sau expresii verbale în care apare termenul de bază al derivatului : *buzni* „a da buzna", *clăpi „&* trage cuiva clapa", *năgrăbi* „a da năgrabă", *tînjeli* „a se lăsa pe tînjală".

Numeroase formații redau sensuri foarte speciale și care nu se pot grupa în clase : *biserica* ,,a se duce la biserică", *crăciuni* „a omorî pe cineva vărsîndu-i sîngele" (a-1 tăia ca pe porc — cf. datina tăiatA i i porcilor de Crăciun), *crițări* „a cheltui banii pe lucruri de mică importanță", *ăolii* ,,a scoate pluta din curentul apei și a o mina într-o parte unde e apa mai lină" (<Mte „parte a rîului unde panta e mică"), *dumbrăvi* „a face dragoste", *mustăci* „a rîde pe sub mustață", *păduri* „a tăia lemne din pădure", *susuori* „a curați o plantă de frunzișoarele de prisos care ies la baza frunzelor", *zări, zătoni* „(despre pești) a se strmge într-un zăton", *zdravănă* „a strănuta zdravăn" etc.

V. și verbul *legumi* „a rnînca [...] cu măsură, .[...]• a mînca fără poftă, [...]", format indiscutabil de la *legumă* (cf. DA), ale cărui sensuri însă nu arată vreo legătură cu baza.

Existența sensurilor foarte numeroase și variate ale verbelor denominale, precum și existența formațiilor care pot exprima orice idee verbală cu condiția să fie legată de un nume dovedesc că derivarea verbală imediată e liberă în limba română cel puțin pentru formațiile denominale.

b. în marea majoritate a cazurilor, perechile de verbfe de conjugarea I și a IV-a au același sens. Sînt însă și unele cazuri în care verbele pereche sînt distincte din punct de vedere semantic. Aceste distincții sînt de natură diferită :

— unul din verbe are numai unul din sensurile celuilalt: *asemăna* ,,a face asemenea (= oblu); a face asemenea (=la fel)" / *asemeni* „a face oblu" ; *marmora* „a da aspect de marmură; a căptuși [...] cu [...] marmură" / *mărmuri* „a sculpta [...] în marmură, a căptuși cu marmură; a încremeni de frig; a încremeni (de frică [...])";

V. și perechea *curați/curăța*: pe lingă multe sensuri comune, sensurile „a muri; a îndepărta coaja [...] de pe fructe [...]; a rămine lefter" sînt, după cît se pare, redate numai prin *curăța* (v. DA).

— distincția semantică dintre cele două verbe constă în gradul de intensitate sau de generalizare a acțiunii: *oăciula* „a saluta" / *căciuli* „a se ploconi", *agesta* „a ocroti" / *agesti* „a strînge, a se fixa într-un loc", *îndesi* „a face să devină mai des" / *îndesa „&* înghesui", *aiuri* „a vorbi într-aiurea, a fi zăpăcit (despre un om sănătos)" / *aiura* „a delira (despre un om bolnav)" — cf. Iorgu Iordan, *Forme de conjugare mixtăinlimba română,* în BPh II, 1935, p. 53;

— sensurile complet diferite ale verbelor sînt determinate de raportarea la întrebuințări diferite ale cuvîntului de bază *(aripa* „a împușca o pasăre în aripă, a căpăta aripi" *j-aripi* „a căpăta boala aripi") ori la note diferite ale sensului bazei *(zdraveni* „a (se) face iarăși zdravăn"/ *zdravănă* „a strănuta zdravăn", *oi. zdravăn* /, urare care se face celui care strănută) sau chiar de faptul că au la bază cuvinte complet distincte (atît din punct de vedere morfologic, cît și semantic): *apostrofi* „aelida un sunet (din vorbire)", cf. *apostrof* /*apostrofa* „a adresa cuiva o apostrofă".

1. Diferența *măturai mături* „(despre vița de vie) a crește mare, ca mătura", GL. OLT., se explică tot prin note diferite ale sensului bazei, dacă nu cumva *mături* trebuie raportat la adjectivul *matur,* definiția citată datorîndu-se unei etimologii populare.

2. în legătură cu *datori* și *datora,* îorgu Iordan *(lucr. cit.* din BPh II, 1935, p. 56) vorbește despre o tendință de „separare semantică", menționată și în GRAM. ROM. I·247 :

datori „a avea o datorie morală"*jdatom* j,a avea de plătit [.:.] o sumă de bani". Această tendință nu e însă confirmată in DEX, unde *datori* e menționat ca variantă fără nici o observație asupra sensului.

3. *Alunga* și *alungi* au la origine aceeași bază (primul e moștenit: **allongare<longus,* al doilea, formație recentă după fr. *allonger),* dar istorii complet diferite și sensuri, de asemenea, diferite: „a fugări; a se arunca după [...]; [...]" (datorită cărora *alunga* nu e analizabil în 'română)/„a (se) lungi; a prelungi". Vezi.Iorgu Iordan, *lucr. cit.* din BPh II, 1935, p. 54.

4. B.P. Hasdeu (CUV. BĂTR. I 280) relevă distincția tranzitiv/nontranzitiv (în plan semantic, în cazurile discutate, factitiv/nonfactitiv) existentă între verbe în *-ez* (de conjugarea I) și verbe în -esc (de conjugarea a IV-a)-5 *ferica* „sînt *ferice"[ferici „fac* ferice'', *meseri* „ajung *measer"jmesera* „fac measer". Autorul remarcă, în mod just, că termenii care intră în opoziție nu au întotdeauna aceeași distribuție: într-una din perechi tranzitiv e verbul în-i, în cealaltă, verbul în *-a.*

La fel de rar ca în cazul verbelor de conjugări diferite distincte semantic, apar exemple de perechi de verbe distincte după consoana tematică (alterată și nealterată) cu (unele) sensuri diferite : *coți* ,,a măsura cu cotul" / *coti* „a face cot, a lovi cu cotul", *izvozi* „a însemna, a nota" / *izvodi* ,,a însemna, a inventa", *părți* „a împărți" / *părți* ,,a părtini".

Cum s-a văzut, corespondența între distincțiile semantice și distincțiile formale (sufixe diferite, consoana tematică diferită) se realizează în cazuri foarte rare. Mai mult chiar, printre aceste cazuri, unele par să fie împrumuturi, deci distincția semantică nu s-a creat în limba română *(apostrofa* < fr. *apostropIrier* „adresser bruSquement la parole â(qqn) sans politesse"—cf. EOBBET, s.v., *apostrofi* < germ. *apostropHeren* „einen Apostroph setzen" — cf. *Fremdwdrterbuch,* Leipzig, 1954, s.v.; vezi **§2.** *d,* n. 1 : originea bazelor e tot diferită). De aceea conchidem că corespondența dintre distincțiile semantice și distincțiile formale nu este o trăsătură specifică pentru derivatele verbale imediate.

4. *a.* Caracteristicile conjugărilor românești, ca și procedeul formării de derivate verbale imediate în special denominative sînt moștenite din limba latină prin verbe derivate conservate împreună cu bazele lor ca: *asemăna < asslmllare — asemenea <assimilis, -e-, cina <cenare — cină < cena; crunta* „a (se) însîngera" < *cruentare — crunt* „sîngerat" < *cruentus* (CDDE, DA); *forfeca* „a tăia [...] cu foarfecele" < *forficare — foarfece <forfex* (CDDE, DA); *fuma* „a degaja fum" *<fumare — fum <fumus* (CDDE, DA); *ierna <hibernare — iarnă <liiberna\ înălța <*inaltiâre — înalt <in + altus; lupta <luctare — luptă <lucta; măsura <mensurare — măsură <mensura; amărî < *amarire — amar <Camarus ; amorți <*ammorlire — mort <mort(u)us; amuți <*ammutîre — mut<mutus ; (în Jflori <* (in)florire — floare < florem ; tuși <tussire — tuse < < tussis* (se observă că verbele moștenite de conjugarea I sînt mult mai multe decît cele de conjugarea a IV-â, iar cele de conjugarea a IV-a sînt mai ales parasintetice).

Cf. ROSETTI, ILR 149; ILR I 91-93; FISCHER, L. D. 172-173.

M.-L. Purdela (D. 1.12) propune o listă de derivate verbale imediate moștenite (alcătuită după DM) în care conjugarea I e reprezentată prin 46 de unități, iar conjugarea a IV-a, prin 7. Nu discutăm valabilitatea etimologiilor presupuse de listă (asupra cărora însăși autoarea își exprimă rezerva), ea pledează însă oricum pentru preponderența derivatelor de conjugarea I.

în latină verbele denominative aparțin masiv conjugărilor regulate : I și a IV-a. (Puținele denominative de conjugarea a Il-a trec în număr mare la conjugarea a IV-a; vezi FISCHER, L. D. 171.) Poziția cea mai puternică o au derivatele de conjugarea I: verbe în *-are* se formează de la toate temele nominale, iar denominativele de a IV-a sînt formate după modelul denominativelor de conjugarea I — cf. ILR I 91, 92.

b. După numărul de derivate moștenite (vezi cîteva exemple mai sus), româna pare să fi moștenit situația din latină, la fel ca și celelalte limbi romanice (unde derivatele de conjugarea a IV-a moștenite sînt mai puține

decît cele de conjugarea I; cp. cu situația generala a verbelor moştenite — derivate şi nederivate — aşa cum e prezentată de M. Iliescu, în *lucr. cit.*, . .p. 97 : conjugarea 1: 11,90%, conjugarea a IV-a : 2,94%).

Pentru această ipoteză par, să pledeze şi derivatele în *-a* de la teme latine cu atestări foarte vechi (secolul al XVÎ-lea, v. p. 141), precum şi verbe ca *asemăna şi ferica,* care par -a fi moştenite (cf. CDDE: **felicare),* spre. deosebire ds dubletele lor în care sînt formate *y.* in româneşte. .« • -

Ulterior însă, într-o perioadă cam nu poate fi precizată, (dar care pare să-şi aibă începutul înaintea influenței slave — vezi observația de mai jos), limba română s-a diferențiat de celelalte limbi romanice : derivarea a devenit mai puternică în interiorul conjugării a IV-a decît în interiorul conjugării I. Această situație se menține pînă în secolul al XVIII-lea şi este în acord cu situația generală a conjugării a IV-a, care în perioada respectivă e mai puternică decit conjugarea I.

La întărirea poziției conjugării a IV-a a contribuit influența slavă, prin numeroase verbe în *-i* şi prin. cîteva sufixe verbale în• -£ care au fost împrumutate (v. -NI, -UI etc).

E posibil însă ca roiul acestei influențe să fie limitat ia întărirea conjugării a IV-a, pentru care româna avea deja preferință (o explicație acceptabilă pentru această preferință nu ara putut găsi deocamdată). ,

Această preferință pare să reiasă din faptul că numeroase verbe slave de conjugarea I au trecut în română ia conjugarea a IV-a (fireşte, această ipoteză se verifică în eventualitatea că aceste verbe au pătruns in limba română in perioada de început a influenței slave) : HcnwTdTH *>ispiti, *rA*ÂATH> oglindi, 3HA&TH>zidi* etc; v şi cazurile de verbe greceşti care în slavă au trecut la conjugarea I şi în română la conjugarea a IV-a : eTcoct^a > *mxe'ncATH* si *pedepsi.*

Cf. Al. Graur, *Evoluția conjugării în româneşte,* SGL XIII, 1962, nr. 2, p. 157: v. si -.BRÂNCUŞ^Ol V. 86; ^ ' • ' •

V. şi M;; Kfepinsky *(Uinfluence slave sur le verbe roumain,* în „Slavia", 1941, p. 121), care explică sistemul de derivare verbală la conjugarea a IV-a exclusiv prin influența slavă.

M.-L. Purdela (D. I. 12) înregistrează 61 de verbe împrumutate din slavă, ' diir €are 60 sînt de conjugarea a IV-a şi 1 *(<pbideti)* de conjugarea I şi â IV-a.

Preponderența conjugării a IV-a față de conjugarea I pînă în secolul al XVIII-lea reiese din fapte ca :

— Eaportul numeric general între derivatele care aparțin unei singure conjugări (I sau a IV-a) e în favoareaultimelor. *(Nu* dăm cifre exacte pentru situația generală deoarece datele de care dispunem nu sînt întotdeauna sigure : adesea, cuvintele care, după vechimea temei şi după apartenența stilistică, par a fi vecbi învlipiba,au atestări recente sau nu au atestări deloc. în plus, sînt foarte multe derivate atestate exclusiv în texte populare; legarea unor asemenea Cuvinte de o anumita perioadă nu poate fi justificată de un temex riguros, iar negHjarea4or ar modifica mult rezultatele. Vom da însă cifre exacte pentru derivatele cu baze neologice latino-romanice — asupra cărora ne putem pronunța cu mai multă siguranță —, care reprezintă o referință indirectă pentru vechimea derivatelor de la baze din fondul propriu. Derivatele din listele noastre de la baze latino-romanice, deci ulterioare secolului âl XVTIMea, sînt 607 de conjugarea I, 22 de conjugarea a IV-a şi 16 cu forme duble, de conj. I şi a IV-a — cp. cu. numărul'total.al derivatelor':. 1305 de..conj. a IV-a, şi 1178 .de -conjiigareal.) • • <••. - •. ' ' - .

— Apar derivate de conjugarea a IV-a eu atestări mai vechi decît derivatele de la aceleaşi teme de* cpnjugarea I: (în DA şi DLE) *adăposti,* Coresi — *adăposta,* Dosoftei (1680)>; *arăvoni,* Dosoftei "(1673) — *arvuna,* Pann (1852); *bălsămi,* Alexandreseu,(X838) — *bălsăma,* O. Negruzzi (1872); *mirezmi,* Varlaam (1643) — *mirezma,* Lesnea (1943); *mobili, Galendariu* (1794) — *mobila,* C. Golescu (1826)*\pu^ij' Q^st^'. (ÎBSO)'-- pusUa, Uricariul* (1785); (în DÎLE) *formi* (sfîrşitul secolului al XVII-lea) - (în DA) *forma,* Maiorescu (1881—1888).

Această diferență de cronoiogie atinge şi împrumuturile latino-romanice (deci perioada secolelor XVIII—XIX) ; de ex.: (toate din DA, DA ms. şi DLR) *asedii,* E. Văcărescui (I7sâ-1794) _ *asediu,* C. Megruzzi (1893); *profiți,* V. Drăghici, *Robinsoîi Cruzoe* (1835) — *profit* Heliade (1847) ; *prognostici, Foletul novei* (1701) — *prognosiica,* Şincai (1808) ; (în DÎLR) *iitu* Gantemir (1717) — (în DLR) *titula,* Barițiu (1890). (Vezi şi Iorgu Iordan, *Forme de conjuga mixtă în limba română,* in BPh ÎI, 1935, p. 52.) Notăm că prezumatele corespondente ale acesto formații sînt de conjugarea I: it. *assedvare* (cf. DA), lat. med. *prognosticare,* lat. *titulare* (DÎLR).

— Fonetismul unorderivate în-*a*-**îndreptăţeşte** interpretare a formați • lor respective ca secundare în raport cu corespondentele lor **în** *-i* care a ii primare (v. § 2. *e) :agurizi — aguriza, '.curați -— curăța, înțelepți — inie lepța, jumătăți— jumătăța, mărunți — mărunta, omizi — omiza.*

Totodată menționăm că, fără a fi preponderentă, conjugarea I er şi ea productivă **în perioada** anterioară secolului al XVII-lea. Iată cîtev exemple de **derivate în-a cu** atestări din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea *ruşina, PsaltireaMurmmald, in* DLE*; cimpoia,* Coresi (1560-61), **în** DA *hăia,* Varlaam (1643), în DA ; *alătura,* M. Gostin, în DA ; *biserica,-*Dosofte la GDDE; *cămăta, Biblia* (1688), în DA ; *popor a,* doc. 1698, în DLE *;p destra,* MAG. IST. II (1700), **în** DLE, şi chiar derivate în *-a* cu atestă mai vechi decît dubletele lor în *-i : adevăra,. Palia* (1582), în DA — *adever* Varlaam (1643), în DA ; *brăzda, Uricariul* (1703), în DA ^ *brăzdi,*^. Seva tos (1888), în DA ; *cenuşa,* Dosoftei, la GDDE — *cenuşi* **•FONȚBBIAE** (1862), în DA ; *curmezişa,* Coresi (1581),.,în DA— *cumiezişi-,"]S.* Gane, TDEG; v. şi derivatele'care, după caracterul consoanei tematice, par a anterioare corespondentelor lor in *-i : cuțita — cuțiti, lăpta^— lăpti, sî " bata — sîmbeii* (v. § 2. *e).*

V. şi *adînca* (Coresi, în DA), presupus/a fi moştenit (< **adancare,* în DA), şi *adinei,;*ates la aeeolul' al XlX-lea (Eminescu etc., în DA), \ . , ^*j*

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al, XlX-le sporadic şi masiv către mijlocul secolului al XlX-lea, pătrund împromutu latino-romanice de conjugarea I analizabile în româneşte, care sînt tr cute, normal, tot la conjugarea I. Cîteva exemple *leclisa, Gramatica fizi* (1X90) — it. *eclissare.; cauza,* Hpințl, *'învățătură,*——(1812) Vfr. *muş* ' *it. causare; resona,* Țichindeal (1814),LÎn,iDLE fr. *rmsqnnerț rebe* „Albina românească" (1829), în DLE — fr. *rebeller,* lat. *rehUare;. asal* ,**j**. Văeăreseu :; (1836), la HEM — it. *.asşaliare; alimenta,* • IJEGp'^I (1848) — it. *alimentare,* fr. *alimenter.; analiza,* îsEGIJLICI (1848) ~ f *analyser, it.. analizare* (v. şi *unalisij,*Episcopeş^u, *Apele,* #(1837): **—.n** avaXuco); *activa,* Fătu, *Descrierea*>,v.. (1S51) — fr. *activer;, amalgam* Pelouze-Fremy, *Prescurtare* ...(1852) — fr. *amalgamer,* **it.** *amalgama autentica,* Şincai (1853), în DA — fr. *authentiquer; baza,* Barasch, *Istoria* .. (1856) — it. *Casare,* fr. *basm; Hvuaea,* C. Negruzzi (1872), în DA — *Uvouaquer; augura,* Bălcescu (1878), în DA — **lat.** *augurari,* **fr.** *augu* (trimiterile fără referire la un dicționar sînt după UESU, T.).

M.-L. Purdela (D. I. 13) afirmă că între sfîrşitul secolului al XVÎII-lea şi a doua ju tate a secolului al XlX-lea s-au împrumutat aproximativ 500 de verbe neologice analizabile conjugarea I. ,>

Aceste împrumuturi schimbă raportul numeric dintre **cele** d conjugări în favoarea conjugării I, căreia, **în afara,** derivatelor latino-r manice gata făcute, îi revin masiv formațiile româneşti de **la** teme latin fomanice (cîteva exemple cu atestări în secolul al XlX-lea : *amureza,* **Pann** (1837), în DA; *favora,C.*Negruz**?;i** (1872), în DA (dar şi *favort,* lonescu— 1868); *grada,* Odobescii (1874), în DA ; *rapsodia,* id., în DLE chiar, izolat dar semnificativ, cîteva verbe germane în *-ieren* încadrate

'conjugarea I, deşi, în mod normal, trec în limba română la conjugarea a IV-a *(bancrota — bankrottieren, clauzula — Jclausulieren, mizera — miserieren, sorta — sortieren, şamoia — schamottieren*; cp. cu : *exerţiri — exerzieren, spaţiri — spazieren* etc. şi cu derivatele în *-i* de la teme' de origine germană — § **5,** p. 143.

Apar şi împrumuturi laUno-romanice sau formaţii româneşti de la teme latino-romanice de conjugarea a IV-a: (în DA, DA ms., DLR) *eclipsi, erezi* (cf. *erede), fini* (cf. fr. *fimr,* lat *finire), idioţi, modi, ntveli, nobili, păli* (cf. fr. *pâlir), probi, publici,* (în DÎLR) *astronomi, doftori, retorici* „a ţine o cUvintare" (< *retoric* „orator"). Numărul lor este însă neînsemnat faţă de numărul total al derivatelor cu teme latino-romanice (împrumuturi sau nu) şi, în plus, multe din ele au fost înlăturate de dubletele lor in-a *{eclipsa, nivela, nobila, proba, publica* —vezi şi mai sus, p. 141; formaţiile de la nume de popoare ca *englezi, franţuzi* au fost înlăturate din limba • literară de formaţiile paralelei în *-iza,* deci tot de conjugarea I: *angliza, franciza)* sau au avut . şi au circulaţie restrînsă (în limba populară: *luxi, modi, ţigări).*

c. împrumuturile mai vechi sau mai noi din limbile slave moderne şi din maghiară (în *-iti, -* ^ i , respectiv, *în-ni)* au întărit clasa derivatelor în - i . De ex. : *balamuţi* y,a bîrfi" <rus. *6ăMMymumb,* ucr. *6ajiaMymumu,* cf. *balamut* „bîrfitor" <rus. *oamMyrn^* ucr. *6asaMym; borti* <ucr. *6opmumu* cf. *bortă<ucY. 6opm* ; test<ser. *jăziti,* cf. *iaz* <scr. *jaz ; mezdri* „a jupui" < ser. *mezdriţi,* cf. *mezdrea* „euţitoaie" <&er. *mezdra; opaci* „a buimăci de eap"< ser. *opaciti,* cf. *opac* „fără judecată"<ser. *opak; pripoi* „a suda"< ser. *pripojiti,* cf. *pripoi„* material de sudură"<ser. *pripoj ; şcoli* „a învăţa pe cineva" <rus. *wmmmb,* cf. *şcoală* <bg., ser., rus. *slcola,* pol. sftofa; «Zfoi <m^gh. oZtawî, cf. aKoî < magh. *oltvany; izecleni* „a se împietri" < <magh. *izetlenitni,* cf. *izeclean* <magh. *izetlen.*

Puţinele împrumuturi din germană (în *-en)* şi din engleză sau, poate mai degrabă, din vocabularul internaţional, cele mai multe recente, an întărit clasa derivatelor în-*a*. De ex. : *stanţa* — germ. *stanzen,* cf. *stanţă* — germ. *Stanze; Mdrata* — engl. *Jtydrate,* dar şi fr. *Jiydrater,* cf. *hidrat* — fr. *Jtydrate', stoca* — engl. sfoeft, dar şi fr. *stocker,* germ. *stocken,* cf. sfoe — engl. *stock; stopa*—engl. «^ojp, dar şi fr. *stopper,* germ. *stoppen,* cf. sfoj? /— engl. sfoj); s^fri—engl. sftootf, dar şi fr. *shooter,* cf. m^—engl. *slioot; toasta*— engl. foasJ, fr. foaster (în DLE, singurul etimon)/ cf. *toast* — engl. *toast.*

d. Derivatele verbale imediate pot fi uneori rezultatul unor calcuri. De ex. : *inima* „a încuraja, a anima" : lat. *animare,* fr. *animer- popora* „a popula" : fr. *peupler* „6tablir des hommes [...] dans un endroit ou ils n'etaient pas auparavant" (cti sensul „a păstori" formaţia e indiscutabil românească); *pumnala* „a lovi eu pumnalul" : it. *pugnalare,* fr. *poignarder; semna*: fr. *signerţ stima :* fr. *estimer* „a avea o părere bună despre [...]" • *trunchia* „a ciunti; a suprima un pasaj important dintr-un text" : fr. *tronguer* „couper en retranchant une pârtie importante"; *ultragia :* fr. *outrager*; *maţi* „a obosi, a chinui" : magh. *Ubelez* „a scoate maţele dintr-un animal, a obosi pe cineva cu sîcîieli" *(bel* „maţ").

După cum se vede, cu excepţia verbului *mâţi,* care semantic nu se poate explica direct din substantivul *maţ,* toate celelalte pot fi tot atît de bine formaţii româneşti independente de un model străin.

5. în consens cu marea vechime, bogăţie şi diversitate a derivatelor verbale imediate, temele lor aparţin tuturor surselor care au contribuit la constituirea lexicului limbii române. De aceea ne vom opri asupra singurului fapt care ne pare semnificativ, şi anume repartizarea temelor neologice pe conjugări.

După cum s-a văzut şi în paragraful precedent, în contrast cu temele vechi în limbă, majoritare în cazul derivatelor de conjugarea a IV-a, temele neologice latino-romanice se repartizează cu preponderenţă la derivatele conjugării I (faptul se explică prin influenţa exercitată de modelele latino-romanice împrumutate care aparţin conjugării I).

O altă categorie de teme neologice care au un comportament în general unitar în ce priveşte conjugarea este categoria temelor de origine germană. Acestea formează, în anumite graiuri (Transilvania, Bucovina Banat) sau argouri, derivate de conjugarea a IV-a. De ex. : *frateri* (arg.) *isgări : iegăr< Jăger; molari: moalăr, malăr <Mahler; pauri : paur< Bauer; şintări : şintăr<* germ. *ScJiinder* (cf. şi ser. *sinter, sintar,* magh *sinter).* im sînt excluse însă nici formaţiile în *-a.* De ex. : *fruşiuca* (Densusianu, *Ţara Haţegului,* în DA ms.) : *fruştuc*; *aresta* (literar) : *arest<Arres* (cf. totuşi it. *arresto, arrestare* şi fr. *arreier,* lat. *arrestare).*

S. Considerînd faptele global, prin referire la numărul total de formaţii româneşti indiferent de istoria lor, conjugarea a IV-a este sensibi mai productivă decît conjugarea I: aproximativ 1240, faţă de 580. Aces raport al productivităţii nu este însă constant de-a lungul istoriei celo două clase de formaţii. După cum s-a mai spus, pînă în secolul al XlX-lea productivitatea cea mai ridicată o avea conjugarea a IV-a, pentru ca, începînd cu secolul al XlX-lea, să crească mult productivitatea conjugării I •astfel încît în limba contemporană aceasta din urmă să devină ceama productivă. Situaţia din limba contemporană se datoreşte în mare măsur faptului că, în condiţiile social-culturale actuale, ritmul de dezvoltar mai rapid revine diverselor terminologii, termenii tehnici sînt, în mare lor majoritate, de provenienţă latino-romanică sau aparţin vocabularulu internaţional, iar derivarea de la asemenea baze este în general domeniu conjugării I.

7. *a.* Derivatele verbale de conjugarea I şi a IV-a smt, in genera foarte numeroase în toate stilurile limbii. Singura rezervă care trebu făcută este aceea că derivatele aparţinînd diverselor terminologii tehnic sînt mult mai frecvente la conjugarea I (faptul trebuie pus în legătură c coincidenta, care corespunde unui raport de cauzalitate, dintre perioad constituirii terminologiei tehnice româneşti şi perioada împrumuturile masive latino-romanice).

b. în ceea ce priveşte repartiţia teritorială a verbelor în *-a* şi - Iorgu Iordan *(lucr. cit.* din BPhII, 1935, p. 54 pass.) afirmă că *-i* e pr ferat în Moldova, iar *-a,* în Muntenia.

Sunem putem pronunţa cu siguranţă deplină în această problemă deo rece, după cum am mai spus, datele noastre privitoare la apartenen dialectală a derivatelor sînt în general insuficiente. Putem spune însă avem numeroase atestări din Moldova pentru derivate în *-a* şi numeroa atestări din Muntenia pentru derivate în -i formate de la aceleaşi tem

STRUCTURA FONETICĂ A SUFIXELOR VERBALE

« VASîLTU, S. F. 114—116.

1. Sufixele constituite în sejii au unele trăsături formale caracteristice care reprezintă anumite regularităţi recurente. Ele aparţin la cinci tipuri structurale: > / . ; ; ^ %

a. Sufixele seriei sînt constituite dintr-im element constant, anume o c o n s o a n ă, precedată sau nu de o vocală şi urmată de vocala caracteristică a conjugării (-a, *-i, -î*). Seria se realizează prin variaţia vocalei care precedă consoana, variaţie care include ca termen limită vocalismul zer© :

1.	*l-gi]*		*-agi*	—	*-igi*	—	*-°ffh*	*-ugi*
2.	-	*l-ari]*	*-ari,*	*~h*	*-iri*		*~ii*	*-uri*
							"l-ori]	
			-ara	*-era*	—	—	*-ora*	*-ura-,*
3.	-		*-âza*	*-eza*				
			—	*-ezi*	—	—	*-ozi*	
4.	*-ca*			*-eca*	*-ica*		*-oca*	*-nea*
5.	*•ci*		*-aci*	*l-ecid*	*-ici*	—	*^oci*	*-uci*
6.	-		—	*-ega*	*-iga*	—	*l-oga]'*	
7.	*-li*		*-ăli*	*-eli*	*-ili*		*-oii*	*-uli*
			-âlaj	*l-ela]*	*-ila*	—	*-6la*	*-ula*
8.	*-ni*		*-ăni*	*~i*	*-ini*	*-ini*		*-uni*
	• l-na]		*-ana*	*l-enaj]*	*-ina*	-f/ia	*-ona*	*-una*
9.	-		*-ăşa*	*-eşa*	*-işa*	—	*-oşa*	*l-uşa^*
	-Şi		*-ăşi*	*l-eşi]*	*l-işi]*		*-oşi* .	*-uşi*
10.	*-fa*		*-ăia*	*-eta*			*-pta*	
11.	*-ti*			*-eti*			*-Oii • :*	*l-iiti]*
12.	*-ţi*		*-aii*	*-eţi*	*-Ui*	-r/V		*-uţi*
			-aţa	—	H/a]			*bufa]*
13.	-	*l-ala]*					*loiali*	*-ula*

descrisă sub «: ^ x n l S ! m p l n e «™»tituit după, schema

1.	-caz.	—	*-acau*	*-ecai*	*-icai*	
2.	*-cîi*				*-îcîi*	
3.			*-ălăi*			
4.	-		*\-ălogi]*	*l-dogi]*		
5.	-foi	*-alui*	*-ălui*	*-elui*		
6.	-zid/		*l-ânăi]*			***-ului***

	-MSI	*[-ani si]*			
	-rzsi	*-arisi*		*-inşi*	
9.			*-arm*	*-irui*	*-urui*
10.			*l-âtăţi]*		*[-utâţi]*
11.		***-atisi***		*-eiisi*	
12.			*[-ătoci]*		*[-otoci]*
13.			*-ători*	*[-etori]*	
14.			*-ăzui*		

b. Sufixele seriei au ca element constant un segment fonetic eu structura c o n s o a n ă v o c a 1 ă -f c o n so a n ă : *-fie-* (comparăcu tipul de sub *a,* unde elementul constant era o singură consoană), iar în rest, sînt constituite la fel cu sufixele tipului de sub *a :*

1. *-fica* — — *-etica* *-ifica* — — —

c. Sufixele seriei au ca element constant un segment fonetic cu structura c o n s o a i i ă + v o c a l ă : -fi-, în rest fiind constituite la fel cu sufixele de sub *a* şi *b :*

1. *-fia* — — *-efia* *-ifia* — — —

d. Sufixele seriei nu au nici un element constant: corpul lor fonetic e constituit dintr-o singură v o c a l ă, care are caracter v a r i a b i l, urmată de flectivul *-i.* Variaţia vocalei are loc după modelul variaţiei vocalei din seriile de sub *a — c :*

1. — — *-ăi* — -ii*! *-oi* —

e. Sufixele seriei au ca element constant o v o c a l ă : *-i-*; vocala este urmată de consoanele alternante *z/s* şi de flectivul *-a:*

1. *-iza* *-isa*

f. în ^fara seriilor de sub *a — e,* există o serie cu caracter de mai slabă regularitate, anume : consoana *-s-* urmată de flectivul *-i* şi precedată de un segment a cărui structură poate fi cu greu prinsă într-o schemă :

1. *-isi* *-efsi* *-ipsi* *-osi*

2. Eeţinem că sufixele din seriile cu structura de tipul *a, b, c* şi *e* au un element fonetic (un singur sunet sau un segment de 2 sau 3 sunete) c o n s t a n t . (Observaţia e valabilă şi pentru sufixele complexe de sub *â.)*

Eeţinem, de asemenea, că modalitatea de realizare a termenilor unei serii prin variaţia unei vocale (fie că e vorba de vocala care precedă elementul constant consonantic sau, în cazul lui *-ăi*..., de vocala care constituie ea însăşi corpul sufixului) reuneşte seriile de tipul *a,* 5, *c* şi *d.*

Tipul structural de departe cel mai bine reprezentat este cel de sub *a* : 13 serii totalizînd 92 de sufixe simple — 76 reale, 16 virtuale, 50 constituite în perechi, după cele două conjugări (la care se adaugă 3 care formează perechi cu variante de conjugare nenotate în tabel). Pe lîngă acestea sînt cele 39 de sufixe complexe — 30 reale, 9 virtuale — cu structură similară, care se organizează în serii după modelul seriilor de sufixe simple.

Nici una din cele 13 serii nu are toţi cei 8 termeni posibili (v. tabelul de sub *a).* O serie însă are 7 termeni, toţi pereche : *-ni* .. ., 5 serii cîte 6 termeni : *-ari* ... (4 termeni pereche), *-ci* .. ., *-li* . . . (5 termeni pereche), *-şi* . . . (5 termeni pereche), *-fi* ... (3 termeni pereche) şi 4 serii cîte 5 termeni : *-gi*.. ., *-ca* . .., *-ta* . . ., *-ti* ... (Dacă am socoti şi variantele care ocupă casete libere din tabel, seriile *-li* ... şi *-gi* ... ar avea cîte 7 şi, respectiv, 6 termeni.)

Celelalte tipuri structurale, *b,* c, *d* şi *e,* sînt ilustrate prin cîte o singură serie sufixală.

Considerăm însă că, prin sufixele complexe constituite cu -â%, -h \ şi -isi, care au structură similară cu tipul a, sufixele -ăi„ tipul d) şi -isi (tipul/) au un element comun cu tipul a, cel mai puternic din sistemul derivării sufixale verbale.

1. Prin cele trei serii de sufixe complexe constituite cu -ui (v. tabelul de sub a), şi sufixul individual -ui are un punct comun cu tipul structural a.

2. Tipul structural a este caracteristic pentru derivarea românească: seriile de sufixe prin care e ilustrat, cu o excepţie — seria de trei termeni, dintre care doi virtuali: -ala, -ola, -aZfl »· Parţial apărute pe terenul limbii române (uneori sub influenţa modelului reprezentat prin cliiaŢ tipul a). Seria de tipul d, -ăi..., provine parţial dintrvuna din seriile de tipul a, _jni.... Seriile de tipul b, c, f, ca şi seria -ala, -ola -ula^ sînt împrumutate. V. cap. Originea______,

Tipurile structurale descrise mai sus demonstrează, credem, existenţa în structura fonetică a sufixelor verbale româneşti a unor puternice r e g u l a r i t ă ţ i şi s i m e t r i i.

Existenţa acestor regularităţi şi simetrii pare să fi avut un rol care nu poate fi neglijat în declanşarea unor procese de analogie care au dus la apariţia unor forme sufixale noi. Y., de ex., sufixul -şi, din seria -ăşi, -eşi, -işi ..., apărut, probabil, după termenii cu aceeaşi structură fonetică din seriile -ci,-ăci, -eci^, -ici...; -ni,-ăni,-eni, -ini.... V. şi sufixele -igi (sufixele -ĂGI..., **§4.** a)) şi -ivi (sufixele -ĂEI ..., • § **4.** a)).

Aceste trăsături care caracterizează sufixele verbale se regăsesc şi la alte sufixe ale limbii române. De ex., sufixele nominale -aci, -eci, -ici, -oci, -uci ; -ac, -ec, -ic, oc, -uc.

1. Vezi Finuţa Hasan, *în legătură cu etimologia sufixelor* -ac, -ee,-ic, -oc, -uc şi -au, ~eg, -i*?, -og, -ug, în SMFC VI 45-54.

2. Fenomenul apare şi în alte limbi. V., de exemplu, etimoanele grecesc şi maghiar ale sufixelor -si şi

Trăsătura distinctivă a sufixelor verbale în raport cu cele nominale, de ex., trebuie căutată, credem, în p o n d e r e a pe care o au sufixele eu structura fonetică descrisă aici în cele două subsisteme.

3. Numeroase derivate cu sufixe din seriile -ăi..., -ăli ... şi -ăni .. . prezintă o trăsătură care se adaugă la specificul dat de tipul fonetic structural al seriei. E vorba de coincidenţa vocalei sufixului cu vocala silabei (sau silabelor) precedente:

b&lkngăi, Miticii, miorloi (mai ales cu baze interjecţionale);
palmăli, dreveli, dripili, rotoli, ţnicnli (baze diverse);
b&Vkng&ni, clăpkni, ctenţmi, clinghini, dîrsîni, horconi, şuşxmi (majoritatea cu baze interjecţionale).

V. sufixele -Ă^..., §3, -LI..., § 1. a, -NI..., §1,5. a. 1.

Fenomenul nu poate fi considerat o condiţionare a vocalei sufixului prin vocala temei, pentru că există numeroase formaţii care nu au această structură: *chiţăi, miorl&i, hibkli, borteli, bocăni, vumv&ni, vîntona* etc. S-ar putea ca această structură fonetică să nu fie străină de caracterul expresiv pe care îl au mare parte din derivate, în special cele interjecţionale.

DISTRIBUŢIA PE CONJUGĂRI A SUFIXELOR VERBALE SI A DERIVATELOR VERBALE IMEDIATE

1. Sufixele verbale se distribuie în mod echilibrat în raport cu cele două conjugări: 47 de conjugarea I, 52 de conjugarea a IV-a (v. *Tabel sinoptic.* ., p. 164—167). Dacă avem în vedere însă numărul de derivate, sufixele de conjugarea a IV-a apar cu mult mai puternice decît cele de conjugarea I; derivatele de conjugarea a IV-a sînt de două ori mai multe decît cele de conjugarea I: 1463, faţă de 726.

Cp. cu derivatele imediate, unde cele două conjugări sînt mai echilibrate: IV: 1395, I: • 1178.

Această diferenţă mare nu e determinată de sufixele individuale, în fiecare grupă există cîte un sufix individual foarte bine reprezentat: -ui, cu 575 de derivate, şi -iza, cu 517 (-isa, considerat a forma serie cu el, e un sufix neglijabil, atît prin numărul de derivate — 2 —, cît şi prin faptul că e neproductiv; v. -IZA..., **§4.** a)).

Celelalte sufixe individuale, toate de conjugarea I, au derivate puţine sau foarte puţine, deci aportul lor numeric e neînsemnat: -ia : 13, -ina : 3, -ua: 9 şi -ona : 3 (pe -ona îl putem încadra aici întrucît partenerul lui de serie are un statut incert; v. -ONA..., §1). Ele sînt interesante prin aceea că, exceptîndu-1 pe -ia, care e moştenit, şi împrumut nou în limbă, aceste sufixe, toate noi, contribuie la sporirea indicelui de productivitate a procedeelor noi de formare a verbelor (v. paragraful următor).

Sufixele care determină diferenţa mare sub raportul numărului de derivate între cele două conjugări sînt cele care formează serii. Astfel seria-ăi... are 350 de derivate \-ări ..., 57 ;-isi .., 95 ;-li ..., 128;-ni .. . 150 (le-am menţionat pe cele mai numeroase).

Un lucru ni se pare semnificativ în această situaţie : cu două excepţii (v. mai jos), seriile cu subserii repartizate pe conjugări sînt mult mai bine reprezentate prin derivatele de conjugarea a IV-a decît prin cele de conjugarea I (chiar dacă sub raportul numărului de sufixe cele două subserii sînt echilibrate) :

-ări. . . : 5 suf., 57 der.	-ara... : 4 suf., 24 der.
-li... : 6 suf., 128 der.	-Ma. . . : 4 suf., 5 der.
-ni...: 7 suf., 150 der.	-ăna. . . : 5 suf., 21 der.
-ti... : 6 suf., 12 der.	1 suf., 2 der.

Nu am menţionat aici seria -eu-, . . deoarece, în raport cu numărul foarte mare de derivate ale sufixelor de conjugarea a IV-a, unicul derivat al unicului sufix de conjugarea I (-ăia) apare ca avînd caracter izolat.

Excepţiile sînt : -ăza. . cu cîte 2 sufixe de fiecare conjugare şi 8 derivate de conjugarea I, 3 de conjugarea a IV-a ; -şi..., cu cîte 4 sufixe

de fiecare conjugare si 18 derivate de conjugarea I, 15 de conjugarea a IV-a.

Notăni că ambele aceste serii, sint vechi in limbă. Prima, *-ăza...*, cu posibilă apariție în două faze ale istoriei limbii: mai înUi subseria de conjugarea I, din elemente foarte vechi, moştenite ; ulterior cea de conjugarea a IV-a, din elemente de origine maghiară (v. ĂZA..., §4). Cea de a doua, *-şi* ..., unitară în ceea ce priveşte originea (provenită exclusiv din elemente româneşti) şi cu legături genetice între cele două subserii (v. -ŞI ..., § 4).

2. Distribuția pe conjugări a--sufixelor verbale, ca şi cea a derivatelor imediate urmează istoria conjugărilor româneşti:

— Atît sufixele, cît şi derivatele imediate sînt exclusiv de conjugările I şi a IV-a, conjugările productive ale limbii române.

— Sufixele exclusiv moştenite sau cu origine multiplă, una din surse fiind moştenită, sînt de conjugarea I :

moştenite : *-ca, -şea, -ega, -îa, -eta;*

moştenite şi apărute în română : -era, *-viu,' -ufa, -ia, -ăna, -ina*

moştenit, împrumut latino-romanic şi apărut în română : *-iţă:*

— împrumuturile vechi, ca şi sufixele cu origine multiplă — împrumuturi vechi şi apărute în română din elemente vechi—, sînt exclusiv de conjugarea a IV-a :

împrumuturi: *-ezi, -ozi, -li, -oii, -ni, -ti, -ăti, -ui* şi *-isi* (ultimul precedă cu foarte puțin perioada împrumuturilor masive latino-romanice, şi continuă să fie productiv un timp şi paralel cu acestea) ;

împrumuturi şi apărute în română : *-ăl\, -eli, -uli, -eni, -oti.*

—Sufixele apărute în română din elemente vechi sint în număr mai mare de conjugarea a IV-a (35 : *-ăgi ...; -ăi...; -ări ...; -ci ...; -ili; -ăni, -ini, -îni, -oni, -uni; -şi ....; -eti; -ţi .'..*) decît de conjugarea I (20 : *-ăia ; -ara, -ora; -eza-, -ica,--uca, -uca ; -iga; ^Ua,-ola; -îna, -ona, -una \ -ăşa...', -ăia, -ota; -aţa). în* afara numărului absolut de unități, grupul sufixelor de conjugarea a IV-a e mai puternic, deoarece cuprinde cîteva serii şi subserii întregi (vezi-mai sus) şi relativ multe sufixe cu numeroase derivate. Grupul sufixelor de conjugarea 1 are o poziție mai slabă, determinată, în afara numărului absolut de unități, de numărul în general mic al derivatelor (14 din cele 20 de sufixe au cîte 1 şi 2 derivate). V. în § 1 situația subseriei *-ăşa...*, singura care face parte în întregime din acest grup.

Notăm că sufixele de conjugarea I apărute în română fac parte uneori din serii sau subserii care au unii termeni moşteniți sau (cu etimologie multiplă) moşteniți şi apăruți în română : *-ara ... ; -ca______; -ega .. ; -ăna ... ; -ta ...* (v. mai sus). E de presupus că existența acestor termeni moşteniți, a avut influență asupra apariției celorlalți termeni în română.

— împrumuturile noi, ca şi sufixele apărate în română din elemente latino-romanice, sint exclusiv de conjugarea I:

împrumuturi : *-fia ...; -fica....; -iza;*

formații româneşti neologice : *-îna, -isa, -ona, -ua, -ula.*

— Derivatele imediate moştenite sînt mai numeroase la conjugarea I decît la conjugarea a IV-a. Ulterior însă, într-6 perioadă care ăr putea să fie situată începînd dinaintea influenței slave şi pînă în secolul al XV**111**-lea, derivatele de conjugarea a IV-a au ciştigat teren, spre a ceda din nou întâietatea derivatelor de conjugarea I la sfîrşitul -secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XlX-lea (v. *Derivatele imediate,* **§4.** *b).*

CATEGORIA MORFOLOGICĂ A BAZELOR DE DERIVARE

1. Bazele derivatelor verbale sufixale şi imediate sînt foarte variate •sub raportul clasei lor morfologice. Considerate global, derivatele verbale sufixale şi nesufixale au baze aparținipă la toate părțile de vorbire, cu excepția conjuncției şi a articolului. Această observație însă nu e semnificativă decît pentru diversitatea bazelor masei derivatelor verbale, deoarece, considerate pe sufixe şi serii de sufixe, bazele nu ocupă niciodată toată scara menționată a părților de vorbire, iar uneori sînt chiar foarte puțin variate. :

Astfel, seria cea mai bogată de baze apare la derivatele imediate, unde lipsesc numai bazele respinse de acest procedeu prin natura lui, * anume cele verbale. Urmează imediat derivatele în *«ui,,* care au toate tipurile de baze cu excepția celor pronominale şi prepoziționale; sînt apoi derivatele în *-ări ..., -şi ...,* care nu au baze pronominale, prepoziționale şî exprimate prin numerale, şi derivatele în *-ăi..., -ăgi..., -ca..., -isi ..., -li..., -ni..., -ţi...,* cărora le lipsesc bazele pronominale, adverbiale, prepoziționale şi exprimate prin numerale (v. *Tabel sinoptic...* p. 164—167). Eemarcăm că printre acestea se află cîteva din sufixele şi seriile de sufixe cel mai bine reprezentate numeric : *-ui-*. 575 de derivate, *-ăi...* : 351, *-m... :* 171, *-li...* : 133, *-isi... :* 95, precum şi categoria derivatelor imediate, care constituie de fapt un procedeu, deschis de formare a verbelor. A rămas în afara acestui grup un singur sufix foarte frecvent, *-iza* (cea 520 ție derivate), care se deosebeşte de sufixele menționate aici nu atît prin numărul tipurilor de baze care lipsesc, cît prin importanța unuia dintre ele : derivatele în *-iza* nu au baze interjecționale, una din clasele de bp^ze preferate de unele sufixe (v. mai jos).

La extrema cealaltă se situează sufixele cu cîte una sau două clase de baze şi puține sau foarte puține derivate. O clasă de baze : *-ināț* [3 derivate), *-ua* (9), *-ula* (2); două clase de baze : *ăza...* (11), *-ega..."(4), -fia...* (11), *-ona* (4).

Aşadar marea diversitate morfologică a bazelor e corelată, în mod firesc, cu numărul mare de derivate.

Această diversitate trebuie considerată însă în mod nuanțat. Anumite categorii de baze, anume pronumele, numeralele şi adverbele, atunci cînd apar, sînt întotdeauna ilustrate prin extrem de puține exemple. Bazele prepoziționale au o poziție şi mai slabă prin aceea că au un statut ambiguu : pot fi considerate şi adverbe (v. *Derivatele imediate,* § 2. p. 133—134). De asemenea, bazele din clasele în general bine reprezentate au la unele sufix;e o poziție periferică. De ex. : bazele verbale la derivatele în *-iza (1* derivat ocazional cu bază exclusiv verbală şi cîteva cu dublă raportare, substantivală şi verbală) şi în *-ţi...* (1 derivat cu dublă raportare

verbală şi substantivală); bazele interjecţiohale la derivatele în *-şi...*, (1 derivat), în *-ia* (1), în *-ci...* (2).

Bazele în general bine reprezentate sînt cele nominale (mai precis., cele substantivale, deoarece, cu excepţia sufixelor *-iza şi-ţi...*, care se ataşează mai mult la adjective decît la substantive, bazele adjectivale sînt rare) şi, în ordine descrescătoare, cele interjecţionale şi cele verbale. Derivarea imediată şi relativ numeroase sufixe manifestă preferinţă pentru una din aceste clase de baze. Cele mai multe pentru baze substantivale : derivatele imediate, *-fica ..., -fia...* (cu baze exclusiv nominale), *-isi..., -ezi, -ozi, -li..., -şi ..., -ui.* Cîteva (în general cu derivate relativ numeroase) pentru baze interjecţionale: *-ăi..., -ni ..., -ti* . . . . Cîteva pentru bazele verbale : *-ăza, -eza, -ci...* (singura serie ceva mai bine reprezentată) şi *-ta...* .

Th. Hristea (D.P.) consideră că, pentru a explica apariţia în limba română a Unor verbe ea *achiziţiona, reliefa,* trebuie pornit „neapărat" de la locuţiunile verbale sinonime: *a face o achiziţie, a pune in relief,* pentru că ,,atunci cînd inovează vorbitorul are în minte" locuţiunile respective. în acelaşi timp, D-sa afirmă că „derivarea propriu-zisă se face direct şi exclusiv de la substantiv", care, de altfel, este „elementul dominant" în locuţiune.

Nu vom discuta aici statutul locuţional al grupurilor de cuvinte de felul celor menţionate, deoarece problema nu intră în sfera de interes a lucrării de faţă. . Ni se pare însă că punerea în relaţie a verbelor de tipul celor de mai sus cu anumite locuţiuni nu este semnificativă pentru descrierea efectuată de noi fiindcă:

— sub raportul categoriei morfologice a bazei de derivare nu implică nici o modificare, baza fiind substantivală atît în concepţia lui Th. Hristea, cît şi în descrierea noastră;

— presupunerea că vorbitorul „are în minte" locuţiunea atunci cînd formează noul verb vizează de fapt interpretarea semantică a acestuia, interpretare care oricum, în descrierea noastră, ca şi, în general, în descrierile semanticii derivatelor verbale, în literatura de specialitate, se face prin intermediul parafrazelor(-definiţii ale verbelor), care conţin elementele constitutive ale locuţiunilor invocate.

De aceea credem că e notabil faptul că unele (serii de) sufixe nu se ataşează la bazele substantivale, interjecţionale sau verbale. Sufixele *-ta...* nu se ataşează la baze substantivale; *-ia* nu se ataşează la baze verbale ; *-fia..., -fica..., -ina$_3$, -ua, -ula$_2$* nu se ataşează la baze verbale şi interjecţionale. Golurile semnalate sînt mai semnificative la sufixele *-fica..., -ia şi -ta...,* care se ataşează la cîte 4, 4 şi, respectiv, 3 clase de baze, decît la *-fia...,* care se ataşează la 2 clase de baze, sau *-ina$_3$, -ua* şi *-ula$_2$,* care se ataşează doar la cîte o clasă de baze. în acelaşi timp, credem că e mai semnificativă lipsa bazelor substantivale (care au poziţia cea mai puternică) decît lipsa bazelor interjecţionale şi verbale (care ocupă al doilea şi al treilea loc din ierarhie — v. mai sus).

Notăm că sufixele şi seriile de sufixe care nu se ataşează la bazele cele mai frecvente în derivarea verbală românească sînt total sau parţial împrumuturi : *-fia..., -fica..., -ina$_3$, -ua* şi *-ula$_2$* sînt împrumuturi latino-romanice, *-ia* şi *-ta...* sînt moştenite şi împrumuturi latino-romanice *(-ita,* sufix din seria *-ta...,* a apărut si în interiorul limbii române — v. -TA..., §4).

Constatarea sus-menţionată cu privire la comportamentul sufixelor verbale şi al derivării verbale imediate în raport cu temele substantivale reconfirmă afirmaţia lui Al. Graur (în VE XI, 1958, nr. 6,p. 101, şiT. 269—270) în legătură cu tendinţa limbii române de a subordona verbele faţă de substantive.

2. Derivatele verbale sufixale şi nesufixale au, în general, baze primare sau derivate (v. *Introducere,* **§ 3).** Ceea ce ni se pare demn de reţinut e distincţia care se impune între derivatele verbale vechi sau formate din elemente vechi şi cele noi, cel puţin în ce priveşte sufixul. De ex. : *cîrpăci*

(<cîrpaci), gheboşa (<ghebos), şontîcăi (<şontîc), legătui (<legai) şi *cooperativiza (<cooperativă), orăşeniza (<orăşean), burghezifica (<burghez).* Derivatele imediate sau sufixale formate din elemente vechi au determinat apariţia a numeroase sufixe (simple sau compuse) productive în inteiri^ limbii române (v. sufixele -ĂCI, -OŞAj, -ICĂI, -ĂTUI şi cap. *Originea...,* § 1). Cele formate din elemente noi hu au determinat apariţia unor sufixe noi productive în româneşte (v. -IZA, **§2,** şi *Introducere,* **§5).**

1. Sufixele *-ia* şi *-ita,* explicate şi în interiorul limbii române din derivate neologice, sînt şi moştenite. Sufixele *-ina$_3$* şi *-ula$_2$,* detaşate din derivate neologice (împrumutate), nu sînt productive în română.

2. Sufixul *-ona$_3$* este detaşat din baze augmentate (conform terminologiei noastre, v. *Introducere, § 3,* de ex. : *atenţiune* cu augmentul *-un-).*

3. Există însă şi formaţii de îa baze derivate vechi care nu au determinat apariţia de sufixe productive, ci au rămas sufixe virtuale; v. *Introducere,* § 3 şi 5.

Această diferenţă de comportament poate să fie însă numai o consecinţă ,a modului de acţiune a factorului „timp" : este necesară trecerea timpului pentru ca analiza derivatelor mai mult sau mai puţin noi să se facă altfel decît conform procesului de formare a lor şi, apoi, unităţile derivative rezultate să devină productive.

Vezi A. Graur, *Suffixes roumains elargis,* în RRL XIV, 1969, p. 331, unde se vorbeşte despre tendinţa limbii române de a forma sufixe dezvoltate.

3. în aria derivării verbale, ca şi la sufixele nominale şi adverbiale, de altfel, apare fenomenul de ataşare a unor sufixe diverse la baze identice. Specifică pentru derivarea verbală e îmbogăţirea fenomenului prin intervenţia în şirurile de derivate sufixale de la baze identice a derivatelor imediate. De ex. : *puşcki, puşcavi, puşcăli, puşcălui, puşca.* Această convergenţă a sufixelor verbale şi a derivării verbale imediate în ataşarea la l>aze identice sau, privind fehomenul invers, capacitatea unor baze de a forma cuvinte din aceeaşi clasă morfologică (aici verbe) cu sufixe diverse şi prin derivare imediată determină anumite grupări în interiorul mijloacelor de derivare verbală.

Astfel, de la baze identice se formează derivate:

a. cu sufixul -iza şi *-ici, -ega, -ifi (c)a, -ia,-isi, -isa, -ui* (şi compusele) şi imediate:

Ordinea sufixelor cu care alternează *-iza* în şirurile de derivate e cea alfabeUcă. Procedeul e acelaşi la grupările de sub *b—e.*

1. *aeriza, -ifica, -isi, aera;*
2. *furniza, -ega, -ui, fuma;*
3. *moraliza, -iei, -isi;*
4. *ozoniza, -ifica, ozona;*
•5. *anatemiza, -(at)isi, anatema;*
6. *armoniza., -irui, armonia;*
7. *luntrim, -isă, luntri;*
8. *opaciza, -ifia;*
9. *nomadiza, -isi;*
10. *intimiza, -ia;*
11. *activim, activa;*

b. cu sufixele -ifi**(e)**a şi *-ici, -isi, -iza, -oşa$_4$, -(el)ui$_4$, -ula$_2$* imediate:

v. 1, 4, 8;
12. **pacifica,** *păciui, -elui, împăca*
13. *zahariîiea, -isi, zăhări;*
14. *rareîi(e)a, rărici, rări;*

15. *planiîiea, plănui;*
16. *personili(e)a, -isi;*
17. *acidiîiea, -îila;*
18. *viniîiea, îhvinoşa;*

c. eu sufixele -isi... (şi compuşele) şi -ăi..., -ăci..., -ifica. -iza, -ăni...', -os®, -ui (şi compusele) si imediate:
v. 1, 3, 5, 9, 13,^16;
19. *leMmetmi, -ui, lehămeti;*
20. pornişi, *-ăi, pomi ;••*
21. Mraciladisi, *liareci(l)ui;*
22. /weîarisi, -o^î;
23. murmuri&i, murmura;
24. cKposi, -oct;
25. cocorosi, -o^a ;

-ăci. cu sufixul -ui (şi compusele) *şi-ugi, -ăi*-an..*-eza, -eca* .. . ., *-ıfıca. -ısı- -ıv* -v»-* *-ula* şi imediate: *ua**
v. 2", 6, 12, 15, 19, 21;
26. piui, *-uri, -uli, -uni, -uţi;*
27. *lingui, -ăi, -uri, -cşa, -uşi)*
28. *undni, -eza, -ulâ, unda-,*
29. *Jiăndralui, -ăli, hondrăi, -ăni-,*
30. *durM^-âi, -uca, -ăli ;* '
31. pfo6(ă/ul)ui, *-aî, -ăli, proba-,*
32. Mpui, -ăi, -ăci;
33. mîscălui, *-ori, -oti;*
34. #f&$ui, *gradua, grada-,*
35. wîwfaii, -O?M&;
36. *b§&\m,-îi;*
37. iwmZui, *mlugi;*
38. comsîui, *corăsli;*

e. cu sufixele -ă^... şi *-ări..., -eca..., -ăci,-isi, -ăli. -ăsi...,* -o/i, -w (şi compusele) si imediate: *i - ni,*
v/ 20, 27, 29, 30, 31, 32, 36;
39. *circii, -ni, -oti, -îţi;*
40. *miorchi, -oii, -ăni, -oti;*
41. *bălăn^hi, -ări, -ăni;*
42. mocăi, *-ăni, -oşi;*
43. *coviţăi, -ăli, coviţa;*
44. *răpăi, -oi, -ăni;*
45. *cheflii, -ni;*
46. *liorai, liori.*

Exemp/ificările oferite aici pentru diversele şiruri de derivate de la teme identice conţin măcar o dată toate sufixele menţionate în descrierea fiecărei grupări *(a* — e).

Derivatele formate de la baze identice organizate în cele cinci grupări de sub *a — e* după sufixul comun conţin marea majoritate a sufixelor verbale (chiar dacă uneori în cazul seriilor nu toţi membrii seriei implicate sînt reprezentaţi). Fac excepţie sufixele *-ina* şi *-ona*. Acestea se ataşează însă la unele baze de la care se formează şi derivate imediate : *ăamaschmsi, damasca; spaţiona, spatia.* Totodată menţionăm că există şi relativ numeroase baze de la care se formează derivate cu sufixe diverse, dar altele decît cele cinci amintite, şi/sau derivate imediate. De ex. :

scutura, scoioei, -eli, -oşi; mardii, -ăci, -aşi; ^eza,oci; pişc&ni -uli, -ura; scormoni, *-oii, sco[îrmovi;puiezi, -iţi, pui ; ciocni, -oti ; clătina -ări; şondroM, -omăni; iogMi, -oşi;* copiii, *codi; şoldtkni, şoldi; ştiriei şţiri.*

4» Sufixele cu cea mai mare recurenţă în şirurile de derivate cu baze identice sînt, cu excepţia lui *-ifica,* cel mai bine reprezentate în sistemul derivativ verbal. în plus, aceste sufixe, fără excepţie, se ataşează la baze de derivare foarte variate din punct de vedere morfologic. (V. *Tabel sinoptic.* .., p. 164—167; pentru simplificarea expunerii, ne vom referi la seriile de sufixe prin termenul lor cel mai frecvent.)

Sub raportul numărului de sufixe cu care alternează în şirurile de derivate de la baze identice, *-iza, -ifica* şi *-isi* se disting de *-ui* şi *-ăi*: *-iza şi -isi* alternează cu 7 sufixe, *-ifica* cu 6, pe cînd *-ui*alternează cu 17 sufixe şi. *-ăi* cu 10.

Cu derivatele imediate alternează toate, deci acest procedeu nu constituie, un factor distinctiv. \

Notăm o situaţie mai specială reprezentată de unele şiruri în care unul dintre termeni •e derivat nesufixal: acesta din urmă e fie exclusiv parasintetic, fie atît parasintetic, cît şi neparasintetic, formaţia prefixată fiind cea mai puternică (literară sau mai frecventă). De ex.: *dulcefica, îndulci; frunzuli, înfrunzi; jugui, -uli, înjuga; nadali, înnădi; părtăli, -(âl)ui, împărţi; vecinui, învecina ; balsamul, (îm)bălsăma;burghezifica, (îm)burghezi; ghiontui, (în)ghionti; miresmui, (în)miresma.* L

Raporturile semantice dintre termenii şirurilor sînt adesea de sinonimie.

Inferioritatea numerică a sufixelor cu care alternează *-iza, -ifica* şi *-isi* e şi mai pronunţată dacă ţinem seamă de frecvenţa apariţiei diverselor sufixe în şirurile de derivate. Astfel, deşi *'-iza* alternează cu 7 sufixe, fenomenul se petrece frecvent numai cu 3 din ele, *-ifica, -isi* şi *-iii,* şi sporadic cu celelalte 4, *-ega, -ici, -işa* şi *-ia.* De asemenea' sporadic, alteftie&ză *-ifica* *<m-ici>-oşa* şi *-ula, -isi* cu *-ăi, -ăci, -oni, şi-oşa.* în contrast cu şirurile de sub *oh — c,* şirurile de sub *d — e,* ai căror termeni constanţi sînt derivatele în *-ui* şi, respectiv, *-ăi* alternează frecvent cu mai multe sufixe; AstfŞl, *-ui* alternează frecvent cu-m, *-iza, -ăi, -ări, -ăli, -ani, -oti. De* asemenea, *-ăi* alternează frecvent cu *-ui, -ăli, -ăni, -ări, -oşi,-oti, -îţi.*

Eeiese de aici o partiţie supraordonată grupărilor de sub *a — e* a sufixelor după capacitatea de a apărea în contextul aceloraşi baze de derivare : aria sufixelor *-isi, -iza* şi *-ific)a,* de o parte, aria sufixelor *-ăi, -ăl -ăni, -ări* (nxunindu-le numai pe cele mai productive), de cealaltă parte şi sufixul *-ui,* cu o poziţie intermediară, în sensul apariţiei în ambele arii aici delimitate. Această partiţie este determinată de cronologia sufixelor corelată cu cronologia bazelor, de repartiţia lor stilistică şi de preferinţa unor sufixe pentru anumite clase morfologice de baze.

Superioritatea numerică (absolută şi relativă) a sufixelor cu care alternează *-ui* şi *-ăi* în derivate de la baze identice se datoreşte, credem, vechimii lor în limbă şi, poate, în ceea ce-1 priveşte pe *-ăij,* faptului că Sr- format pe teren românesc.

SEMANTICA DERIVATELOR VERBALE SUFIXALE ŞI IMEDIATE

VASILIU, S.S.V. ; id., S.D.S.

1. Existenţa unor trăsături semantice specifice pentru anumite sufixe sau procedee derivative e un fapt relativ rar în derivarea verbală românească.

Vezi FISCHER, F. C. 303: „Se pot, desigur, încerca clasificări în interiorul formări^ adverbelor şi a verbelor denominative. Dar aici schimbarea categoriei gramaticale fiind pe primul plan, cu greu se vor putea găsi sufixe specializate pentru anumite categorii de sens."

Sufixele *-fica ..., -fia ...* şi *-iza* conţin trăsătura f a c t i t i v , primele în majoritatea derivatelor, ultimul în derivate numeroase şi cu poliţie puternică (de ex. : *chilifica, diversifica, -ifia, fructifica, prusifica ; bagateliza, calviniza, minimaliza, regiza).*

Sufixele *-ăi„,-ări, -eca,-ăci, -ici, -oci, -uci, -ogi, -ăli, -uli, -ina„, -ond,, -oti* redau în unele derivate deverbale şi desubstantivale trăsătura i t e r a t i v . De *ex.iminţăi, ţuicări, sorbeca, solăci, doftorici, clipoci, bătuci? bătogi, căscăli, ţuiculi, clătina, scormoni, mişcoti.* Numărul acestor derivate se măreşte dacă avem în vedere şi unele derivate de la interjecţii şi de la nume care redau obiecte ori însuşiri legate de producerea unor sunete sau care apar în formtde de imprecaţie ori adresare. De ex. : *bălăngâri, hurduca, ărăcăli, răuli, bălăngăni, fonfăni.* Prin acest ultim tip de derivate intră în discuţia privitoare la trăsătura i t e r a t i v un sufix în plus, anume *-ui,* cu derivate ca *:lerui, ţistui, ărăcui, vărui (< văr).*

Sufixul *-ţa* redă trăsătura i n t e n s i v în *alinţa.* Această trăsătură pare să se asocieze uneori trăsăturii i t e r a t i v , ca în derivatele *ciupeli., prădăli.*

Sufixul *-ni* redă în cîteva derivate trăsătura m o m e n t a n , exprimîncl în raport *cu-'-ani* opoziţia momentan ~ durativ-iterativ, identificată în foarte puţine derivate, precum : *ciocni ~ ciocăni, pocni ~ podani.*

Sufixele -aij.,., *-ni ..., -ăti...* redau trăsătura o n o m a t o p e i c în derivate de la interjecţii şi chiar de la nume sau verbe cu sens asemănător'(v. mâi sus). De ex. : *bîzîi, fleorcăi, şuşcăi, mocani, gurăni, şopăti, floncoti, limpoti.*

Sufixele *-ăci, -ici, -ăli* şi *-oşi, -uşi* redau trăsătura p e i o r a t i v în derivate de la verbe ca : *împungăci, împletici, (îm)pungăli, storcoşi, linguşi.* Sufixele *-isi, -osi* redau în limba contemporană trăsătura i r o n i c în cîteva verbe, care continuă să se întrebuinţeze în limba curentă, precum :. *buchisi, ghilosi.*

Trăsăturile o n o m a t o p e i c , p e i o r a t i v şi i r o n i c sînt întotdeauna asociate cu trăsătura e x p r e s i v .

Sufixul *-ona,* pare să nu aibă, în majoritatea derivatelor sale (care , sînt formate de la nume de acţiune sau de stare), alt conţinut semantic Iîn afară de v e r b a l i z a r e a bazelor (de fapt, acest conţinut este gramatical şi nu propriu-zis semantic).

... în măsura în care au baze nominale, derivatele presupuse a avea trăsăturile de mai sus sînt clasificabile şi după criteriile clasificării verbelor denominale (v. § 2).

Existenţa în semantica sufixelor menţionate a trăsăturilor detaşate aici este însă uneori discutabilă din mai multe motive :

sensul derivatelor prin care am ilustrat unele trăsături nu e întotdeauna suficient de concludent (v. de ex. verbele *borteli* „a ciurui", *căscăli* „a pierde vremea privind sau ascultînd cu gura căscată", *prădăli* „a risipi, a cheltui fără socoteală", *scobeli* ,,a scormoni", presupuse a reda trăsătura i t e r a t i v);

trăsăturile semantice atribuite sufixelor apar în structura semantică a bazelor (v. de ex. categoria derivatelor de la baze interjecţionale cu conţinut onomatopeic ori a derivatelor de la interjecţii prin care se reprezintă sunete discontinue); r \

unele din trăsăturile extrase mai sus sînt redate şi prin derivate imediate (de ex. derivate cu sens factitiv *: creştina, acri;* derivate cu sens iterativ : *năi, porci,* care presupun repetarea formulei de adresare, respectiv, de imprecaţie reprezentată prin numele ...),

Derivatele insuficient de concludente din punct de vedere semantic pot fi excluse din discuţie, fireşte, cu reducerea sferei de apariţie a trăsăturilor semantice presupuse a fi asociate acestor derivate.

Existenţa unei anumite trăsături în conţinutul semantic al unei baze este, desigur, un argument care ne împiedică să atribuim trăsătura respectivă sufixului care îi e ataşat. Dacă însă ataşarea unui anumit sufix la baze cu o anumită trăsătură semantică este frecventă, faptul poate să reflecte o afinitate între sufix şi trăsătura semantică (baza) respectivă; de asemenea, el poate să determine un transfer de sens de la bază la sufix. Este, de exemplu, cazul sufixelor *-ăi„...* şi *-ăni ...,* care se ataşează foarte frecvent la baze onomatopeice; al sufixelor *-ăci, -ici, -oşa, -oşi,* care provin din formaţii în *-cios* şi, respectiv, *-os,* sufixe cu valoare peiorativă.

Apariţia aceloraşi trăsături semantice la anumite sufixe (în derivate denominale) şi la derivate imediate este semnificativă însă pentru semantica derivării verbale. Aceasta se singularizează în cadrul general al derivării prin aceea că distincţiile semantice care se pot stabili în interiorul majorităţii derivatelor verbale sînt relevante pentru structura lor de cuvinte f o r m a t e (definiţiile consemnează un raport între derivat şi bază, cărui regularitate nu poate fi corelată cu sufixul), şi nu pentru elementele formative (sufixe).

Vezi VASILIU, S.S.V. 650 şi paragraful următor.

2. Derivatele verbale cu baze n o m i n a l e (substantivale şi adjectivale) se grupează într-o multitudine de clase semantice, fiecare din ele ilustrată atît prin derivate cu sufixe diverse, cît şi prin derivate imediate.

Clasele stabilite de noi nu reprezintă unica, ci una dintre clasificările posibile. Aceste clasificări pot fi mai detaliate sau, dimpotrivă, mai generale. V. descrieri relativ similare cu descrierea noastră la MARCHAND, E. W.; MIGNGT, • V..D.L. V. şi clasificarea foarte detaliată operată de Eve V. Clark şi Herbert H. Clark (în *When Nouns Surface as Verbs,* „Language" 55, 1979, nr. 4, p. 768—786), care, pornind de la parafrazele care stau la baza verbelor denominale, stabilesc clasele după rolul şi sensul pe care îl are numele în parafrază.

Clasele semantice stabilite de noi în interiorul verbelor denominale pe baza valorilor detaşate în urma analizei operate asupra derivatelor sînt

următoarele (toate extrase din descrierile cuprinse în monografii) :

Fiecare clasă semantică e ilustrată prin toate tipurile de derivate (sufixale şi imediate) .are'îi aparţin în descrierile noastre (ordinea exemjplelor urmează ordinea monografiilor).

, 1. „a executa sau a supune (pe cineva) la acţiunea denumită prin substantivul de bază": *zărvăi; categorisi; gargariza, regiza, tudăsli, hărţăli;jăf***ăni;** *achiziţiona; "protestul, jefui; complota, chiuli, aseăia, vrăji;*

2. „a fi sau a face (pe cineva) să fie stăpînit de sentimentul ...". , a se afla, a se transpune____sau a pune pe cineva în starea ..." : *îngrijom;* (semianalizabil) *stupefia; extazia; evlavisi; agoniza, teroriza; ciudali,-sdîrbdli; emoţiona; disprețni, Jmzurui, năpăstui; invidia, rîvni, alarma, guturai;*

3. „arşi exercita, a acorda sau a dobîndi profesia, funcţia sau statutul ..., a executa, a suferi sau a face să sufere acţiunea caracteristica agentului ..., a duce existenţă caracteristică persoanei...": *doftorieL, soj&ei; epitropisi; poetiza, nomadiza; călăuzii; găzdăXi, bităngăli; arhierăţi; meşierui,găzdui, gemi; ghida, astronomi* ,,a citi în stele", *băni, filozofa, socri, fermenta, draci, şoimăni ;*

4. „a face o acţiune sau â se comporta după modelul .. ., conform cu datele sau cu informaţiile oferite de ..." : *tîrfăi;* porcari, *gudura; ienăei; analoghisi; hlobani;. ghe-moşa; viermui; bascula, vultura, trîntori,. modi, conjectura;*

5>.„a aparţine sau ă face (pe cineva) să aparţină la grupul ..." :. *prusifiea; Ueniza, colviniza ; rudi, creştina ;*

• -6. „a produce sau a face să producă ..., a realiza, a emite obiectul .. ." : *mocirlăi; moraliei ; spumega ; fructifica ; evidenţia; moralisi; fabuliza; borteli; duhni, gălăghn; porţiona; flecăti; efectua; trilai; armonia? odrăsli,. anexa, prinzi;*

7. „a manifesta, a dobîndi sau a face să dobîndească trăsătura redată de adjectivul ... ori trăsăturile caracteristice ale obiectului'..., a (se) transforma în, a da fo ma obiectului ..." : *ciumpăgi, Metosşi, mărdmţt^ vălugi; fonfăi; pelticări, v&rzmi, răblări; orbiei, mărdăei; diversifiea, chili*-**fica;***[ipostazia -calcina ; filotimiei, murdărişi, caracterisi, flenderisi; brutaliza, tiraniza, minimaliza, bagateliza ; hăznăli, hăndrăli; fonfăni, jărcăm ; perfecţiona; moloşa, mărdăşi, zdrobşi; şchiopată; hoşcoti; înstrîml>kii bueăiăţi; milosîrdui, hrehui, muşini, pănui; activa, damasca, acri, albii diftonga, ciobi, cerceta, furci ;* • '•-

Acestei clase îi aparţin şi derivatele deprohominaie : *nimicei', însuşi, nimici.* '

8." „a face o acţiune prin intermediul obiectului ..." : *puşcăi, cîr*-**jîi;** *găibara; naviga; eruciîiea ; calchia; cauteriza, memoriza ; brişcăll ~ gherăni; limbuşi; floncoii ; mînua; biciui; binocla, cîrmi;*

9., „a acorda sau a lua obiectul ... " : cadora; *părtăli, vamali; incrimina; pensiona; părtini; mitui, cislui; arvuni, amnestia, cinsti, intervieva, cioboti;*

10. „a clota, a acoperi cu ..., a (se) introduce în obiectul . .: *colbăi; încornora; malterezi, foltozi; primiei; radioîiea; noimisi; pudrăli, preţăli; vîrfona; accentua; miresmui, prafui; aureola, petici, stropi, cazarma; conăci;*

l 11: „a acţiona (mai ales în mod negativ) asupra obiectului .." : *borfăi; ţuicări.; soldăm; smocoii; secarăţi; beregăim; fileta, flanca, coji;.*

12. „a imita trăsăturile caracteristice ale scriitorului .. . sau ale cărţii .. . , a practica (predica) atitudinea (doctrina) sau a face (pe cineva;) să adere la doctrina .a aplica (asupra unui obiect) procedeul iniţiat

de-.-...": *caragializa, medeleniza; demagogiza, îoyImiza; dolariza, morşaliza; pasteuriza.*

La această clasă, în varianta ei facUtivă (tranzitivă), aparţine şi sufixul *-fica* prin derivatul (semianalizabil) *nazifica.*

Verbele derivate de Ig substantive care apar în contexte caracteristice pentru interjecţii sau adverbe se grupează din punct de vedere semantic cu verbele derivate de la interjecţii, respectiv, adverbe (v. § **3).**

Definiţiile valorilor descrise sub 1 — 12 stabilesc sau nu corelaţii cu caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbelor.

Sînt valori care comportă distincţii în definiţie după caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbului. De ex., 1. ,,a executa (intr.) sau a supune pe cineva (tr.) la acţiunea ..." : *gargariza [regiza, protestui /jefui; ' 5.* „a aparţine (intr.) sau a face să aparţină (tr.) la grupul .-..": *rudijcreştina.* Situaţia se datoreşte faptului că seiisul fiecărui verb în parte nu adaugă, la definiţia clasei, date relevante pentru caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbelor.

' Sînt valori ale căror definiţii "dau socoteală de un anumit aspect al tranzitivităţii şi nontranzitivităţii verbelor, dar ascund un alt aspect. De ex.,3. „a-şi exercita (intr.) profesia. .. sau a acorda cuiva (tr.) funcţia . . ." : *filozofa [băni; ghida* însă, deşi are asociată definiţia „a-şi exercita profesia...", e tranzitiv; 2.„ase afla în starea ..., a fi stăpînit de sentimentul ..." (intr.) sau „a pune pe cineva în starea ..., a face pe cineva să fie stăpînit de sentimentul.. ." (tr.) : *agoniza [teroriza; dispreţui* însă e tranzitiv, deşi are definiţie de tipul ,,a fi stăpînit de sentimentul...". Aceste neconcordanţe între definiţia clasei semantice la care aparţine verbul şi caracterul lui tranzitiv sau intranzitiv sînt determinate de unele date din definiţia individuală a verbului, care au implicaţii asupra caracterului menţionat. Astfel: *dispreţui* „a-şi manifesta dispreţul asupra cuiva", *ghida* „a-şi exercita profesia de ghid cu efecte asupra cuiva".

în sfîrşit, sînt valori ale căror definiţii nu spun nimic cu privire la caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbelor pentru că acest caracter nîi 6 relevant pentru definiţia clasei semantice respective. De ex., 4. „a se comporta după modelul..." : *ghemoşa, viermui* (intr.); 8. „a face o acţiune prin intermediul..." : *fleoncăni (intr.)jbiciiii* (tr.).

Situaţiile schiţate aici, diferite (chiar în interiorul aceleiaşi clase semantice) şi. nesistematice, arată, credem, că im se poate face o clasificare a valorilor derivatelor verbale după criteriul tranzitivităţii şi intranzitivităţii.

3, Verbele cu baze interjecţionale au, în mod global, conţinut onomatopeic (v. **§1)** şi se grupează în două clase semantice după cum interjecţia simbolizează un sunet sau o

— „a emite strigătulsau formula de imprecaţie ori (mult mai rar) de politeţe *chiţăi, mirii ; gîlgări; euteureza ;* Muli; *pâcăni; clefeti ; letm; cutcuriga, aoli, sictiri, bogdaprosti;^* acestei clase îi aparţin şi verbele cu baze. nominale sau verbale al căror sens e legat de producerea unor : siihete şi verbele cu baze substantivale care apar în formule de adresare sau, mai des, ele imprecaţie : *scripcăi, pelîicăî, şcîrcm, porcăi; porcari; scrofăli, rănii; drîngăni, fonfani; floncoii, ţipoti; vămi, drăcui, răni; dumnezei, fărtăţi, porci;* -

. . La această clasă aparţine şi derivatul depronominal *tui.*

— „a executa mişcarea simbolizată prin . \ : *hăltăcări; hăpăei; ţurucli; iropşi; hurduca.*

Verbele cu baze a d v e r b ia 1 e redau acțiuni care „se desfășoară în circumstanța redată de ..." : *lungan ; apropia ; bășcăși; horhoti.; eurînda, răzni.* Acestei clase îi aparțin și verbele cu baze substantivale care exprimă o circumstanță sau apar în locuțiuni adverbiale: *zori, galopa, huzuri.*

Verbele cu baze v e r b a l e sînt adesea sinonime cu bazele lor (ex : *orbecăi, orbecăm — orbeca; ciordiși = ciordi; căftăli — cafti)* sau, mai rar, redau trăsăturile semantice „iterativ", „onomatopeic", „peiorativ", „ironic" ori „expresiv" (v. mai sus, § 1).

4. Examenul claselor semantice descrise în§ 2 —**3** ne permite formularea cîtorva observații:

Valorile derivatelor verbale (sufixale sau imediate) cu baze interjecționale, adverbiale sau adjectivale prezintă un grad mai mare de predictabilitate decît derivatele desubstantivale : v. mai sus § 2. 7 (derivatele de la adjective), **§3.**

Vezi MARCHAND, E. W. 301 : „Usually, deadjectival verbs denote change of state, and the meaning is either -become..or 'make

X. Mignot (V.D.L. 67, 123—124, 279—280) pune în legătură sensurile verbelor (latinești) derivate de la adjective cu structura formala a bazelor și/sau cu sufixele cu care sînt formate. Sensurile detașate sînt însă cele care apar și îa Marcband și în descrierea noastră : „esiv" — în terminologia noastră „a avea trăsătura . . — (realizat în variantele „care durează" sau „care reprezintă o inovație") și „factitiv".

în interiorul derivatelor de la substantive, valorile derivatelor de la baze de proveniență verbală sau care pot fi asimilate unor formații deverbale (numB>de acțiune, de stare, de meseriaș) prezintă un grad mai mare de predictabilitate decît valorile derivatelor de la baze nume de „obiecte în sens larg". De aici decurge o distincție privitoare la structura definițiilor derivatelor verbale desubstantivale. Elementul relevant în definiția unui verb format de la o bază de origine verbală e cel care se referă la sensul bazei, și nu cel care se referă la caracterul verbal al formației: „a e x e c u t a acțiunea ...", „a se a f l a in starea ...", „a-și e x e r c i t a profesia ...". în contrast cu această definiție, în definiția unui verb format de la un nume de obiect, elementul relevant, care determină marea varietate a claselor semantice (v. mai sus § 2, 4, 6, 8), este cel care se referă la caracterul verbal al formației sau la relația exprimată (prin prepoziția folosită în definiție) : „a face o acțiune după modelul obiectului . . . „ a produce obiectul ...", „a face o acțiune prin intermediul obiectului..." etc.

Vezi VASILIU, S.D.S. 503.

Apartenența derivatelor unui anumit sufix sau a derivatelor imediate Ia o anumită clasă semantică e determinată de bazele la care sufixul respectiv are posibilitatea de a se atașa, respectiv, de bazele de la care se pot forma derivate imediate.

De aceea numărul mai mic sau mai mare de sensuri pe care le poate reda un anumit sufix verbal sau procedeul derivării imediate depinde de diversitatea mai mare sau mai mică a bazelor : derivatele cu sufixul *-m* și derivatele imediate au bazele cele mai diverse și numărul de sensuri cel mai mare.

De asemenea, faptul că o anumită clasă semantică e domeniul unui număr minim de sufixe se datorează istoriei procedeului care explică o anumită distribuție a bazelor, și nu sensului sufixelor. De ex. sensul 12 („a imita trăsăturile caracteristice ale scriitorului ... sau ale cărții ..., a practica ... sau a face să adere la doctrina ..., a aplica procedeul inițiat de ...") e exprimat numai prin derivate în *-iza* pentru că, urmînd

f modelul împrumutat, numai *-iza* se atașează în românește la nume proprii de autori (de cărți, doctrine, procedee științifice etc.). Sensul 5, **cu caracter** factitiv („a face să aparțină la grupul ..."), e exprimat prin derivate în *-iza și-ifiâa* deoarece implică baze nume de persoane aparținînd la anumite grupuri **și** acestea sînt baze la care se atașează, după modelul împrumutat, numai sufixele *-iza* și *-ifica.* Foarte rar, și nu cu baze nume proprii de persoane, sensul e redat și prin derivate imediate, tranzitive și intranzitive *(creștina; rudi);* situația se explică prin caracterul deschis pe care îl are procedeul, datbrită căruia își poate oricînd extinde domeniul de aplicare.

5. Șirurile de derivate cu baze identice și sufixe diferite sau imediate prezintă relații de sinonimie sau, dimpotrivă, diferențiere semantică între termenii lor.

Relația de s i n o n i m i e poate să privească

— toți termenii șirului: *anatem(at)i$i,* **-iza,** *anatema* „a lovi cu anatema" ; *elocM,* **-ăni, -ări** „a scoate strigătul specific ..." ; *mărdăei,* **-ăgi, -ăși** „a se murdări"; *dărăbăli,* **-ui,** *dărăbi* „a face dăraburi, bucăți ..." ; *silabisi,* **-iza;** *completa, -ui; substantiva,* **-iza;**

— numai unii termeni (e vorba exclusiv de șiruri cu mai mult de doi termeni): *drăeni,* **-ăli** „a ocărî (pomenind de dracul)" față de *draci* „a fi posedat de draci" ; ca și *gradua, grada* „a împărți în grade"*[grăâui* „a măsura cu un aparat gradat" ; *hăpăi,* -ăei „a mînca repede"/Mpui „a stăpîni, a subjuga" ; *mișcoii,* **-oti** „a se mișca încoace și încolo"*/mișcălui* ,,a se mișca, a-și schimba poziția"; *tutui²,* **-uni²** „a se zăpăci, a se prosti"/fa**^ăi** „a alunga (cîinii); a batjocori" ; *gușui, guși* „a *mgruma>"/gușa* „a face gușă".

Sinonimia poate să fie

—* totală (chiar dacă definițiile din dicționare nu sînt identice, ele sînt echivalente) : *cocoroșa* „a se umfla în pene", **-osi** „a se ridica cu fudulie"; *lehămetisi, -ui, lehămeti* „șe sătura"; *nomadisi,* **-iza** „a duce viață de nomad"; *piui¹, -uli,* **-uni, -uri** „(despre păsări...) a scoate sunetele caracteristice ..." ; *tâlăncăi, iălănc/găni, tălăngi* „a suna din talangă";

— parțială (derivatele șirului au unele sensuri identice și unele sensuri neidentice): *cliposi* „a moțăi", *clipoci* „a i se închide ochii de somn; a fi pe jumătate treaz și pe jumătate adormit; a moțăi" ; *chefeli¹,* **-ălui¹** „a se ameți de băutură, a se îmbăta", *chefui* „a petrece (cu băutură...); a face chef; a se ameți de băutură" ; *fumega,* **-ui** „a scoate fum", *fuma* „a fumega; a trage fumul de tutun din țigară ...", *furniza „* a produce fum artificial ..." ; *hcrax* „a cînta o horă", *hori* „a juca hora; a cînta o horă" ; *pălmui* „1. a lovi cu palma; 2. a măsura cu palma", *pălmăXi,* **-ălui** „pălmui (1)", *palmi* „1. pălmui (1); 2. a apăsa cu palma (pentru a da o anumită formă ...)" ; *personiîi{e)a* „1. a atribui însușiri omenești; 2. a exemplifica printr-o persoană sau printr-un personaj", **-isi** „personifica (1)" ; *pisoe&* „pisa (1)", **-eza** „pisa (1), (5)", **-ăgi** „pisa (1), (3), (5), (6)"; *prinzi* „1. a mînca de prînz ; 2. a oferi un prînz", **-ui** „prinzi (1)" ; *tiraniza,* **-isi** „a trata (pe cineva) în mod tiranic", *tirani* „a stăpîni ca un tiran; tiraniza".

D i f e r e n ț e l e s e m a n t i c e pot fi

— totale (fiecare termen al șirului diferă de fiecare dintre ceilalți termeni): *cetereza* „a colinda, a ura" față de *cetera* „a cînta din cetera"; ca și *csdi* „a se da înapoi de la ceva"/codiIi ,,a tunde oaia în jurul cozii" ;

„a da flexibilitate și lustru pieii argăsite mtinzmd-o .. „a

pune" în YaloăJB^/raZoriza (log., măţ.) „a atribui b valoare definită"/ *mXom* „a avea o aiînmiţă valoare";, ţn#jtfiea /*Mvipoşa.*'..(parasintetic)' „a se jameţi de Mntiira ; *vinini,* „ (despre vînt) ^ sufla 'cu,..I)?iţere.; (în; superstiţii, sulbiectul fiind *vînM'-rău)]* a jEace '.pe. cineva sa inh^uneasoă^/^&ioîia ^asţurna>&Mnşi „(despre dulceţuri sau miere) a căpăta Oiîiigroşare "specifică datorită cristalizării zai'arurilor ..."../ ifica. „a transforma în zahăr substanţele care Conţin amidon.......',.",/ *zăbări* . a îndulci cji zahăr" ; '.'-/,.' ." .'..'.; , -'. -A-';-'-.

/ \y—'parţiale : v. mai "sus şirurile... cii 'termeni, • sinonimii 'şv'.neşinqiiijai, precum şi şirurile cu termeni sinonimi prin unele sensuri şi nesinoniini prin altele (sinonimia parţială şi diferenţierea semantică parţială se referă de fapt la aceleaşi situaţii).

Situaţiile cele mai frecvente sînt cele intermediare: şirurile cu.termeni sinonimi şi nesinonimi, şirurile cri termeni parţial sinonimi (nesînonimi). Faptul era uşor de prevăzut întrucît e ştiut că, sinonimia şi, credem că putem adăuga fără a greşi, diferenţierea semantică totală sînt rar îixfcîlnite în limbă. Notăm, de asemenea, că situaţiile de sinonimie;/diferenţiere semantică totală sînt reprezentate mai frecvent prin şiruri de cîte 2 termeni, ambii derivate sufixale, sau prin şiruri cu iin derivat sufixai şi unul imeffi&t.

Belaţiile de sinonimie şi diferenţiere semantică **pot** caracteriza orice şir 6u doi termeni îîi care unul e derivat imediat. Nu 'acelaşi lucrn **se'poâite*** spune despre şirurile de două şi mâi mult de doua derivate sufixalei Sfu avem, dtevexemplu, cazuri de sinonimie sau diferenţiere semantică între derivate în *-iza sau-ifica* şi derivate în *-Mi* sau *-ăni,* aşa cum avem între derivate *in-iza* şi derivate în *-ifica,* între derivate în *-ăi^* şi derivate în *-ăni.* Această diferenţă de comportament e determinată de compatibilitatea şi incompatibilitatea dintre sufixe şi baze manifestate în configuraţi^ şirurilor-de derivate cu baze identice (v. *Categoria morfologică* **:<;.,.§ 3^4).-**

Faptul că derivate cu aceleaşi sufixe contractează între ele atît relaţii de sinonimie, cît şi relaţii de diferenţiere semantică (v.. mai sus exemple), precum şi faptul că aceste relaţii nu au caracter sistematic se datoresc absenţei specializării semantice a sufixelor. ; .

Se pare că, din punct de vedere semantic, sufixele verbale au o poziţie aparte în cadrul derivării româneşti: carurile de structuri semantice specifice şi regulate par să fie, de ex. în. **cazul** sufixelor nominale, mult mai numeiroase.

ORIGINEA SUFIXELOR VERBALE ŞI A DERIVĂRII VERBALE IMEDIATE

1. Procedeul derivării imediate, ca **şi caracteristicile Conjugărilor sînt moştenite în română.** , ? „ n >,.

Sufixele verbale româneşti s i m p l e sînt moştenite, împrumutate, apărute pe teren românesc şi cu origine multipla.

Exclusiv moştenite sint 5 : *-ca, -eca; -ega; -ta, -eia.*

împrumutate sînt :

4, *-ni] -ti, -ăti,; -ui,* **din slavă;**

2, *-M,-oM,***din maghiară;**

4, seria *-isi* **. „ d i n neogreacă;**

8, *-iză,-ula* **şi seriile** *-fia.. ,,-fica..***dinlatinăşi limbile romanice.**

Pentru punctul de vedere potrivit căruia nu există afixe împrumutate, ea şi pentru argumentele împotriva acestui punct de vedere, v. FC II 301.

Apărute pe teren românesc (din elemente de diferite origini) sînt Sl : seriile *-agi -a%, , -ona%.. •, -şt *• , -ţi ...* **şi sufixele** *-ări, -&ra, -eri, -iri, -ori, -ora, rW\; -eza; -ica, -om^ -ma;-iga\-iiţa$\ -im; -ili, -ila, -ola,; -ăni,-ini, -în , -îna, -oni,-onâ, -uni, -una,; -ăta, ; -eU; -ua; -ula.*

Ou origine multiplă sînt 13 :

5 moştenite şi apărute pe teren românesc *-era, -ura,; -ta; -ana,*

2 împrumutate din slavă şi apărute pe teren românesc : *-eni, -oti;*

5 împrumutate din maghiară şi apărute pe teren românesc: *-mi,* -cerf; *-ăli, -eli, -uli;*

1 moştenit, împrumut latino-romanie şi apărut pe teren românesc :

V. *Tabel sinoptic* **. . p . 164—167.**

Se vede de aici că grupul cel mai numeros este cel al sufixelor apărute pe terenul limbii române. Urmează, în ordine descrescîndă, grupul celor cu origine multiplă (care sînt întotdeauna şi apărute pe teren românesc, deci întăresc grupul sufixelor româneşti), împrumuturile îatino-romanice, cele moştenite din latină, împrumuturile slave, neogreceşti şi maghiare.

Notabile ni se par cîteva fapte:

— numărul mare de sufixe apărute pe teren românesc e dat în bună parte de serii întregi de sufixe (6) sau aproape întregi *(-ări* **... : 7 sufixe din 9,** *-ni...***: 8 sufixe din 12);**

— majoritatea sufixelor virtuale (v. *Introducere,* **§ 3) reprezintă o snxsă potenţială de îmbogăţire a seriilor de sufixe apărute integral în română şi de întărire a elementelor româneşti din seriile cu etimologie multiplă* românească şi de altă provenienţă;**

De ex., dacă sufixele *-ela* şi *-na, -ena* devin reale, ele întăresc sursa românească a seriilor cu etimologie multiplă *-li*... şi *-ni*....

— sufixele apărute pe teren românesc sînt constituite atît din elemente vechi *(-ci* ..., *-şi* ..., *-ţi* ... etc.), cît şi din elemente noi *(-ina, -isa, -ona* etc).

Aceste fapte arată, credem, că sursa internă a determinat apariţia unui inventar bogat de sufixe cu caracter sistematic şi care se extinde pe întreaga durată de evoluţie a limbii.

Vezi Laura Vasiliu, *Despre fizionomia etimologică a sufixelor verbale româneşti,* în LR XXXIV, 1985, nr. 5, p. 450.

Sufixele c o m p l e x e sînt formate pe teren românesc (majoritatea : 48) şi împrumutate (6).

Cele apărute în româneşte au la bază :

— sufixe, de asemenea, apărute pe teren românesc : *-ăi* (12), *-îi* (3), *-o^* (1); *-ări, -a* (2), *-ori, -î, -a* (4); *-ăni* (3), -am, cu origine multiplă, (1); *-esa* (1); * . •

— un sufix împrumutat din slavă : *-ui* (12);

— sufixe împrumutate din neogreacă : *-isi, -osi* (9).

Primul termen al acestor sufixe e foarte eterogen din punctul âe vedere al originii:

— provenit din unele sufixe moştenite sau explicat în interiorul limbii române prin diverse procese fonetice (inserţiunea unor sunete expresive, modificarea vocalei sufixului sub influenta bazei, reduplicarea) : *-ieăi, -Mori; -lâi, -tăi ;* -îcîi, *-oeăi, -etisi, -nzui; -&eăi,-eeăiete.;*

— apărut în limba româna şi împrumut: *-eâi* (slav); *-Mui, -elui* (maghiar) etc.;

. împrumut slav: *-nisi, -ovăi;* maghiar: *-lui, -alui, -kzui;* german: *-irui;* german şi maghiar : *-urui, -nrui* etc. ;>

— cu origine incertă : -orai, -ornam, *-risi, -oreşa* etc.

Împrumuturile sînt 5 din neogreacă : *-arisi, ^erisi; -irisi, -atisi, -ladisi* (din turcă prin filieră neogreacă) şi unul singur latino-romanic : *-icula.*

După cum se vede, formarea sufixelor complexe este un procedeu frecvent folosit de limba română de-a lungul istoriei, prin utilizarea unor elemente numeroase foarte diferite ca origine. V. şi sufixele complexe virtuale — *Introducere,* **§ 5** — , care constituie rezerva potenţială a inventarului. '.

2. în ceea ce priveşte numărul de derivate însă, nu se poate stabili o ierarhie pe grupuri de sufixe după origine.

Astfel, între sufixele de sursă internă foarte productiv„e unul singur, anume *-ăi*, şi eu productivitate medie două, -%\ şi-*ăni.,* Celelalte sînt slab şi foarte slab productive.

în schimb, sînt foarte productive două sufixe împrumutate, *-ui,* într-o perioadă mai veche, şi *4za,* în perioada contemporană; au productivitate medie împrumutul *-isi* (tot într-o perioadă mai veche) şi sjifixul cu etimologie multiplă, împrumut şi apărut în română, *-ăli* (regional).

- Este foarte productiv, de asemenea, procedeul, moştenit, al derivării verbale imediate (în mod diferit, pe conjugări, în decursul istoriei).

Sufixele moştenite, ca şi celelalte sufixe împrumutate, şi cu etimologie multiplă, sint slab şi.foarte slab productive..

în perioada, actuală pare să mai fie productiv un singur sufix apărut în româneşte, anume *-ăi*. Continuă săiie foarte productive sufixul *-iza* şi derivarea imediată, mai ales prin conjugarea I. O poziţie aparte au formațiile în *-ona*, care par să se dezvolte foarte mult în limba actuală, în special în stilul publicistic. Ele sînt însă mai adesea atestaţi pentru derivarea imediată decît pentru!sufixul *-ona*. Notam o formaţie recentă : *ăscermona (<ascensiune),* auzită la radio la 8 dbe. 1986 *{vtyul MontjBlanc a fost*

Productivitatea sufixelor complexe este, aşa cum era de aşteptat, corelată cu productivitatea sufixelor de bază : numărul cel mai mare de derivate îi au sufixele constituite cu *-ui* (163 de derivate în total, din^care 95 în *-âiui,* 23 în *-ului,* 19 în *-irui,* 13 în *-Ivi);* utmează cele constituite cu *-ăi.* . . (31 în total, din care 21 în *-căi)* şi cele instituite cu *-isi* (21 în total, din'care 7 în ***rarisi).*** Celelalte sufixe complexe sînt foarte slab reprezentate, nici unul neavînd mai mult de 4 derivate. ;

3. Distribuţia b a z e l o r în raport cu o r i;g i n e a şi vechimea e în general în concordanţă cu originea şi vechime^ sufixelor : cazurile de sufixe vechi ataşate la baze neologice sînt numai cîteva — de ex. :: *-u%, -ici, -ăli,* ultimele două cu foarte puţine formaţii. jDemn de relevat -ţ- întrucît constituie o situaţie aparte, deşi deloc surprinzătoare -— ni se pare faptul ca sufixul neologic *-iza,* de origine latino-romanică,, este adesea ataşat la teme vechi în limbă, provenite din diversele surse care au partircipât la constituirea lexicului românesc. Acest comportament prin care *-%za* contrastează cu *-ifica,* sufix pătruns în limbă aproximativ în aceeaşi perioadă cu el si avînd aceeaşi origine, sş explică fărja dificultăţi prm cajrae*terul foarte productiv pe care îl are *-iza* (cp. cu sitiiaţia întru cîtva similar^ a sufixului *-ui,* de origine slavă, care, în perioada cînd era folosit Ipentru adaptarea la limbaj română a verbelor împrumutate, apare ataşatj laj numeroase teme latiiio-romanice). \

TABEL SINOPTIC AL SUFIXELOR ŞI DERIVATELOR VERBALE IMEDIATE DIN LIMBA ROMÂNĂ*

1 Nr. crt.	2 Sufixul	Clasele bazelor: 3 Subst.	4 Adj.	5 Pron.	6 Num.	7 Verb.	8 Adv.	9 Prep.	10 Interj.	11 >• derivate analizabile	12 Total derivate serie	13 Originea	. 14 Prod.
	-ăgi	4	• 4-	-	-	4-	-	-	-			rom.	4-
	-igi											rom.	4-
	-ogii											rom.	4-
	-ugi										12	rom.	4-
	-ăi,	4-	4-	*-		-f.	—	_	4.	247		rom. 4 rom.<sl.	4,
	-ăia									1		rom.	4-
	-»i	+*	+	:	=	:	:	:		6		rom.	4-
	-"i	4				+			4.	78		rom. 4- t'om. <sl.	4~
	-°h	4	- -	- -	- 4	. ~	-	.	4	19	351	rom.	4-
10.	*-ări*	4-	4-	-	-	4-	-	-	4-	38		rom.	•f
11.	**ăra*									1		rom.	"4-
12.	*-eri,*									3		rom.	.:. 4-
13.	*-era*	-	:	:	z	t	1	1	j	1		rom. f moşl.(?)	' 4" :
14.	-zri									2		rom.	- +
15.	*-°h*	+	-	-	~~	Î	4-	-	J	9		rom.	' 4- •
16.	*~ora,*	4-	4-	-	-	4-	4-	-	4-	9		rom.	•4
17.	*-wi,*	+	-	-	-	+	~	-~	.4.	5		rom.	•4-
18.	*-ura,*	4-	4-	—	T	4-	—	—	= 4.	13	81	rom. 4- moşt.	• 4-
19.	*-ăza*											? '•• .::	4-
20.	*-eza*											rom.	4-
21.	*-ezi*	4-	-	-	-	4 - *	_	—	. •			<magh.4 rom.(?)	-4 •
22.	*-ozi*										11	<magh.4~rom.(?)	4-
23.	*-ca*											moşi.	
24.	*-eca*	4-	4-	-	-	4^	- -	- •	1			moşt.	
25.	*-ica*											rom.	
26.	*~oea,*	+	Î	1		·	~ '		-1'"			rom.	4-
27.	*-ucu*										13	rom.	4-
													4"
28.	*-ei*									2		rom.	4-
23.	*-ăci*	4.	—	~	—	4-	—	—	4-	11		rom.	4-
30.	*-ici*	4 -	4 -	~	~	4 -	- ~	~	~	10		rom.	4-
31. .	*-oci*									10		rom.	-.~4r
32.	*-uci*									3	" 36	rom.	4-
33.	*-ega*									2		moşt.	4-
34.	*-iga*									2	4	rom.	4
35.	*-fia*									1		<lat.-rom.	X
. _ 36.	*-efia*									2		< lat.-rom.	x. ... ..
37.	*-ifia*									8	11	< lat.-rom.	4-
38.	*-fica*									4		< lat.-rom.	X
39.	*-efica*									2		< lat.-rom.	•f
40.	*-ifica*	4-	4-	4-	4-	. -	-	~		53	59	< lat.-rom.	X
41.	*-ia*	4.	4-	—	—	~-	4-	—	4-	13		moşt.+rom.< lat.-rom.	4-
42.		1	—	—	—	—	—	—	—	3		rom.<lât.-rom.	—
43.	*-isi*	4-	4.	-	-	4-	~	-	4»	76		<ngr.	4-
44.	*-efsi*									1		<ngr.	
45.	*-ipsi*									4		<ngr.	
46.	**o$i*									14	95	<ngr.	4-
47.	*-iza*	4-	4-	-	-	4-	4-	-	—	5174-		< lat. -rom.	4-
48.	*-isă.*									2	519	rom. <fr.	
49.	*-li*									9		< magii.	4-
50.	*-ăli*	1	4-	~	-	4-	-	-	+	71		rom. 4- <magii.	4-
51.	*-ăla,*									1		?	+
52.	*-eli,*	+	-	~	~	+				8		rom. 4- <magh.	4-
53.	-174	+	~	~	~	4-	~	-	+	7		rom.	4-
54.	*-ila*									1		rom.	.+
" 55.	*-oii*	4. .	~	—		4- .		~	4-	1 ' ˛ 1		< magii,	4-
56.												rom.	!
57.	*-uli*	"4-	-	-	-	4-	-	-	-J-	21		] rom. 4- <magii.	4-
5B.		\			:z.	. t -	~	~	• ~	1 2	1 133	{ ?	

1 Nr. crt:	2 Sufixul	Clasele bazelor 3 Subst.	4 Adj.	5 Pron.	6 Num.	7 Verb.	8 Adv.	9 Prep.	10 Interj.	11 Nr. derivate analizabile	12 Total derivate serie	13. Originea	14 Prod.
59.	*-ni*	+	−	−	−	−	−	−	+	20		<sl.	+
60.	*-ăni*	+	+	−	−	+	−	−	+	84		rom.	+
61.	*-ăna*	−	−	−	−	+	−	−	+	5		moșt.+rom.	+
62.	*-eni*$_1$	+	−	−	−	+	−	−	+	5		rom.+<sl.	+
63.	*-ini*$_1$	+	+	−	−	+	−	−	+	7		rom.	+
64.	*-ina*$_1$	+	+	−	−	+	−	−	−	4		moșt.+rom.	+
65.	*-îni*	+*	−	−	−	+*	−	−	+	10		rom.	+
66.	*-îna*	−	−	−	−	−	−	−	+	2		?	+
67.	*-oni*$_1$	+	+	−	−	+	−	−	+	16		rom.	+
68.	*-ona*$_1$	+	−	−	−	−	−	−	+	3		rom.	+
69.	*-uni*	−	+	−	−	−	−	−	+	8		rom.	+
70.	*-una*$_1$	−	+	−	−	−	−	−	+	7	171	?	+
71.	*-ona*$_3$	+	−	−	−	+*	−	−	−	3		rom. <lat.-rom.	+
72.	*-iona*	+	−	−	−	−	−	−	−	1	4	rom. <lat.-rom.	−
73.	*-și*	+*	−	−	−	+*	−	−	+	2		rom.	+
74.	*-ășa*	+	−	−	−	−	−	−	−	1		rom.	+
75.	*-ăși*	+	−	−	−	−	+	−	−	2		rom.	+
76.	*-eșa*	+	−	−	−	−	−	−	−	2		rom.	+
77.	*-ișa*	+	−	−	−	−	−	−	−	2		rom.	+
78.	*-oșa*$_1$	+	+	−	−	+	+	−	−	13		rom.	+
79.	*-oși*	+	+	−	−	+	−	−	−	9		rom.	+
80.	*-uși*	+	−	−	−	+	−	−	−	2	33	rom.	+
81	*-ta*	−	−	−	−	+	−	−	+	2		moșt.	−
82.	*-ăta*	−	+*	−	−	+	−	−	−	2		rom.	−
83.	*-eta*	−	+*	−	−	+	−	−	−	2		moșt.	−
84.	*-ita*	−	−	−	−	+	−	−	+	3		moșt.+<lat.-rom. +rom.	−
85.	*-ota*$_1$	−	+*	−	−	−	−	−	−	1	10	rom.	−
86.	*-ti*	−	−	−	−	−	−	−	+	1		<sl.	−
87.	*-ăti*$_1$	+	−	−	−	−	−	−	+,	2		<sl.	+
88.	*-eti*	−	−	−	−	−	−	−	+	1		rom.	+
89.	*-oti*	+	−	−	−	+	+	−	+	26	30	<sl.+rom.	+

90.	*-ti*	+*	−	−	−	+*	−	−	−	1		rom.	+
91.	*-ăți*	+	'	−	−	−	−	−	+	7		rom.	+
92.	*-ața*	+										rom.	+
93.	*-eți*											rom.	+
94.	*Ați*	+							+			rom.	+
95.	*-Uh*								+		14	rom.	+
96.	*-uți*											rom.	+
97.	*-ua*	+								9		rom. < lat.-rom.	+
98.	*-ui*	+					+		+	575		<sl.	+
99.	*-ula*,	+	+							2		rom. < lat.-rom.	−
derivate	imed. I (-a)	+	+						+	1178 +		moșt.	4-
	IV (-*, -0	+	+	+			î		+	1395 + (1370 + 25)		moșt.	+

* Tabelul conține sufixele reale simple (cu excluderea sufixelor virtuale și a variantelor)
Semnul * marchează **bazele ambigue** ; subst/vb, *W-W-* drept rezultat exclusiv sufixe, firește, din aceeași sene
Formațiile ambigue în privința **inițialei sufixului** »* · « · °·°'· ₘₒᵣₘₒₘ-. *-mor* + *-nil-oni*, la *-oni*,

limitată la semicalcuri sau adaptări.

<3

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALEXÎ — **Theoehar Alexi,** *Rumănisch-deutsches Worterbuch.* **Zweite ver besserte und vervollstândigte Auflage. Verlag von H. Zeidner, Kronstadt (Brasso), 1906.**

ARVINTE, T. — **V. Arvinte,** *Terminologia exploatării lemnului şi a plutăritului,* **în SCS (Iaşi) VIII, 1957, fasc. I, p. 1-185.**

AVRAM, S. — **A. Avram,** *Cercetări asupra sonorităţii în limba română.* **Editura Academiei, Bucureşti, 1961.**

BARCIANU — **Sab. Pop-Barcianu,** *Vocabulari roman-nemţesc* **... Tiparul şi editura lui Teodoru Steinhausen, Sibii, 1868.**

BL — *Bulletin linguistique.* **Faculte des lettres de Bucarest. Ptiblie par A. Rosetti. Bucureşti — Paris — Copenhague. Voi. I - XVI, 1933-1948.**

RPîi — *Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide".* **Universitatea din Iaşi. Director lorgu Iordan. Iasi, voi. I - XII, 1934-1945.**

BRÂNCUŞ, 'M.V. — **Grigore Brâncuş,** *Limba română contemporană. Morfologia verbului.* **Universitatea din Bucureşti, Bucureşti, 1976.**

BRUKOT, H. — **Ferdinand Brunot,** *Histoire de la langue franţaise des origines ă 1900.* **Voi. I, Paris, 1905.**

BSLP — *Bulletin de la Societe de linguistique de Paris,* **Paris, 1869 ş.u.**

CADE — **.L-Aurel Candrea — Gh. Adamescu,** *Dicţionarul enciclopedic ilustrat.* **Partea I:** *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* **de I.-Aurel Candrea; partea II:** *Dicţia~narul istoric şi geografic universal* **de Gh. Adamescu, Editura Cartea Românească, Bucureşti [1926—1931].**

CANDREA, C.G.R. — **I.-A. Candrea,** *Cours complet de grammaire roumaine,.* **III&Qe edition, Bucarest, [f.d.].**

CARABULEA, I. — **Elena Carabulea,** *Interfixul [vocală +* **] -l-** *în derivarea nonverbală din limba română,* **în SMFC VI 117—135.**

CDDE — **L-Aurei Candrea — Ov. Densusianu,** *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A — Putea).* **Socec, Bucureşti, 1907-1914.**

CIAUŞANU, GL. — **G. F. Ciauşanu,** *Glosar de cuvinte din judeţul Vîlcea,* **Imprim. Naţională, Bucureşti, 1931.**

CILL 1—III — *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XlX-lea.* **Voi. I 1956, voi. II 1958, voi. III 1962. Bucureşti.**

CIORANESCU — **Alejandro Gioranescu,** *Diccionarîo Etimologico Bumano.* **Biblioteca Filologica, Universidad de La Laguna, 1958—1961.**

COD. VOR. — **Ion al iui G. Sbiera,** *Codicele Voroneţean,* **cu un vocabulariu şi studiu asupra lui, de ..., Cernăuţi, 1885.**

COHUŢ - VULPE, P. F. — **Cornelia Gohuţ — Magdalena Vulpe,** *Graiul din zona „Porţile de Fier".* **I. ,** *Texte. Sintaxă.* **Editura Academiei, Bucureşti, 1973.**

COSTINESCU — **Ion Costinescu,** *Vocabular româno-frances.* **Bucureşti, 1870***

COTEANU, L.R.C.[1] — **I. Coteanu, A. Bidu-Vrănceanu,** *Limba română contemporană.* **Voi. II,** *Vocabularul.* **Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975.**

GOTEANU, L.R.C.[2] — **Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrănceanu,** *Limba română contemporanâ.VocabularuL* **Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1985.**

CUV. BĂTR. I - III B. Petriceicu-Hasdeu^ *Cuvente den bătrîni.* Tom. I: *Limba română vorbită între 1550—1600.* Studiu paleografico-linguistic de ... Cu observații filologice de Hugo Schuchard, 1878. Tom. II: *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă,* 1879. Tom. III: *Istoria limbei române.* Partea I: *Principie de linguislica,* 1881, București.

CV *Cum vorbim.* Revistă pentru studiul și explicarea limbii. București. Anul I — IV, 1949—1952.

DA *Dicționarul limbii române.* Tomul 1, partea I: *A — B.* Socec și Sfetea, 1913; tomul I, partea II: *C.* Tipografia ziarului „Universul", 1940; tomul I, partea III, fasc. I: *D - DE.* „Universul", 1949; tomul îl, partea I: *F ~ I.* Imprimeria Națională, 1934; tomul II, partea II, fasc. I: *J — LACUSTRU.* „Universul", 1937; tomul II, partea II, fasc. II — III: *LADĂ - LOJN1ȚĂ.* „Universul", 1940, 1948, București.

DA ms. *Dicționarul limbii române* (DA), aflat sub formă de manuscris la Institutul de Lingvistică din București,

DAUZAT - DUBOIS MITTERAND Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau dictionnaire etgmologique et historique.* Librairie Larousse, Paris, 1964.

DCR *Dicționar de cuvinte recente,* Editura Albatros, București, 1982.

DERS *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374—1600.* Redactor responsabil: Gh. Bolocan. Editura Academiei, București, 1981.

DEX ""X *Dicționarul explicativ al limbii române.* Editura Academiei, București, 1975; *Supliment,* 1988.

DHLR I — II Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine.* Tome premier: *Les origines,* 1901 ; tome îî: *Le seizieme siecle,* 1938. Ernest Leroux, Paris.

DI *Dicționar invers.* Institutul de Lingvistică din București, Editura Academiei, [București], 1957.

DÎLR Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421 — 1760),* ms.

DLR *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Editura Academiei, București. Tomul VI, Litera M, 1965-1968. Tomul VII, partea I, Litera iV, 1971. Tomul VII, partea a II-a, Litera O, 1969. Tomul VIII, partea 1, Litera *P: P — PĂZUI,* 1972. Tomul VIU, partea a 2-a, Litera *P.: PE — PÎNAR,* 1974. Tomul VIII, partea a 3-a, Litera *P: PÎNĂ" - POGRIBANIE,* 1977. Tomul VIII, partea a 4-a, Litera *P: POGRIBANIE - PRESIMȚIRE,* 1980. Tomul VIII, partea a 5-a, Litera *P: PRESIN — PUZZOLANĂ,* 1984. Tomul IX, Litera *R,* 1975. Tomul X, partea 1, Litera *S: S - SCLABUC,* 1986. Tomul X, partea a 2-a, Litera *S: SCLADĂ-SEMÎNȚĂ RIE.* 1987. Tomul XI, partea 1, Litera *S,* 1978. Tomul XI, partea a 2-a, LiteraT: *T — TOCĂLITĂ,* 1982. Tomul XI, partea a 3-a, Litera *T: TOCANA - TWIST,* 1983.

DfcRC *Dicționarul limbii române literare contemporane.* Voi. I — IV. Editura Academiei, [București], 1955—1957.

DM *Dicționarul limbii române moderne.* Editura Academiei, [București,] 1958.

DN² Florin Marcu — Constant Mâneca, *Dicționar de neologisme,* Ediția a II-a, Editura Științifică, București, 1966.

DN³ Florin Marcu, Constant Mâneca, *Dicționar de neologisme,* Ediția a III-a, Editura Academiei, București, 1978.

DOOM *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române,* Editura Academiei, [București], 1982.

DR *JDacoromania.* Buletinul „Muzeului Limbii Române" condus de Sextil Pușcariu. Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul", Cluj. Anul I-, XI, 1920 - 1948.

DUBOIS, D.S. JeanDubois, *Etude sur la derivaiion suffixale en francah moderne et contemporain.* Librairie Larousse, Paris, **1962.**

ERNOUT - ME1LLET A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots,* **4ᵉeme** .d., Paris, **1959.**

FC I — II *Formarea cuvintelor în limba română.* Volumul I: *Compunerea,,* de Fulvia Ciobanii și Finuța Hasan, **1970.** Volumul al **11**-lea: *Prefixele,* de Moara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Florica Ficșinescu, Cristina Gherman, **Fi**nuța Hasan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu, I. Rizescu, Laura Vasiliu, **1978,** Editura Academiei, [București].

FD *Fonetică'și dialectologie,* București. Voi. I — IX, **1958—1975**

FISCHER, F.. C. î. Fischer, *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba română,* în SCL V, **1954,** nr. **3-4,** p. **293-307.**

FISCHER, L. D. I. Fischer, *Latina dunăreană,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, **1985.**

GÂLDI, M. Gâldi Ladislas, *Les mots d''origine neogrecque en roumain a Vepoque des Phanarioies,* Budapest, **1939.**

GL.OLT. *Glosar dialectal Oltenia,* întocmit sub conducerea Iui Bori Cazacu .... Editura Academiei, București, **1967.**

GLOS. REG. V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional,* Editura Academiei, [București, **1961].**

GRAM. ROM.¹ I *Gramatica limbii române.* Voi. I. Editura Academiei, [București], **1954.**

GRAM. ROM.² I *Gramatica limbii române.,* Voi. I. Ediția a H-a revăzută ș adăugită. Tiraj nou. Editura Academiei, București, 196

GRAUR, E. Al. Graur, *Etimologii românești.* Editura Academie [București], **1963.**

GRAUR, M.T.O. AI. Graur, *Mic tratat de ortografie,* Editura Științifică, București, **1974.**

GRAUR, S.L.G. Acad. AI. Graur, *Studii de lingvistică generală.* Editura Academiei, [București], **1955.**

GRAUR, T. Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române.* Editura Științifică, București, **1968.**

GREVISSE Maurice Grevisse, *Le bon usage. Grammaire frartgaise au des remarques sur la langue frangaise d'aujourd'hui.* Neuv eme edition revue. Gembloux — Paris, **1969.**

GUȚU ROMALO, C.G. Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală,* Editura Științifică, București, **1972.**

HEM B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romani Dicționarul limbei istorice și poporane **a** românilor.* Tom. și II **1887;** tom. III **1893.** Stabilimentul grafic Socec Tecin, București.

HRISTEA, D. P. Th. Hristea, *Derivarea postlocuțională în stilul publicis* în ROM. LIT., nr. **38, 16** sept. **1G76,** p. **8,** col. **4.**

HRISTEA, E. Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Artic Note.* Editura Științifică, București, **1968.**

ILR I - II *Istoria limbii române.* Volumul I: *Limba latină,* **1965**; volumul; II, **1969.** Editura Academiei, București.

IORDAN, LRA Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică **a** „gr lilor".* [Ed. a Il-a] Editura Socec & Co., București, **[19**

IORDAN, LRC Iorgu Iordan, *Limba română contemporană.* Editura Min terului învățămîntului, [București], **1956.**

IORDAN, S.R.R. Iorgu Iordan, *Sufixe românești de origine recentă,* în B VI, **1939,** p. **48, 51-55.**

IORDAN, V.R.N. Iorgu Iordan, *Verbe românești nouă,* în BPh IX, **1942, 28-31,33-37, 49-55.**

IORDAN, ROBU, L.R.C. Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contempor* Editura Didactică și Pedagogică, București, **1978.**

JAHRESBER1CHT Gustav "Weigand, *Jahresbericht des Instituis fur rumäni Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig.* Leipzig, Joh Ambrosius Barth. Voi. I - XXIX, **1894-1921.**

LEX. REG. I — II *Lexie regional* I. Societatea de Științe Istorice și Filolog Editura Academiei, **1960** ; II. Editura Științifică) Bucur **1967.**

LL • • • — *Limbă şi literatură.* Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice Bucureşti, voi. I, 1955 ş.u.

LOMBARD, V. — Alf Lombard, *Le verbe roumain,* voi.1 — II,' **G.W.K.** Gleerup, Lund, 1954-1955.

LR ' ••• • — *Limba română.* Academia Republicii Socialiste România. Editura Academiei. Bucureşti. Anul I, 1952 ş.u.

LTR — *Lexiconul tehnic român.* I — XVIII. Elaborare nouă. Editura Tehnică. Bucureşti, 1957-1966.

MAG. IST. I — V — *Magazin istoric pentru Dacia.* Subt redacţia lui A. Treb. Laurian şi Nicol. Bălcescu. Tom. I — V. Colegiul Naţional, Bucureşti, 1845—1847.

MALKIEL, G. — Yakov Malkiel, *Genetic Analysis of Word Formaiion,* în *Ciirrent Trends in Linguistics,* edited by Thomas A! Sebeok, voi. III Theoretical Foundations. Haşa — Paris, 1966, p. 305-364.

MARGHAND, E. W. — Hans Marchand, *The Categories and Types of Present-Day EnglishWord-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach.* Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1960.

MARIN, V. A. — Georgeta Marin, *Verbe derivate de la formule de adresare, de urare, înjurături etc,* în SMFG IV 209—216.

MARIN, V O. — Georgeta Marin, *Verbe derivate de la interjecţii onomatopeice,* în SMFG IV 217-234.

MAT. DIAL. I — *Materiale şi cercetări dialectale.* I [Bucureşti], 1960.

MAT. FOLK. I—II — *Materialuri folkloristice,* Volumul I *(Poesia poporană,* partea I—II) — II. Tipografia Corpului Didactic, Bucureşti, 1900.

MEYER-LOBKE, G. II — W. Meyer-Ltibke, *Grammaire des langues romanes.* Traduction francaise par Auguste Doutrepont et Georges Doutrepont. Tome deuxieme: *Morphologie.* H. Welter, editeur, Paris, 1895.

MEYER-LOBKE/PIEL, G. F. — *Historische Grammatik der franzosischen Sprache* von W. Meyer-Liibke, zweiter Teii, *Wortbildungslehre.* Zweite, durchgesehene und ergänzte Auflage von J.M. Piei, Cari Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1968.

MIGNOT, V. D. L. — Xavier Mignot, *Les verbes denominatifs latins.* Paris, Librairie G. Klincksieck, 1969.

HEGULICI — I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune reprimite pinâ acum în limba română, şi toate cele ce sint a se mai primi d-ăcum înainte, şi mai ales in ştiinţe.* Tipografia Colegiului, Bucureşti, 1848.

PASGU, S. — Dr. G. Pascu, *Sufixele româneşti,* Eăiţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1916.

PASCA, GL. — Ştefan Pasca, *Glosar dialectal,* alcătuit după material lexical cules de corespondenţi din diferite regiuni. (Academia Română. Memoriile Secţiunii Literare. Seria III. Tom, IV. Mem. 3.) Cultura Naţională, Bucureşti, 1928.

PHILIPPIDE, P. — Alexandru Philippide, *Istoria limbii române.* Volumul I: *Principii de istoria limbii.* Iaşi, Tipografia Naţională, 1894.

PONTBRIANT — Raoul de Pontbriant, *Dicţionar româno-frances.* Bucureşti—Gottingen—Paris, 1862.

PROTOPOPESCU — Emmanuel Protopopescu Pake, *Nou dicţionar portativ.* Bucureşti, 1870.

PURDELA, D. I. — Maria-Luiza Purdela, *Derivarea verbală imediată (nemijlocită),* în SCL XXI, 1970, nr. 1, p. 9-25.

PUŞCARIU — Dr. Sextil Puşcariu, *Eiymologisches Worterbuch der rumänischen Sprache.* I: *Lateinisches Element, mit Beriicksichligung aller romanischen Sprachen.* C. Winter, Heidelberg, 1905.

PUŞCARIU, L. **R. I—II** — Sextil Puşcariu, *Limba română,* voi. I: *Privire generală,* Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1940; voi. II: *Rostirea,* Editura Academiei, 1959, Bucureşti.

PUŞCARIU, O. — Sextil Puşcariu, *Despre onomatopee in limba română,* în DR **I,** 1920-1921, p. 75-108.

PUŞCARIU-NAUM — Sextil Puşcariu şi Teodor A. **Naum,** *îndreptar şi vocabular ortografic,* Ediţia **a** cincea, Editura „Cartea Românească", Bucureşti, 1946.

REINHEIMER-RÎPEANU,D.P, — **Sanda** Reinheimer-Rîpeanu, *Les deriv $ parasynthUiques dans les langues romanes, Roumain, Italien, Frangais, Espâgnol,* Mouton, The Hague, Paris, 1974.

ROBERT — Paul Rbbert, *Dictionnaire alphabetique & analogique de la langue francaise (Petit Robert).* Societe du Nouveau Littre [Paris], 1967.

ROM. LIT. — *România literară.* Săptămînal de literatură şi artă, [Bucureşti], 1968 ş.u.

ROSETTI, ILR — Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pinâ în secolul al XVIMea,* Editura pentru Literatură, [Bucureşti] 1968.

RRL — *Revue roumaine de linguistique.* Bucarest, Tome 1,1956 ş.u.

SARAMANDU, T. — Manuelâ Saramăndu, *Terminologia juridic-administrativă românească'• în perioada 1780—1850,* (Tipografia Universităţii Bucureşti), Bucureşti, 1986.

SCHUFFERT, V. — Kurt Schuffert, *Die Verbalsuffixen im Dakorumănischen,* în JAHRESBERIGHT XIX-XX, 1913, p. 145-205.

SCL — *Studii şi cercetări lingvistice.* Academia Republicii Socialiste România, Editura Academiei, Bucureşti. Anul I, 1950 ş.u.

SCRIBAN — August Scriban, *Dicţionarul limbii româneşti. (Etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme.)* Ediţiunea întîia. Institutul de Arte Grafice „Presa bună", Iaşi, 1939.

SCS (Iaşi) — *Studii şi cercetări ştiinţifice. Filologie.* Academia R.S.R. Filiala Iaşi. Anul I, 1950 ş.u.

SG I—III — *Studii de'gramatică.* Voi. I 1956; voi. al Il-lea 1957; voi. ai III-lea 1961. Editura Academiei, [Bucureşti].

SIMIAN-GUTULESCU, E. F. — Eugenia Simian-Guţulescu, *Elementul de formare -i- în limba română,* LL 25, 1970, p. 97-101.

SMFC I-VI — *Studii si materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română.* Voi. I 1959; voi. al Il-lea 1961; voi. al IlI-lea 1962; voi. al IV-lea 1967 ; voi. al V-lea 1969; voi. al Vl-lea 197 Editura Academiei, [Bucureşti].

•sta — *Studii clasice.* Editura Academiei, Bucureşti, 1959 ş.u.

ŞEZ. — *Şezătoarea.* Revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare. Director Artur Gorovei. Fălticeni. An. I — XXXVI1,1892—192

1ŞTEFĂNESCU, ŢUGULEA, V.N.A. — Zizi Ştefănescu-Goangă şi Tatiana Ţugulea, *Verbe derivate de la'nume de agent,* în SMFG IV, p. 195-207.

^TAMÂS — Layos Tamâs, *Etymologisch-historisches Worterbuch der ungarischen Elemente im Rumănischen (Unter Beriicksichtigung der Mundartwdrter).* Akademiai Kiado, Budapest, 1966.

HDRG — Dr. H. Tiktin, *Bumănisch-deutsches Worterbuch (Dicţionar român-german).* Voi. I 1903; voi. II 1911; voi. III 192 Staatsdruckerei (Imprimeria Statului), Bucureşti.

TEAHA, C. N. — Teofiî Teaha, *Graiul din Valea Crişului Negru.* Editura Academiei, [Bucureşti], 1961.

TODORAN, T. — Romulus Todoran, *Contribuţii la studiul terminologiei juridico-administrative româneşti din Transilvania de la începutul secolului al XlX-lea,* în CILL, II, 1962, p. 103-136.

TUDOSE, D. — Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară.* Tipografia Universităţii din Bucureşti, 1978.

CJDRESCU, GL. — D. Udrescu, *Glosar regional Argeş.* Editura Academiei, Bucureşti, 1967.

URSU, T. — N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti.* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1962.

D. URSU, Î.M.V. — Despina Ursu, *încadrarea morfologică a verbelor neolo în limba română din perioada 1760—1860,* în LR XIV, 19 nr. 3, p. 372-377.

VĂĂNÂNEN, L. V. — Veikko Vâânânen, *Introduction au latin vulgaire,* II C. Klincksiek, Paris, 1967.

VASILIU, R. S. — Laura Vasiliu, *Aspecte ale relevantei semantice într-o descr sistematică a derivării (cu aplicare la sufixul românesc -*, în SCL XXIV, 1973, nr. 3, p. 255-262.

VASILIU, S.D.S. — Laura Vasiliu, *Observaţii semantice asupra „derivatelor" sufixe,* în SCL XXXV, 1984, nr. 6, p. 495-504.

VASILIU, S. **F.** — Laura Vasiliu, *Structura formală a sufixelor verbale român* în SMFC VI, 107-116.

VASILIU, S.S.V. Laura Vasiliu, *Observaţii asupra semanticii sufixelor verbale,* în SCL XXIV, 1973, nr. 5, p. 647-652.

VASILIU, S. V. Laura Vasiliu, *Sufixul verbal* -ui *si compusele lui,* în SMFG IV 113-142.

VASILIU, S.V.N. Laura Vasiliu, *Sufixele verbale româneşti noi* f-isi, -iz.*, -ifica, -ona;, în SMFC III 99-117.

VICIU, GL Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dicdectale din graiul viu at poporului român din Ardeal,* Carol Gobl, Bucureşti, 1906.

VR " *Viața românească.* Revistă lunară de literatură a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1952 ş.u.

ZANNE, P. I—X, Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor.* Voi. I—X.. [Bucureşti], Editura Librăriei Socec, 1895—1912.

INDICE[1]

AFIXE SI ELEMENTE DE COMPUNERE[2]

[1] Indicele cuprinde numai formanţii şi cuvintele româneşti. >7^j

[2] Diferitele variante şi compuse ale unui afix sint înregistrate separat. Sufi
(omonime) citate în corpul iucrării, după diverşi cercetători, fără indice 'numeric sau al
segmentate au fost încadrate în indice la sufixul care le corespunde în interpretarea no
tră. Cifrele aldine indică paginile la care se găseşte monografia sufixului respectiv.
sufixele omonime cele date fără specificarea clasei morfologice sînt verbale.

B

CUVINTE [1]

[1] Indicele cuprinde toate formaţiile menţionate în lucrare. Alte cuvinte (simple, derivate sau compuse), ca şi grupurile de cuvinte şi formele flexionare ale cuvintelor sînt înregistrate numai atunci cînd se spune ceva despre ele.

CUPRINSUL

Redactor: VERONICA GANĂ
Tehnoredactor: ELENA MATEESCU

Bun de tipar 14.XL 1989 Format 16170 x 100
Coli de tipar 12.
CZ. pentru biblioteci mari
C.Z. pentru biblioteci mici} ^9-o4(021) = ,9

c. 27
I. P. Informaţia
str. Brezoianu nr. 23—25
Bucureşti